

Bestseller *Njujork tajmsa*

STEPHEN KING

ZELENA MILJA

Table of Contents

I deo

2

3

4

6

7

8

II deo

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

III deo

2

3

4

5

6

7

8

9

10

IV deo

2

3

4

5

6

7

8

9

V deo

2

3

4

5

6

7

8

9

VI deo

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

I deo DVE MRTVE DEVOJČICE

1

Dogodilo se to 1932, kad je državni zatvor još bio na *Hladnoj planini*. A tu je, naravno, bila i električna stolica.

Zatvorenici su na njen račun pravili viceve, onako kako ih ljudi uvek prave o nečemu čega se plaše, ali od čega ne mogu pobedi. Zvali su je Vesela varnica. Sipali su štoseve na račun trošenja struje i o tome kako će te jeseni upravnik Murs na Dan zahvalnosti na njoj spremi večeru jer mu je žena Melinda bolesna, pa ne može da kuva.

Ali onima koji su na tu stolicu stvarno morali da sednu, nikako nije bilo do šale. Za vreme boravka u *Hladnojplanini* predsedao sam nad sedamdeset osam pogubljenja (to je jedini broj kod kojeg se nikad nisam zbunio; pamtiću ga i na samrtnoj postelji), i verujem da je vecini tih ljudi istina o tome šta im se dešava doprla do svesti tek kad su im gležnjeve zakovali za debele hrastove noge Vesele varnice. Tad bi im najednom nadošla spoznaja (videlo bi se kako im raste u očima, kao svojevrsan hladni očaj) da su im rođene noge završile karijeru. Kroz njih je još tekla krv, mišići su još bili jaki, ali je s njima ipak bilo gotovo; nikad više neće prepešačiti još jednu milju u prirodi niti zaplesati s devojkom prilikom stavljanja ambara pod krov. Klijenti Vesele varnice do spoznaje o sopstvenoj smrti dolazili su od gležnjeva naviše. A kad bi završili sa rasplnutim i većinom nepovezanim poslednjim rečima, na glavu bi im se spustila svilena crna vreća. Ona je naodno tu bila zbog njih, mada sam ja oduvek verovao da je ona tu zapravo zbog nas, da im ne bismo videli onu jezivu plimu u očima, plimu koja je dolazila sa spoznajom da će umreti savijenih kolena.

U *Hladnoj planini* nije bilo Odeljenja za osuđene na smrt, postojao je samo blok E, odvojen od ostala četiri i otprilike četvorostruko manji, sagrađen od cigle a ne od drveta, i s užasnim krovom od golog metala koji bi na letnjem suncu blistao poput izbezumljenog oka. Unutra je bilo šest ćelija, po tri sa svake strane

širokog središnjeg prolaza, i svaka je bila skoro dvaput veća od ćelija u ostala četiri bloka. I sve su bile jednokrevetne, što je za jedan zatvor bio prelep smeštaj (posebno tridesetih godina), ali bi ih njihovi stanovnici rado zamenili za ćelije u bilo kojem od preostala četiri bloka. Verujte mi na reč, zaista bi ih zamenili.

Tokom svih onih godina koje sam proveo kao šef tog bloka, nijednom nije bilo zajizeto svih šest ćelija - zahvaljujem Bogu na toj maloj milosti. Četiri je bio maksimum, i u njima su bili pomešani belci i crnci (u *Hladnoj planini* među živim mrtvacima nije bilo segregacije). Bio je to pravi komadić pakla. Jedan od stanovnika je bila i žena, Beverli Mekol. Bila je crna kao keč pik, i lepa kao greh koji nikad nisi imao petlje da počiniš. Izdržala je šest godina muževljevog premlaćivanja, ali njegovo švrljanje nije mogla da podnosi nijedan dan. Iste večeri kad je otkrila da je vara, sačekala je nesrećnog Lestera Mekola, koga su njegovi pajtaši (a verovatno i njegova krajnje kratkotrajna ljubavnica) znali pod imenom Rezač, stojeći na vrhu stepenica koje su vodile do stana nad njegovom berbernicom. Pričekala je da razgrne kaput, i onda mu prosula neverna creva po dvobojnim cipelama. Pri tom se poslužila baš jednom od njegovih britvi. Uveče, dva dana pre nego što je trebalo da sedne na Veselu varnicu, pozvala me je u svoju ćeliju i rekla da ju je u snu posetio njen afrički duhovni otac. On joj je rekao da odbaci svoje ropsko ime i umre pod slobodnim imenom Matuomi. Tako je glasio njen zahtev, da joj u presudi na smrt ime pročitamo kao Beverli Matuomi. Pretpostavljam da joj njen duhovni otac nije dao nikakvo lično ime, ili ona nije mogla da ga izmisli. Ja sam rekao da može, da nema problema. Silne godine koje sam proveo radeći taj posao naučile su me da osuđeniku ne smem nikada da uskratim ništa osim onoga što apsolutno moram. U slučaju Beverli Matuomi to zaista ništa nije menjalo. Sutradan me oko tri popodne nazvao guverner, i promenio joj kaznu u doživotnu robiju u ženskom zatvoru u Gresi Veliju - među deve bez ševe, kako smo ih onda zvali. I kažem vam, kad je Bev prišla stolu za kojim sam dežurao, bilo mi je drago što joj je obla guza otišla levo a ne desno.

Otpriblike trideset pet godina kasnije - najmanje je toliko prošlo - ugledao sam to ime u novinama, na stranici s umrlicama, i to pod slikom crne dame ispijenog lica i s oblakom sede kose i naočarima s

veštačkim draguljima u uglovima. Bila je to Beverli. Poslednjih deset godina života provela je na slobodi, pisalo je u čitulji, i pošlo joj je za rukom da skoro samasamcijata spasi lokalnu biblioteku u Reins Folsu. Osim toga, predavala je deci veronauku, i u toj selendri bila izuzetno omiljena. BIBLIO-TEKARKA UMRLA OD SRČANOG NAPADA, glasio je naslov, a ispod toga je sitnijim slovima pisalo, gotovo kao da se neko naknadno setio da doda: *Zbog ubistva provela preko dve decenije u zatvoru*. Samo su oči, krupne i blistave iza naočara s veštačkim draguljima u uglovima, ostale iste. Bile su to oči žene koja se, čak ni u sedamdeset i nekoj, ukoliko bi se ukazala preka potreba, ne bi libila da izvuče britvu iz svoje plave teglice s dezinfekcionim sredstvom. Ubice se prepoznaju, čak iako završe kao stare bibliotekarke u pospanim gradićima. Ili ih bar može prepoznati čovek koji je, kao ja, proveo toliko vremena vodeći računa o ubicama. Samo sam se u jednoj prilici zapitao o pravoj prirodi svog posla. I to, mislim, i jeste razlog zbog kojeg pišem sve ovo.

Široki prolaz, koji je tekao sredinom bloka E, bio je pokriven linoleumom u boji izmučenih starih limuna, pa su tako ono, što su u drugim zatvorima zvali Poslednjom, u *Hladnojplanini* zvali Zelenom miljom. Ona je, rekao bih, tekla šezdeset dugih koraka od juga prema severu, mereno od vrha do dna. Na dnu je bila disciplinska soba. Na vrhu se prolaz granao. Skretanje ulevo značilo je život - ako se tako moglo nazvati sve ono što se dešavalo u suncem sprženom zatvorskom krugu, ali su mnogi to tako zvali; i mnogi su tako proživeli godine, bez vidljivih posledica. Lopovi i palikuće i seksualni delikventi, svi pričajući svoje sitne priče i šetajući svoje sitne šetnje i sklapajući svoje sitne poslove.

Skretanje udesno, međutim - to je bilo nešto sasvim drugo. Najpre biste ušli u moju sobu (u kojoj je tepih takođe bio zelen; stalno sam planirao da ga promenim, pa nikako nisam stizao), i onda prošli ispred mog stola, kome je s leve strane stajala američka, a s desne državna zastava. Na drugom kraju su bila dvojna vrata. Jedna su vodila u mali WC kojim smo se služili ja i čuvari bloka E (a povremeno čak i upravnik Murs); druga su se otvarala u svojevrsnu šupu. Tu biste završavali nakon što biste prešli Zelenu milju.

Bila su to mala vrata - ja sam morao da prolazim pognute glave, a Džon Kofi čak sedeći. Potom biste izašli na malo odmorište, pa se

niz tri betonske stepenice spustili na daščani pod. Bila je to bedna prostorija bez grejanja i s metalnim krovom, sasvim nalik onima u bloku kome je bila dograđena. Zimi bi bila tako hladna da vam se ledio dah, a leti bi bilo zagušljivo vruće. Pri pogubljenju Elmera Manfreda - čini mi se da je to bilo u julu ili avgustu 1930. - onesvestilo nam se devetoro svedoka.

S leve strane te šupe je - ponovo - bio život. Alat (sav zaključan u ormariće ispresecane lancima, kao da je reč o karabinima a ne lopatama i pijucima), metražna roba, vreće semena za prolećnu sadnju u zatvorskim vrtovima, kutije s toalet papirom, palete s neobrađenim tanjirima za zatvorsku keramičarsku radionicu... pa čak i vreće kreča za označavanje linija na terenima za bejzbol i ragbi - koji su bili na mestu zvanom Pašnjak, a u *Hladnoj planini* jesenja su popodneva željno iščekivana.

A desno - ponovo - smrt. Vesela varnica glavom i bradom, kako stoji na drvenoj platformi u jugoistočnom uglu šupe, s debelim hrastovim nogama, širokim osloncima za ruke koji su upili znoj već desetina užasnutih ljudi tokom poslednjih minuta njihovog života, i s metalnom kapom, koja bi obično drsko visila s naslona, poput nekakve robotske kapice iz stripa o Baku Rodžersu. Iz nje je tekao kabl i prolazio kroz gumom obloženu rupu na čađavom zidu iza stolice. Pokraj nje, s jedne strane, bilaje pocinkovana kanta. Kad biste pogledali u nju, videli biste krug od sunđera, isečen tako da tačno naleže na metalnu kapu. Pre pogubljenja, nju bi natopili slanom vodom, da lakše provede jednosmernu struju koja je tekla kroz žicu i sunđer sve do osuđenikovog mozga.

2

Godina 1932. bila je godina Džona Kofija. Detalji bi se mogli naći po novinama, koje se još čuvaju za svakoga kome je do njihovog listanja - za ljude s više energije nego što je ima u ovom veoma matorom starcu koji u staračkom domu u Džordžiji odseca poslednje komadiće života. Bila je to vruća jesen, toga se sećam; veoma vruća, zapravo. Oktobar skoro kao avgust, a upravnikova žena Melinda bila je u bolnici u Indijanoli. Te jeseni sam doživeo najgoru upalu mokraćnih kanala u životu, ne toliko jaku da bih završio u bolnici, ali svejedno dovoljno nezgodnu da sam, svaki put kad bih pustio vodu, poželeo da umrem. Bila je to jesen Delakroa, prosedog sitnog Francuza s mišem, onog koji je došao u leto i s kalemom izvodio čudesu. Ali je to ponajviše bila jesen u kojoj je Džon Kofi stigao u blok E, osuđen na smrt zbog ubistva i silovanja bliznakinja Deterik.

U svakoj smeni u bloku bilo je četiri do pet stražara, ali su mnogi tu bili sezonci. Din Stanton, Hari Tervilgir i Brutus Hovel (ljudi su ga zvali „Brutalni“ ali je to bio samo štos, jer on, iako je bio veoma krupan, bez preke potrebe ne bi ni mrava zgazio), svi su danas već pokojni, a pokojan je i Persi Vitmur, koji je bio *zaista* brutalan... a da i ne pominjemo koliko glup. Persiju zaista nije bilo mesto u bloku E, gde je loša narav bila beskorisna a povremeno i opasna, ali bio je guvernerov rođak, pa je tako ostao.

I baš je on uveo Kofija u blok, uz navodno tradicionalni povik: „Mrtvac hoda! Vidi mrtvacu kako hoda!“

Iako je bio oktobar, bilo je vruće kao u paklu. Otvorila su se vrata dvorišta za šetnju, i propustila snop blistavog svetla, kao i najkrupnijeg čoveka koga sam u životu video, izuzmemo li ponekog tipa koga viđamo na televiziji dole u „klupskoj sobi“ u ovom domu za odrtavele slinavce u kome sam završio. Na rukama je imao lance, a njima mu je bila sapeta i ona bačva od grudi; na gležnjevima je imao prstenove između kojih se vukao lanac i zveckao - dok je prolazio limunzelenim prolazom između ćelija - zvečeći poput šake novčića

što se kotrljaju niz stepenice. S jedne strane mu je bio Persi Vitmur, a s druge mali koščati Hari Tervilgir; izgledali su kao deca koja vode uhvaćenog medveda. Uz Kofija je čak i Brutus Hovel izgledao kao dete, a Brutalni je imao preko sto osamdeset pet u visinu a bilo je tu, boga mi, i širine; bio je to ragbista koji je svojevremeno igrao za Državni univerzitet Luizijane, dok nije popadao na ispitima, pa se vratio kuđ u planine.

Džon Kofi je bio crnac, kao i veđna njih koji su došli da mao odsednu u bloku E, pred smrt u krilu Vesele varnice, i imao je čitava dvesta tri centimetra. Ali uopšte nije bio vižljast poput onih košarkaša na TV-u - bio je plečat i širokih mišičavih prsa. Strpali su ga u najveću odeću koju su uspeli naći u magacinu, ali su mu pantalone ipak ostale na polovini nabreklih i izbrazdanih listova. Košulja mu je bila razdrljena, a rukavi se završavali negde na podlakticama. Kapu je držao u velikoj šaci, što je svakako bilo bolje; da ju je nasadio na tu glavudžu boje mahagonija, ličila bi na onu koju nosi verglašev majmun, samo što je bila plava a ne crvena. Činilo se da bi lance koji su ga sapinjali mogao pokidati lako kao trake na božićnom poklonu, ali kad biste ga pogledali u lice, shvatili biste da neće učiniti ništa ni nalik tome. To lice nije bilo tupo - iako je Persi mislio baš tako, pa nije dugo potrajalo ipre no što ga je prozvao debilom - već nekako *izgubljeno*. Stalno se osvrtao, kao da želi da shvati gde je on to. A možda čak i ko je to on. Prva mi je pomisao bila da izgleda kao crni Samson... nakon što ga je Dalila obrijala da postane gladak kao njena verolomna ručica, i oduzela mu svu životnu radost.ž

„Mrtvac hoda!“ prodrao se Persi, cimajući tog medveda od čoveka za lisice, kao da stvarno veruje da bi ga mogao pokrenuti da on to svojevoljno ne čini. Hari ništa nije rekao, ali videlo se da mu je neprijatno. „Mrtvac...“

„Sad je dosta“, rekoh. Ja sam bio u budućoj Kofijevoj ćeliji i sedeo na krevetu. Znao sam, naravno, da dolazi, i bio sam tu da ga pozdravim i preuzmem, ali sve dokle ga nisam ugledao, nisam imao pojma da je toliki. Persi mi je uputio pogled koji je govorio *svi mi znamo da si drkadžija* (svi osim, dakako, tog tupavog grmalja, koji je znao samo da siluje i ubija devoјčice), ali nije rekao ništa.

Sva su trojica zastala pred otvorenim vratima ćelije. Hari me je upitao: „Šefe, sigurni ste da želite da ostanete s njim?“ i ja sam

potvrдно klimnuo glavom. Nisam baš često u glasu Harija Tervilgira primećivao nervozu - za vreme pobune pre šest ili sedam godina bio je stalno uz mene i nijednom se nije pokolebao, čak ni kad su počele da kruže glasine kako neki od njih imaju pištolje - ali je sada zazvučao baš nervozno.

„Reci, ljudino, hođeš li mi praviti probleme?“ upitao sam, dok sam tako sedeo na krevetu trudedi se da mi glas ne zazvuči i držanje ne izgleda onako bedno kako sam se osećao - ona mokraćna upala, koju sam vec pomenuo, još nije bila tako gadna kao na kraju, ali mi, kad vam kažem, dan baš nije bio obasjan suncem.

Kofi je polako odmahnuo glavom -jednom levo, jednom desno, pa je vratio u strogi centar. Kad su me njegove oči jednom pronašle, više me nisu ispuštale.

Hari je u ruci držao fasciklu s Kofijevim formularima.

„Daj mu to“, rekao sam Hariju. „Stavi mu u ruku.“

Hari je to uradio. Veliki džukac ih je uzeo poput mesečara.

„A sad mi to donesi, ljudino“, rekao sam, i Kofi je to i učinio, grebući lancima i zveckajući. Da bi uopšte ušao u ćeliju, morao je da pogne glavu.

Odmerio sam ga od glave do pete - pa ponovo - uglavnom da bih se uverio kako je zaista toliko visok, i da nije neka optička varka u pitanju. Zaista je tako bilo: dvesta tri centimetra. Težinu su mu zapisali kao sto trideset, ali mislim da je to bila samo procena; sigurno je imao najmanje sto pedeset, možda čak i sto šezdeset kila. Ispod rubrike rezervisane za ožiljke i belege, pedantnim velikim slovima, napisanim krasnopisom Magnusona, starog zatvorenika slobodnjaka u prijemnom, bila je istaknuta jedna reč: **Višestruko**.

Podigao sam pogled. Kofi se malo pomerio u stranu, i sad sam ugledao Harija kako stoji s druge strane hodnika, ispred Delakroove ćelije - dok nije stigao Kofi, on je bio jedini stanovnik bloka E. Del je bio slabašan, proćelav muškarac s licem knjigovođe koji zna da će mu uskoro otkriti proneveru. Njegov pripitomljeni miš stajao mu je na ramenu.

Persi Vitmur je bio naslonjen na dovratnik ćelije koja je upravo postala Kofijeva. Iz ručno izradenih korica izvadio je toljagu od američkog oraha, pa zalupkao po dlanu kao igračkom kojom bi se

rado poslužio. I ja, najednom i iznenada, nisam više mogao da ga podnesem. Možda je to bilo zbog vrućine koja nikako nije bila primerena mesecu oktobru, možda zbog mokračne upale koja mi je palila prepone i zbog koje me flannelsko donje rublje nepodnošljivo iritiralo, možda je to bilo zato što sam shvatio da mi je drava na pogubljenje poslala crnca samo pola dlake daleko od idiota, i da Persi sasvim očigledno jedva čeka da ga pre toga malo ručno obradi. Verovatno zbog svega toga. Ali šta bilo da bilo, na trenutak sam prestao da se obazirem na njegove političke veze.

„Persi“, rekao sam. „U stacionaru upravo imaju veliku selidu.“

„Za taj je deo zadužen Bili Dodž...“

„To mi je poznato“, odgovorio sam mu. „Idi da mu pomogneš.“

„To nije moj posao“, rekao je Persi. „Moj posao je taj veliki blesotup.“ „Blesotup“ je bilo Persijevo šaljivo ime za sve krupne ljude - kombinacija od blesavac i tupavko. Velike naprosto nije podnosio. On nije bio mršav, poput Harija Tervilgira, ali je bio nizak. Mali petlič, od onih koji vole da započinjku kavgu, posebno kad su svi aduti na njihovoj strani. I jako ponosan na svoju kosu. Stalno je prstima prolazio kroz nju.

„Taj posao je završen“, rekao sam ja. „Idi u stacionar.“

Napućio je donju usnu. Bili Dodž i njegovi premeštali su sanduke i gomile čaršava, pa čak i krevete; čitav se stacionar selio u novu baraku na zapadnom kraju zatvora. Selidba je težak posao, a Persi Vitmur nije želeo da učestvuje u tome.

„Ima ih tamo i previše“, rekao je.

„Onda idi tamo pa izigravaj šefa“, rekao sam i podigao glas. Video sam kako se Hari trznuo, ali me je uredno odignorisao. Ako guverner zapovedi upravniku Mursu da me šutne zato što sam išao uz pogrešnu dlaku, koga će Hal Murs staviti na moje mesto? Persija? Baš smešno. „Ne zanima me, Persi, šta ćeš da radiš, samo mi se na trenutak gubi iz vidnog polja.“

Na tren sam pomislio da će početi da se inati, pa će stvarno biti frke, dok nam tu Kofi sve vreme stoji, kao najveći zaustavljeni sat na svetu. A onda je Persi zabio svoj pendrek natrag u korice ručne izrade i ukočenog koraka otišao hodnikom. Ne sećam se koji je stražar tog dana bio dežuran - pretpostavljam neko od sezonaca - ali se Persiju neosporno nije dopao njegov izgled, jer je u prolazu

progundao: „Skidaj taj kež s tog govornika umazanog lica dok ti ga ja nisam skinuo.“ Usledilo je zveckanje ključeva, trenutni blesak vrelog sunca iz dvorišta za šetnju, i onda Persija Vitmura više nije bilo, bar privremeno. Delakroov miš je trčkarao sitnom Francuzu s ramena na rame, trzajući 'hitastim brkovima.

„Samo mirno, gospodine Džingls“, rekao je Delakroa, i miš mu je stao na levo rame baš kao da ga je razumeo. „Budi veoma miran i potpuno tih.“ U Delakroovom otegnutom govoru je, svojstvenom njegovoj mešanoj indijanskocrnačkobeljoj rasi, ono *mir* zazvučalo nekako egzotično i strano - kao *miržhh*.

„Idi lezi, Del“, rekao sam kratko. „Odmori se malo. Ovo te se ne tiče.“

Učinio je kako sam mu rekao. On je silovao devojčicu i potom je ubio, pa joj posle bacio telo kraj iznajmljene kuće u kojoj je živela, natopio katranovim uljem i zapalio, nadajući se, na nekakav smučeni način, da će tako uništiti i trag svog zločina. Vatra se, međutim, proširila i na samu zgradu, pa je izginulo još šestoro ljudi, od toga dvoje dece. Bio je to jedini zločin koji je počinio, i sad je on opet bio samo čovek blagog ponašanja i zabrinutog lica, ćelavog temena i s dugom kosom koja mu se rasipala preko okovratnika. Još malo, pa će i on sesti na Veselu varnicu, i ona će se pobrinuti za njegov kraj... ali, ma ko da je bio čovek koji je počinio tu strahotu, on se već odavno izgubio. Sad je Delakroa ležao na krevetu i puštao svog malog druškana da mu trči po šakama. To je, na neki način, i bilo ono najgore; Vesela varnica nikad nije spaljivala ono što je bilo u njima, a ni droge koje im danas ubrizgavaju neće uspavati to zlo. Zlo isprazni svoj stan, pa skače na nekog drugog, i ostavlja nam da ubijamo ljuštore koje zapravo i nisu žive.

Ponovo sam se okrenuo orijašu.

„Ako kažem Hariju da ti skine lance, hoćeš li biti dobar?“

On je klimnuo glavom. Bilo je to slično malopredašnjem odmahivanju: dole, gore, natrag u centar. Gledale su me te njegove čudne oči. U njima je bilo neke smirenosti, ali nisam mogao da se uzdam u nju. Dozvao sam Harija prstom, i on je došao i otključao lance. Sad višć nije pokazivao strah, čak ni dok je klečao kraj Kofijevih nogu, nalik na debla, da mu otključa alke, i to je pomalo opustilo i mene. Hari je bio nervozan zbog Persija, i uzdao sam se u

njegov osećaj. Uzdao sam se u osećaj svih svojih stalnih ljudi u bloku E, s izuzetkorn Persija,

Ja imam jedan mali pripremljeni govor koji držim svim novajlijama, ali sam u Kofijevom slučaju zastao, jer je izgledao tako abnormalno, i to ne samo zbog telesne veličine.

Kad se Hari odmaknuo (Kofi je tokom čitavog obreda otključavanja bio nepokretan, smiren poput belgijskog konja), podigao sam pogled na svog novog pitomca, zalupkao palcem po fascikli, i rekao: „Rmpalijo, umeš li ti da pričaš?“

„Da, gospodine, gazda, umem“, odgovorio je on. Glas mu je bio duboko, tiho brujanje. Podsetio me je na tek naštelovani traktorski motor. U njemu nije bilo stvarnog južnjačkog zatezanja - rekao je *da* a ne *dahh* - ali je u njegovom govoru bila prisutna izvesna južnjačka konstrukcija, koju sam opazio tek kasnije. Kao da je *došao* s Juga, ali mu nije stvarno i *pripadao*. Po glasu se nije dalo zaključiti da je nepismen, ali ni obrazovan. U govoru, kao i mnogim drugim stvarima, bio je čista zagonetka. Ali su me od svega najviše brinule njegove oči - u njima je bila nekakva smirena odsutnost, kao da je otplovio negde daleko, daleko.

„Zoveš se Džon Kofi.“

„Da, gospodine, gazda, k'o i napitak, samo s' drukčije piše.“

„Znao bi se, dakle, potpisati? Čitaš i pišeš?“

„Samo ime, gazda“, odgovorio je on smireno.

Uzdahnuo sam, pa mu održao skraćenu verziju svog govora. Vec sam zaključio da s njim neće biti problema. I pri tom i pogodio i pogrešio.

„Ja se zovem Pol Edžekomb“, rekoh. „Ja sam u bloku E straž... bog i batina. Ako ti zbog nečega zatrebam, sad znaš koga da tražiš. Ako mene nema, pitaj ovog drugog - on se zove Hari Tervilgir. Ili traži gospodina Stantonu ili gospodina Hovela. Jesi li me shvatio?“

Kofi je klimnuo glavom.

„Samo nemoj da očekuješ da ćeš dobiti to što želiš pre nego što i mi zaključimo da ti je to potrebno - ovo nije hotel. Shvataš li me?“

On je ponovo klimnuo glavom.

„Ovo je miran kutak, ljudino - za razliku od ostatka zatvora. Tu ste samo ti i Delakroa. Nećete raditi; uglavnom ćete samo sedeti. Imaćeš tako prilike da još jednom razmisliš o svemu.“ Većini je to

bilo i previše vremena, ali to nisam rekao. „Ponekad, ako je sve u redu, puštamo i radio. Voliš radio?“

On je klimnuo glavom, ali nekako kolebljivo, kao da baš nije siguran šta je to uopšte. Kasnije sam otkrio da je to unekoliko i istina; Kofi je prepoznavao stvari kad bi na njih ponovo naišao, ali bi ih u međuvremenu zaboravljao. Poznavao je likove iz *NašeNedeljke*, ali je o poslednjem nastavku imao tek najmaglovitija secanja.

„Ako se budeš dobro vladao, na vreme ćeš dobijati hranu, nikad nećeš ni videti samicu tamo na kraju hodnika, niti nositi platnenu košulju koja se kopča na leđima. Svakog popodneva ti pripadaju dva sata na šetalištu, od četiri do šest, osim subotom kad ostatak zatvorskog življa igra ragbi. Ncdeljom po podne možeš da primaš posete, ako imaš nekoga ko želi da te poseti. Imaš li, Kofi?“

On je odmahnuo glavom.

„Ni žive duše, gazda“, odgovorio je.

„Pa dobro, onda tvoj advokat.“

„Mislim da sam mu zadnji put video leđa“, odgovorio je Kofi.

„Samo su mi ga pozajmili. Ovde u brda ne bi znao da nađe put.“

Pažljivo sam ga pogledao da vidim da li on to pokušava da bude malo duhovit, ali izgleda da nije bilo tako. A zapravo nisam ni očekivao da će biti drugačije. Žalbe nisu bile za ljude poput Džona Kofija, bar ne tada; imali bi svojih pet minuta na sudu, a onda bi svet na njih i zaboravio, sve dok jednog dana u novinama ne bi ugledao pošalicu, koja kaže da je oko ponoći neki tip primio svoju dozu struje. Ali čoveka sa ženom, decom ili prijateljima, kojima se mogao nadati nedeljom po podne, bilo je mnogo lakše disciplinovati, ako bi se slutilo da bi s tim moglo biti problema. Ovde to nije bio slučaj, i to je bilo dobro. Zato što je bio tako prokleta veliki.

Ja sam se malo promeškoltio na krevetu, pa zaključio da bih se, kad bih ustao, u donjim delovima možda osećao malo bolje, pa sam tako i učinio. On se s uvažavanjem odmakao od mene, i prekrstio ruke na grudima.

„Ovde ti, ljudino, može biti i lepo i ružno, zavisi samo od tebe. Ja ti ovde moram reći da samo od tebe zavisi koliko će nam svima biti lepo, jer se na kraju sve svodi na isto. Prema tebi ćemo se ponašati upravo onako kako zaslužuješ. Ima li pitanja?“

„Ostavljate li noću svetlo?“ smesta je upitao, kao da je samo čekao priliku.

Zatreptao sam. Pridošlice u blok E postavile su mi već mnoga pitanja -jednom čak i kolike mi žena ima sise - ali ovo baš nikada.

Kofi se osmehivao malčice nelagodno, kao da zna da ću ga smatrati opičenim, ali on naprosto nije mogao a da ne upita.

„Zato što se nekad pomalo bojim mraka“, rekao je. „Ako sam na novom mestu.“

Pogledao sam ga - u celoj njegovoj veličini - i osetio se čudno dirnutim. Znaju oni čoveka i dirnuti, znate; zato što ih ne vidite u onom crnom minutu kad kuju svoje užase u demonskoj kovačnici.

„Da, ovde je prilično svetlo čitave noci“, odgovorio sam. „Od devet uveče do pet ujutro na Milji gori pola sijalica.“ A onda sam shvatio da on sigurno nema pojma o čemu ja to govorim -jer taj ne bi znao razliku između Zelene milje i misisipijskog mulja - pa sam ga uputio. „To je koridor.“

On je klimnuo, sa vidnim olakšanjem. Ja baš nisam siguran da je znao i šta je koridor, ali je zato video sijalice od dvesta vati pod njihovim žičanim kapama.

I tada sam uradio nešto što nikada pre nisam učinio zatvoreniku - pružio sam mu ruku. Čak ni danas ne znam zašto sam to uradio. Možda zato što me upitao za svetlo. Ali je zbog toga Hari Trcvilgir zatreptao, to mogu da kažem. Kofi mi je uhvatio ruku začudujuće nežno, i ruka mi je skoro nestala u njegovoj, i to je bio sve. Uhvatio sam još jcdnog noćnog leptira u svoju bočicu s eterom. Završili smo.

Izašao sam iz ćelije. Hari je povukao vrata po šinama i zaključao obe brave. Kofi je još trenutak dva ostao na istom mestu, kao da ne zna šta sada, a onda je seo na krevet, sklopio orijaške ruke među kolenima, pa pognuo glavu kao da tuguje ili se moli. Onda je rekao nešto čudno svojim čudnim, skoro južnjačkim glasom. Čuo sam to savršeno jasno, i mada u tom trenutku baš nisam znao mnogo o tome šta je uradio - što zapravo i ne morate da znate da biste čoveka hranili i timarili do časa kad mora da vrati svoje dugove - od toga se i danas smrznem.

„To je bilo jače od mene, gazda“, rekao je. „Pokušao sam da se povučem, ali je već bilo prekasno.“

3

„Ti bi s Persijem mogao da imaš problema“, rekao je Hari dok smo se vrađali u moju sobu. Din Stanton, koji je u neku ruku bio moj drugi zamenik - što mi zapravo i nismo imali, ali bi tu situaciju Persi Vitmur rešio dok kažeš keks - sad je sedeo za mojim pisadim stolom i ažurirao dosijee, posao koji ja nikada nisam postizao da uradim. Kad smo ušli, jedva da je podigao pogled; samo je jagodicom kažiprsta gurnuo svoje male naočare i ponovo zaronio u papirologiju.

„S tim gologuzanom imam problema još od prvog dana“, rekao sam pa oprezno odvojio pantalone od prepona i trgnuo se. „Jesi li čuo šta je vikao kad je doveo onog velikog trapavca?“ „Nisam mogao da ne čujem“, odgovorio je Hari. „Znaš da sam bio tu.“

„Ja sam bio u WC-u, i čuo sam ga sasvim dobro“, rekao je Din. Privukao je list papira, stavio ga na svetlo da vidim da je na njemu, osim otkucanog teksta, još i kružni trag šoljice za kafu, pa ga bacio u kantu za đubre. „‘Mrtvac hoda’“. Sigurno je to pročitao u nekom od svojih obožavanih magazina.“

Što je verovatno bila istina. Persi Vitmur je bio strastveni čitalac *Saznanja*, *Neženje* i *Muških pustolovina*. Izgleda da je u svakom broju bila bar po jedna priča iz zatvora, i Persi ih je halapljivo čitao. Kao da je pokušavao da otkrije odgovor na pitanje kako da se ponaša, i verovao da će ga naći u tim magazinima. On je stigao baš kad smo odradili Antonija Raja, inače plađenog ubicu - i on zapravo još nikada nije učestvovao u pogubljenju, iako je na jednom bio svedok, ali iz komore s prekidačem.

„On poznaje ljude“, rekao je Hari. „A ima i veza. Pozvaće te na odgovornost zato što si ga oterao odavde, a još više zato što si očekivao da zaradi tu platu što je prima.“

„Ja to nisam ni očekivao“, odgovorio sam, baš kao što i nisam... ali sam se bar nadao. Bil Dodž nije bio od onih koji bi te pustili da se samo motaš okolo i baviš se teškim nadgledanjem. „Zasad me najviše zanima ovaj veliki. Hocemo li s njim imati problema?“

Hari je odlučno odmahnuo glavom. okrug Trapingus bio je miran kao bubica“, Skinuo je male naočare bez okvira i počeo da ih briše o košulju. „Naravno da je na njemu bilo više lanaca nego što ih je Skrudž video na Marlijevom duhu, ali bi ih poslao dođavola, samo da se malo ritnuo. Malo se igram rečima, sinko.“

„Znam“, odgovorio sam, iako nisam znao. Naprosto nisam hteo da mu dopustim da bude pametniji od mene.

„Baš je veliki, a?“ rekao je Din.

„Jeste“, složio sam se. „Cudovišno veliki.“

„Možda ćemo Veselu varnicu morati da prepravimo u Super rernu, da možemo da mu ispečemo dupe.“

„Ništa ti ne brini za Veselu varnicu“, odgovorio sam rastreseno. „I veći su na njoj postajali manji.“

Din se uhvatio za nos, na mesto gde su mu naočare ostavile par crvenih modrica, pa klimnuo glavom. „Jeste“, rekao je. „Ima tu istine, zaista.“

A ja sam upitao: „Zna li iko od vas odakle se stvorio kad se pojavio u... Teftonu? Je 1' to bio Tefton?“

„Jeste“, odgovorio je Din. „Tefton, dole u okrugu Trapingus. Šta je bilo pre nego što se pojavio i učinio to što je učinio, to, čini se, ne zna baš niko. Rekao bih da je naprosto lunjao. Ako te baš mnogo zanima, mogao bi to da vidiš po novinama u zatvorskoj biblioteci. Nju verovatno sele tek sledeće nedelje.“ Široko se nasmešio. „Iako ćeš onda morati da slušaš kako tvoj mali ljubljani iznad tebe stenje i skida ti sve po spisku.“

„Možda malo privirim“, odgovorio sam, i onda sam popodne to i uradio.

Zatvorska biblioteka je bila u dnu zgrade koja je trebalo da postane automehaničarska radionica - ili je bar takav bio plan. Neko će time napuniti džepove, eto što sam ja o tome mislio, ali je Velika kriza bila u punom zamahu, pa sam svoje mišljenje zadržao za sebe - baš kao što je trebalo da zadržim i jezik za zubima u pogledu Persija, ali čovek ponekad naprosto ne može da oćuti. Čoveka njegova usta, u većini slučajeva, uvale u nevolje veće od onih u koje bi ga kita ikada mogla uvaliti. A ta automehaničarska radionica se i tako nikad nije dogodila - s proleća se zatvor preselio šezdeset milja

niz put, sve do Brajtona. Opet poslovi ispod tezge. Opet lova u nečiji džep. S čim ja nemam ništa.

Uprava se preselila u novu zgradu na istočnoj strani dvorišta; stacionar su preselili (a kojem je to seoskom balvanu uopšte palo na pamet da stacionar smesti na sprat, samo je još jedna od životnih mistcrija); u biblioteci je još bilo nešto knjiga - iako se baš ne bi moglo reći da ih je ikada bilo puno - i bila je skoro prazna. Stara zgrada je bila vruća kutija od preklopljenih dasaka, i kao stešnjena ramenima blokova A i B. Na nju su se naslanjala njihova kupatila, pa je čitava zgrada stalno plivala u onom neodređenom smradu mokraće, koji je verovatno bio jedini valjani razlog za selidbu. Biblioteka je imala oblik slova L, i nije bila mnogo veća od moje sobe. Pogledom sam potražio ventilator, ali su svi već bili nestali. Unutra je bilo najmanje četrdeset stepeni, i čim sam seo, osetio sam kako mi vrelina kucka u preponama. Kao zub pod upalom. Znam da je to apsurdno, uzmemo li u obzir o kojoj je regiji reč, ali mi na um dolazi samo to poređenje. A kad bih pustio vodu, i neposredno posle toga, bivalo bi mi još i mnogo gore, a neposredno pre dolaska, učinio sam baš to.

Tu je, napokon, osim mene, bio samo još jedan gost - suvonjavi stari slobodnjak Džibons, zadremao u uglu, s romanom na temu Divljeg zapada u krilu i s kapom nabijenom na oči. Nije ga mučila vrućina, kao što ga nisu mučili ni povici, teški udarci i povremene psovke iz stacionara na spratu (gde je sigurno bilo bar za pet stepeni toplije, a u čemu će Persi Vitmur, nadao sam se, znati da uživa). Nisam ga mučio ni ja, nego sam zaobišao ugao i pošao do kraće stranice L-a, gde su stajale novine. Pomislio sam da su možda otišle zajedno s ventilatorima, uprkos svemu što je Din rekao. To se, međutim, nije dogodilo, i bilo je prilično lako pronaći celu priču o bliznakinjama Deterik; bila je to vest za naslovnu stranu sve od trenutka izvršenja zločina u julu, pa do suđenja krajem avgusta i početkom septembra.

Ubrzo sam zaboravio i na vrućinu i lupnjavu na spratu i škripavo hrkanje starog Džibonsa. Pomisao na te dve majušne devetogodišnje dcvojčice - na njihove paperjaste glavice s plavom kosicom i očaravajući smešak - povezana s Kofijevim glomaznim mrakom, bila je neprijatna, ali nije se dala odagnati. S obzirom na

njegovu veličinu, lako je bilo zamisliti i da ih je pojeo, poput diva iz bajke. No, ono što im je zaista uradio bilo je još gore, i imao je ludu sreću što ga nisu linčovali na licu mesta, na obali reke. To, mislim, pod uslovom da čekanje na šetnju Zelenom miljom i sedanje u krilo Vesele varnice smatrate srećom.

4

Kralj konoplje bio je na Jugu svrgnut sedamdeset godina pre svih ovih događanja, da više nikad ne postane kralj, ali je tih godina četvrte decenije ovog veka opet malo živnuo. Nije više bilo plantaža konoplje, ali je zato u južnom delu naše države bilo četrdeset ili pedeset naprednih farmi konoplje. Vlasnik jedne od njih je bio Klaus Deterik. Po merilima osamsto pedesete, on bi bio samo jednu lestvicu iznad krajnje bede, ali se po merilima tridesetih smatrao imućnim, zato što je račune u bakalnici uglavnom placao gotovinom i krajem meseca, i što je mogao pogledati u oči direktoru banke kad bi se slučajno sreli na ulici. Njegova kuda na farmi bila je čista i udobna. Osim konoplje, bila su tu i još dva ka: kokoške i nekoliko krava. Imao je ženu i troje dece: Hauarda, koji je imao dvanaest godina ili tu negde, i dve bliznakinje, Koru i Kejt.

Jedne tople junske noći te godine, devojčice su zatražile - i dobile - dozvolu da prespavaju na mrežom ograđenoj bočnoj verandi, koja se prostirala celom dužinom kuće. To je za njih bio dar s neba. Majka ih je poljubila za laku noć mrvicu pre devet, kad je s neba nestalo i poslednje svetlo. I tada ih je obe videla poslednji put, pre nego što su se našle u sanducima, nakon što je pogrebnik popravio najgoru štetu.

Tada su ljudi na selu rano odlazili u postelju - „čim bi se smračilo pod stolom“, kako je to govorila moja mama - i čvrsto spavali. To su neosporno činili i Klaus, Mardžori i Hjuj Deterik te noći kad su bliznakinje bile otete. Klauza bi skoro sigurno probudio Bauzer, porodični veliki stari, ne baš čistokrvni škotski ovčar, da je kojim slučajem zalajao, ali se to nije dogodilo. Ni te noći, ni ikada više.

Klaus je ustao u cik zore da pomuze krave. Veranda je bila s druge strane kuće, nasuprot onoj na kojoj je bila štala, i Klaus nije ni pomislio da pogleda šta je s devojčicama. Ni to što mu se Bauzer nije pridružio nije bio razlog za uzbunu. Taj se pas prema kravama i pilićima odnosio s uzvišenim prezirom, pa bi se zato, ako ga ne bi

zvali - i to energično - skrivao u svojoj kućici iza štale sve dok posao s njima ne bi bio obavljen.

Mardžori se spustila u prizemlje možda petnaest minuta nakon što je njen muž u predvorju navukao čizme i krenuo prematali. Stavila je vodu za kafu, a potom i slaninu u tiganj. Kombinacija tih mirisa privukla je Hjujija iz njegove sobe pod strehom, ali ne i devojčice s verande. Zato je poslala Hjujija da ih pozove, dok je ona razbijala jaja u vrelu mast od slanine. Klaus će sigurno poželeti da devojčice, odmah posle doručka, podu po sveža jaja. Samo što u kući Deterikovih tog jutra niko nije doručkovao. Hjuj se vratio s verande, bleđ kao krpa, i s očima - do maločas snenim i podbulim - širom razrogačenim.

„Nema ih“, rekao je.

Mardžori je izašla na verandu, u početku više ljuta nego uplašena. Kasnije je rekla da, ako je išta pretpostavila, onda je to bilo samo to da su devojčice odlučile da prošetaju i naberu cveće. Ili to ili da počine nekakvu sličnu klinačku ludost. Jedan pogled, i smesta je shvatila zašto je Hjuj prebledeo.

Viknula je Klausu da dođe - *vrisnula*, zapravo - i Klaus je i došao, dotrčavši kao da su mu svi đavoli za petama, u radnim cipelama belim od napola napunjene kofe s mlekom koju ju je prosuo po nogama. Od onoga što je zatekao na verandi odsekle bi se noge i najhrabrijeg roditelja. Cebad u koja je devojčice trebalo da se umotaju kad se noć otegne i zahladi, bila su bačena u ćošak. Vrata s mrežicom bila su iščupana iz gornje šarke, i sad su nahereno visila na okviru. A po daskama, kako verande, tako i stepenica iza vrata s mrežicom, bile su isprskane kapi krvi.

Mardžori je počela da preklinje muža da ne ide sam u poteru za devojčicama, ali ako je baš odlučio, da sa sobom ne vodi i sina, ali džabe je pričala. On je dohvatio sačmaru koja je stajala u predvorju visoko van dohvata dečjih ručica, i pružio Hjujiju floberku koju je čuvao za njegov rođendan u julu. I onda su pošli, i nijedan od njih nije obratio ni najmanju pažnju na ženu koja je vrištala i jecala i želela da zna šta će uraditi ako nalete na bandu beskućnika ili gomilu zlih crnčuga pobeglih s farme u Laducu. Ali ja mislim da su muškarci, znate, tu bili u pravu. Krv više nije bila tečna, ali je tek postala lepljiva, i još je bila bliža pravoj crvenoj negoli kestenjastoj,

kakva postaje kad se dobro osuši. Otmica se nije dogodila tako davno. Klaus je očito zaključio da za devojčice možda još ima nade, pa je želeo da iskoristi poslednju šansu.

Nijedan od njih kao tragač nije vredeo ni pišljivog boba - bii su sakupljači, a ne lovci, ljudi koji bi u sezoni išli u šumu na rakuna i jelena ne zato što im se to baš jako htelo, nego zato što se to od njih očekivalo. A dvorište oko kuće bilo je prava kaljuga na kojoj su se ispreplitali tragovi u besmislenoj zbrci. Obišli su i štalu, i smesta shvatili zašto Bauzer, šegrt za ujedanje ali majstor za lajanje, nije digao uzbunu. Pas je ležao napola u kućici, a napola izvan nje, svog doma izgrađenog od dasaka preostalih od gradnje štale (a na kojoj je, iznad zakrivljenog otvora s prednje strane, bila čak i pločica na kojoj je uredno, velikim slovima, bila ispisana reč *Bauzer*- video sam to na fotografiji u novinama), a njuška mu je bila zakrenuta skoro do vrata. Da bi se tako velikoj životinji uradilo tako nešto, počinilac je morao biti čovek čudesne snage, rekao je kasnije tužilac poroti Džona Kofija... pa se zagledao dugo i značajno u glomaznog optuženog, koji je sedeo za stolom odbrane, oborenog pogleda i odeven u nov novcati kombinezon, nalik na dečju portiklu i kupljen od državnog novca, i koji je već sam po sebi izgledao kao prokletstvo. Pored psa su Klaus i Hjuj pronašli komadić kuvane, vezane kobasice. Teorija je - i to, bez sumnje, vrlo realna - glasila da se Kofi najpre dodvorio psu poklonom, i da je onda, kad se Bauzer prihvatio i poslednje kobasice, ispružio ruke i slomio mu vrat snažnim okretom zgloba.

Iza štale je bio severni pašnjak Deterikovih, na kome tog dana neće pasti nijedna krava. Bio je nakvašen jutarnjom rosom, i kroz njega je, presecajući ga dijagonalno prema severozapadu i jasan kao dan, bio ugažen trag ljudskih stopa.

Čak i u svom skoro histeričnom stanju, Klaus Deterik je u prvi mah oklevao da pođe njim. Razlog tome nije bio strah od čoveka ili ljudi koji su mu oteli kćeri; bio je to strah da ne krene otmičarevim dolaznim tragom... da krene upravo suprotnim smerom u trenutku kad su možda odlučivale sekunde.

Hjuj je tu dilemu razrešio tako što je iščupao krpicu žute pamučne tkanine s grma koji je rastao na samoj ivici okućnice. Taj isti komadić tkanine su pokazali Klausu kad je sedeo u ogradi za

svedoke, i on se rasplakao prepoznavši u njemu komadić pidžame svoje kćeri Kejt. Dvadesetak metara dalje, obešen o izbačeni prst grma borovnice, pronašli su i komadić izbledele zelene tkanine koji je odgovarao spavaćici koju je Kora imala na sebi u trenutku kad je poljubila mamu i tatu za laku noć.

Sad su Deterikovi, otac i sin, krenuli trčećim korakom, s puškama pruženim ispred sebe, kao što to čine vojnici kad, izloženi žestokoj paljbi, prelaze brisani prostor. Ako se čudim ičemu što se dogodilo tog dana, onda se čudim tome da dečak, koji je očajnički trčao za ocem (često izložen opasnosti da sasvim zaostane), nije ni u jednom trenutku posrnuo i saterao Klausu Deteriku metak u leđa.

Njihova kuca je imala telefon - što je susedima bio još jedan znak da Deterikovima ide dobro, ili bar pristojno, u ta katastrofalna vremena - pa je Mardžori preko centrale pozvala sve susede koji su imali telefon, da im ispriča za katastrofu koja se na njih obušila kao grom iz vedra neba, znajući da će svaki poziv izazvati koncentrično talasanje, kao kad u mirnu baru brzo bacamo kamenčiće. A onda je i poslednji put podigla slušalicu, i izgovorila reči koje su u tom ranom telefonskom sistemu onog doba bile skoro zaštitni znak, ili je barem tako bilo na Jugu: „Halo, centrala, jeste li na liniji?“

Centrala je bila, ali za trenutak nije mogla izgovoriti ni reči; dobra žena je bila van sebe. Na kraju je ipak nekako uspela da izusti: „Da, gospođo, gospođo Deterik, naravno da jesam, o gospode Bože, baš se molim da s vašim curicama sve bude u redu i...“

„Da, hvala vam“, odgovorila je Mardžori. „Ali recite Gospodu da se strpi koliko vam treba da me spojite s kancelarijom glavnog šerifa u Teftonu, može?“

Glavni šerif okruga Trapingus bio je staro momče s nosom koji je izmodelirao viski, stomačinom nalik na kadu za kupanje i glavom pokrivenom sedom kosom finom kao vata za čišćenje lula. Poznavao sam ga dobro; on je u *Hladnoj planini* bio već mnogo puta da „svoje momke“, kako ih je zvao, isprati u velika vedra nebesa. Svedoci pogubljenja sedeli su u istim onim stolicama na sklapanje u kojima ste i sami ponekad bili, na pogrebima ili crkvenim večerama ili farmerskim tombolama (mi smo zapravo svoje, u to doba, pozajmljivali od Mistične lože br. 44), i svaki put kad bi šerif Homer Kribus u nju seo, ja sam samo čekao krckanje koje će najaviti lom.

Toga sam se dana bojao i nadao mu se, i jedno i drugo istovremeno, ali je to bio dan koji nikad nije došao. Nedugo zatim - moglo je to biti najviše jedno leto nakon otmice Deterikovih devojčica - on je u svojoj kancelariji doživeo srčani napad, i to, po svemu sudeći, baš kad je ševio sedamnaestogodišnju crnkinju, izvesnu Dafne Sartlef. O tome se posle puno pričalo, s obzirom na to da se stalno šepurio sa ženom i šest sinova, posebno kad bi došlo vreme izbora - bili su to dani kad je, ako si hteo da se za nešto kandiduješ važila uzrečica: „Biidite baptista il' ništa od izbornih lista“. Ali ljudi vole licemere, znate - jer u njima vide svoje gore list, a uvek je tako lepo kad nekog uhvate spuštenih pantalona i dignute kite, a to nisi ti.

Ali, osim što je bio licemer, Kribus je bio i nesposoban, jedan od onih koji se stalno slikaju kako maze mačku neke dame nakon što je neko drugi - na primer zamenik šerifa Rob Mekgi - rizikovao prelom ključne kosti da se popne na drvo i skine gazdaricu Mica Macu.

Mekgi je buncanje Mardžori Deterik slušao otprilike dva minuta, a onda je prekinuo s četiripet pitanja - brzih i kratkih, kao kad uvežbani bokser firca nekome u lice sitne ubode, udarce koji su tako sitni i tako tvrdi da krv šiklja i pre udarca. Kad mu je ona na njih odgovorila, on je rekao: „Pozvaću Boboa Marčanta. On ima pse. Vi ostanite tu gde ste, gospođo Deterik. Ako se vaš čovek i mali vrate, recite im neka ostanu i oni. Bar pokušajte.“

A njen su čovek i njen mali u međuvremenu pratili trag otmičara, i to tri milje na severozapad, ali kad je trag izašao na otvoreno polje i borovu šumu, napokon su ga izgubili. Oni su bili farmeri, a ne lovci, kako sam već rekao, i sad su već znali da su krenuli za pravom zverkom. Usput su našli žuti komadić koji je odgovarao Kejtinoj pidžami, pa još parčence Korine spavaćice. Oba su bila natopljena krvlju, i više se ni Klaus ni Hjuj nisu žurili kao na početku; do tada se u njihove vruće nade nesumnjivo već bila umešala izvesna hladna izvesnost, probijajući se prema dole, onako kako to čini hladna voda, tonući jer je teža.

Uleteli su u šumu, u potrazi za tragovima, pa kad ih nisu našli, uleteli na drugom mestu, podjednako bez rezultata, pa na trećem. Ovog puta su našli lepezu krvi pljusnutu po iglicama američkog bora. Prevalili su nekoliko koraka u smeru na koji ih je uputio nalaz, pa opet počeli proces nasumičnog lutanja. Sad je već bilo devet sati, i

oni su za sobom već začuli povike ljudi i lavež pasa. Rob Mekgi je uspeo da organizuje zbrdazdola skupljenu poteru, i na to je utrošio onoliko vremena koliko bi šerifu Kribusu trebalo da ispije svoju prvu konjakom zamirisanu šoljicu kafe, i za sat i četvrt oni su već uspeli da stignu do Klause i Hjuja Deterika, koji su očajnički posrćući obilazili ivicu šume. Uskoro su se ljudi ponovo pokrenuli, s Boboovim psima na čelu. Mekgi je pustio Klause i Hjuja da produže s njima -jer se ne bi vratii čak i da im je to i naredio, bez obzira na to koliko se užasavali ishoda, i Mekgi je to sigurno uvideo - ali ih je ipak naterao da isprazne puške. To su učinili i ostali, Mekgi je rekao da je tako sigurnije. Ali im pri tom nije rekao (ni on niti iko drugi) da su Deterikovi bili jedini koje je zamolio da mu predaju svoju municiju. Napola ošamućeni i sa samo jednom željom, da napokon stignu na kraj tog ružnog sna, pa da je s njim gotovo, oni su to i učinili. Kad je Rob Mekgi nagovorio Deterikove da isprazne puške i predaju municiju, verovatno je time Džonu Kofiju spasio tu bednu imitaciju života.

Psi su ih, lajući i cvileći, provukli kroz dve milje borovog grmlja, stalno na istoj neravnoj severozapadnoj stazi. A onda su stigli na obalu reke Trapingus, reke na tom mestu široke i spore, a koja je tekla na jugoistok kroz niska, šumovita brda u kojima su porodice zvane Krej, Robinet i Duplisej još same izrađivale svoje mandoline i pri obrađivanju često same ispljuvavale sopstvene trule zube; u duboku zabit gde su ljudi bili spremni da se nedeljom ujutru igraju zmijama, a u nedelju uveče ležati u putenom zagrljaju sa sopstvenim kćerima. Poznate su mi te porodice; većina njih je Varnici povremeno slala masni zalogajčić. S druge strane reke, članovi potere su videli odsjaj janskog sunca od čeličnih šina ogranka Grejt Sauterna. Otprilike milju nizvodno, njima zdesna, reku je prelazio drveni rešetkasti most, vodeći prema ležištima uglja Vest Grina.

Tu su pronašli široku ugaženu čistinu u travi i niskom grmlju, čistinu tako krvavu da su mnogi morali da otrče natrag u šumu i oproste se od doručka. Na toj krvavoj čistini su pronašli i ostatak Korine spavačice, i Hjuj, koji se sve do tada držao dostojno divljenja, sad je ustuknuo, privio se uz oca i skoro se onesvestio.

I baš je tu među psima Boboa Marčanta prvi i jedini put tog dana došlo do nesuglasice. Bilo ih je sve u svemu šest: dva baseta, dva

lovačka psa, i par onih mešanaca, sličnih terijerima, koje južnjaci graničari zovu rakunarima. Rakunaji su želeli da podu na severozapad, Trapingusom uzvodno; ostatak je želeo da pođe u drugom smeru, na jugoistok. Psi su se sasvim zapleli uzicama, i mada novine o tom delu priče nisu rekle ništa, mogu zamisliti užasne psovke koje su iz Boboovih usta pljuštale po njima dok se rukama - nesumnjivo najškolovanijim delom svog tela - trudio da ih ponovo dovede u red. U životu sam upoznao popriličan broj kučkara, i moje iskustvo govori da su oni, uzeti kao vrsta, izuzetno verni svom tipu.

Bobo im je skratio uzicu i uterao ih u čopor, pa im pred nosom povukao pocepanu spavačicu Kore Deterik, kao da želi da ih podseti na ono što rade napolju u danu kad se temperatura u podne vrti oko trideset pet u hladu, i kad ljute mušice u oblacima kruže nad glavama ljudi iz potere. Rakunari su njušnuli još jednom, odlučili da glasaju za vecinu, a onda su svi krenuli nizvodno, urlajući koliko ih grlo nosi.

Proteklo je svega deset minuta pre nego što su ljudi ponovo zastali, shvativši da čuju i nešto drugo osim pasa. Bilo je to pre zavijanje nego lajanje, zvuk koji nikad nijedan pas nije ispustio, čak ni u krajnjoj agoniji. Bio je to zvuk kakav niko od njih nikad nije čuo ni od koga, ali su smesta shvatili, i to svi redom, da potiče od čoveka. Tako su rekli, i ja im verujem. I mislim da bih ga i sam prepoznao kao takvog. Verujem da sam i čuo kako ljudi tako vrište, na putu prema električnoj stolici. Ne baš mnogi - mnogi se zakopčaju do grla i kreću ili tiho ili zezajući se, kao da idu na otmeni piknik - ali neki da. Obično su to oni koji veruju da pakao postoji, i znaju da ih čeka na kraju Zelene milje.

Bobo je psima ponovo skratio povece. Psi su bili skupoceni, i on nije nameravao da ostane bez njih zbog tog psihopate koji je tamo dole zavijao i brbljao. Ostali su ponovo napunili puške i uz škljocanje ih zatvorili. To zavijanje je svima smrзло krv u žilama, svima su se od njega oznojili pazusi, i svima je znoj potekao niz leđa poput vode lednice. Kad se ljudi tako smrznu, onda mogu da nastave samo uz vođu, i tako ih je zamenik Mekgi i poveo. On je izašao ispred njih i žustro zakoračao (iako se mogu kladiti da se u tom trenutku nije tako i osećao) prema grupi crnih jova koje su izbijale iz šume desno, dok su se ostali nervozno valjali otprilike pet koraka iza njega. Zastao je

samo jednom, i to da da znak najkrupnijem među njima - Semu Holisu - da ostane uz Klausa Deterika.

S druge strane jova je ponovo bila čistina, i ona se protezala do šume desno. Sleva je bila duga, blaga padina rečne obale. I svi su ostali ukopani na mestu, kao ošinuti gromom. Verujem da bi svi oni dali mnogo toga da mogu da izbrišu sliku koja im se ukazala pred očima, i da je nijedan neće zaboraviti nikada - bila je to prava noćna mora, gola i gotovo razmrljana na suncu, mora koja leži s druge strane zavesa i nameštaja dobrog i normalnog života - crkvenih večera, šetnji po šumskim stazama, poštenog rada, ljubavnih poljubaca u krevetu. U svakom čoveku postoji lobanja, a ja vam kažem da lobanja postoji i u svačijem životu. I toga dana su je i ugledali, ti ljudi - ugledali ono što se ponekad ceri iza smeška.

Na obali reke, u izbledelom, krvlju umrljanom radničkom kombinezonu, sedeo je najkrupniji čovek koga je iko od njih video u životu - bio je to Džon Kofi. Ogromna stopala, raskrečenih prstiju, bila su mu gola. Na glavi mu je bila izbleдела crvena marama, nalik na one kojima su seoske žene zabrađene u crkvi. Oko njega su, u crnom oblaku, kružile mušice. U svakoj ruci mu je bilo smotano telo gole devojčice. Njihova plava kosica, nekada kovrdžava i svetla kao vlakna svilenice, sad je bila slepljena uz glavu i izbrazdana crvenim. Čovek koji ih je držao sedeo je i tulio u nebo poput poludelog teleta. Tamni smeđi obrazi su mu se presijavali od suza, a celo lice mu se izobličilo u čudovišni grč kajanja. Disao je na mahove, prsa su mu se dizala napinjudi mu tregere kombinezona, a onda bi, u još jednom od tih urlika, iz sebe ispustio taj veliki udisaj zraka. U novinama smo toliko puta pročitali da „ubica nije pokazao znake kajanja“, ali to ovde nije bio slučaj. To što je uradio, bukvalno je razbilo Džona Kofija... ali će on preživeti. Devojčice neće. One su bile razbijene na mnogo fundamentalniji način.

Izgleda da niko ne zna koliko su stajali tako, i gledali u čoveka koji je zavijao i gledao preko velike mirne ploče reke u voz s druge strane, voz koji je jurio šinama prema rešetkastom mostu koji je prelazio preko vode. Izgledalo je da su ga tako gledali jedan sat ili čitavu večnost, pa ipak se voz nije ni pomerio, činilo se da juri u mestu, poput deteta koje histerično lupa nogama, i sunce nije zalazilo za oblak, i prizor im se nije izbrisao pred očima. Bio je pred

njima, stvaran kao ujed psa. Crnac se ljuljao naprednazad; Kora i Kejt su se ljuljale s njim kao lutke u naručju džina. Krvlju zamrljani mišići na njegovim velikim, golim rukama napinjali su se i opuštali, napinjali i opuštali, napinjali i opuštali.

Tu je skamenjenu sliku razbio Klaus Deterik. Zaurlao je i bacio se na čudovište koje mu je silovalo i ubilo kćeri. Sem Holis je znao šta mu je dužnost, pa je pokušao i da je ispuni, ali nije uspeo. Od Klause je bio viši petnaest centimetara, i teži bar trideset kila, ali se Klaus njegovog zagrljaja naprosto otresao. Klaus je poleteo preko brisanog prostora koji ga je delio od Kofija, i uputio mu u glavu, u letu, silovit udarac nogom. Njegova radna cipela, sa osušenim mlekom koje se na vrucini već i ukiselilo, pogodila je Kofija pravo u levu slepoočnicu, ali Kofi kao da je nije ni osetio. On je samo sedeo tako, jadikujući i ljuljajući se i zureći preko reke; prema onome kako ja to zamišljam, mogao je biti i slika iz nekakve šumske iskonske propovedi, verni sledbenik Krsta koji žudi za obećanom zemljom... ako već ne za leševima.

Bila su potrebna tačno četvorica da histeričnog farmera skinu s Džona Kofija, a pre nego što im je to naposljetku i uspelo, on mu je uputio još ko zna koliko žestokih udaraca. Ali Kofi kao da za sve to nije mario, i kao da mu je bilo svejedno; on je samo nastavljao da gleda preko reke i jadikuje. Što se Deterika tiče, njega je, kad su ga napokon odvojili, napustila sva borbenost - kao da je kroz ogromnog crnca tekla nekakva čudna galvanizujuća struja (ja sam još sklon električnim metaforama, ali to mi morate oprostiti), i kad je Deterikov kontakt s tim izvorom energije napokon bio prekinut, on je omlitavio kao čovek odbačen od visokonaponske žice. Klečao je raširenih kolena na obali reke, lica zarivenog u dlanove, i jecao. Hjuj mu se pridružio, i sad su se grlili, naslonjeni čelom o čelo.

Dvojica su ostala da paze na njih, dok su ostali, tegleci puške, napravili krug oko crnca koji se ljuljao i jecao. On kao da još nije shvatio da tu, osim njega, ima još nekoga. Mekgi je iskoračio, trenutak se premeštao s noge na nogu, pa čučnuo.

„Gospodine“, rekao je tihim glasom, i Kofi je smesta umukao. Mekgi mu se zagledao u oči zakrvavljene od plača. A iz njih je ipak i dalje teklo, kao da je neko u njima ostavio odvrnutu slavinu. Te oči su plakale, a ipak su bile nekako netaknute... daleke i spokojne. Za

mene su to bile najčudnije oči koje sam u životu video, a i Mekgi je pomislio baš to. „Kao oči životinje koja još nikad nije videla čoveka“, rekao je, neposredno pred sudenje, reporteru Hamersmitu.

„Gospodine, da li me čujete?“ upitao je Mekgi.

Kofi je polako zaklimao glavom. A ipak su mu ruke još bile ovijene oko tih neopisivih lutkica, kojima su brade bile pritisnutea prsa tako da im se lica nisu jasno videla, što je bila jedna od malobrojnih milosti koje je Bog našao shodnim udeliti tog dana.

„Imate li neko ime?“ upitao je Mekgi.

„Džon Kofi“, rekao je on promuklim i suzama zagušenim glasom. „Kofi kao napitak, samo što s' drukčije piše.“

Mekgi je klimnuo glavom, pa pokazao palcem na nabrekli džep na prsima Kofijevog kombinezona. Mekgiju se učinilo da bi se tu mogao kriti pištolj - iako čoveku Kofijeve veličine ne bi bio potreban pištolj da napravi veliku štetu, samo kad bi odlučio da krene. „Šta to imaš tu, Džone Kofi? Možda pucu? Pištolj?“

„Ne, gospodine“, odgovorio je Kofi onim promuklim glasom, a one čudne oči - preplavljene suzama i paćeničke na površini, a daleke i sablasno smirene ispod toga, kao da je pravi Džon Kofi negde drugo, gde gleda u neki drugi krajolik, gde ubijene devojčice ne znače ništa zbog čega bi trebalo razbijati glavu - ni u jednom trenutku nisu sišle sa zamenika Mekgija. „To je samo nešto za ručak, da pojedem.“

„O, mislim, nešto za ručak, kažeš?“ upitao je Mekgi, a Kofi je klimnuo glavom i rekao „Da, gospodine“, dok mu je iz očiju teklo, a iz nozdrva mu se cedile sline. „A gde takvi kao ti dolaze do nečega za ručak, Džone Kofi?“ Prisiljavao se da ostane miran, iako je sad devojčice već mogao i namirisati, baš kao što je već video i muve kako se roje i biraju vlažna mesta na njima. Od svega je najgora bila kosa, rekao je kasnije... ali toga nije bilo ni u jednom novinskom članku; smatralo se previše jezivim za porodično čitanje. Ne, to sam saznao od reportera koji je napisao taj članak, od gospodina Hamersmita. Potražio sam ga kasnije, zato što je kasnije Džon Kofi postao u neku ruku moja opsesija. Mekgi je rekao Hamersmitu da njihova plava kosa više nije bila plava. Bila je kestenjasta. Iz nje je tekla krv i slivala im se niz obraze kao da je reč o lošoj boji, i nije bilo neophodno da budeš doktor da bi shvatio kako su te snažne ručerde

lupile krhke glavice jednu o drugu. Možda su plakale. Možda je želeo da ih učutka. Ako su devojčice imale sreće, to se dogodilo pre silovanja.

Pri pogledu na to, nije baš bilo lako razmišljati, čak ni kada je reč o čoveku tako odlučnom da obavi svoj posao kao što je to bio zamenik Mekgi. A loša procena može dovesti do greške, možda čak i do krvoprolića. Mekgi je duboko uzdahnuo i umirio se. Ili bar pokušao.

„Mislim, gospodine, baš se tačno ne sećam, neka sam pas ako lažem“, rekao je Kofi glasom koji se gušio od suza, „ali je to, mislim, nešto za ručak, sendviči, mislim, i malo turšije.“

„Rado bih i sam pogledao, a tebi je svejedno“, rekao je Mekgi. „Ali se sada nemoj pomerati, Džone Kofi. Ne mrdaj, mali, jer je u tebe upereno toliko pušaka da ceš, ako samo mrdneš prstom, nestati od pojasa naviše.“

Kofi se zagledao preko reke i nije se ni pomakao kad je Mekgi oprezno posegnuo u džep na prsima i izvukao nešto umotano u stare novine i zavezano strukom mesarskog kanapa. Mekgi je iskidao kanap i razmotao papir, iako je bio prilično siguran da će naći baš to što je Kofi rekao, nešto za ručak. Bio je to sendvič od slanine i paradajza sa prelivom od želea. A bila je tu i turšija, umotana u parčence novinske stranice sa ukrštenicom, koju Džon Kofi više nikad neće moći da razreši. Ali kobasica nije bilo. Kobasice iz Kofijevog ručka već je pojeo Bauzer.

Mekgi je predao ručak preko ramena jednom od okupljenih ljudi, nijednog trenutka ne skidajući pogled s Kofija. Dok je tako čučao, bio mu je previše blizu da bi dozvolio da mu opreznost odluta makar i na trenutak. Ručak, koji su ponovo zamotali i dobro uvezali, napokon je završio kod Boboa Marčanta, koji ga je stavio u svoj ranac, gde je držao hranu za pse (a ne bi me začudilo da je tu bilo i nekoliko varalica za ribe). On se na suđenju nije pojavio kao dokazni materijal - pravda je u tom delu sveta brza, ali ne baš brža od propadanja sendviča sa slaninom i paradajzom - iako njegovye fotografije jesu.

„Šta se tu dogodilo, Džone Kofi?“ upitao je Mekgi svojim tihim, iskrenim glasom. „Hoćeš li mi to ispričati?“

I sad je Kofi Mekgiju i ostalima rekao skoro isto ono što je rekao i meni; bile su to takođe i poslednje reči koje je tužilac rekao poroti

na Kofijevom suđenju: „To je bilo jače od mene“, rekao je Džon Kofi, dok je u naručju držao gole, ubijene, silovane devojčice. Niz obraze su mu ponovo potekle suze. „Pokušao sam da se povučem, ali je već bilo prekasno.“

„Mali, uhapšen si zbog ubistva“, rekao je Mekgi, i onda mu pljunuo u lice.

Porota je zasedala četrdeset pet minuta. Taman koliko je potrebno da se pojedje nešto za ručak. Ali se pitam jesu li - ili im je bilo muka.

Verujem da vam je jasno kako sve to nisam otkrio za samo jedno oktobarsko popodne u uskoro pokojnoj zatvorskoj biblioteci, iz jedne gomile starih novina složenih u dve gajbe narandži, ali sam svejedno saznao sasvim dovoljno da mi te večeri bude jako teško da zaspim. Kad je moja žena ustala u dva po ponoći i zatekla me kako sedim u kuhinji, pijem surutku i pušim, upitala me je šta nije u redu, i ja sam joj slagao, kao što sam učinio samo nekoliko puta za sve vreme našeg braka. Rekao sam da sam imao još jedan sukob s Persijem Vitmurom. Taj sukob, dakako, nije bio izmišljen, ali on nije bio ni razlog zbog kojeg me je tako kasno zatekla kako sedim u kuhinji. Njega sam obično uspevao da ostavim u kancelariji.

„Dobro, zaboravi na tog razmaženka i vrati se u krevet“, rekla je ona. „Ja imam nešto što će ti pomoći da zaspiš, i toga možeš uzeti koliko želiš.“

„Zvuči privlačno, ali mislim da je bolje da ne“, odgovorio sam. „Nešto mi baš nije u redu s vodoprivredom, a ne bih želeo da to prenesem na tebe.“

Ona je podigla obrvu. „Vodoprivreda, ha“, rekla je. „Ma da ti to nisi dobio s pogrešnom curom koju si pokupio na uglu poslednji put u Baton Ružu.“

Ja nikad nisam bio u Baton Ružu, a uličarku nikad nisam ni pipnuo, i to smo oboje znali.

„To je samo obična stara upala mokraćnih kanala“, rekao sam. „Moja mama je govorila da to momci dobijaju kad piške na vetru.“ „Tvoja bi mama, kad bi prosula so, čitav dan ostajala u kući“, odgovorila je moja žena. „Doktor Sadler...“

„Ne, gospodine“, rekao sam ja i digao ruku. „On bi mi propisao sulfanilamide, i onda bih do kraja nedelje povraćao po celoj

kancelariji. Pustiću da me prođe, ali mislim da nam je u međuvremenu najbolje da ne izlazimo na teren.“

Poljubila me u čelo tik iznad leve obrve, od čega bi me uvek prošli žmarci... što je Dženis veoma dobro znala.

„Siroto moje malo. Kao da ti nije bio dosta i taj grozni Persi Vitmur. Dođi u krevet što pre.“

To sam i učinio, ali sam pre toga izašao na zadnju verandu da se ispraznim (pre čega sam vlažnim palcem utvrdio odakle vetar duva - na to što su nam roditelji rekli dok smo bili mali retko se oglašujemo, ma koliko glupo bilo). Pišanje na otvorenom jedna je od radosti seoskog života koju pesnici još nisu spoznali, ali mi to te večeri nije pričinjalo nikakvo zadovoljstvo; voda koja je izlazila iz mene palila je i pekla kao mlaz zapaljene nafte. Pa ipak sam pomislio kako je to popodne bilo za nijansu gore, a *znao* sam da je pre dvatri dana bilo još gore. U meni se budila nada da je stvar možda počela da se popravlja. Nikada nada nije bila slabije utemeljena. Niko mi nikad nije rekao da buba koja se tu zavuče, u toplinu i vlagu, zna uzeti dandva odmora dok se ponovo ne javi čila i ojačana. Da sam to znao, sigurno bih se iznenadio. A još bih se više iznenadio da sam saznao da de za možda petnaestdvadeset godina postojati pilule koje ti tu u rekordnom roku upalu izbiju iz sistema... I iako bi ti od tih pilula možda i bilo malo muka, one te skoro nikad ne teraju na povraćanje kao sulfanilamidne pilule doktora Sadlera. Ali tada, godine 1932, čoveku je preostajalo samo da čeka, i pokušava da se ne obazire na osećaj da ti je neko u slavinu ulio naftu, pa prineo šibicu.

Obavio sam posao, vratio se u spavaću sobu, i napokon zaspao. Sanjao sam devojčice bojažljivog osmeha i s krvlju u kosi.

6

Sutradan me na stolu čekala ružičasta ceduljica, kojom sam pozvan da što pre svratim u upravnikovu kancelariju. Znao sam o čemu je reč - u ovoj igri postojala su nepisana, ali ipak vrlo važna pravila, a ja sam ih juče na tren zanemario - zbog toga sam to odlagao što je moguće duže. Slično kao i odlazak lekaru zbog vodoprivrednih problema. Uvek sam smatrao da preteruju oni koji misle da s takvim stvarima treba završiti što pre.

No bilo kako bilo, ipak nisam smesta pohrlio u kancelariju upravnika Mursa. Umesto toga skinuo sam vuneni sako uniforme, prebacio ga preko naslona stolice i uključio ventilator u uglu - bio je to još jedan pakleno vreo dan. Potom sam seo i pregledao noćni izveštaj Brutusa Hovela. U njemu nije bilo nikakvog razloga za uzbunu. Nakon preuzimanja smene Delakroa je kratko vreme plakao - što je noću većinom i činio, i to, uveren sam, više nad sobom nego nad ljudima koje žive ispekao - a onda je iz kutije od cigara, u kojoj je spavao, izvadio gospodina Džinglsa, svog miša. To ga je umirilo, pa je ostatak noći prespavao kao bebica. Gospodin Džingls ju je najverovatnije proveo na Delakroovom trbuhu, repa smotanog preko šapa, ne trepnuvši okom. Bilo je to kao da je Bog zaključio da je Delakrou potreban anđeo čuvar, ali je u Svojoj mudrosti odredio da za takvog pacova, kao što je taj naš prijatelj, ubica iz Luizijane, dobar može biti samo miš. Naravno da u izveštaju Brutalnog nije bilo baš sve to, ali sam i sam prošao dovoljno noćnih straža da bih mogao da popunim sve praznine među rečima. Bila je tu i kratka zabeleška o Kofiju: „Ležao budan, uglavnom miran, možda je malo plakao. Pokušao sam da stupim u razgovor s njim, ali odustao sam kad mi je Kofi odgovorio samo kratkim gundanjem. Možda će Pol i Hari imati više sreće.“

„Pokušati da stupiš u razgovor“ je zapravo bio suštinski deo našeg posla. Tada još to nisam znao, ali danas, kad gledam u prošlost s aspekta jedne čudne starosti (ja mislim da svaka starost izgleda čudno ljudima koji je podnose), danas shvatam da je to bilo

tako, kao i zašto to onda nisam video -jer je to bilo prekrupno, i ključno za naš posao kao što nam je disanje za život. Nije bilo važno jesu li u tim „pokušajima da stupe u razgovor“ uspešni sezonci, ali je to zato bilo od vitalne važnosti za mene i za Harija, Brutalnog i Dina... i to je svakako bio jedan od razloga zbog kojih je Persi Vitmur bio takva katastrofa. Zatvorenici su ga mrzeli, mrzeli su ga stražari... svi smo ga mrzeli osim, verovatno, njegove političke veze, samog Persija i možda (ali samo možda) njegove majke. On je bio poput doze belog arsenika posutog po svadbenoj torti, i čini mi se da mi je od samog početka bilo jasno da mu na čelu piše katastrofa. On je bio nesreća koja samo čeka da se dogodi. Što se nas ostalih tiče, mi bismo se sprdali na pomisao da smo mi najkorisniji ne kao čuvari osuđenika nego kao njihovi psihijatri - deo mene bi se i danas toj pomisli podrugljivo nasmejavao - ali ipak smo znali kako se započinje razgovor... a bez razgovora, ljudi suočeni sa Veselom varnicom, sticali su ružnu naviku silaženja s uma.

Na dnu izveštaja Brutalnog pribeležio sam kako bi trebalo da porazgovaram s Džonom Kofijem - ili da bar pokušam - pa odmah prešao na pisamce Kertisa Andersona, glavnog upravnikovog pomoćnika. Beleška je govorila da on, Anderson, veoma brzo očekuje DP nalog za Edvarda Delakroisa (Anderson je to napisao pogrešno; ime mu je u stvari bilo Eduard Delakroa). DP je bila skraćena za datum pogubljenja, i sudeći po pisamcetu, Kertis je iz dobro obaveštenih izvora saznao da bi se mali Francuz mogao prošetati pred samu Noć veštica - njegova procena bila je 27. oktobra, a njegove su procene uvek bile zasnovane na proverenim informacijama. Ali pre toga možemo da očekujemo novog stanovnika, momka zvanog Vilijam Vorton. „On je ono što ti voliš da nazoveš ‘problematičnim detetom’“, napisao je Kertis levo nagnutim i pomalo ženskastim rukopisom. „Lud i divalj, i ponosan na to. Proteklih godinu dana je možda lunjao po celoj državi, i napokon se odlučio na krupan zalogaj. U oružanoj pljački ubio troje ljudi, od toga jednu trudnicu, i četvrtog u begu. Državnog policajca. Falili su još samo monahinja i slepac.“ Na ovo sam se nasmešio. „Vorton ima 19 godina, pri vrhu podlaktice ima istetovirano *Bili Kid*. Povremeno ćeš morati da ga tresneš po nosu, to ti garantujem, ali pri tome budi oprezan. Njemu ie sasvim svejedno.“ To poslednje mišljenje je

podvukao dvaput, pa dovršio: „A osim toga, možda je leteći. Podneo je žalbu, a činjenica je da je još maloletan.“

Ludi klinac, koji piše žalbe, i koji će tu verovatno ostati samo neko vreme. O, kako sve to lepo zvuči. Najednom je dan postao znatno vreliji, i više nisam mogao da odlažem posetu upravniku Mursu.

Tokom godina koje sam proveo kao čuvar u *Hladnoj planini*, radio sam pod tri upravnika; Hal Murs je među njima bio poslednji i najbolji. Ubedljivo. Iskren, otvoren, lišen čak i elementarne duhovitosti Kertisa Andersona, ali pokriven s taman toliko političke soli koliko je potrebno da sačuva posao tokom tih mračnih godina... i s dovoljno moralnog integriteta da ga ta igra ne zavede. On se neće popeti dalje od onog gde je sada, ali kao da je time sasvim zadovoljan. Tada je mogao imati pedeset osam ili pedeset devet godina, a lice mu je bilo duboko izbrazdano kao u psa svetog Huberta, i Bobo Marčant bi se uz njega bez sumnje osećao kao kod kuće. Imao je sedu kosu, i ruke su mu se tresle od nekakve paralize, ali je inače bio jak. Prošle godine, kad je u dvorištu za šetnju na njega poleteo zatvorenik sa nekakvom batinom izdeljanom iz daske od sanduka, Murs se nije ni pomerio, nego je uhvatio to pseto za zglavak, i zavrnuo mu ga tako da mu kosti pukle kao suvo granje. Ta ništarija, koja je smesta zaboravila na sve svoje pritužbe, pala je na kolena u blato i vrišteći počela da doziva majku. „Ja ti nisam majka“, odgovorio mu je Murs svojim kultivisanim južnjačkim glasom, „ali da jesam, zadigao bih suknju i popišao te iz slabina koje su te rodile.“

Kad sam ušao u njegovu sobu, on je već počeo da ustaje, ali sam mu ja mahnuo da sedne. Seo sam mu nasuprot, s druge strane stola, i pitao ga o ženi... samo to se u našem delu sveta radi na drugačiji način. „Kako tvoja lepotica?“ eto kako sam ga upitao, kao da Melinda ima samo sedamnaest a ne šezdeset dva ili šezdeset tri leta. Moja je briga bila iskrena - bila je to žena koju sam i sam mogao zavoleti i njom se oženiti, da su se putanje naših života ukrstile - ali mi nije bilo na odmet ni da ga malo skrenem s glavnog pitanja.

On je duboko uzdahnuo.

„Nije dobro, Pole. Nije joj uopšte dobro.“

„Opet glavobolje?“

„Ove nedelje samo jedna, ali najgora dosad - prekjuče ju je bacila na leđa na skoro ceo dan. A sad joj nešto slabi i desna ruka...“ Podigao je desnicu posutu staračkim pegama. Obojica smo je gledali kako drhti iznad fascikle na stolu, a onda ju je opet spustio. Bilo mi je jasno da bi dao sve na svetu da ne mora da mi kaže to što mi je rekao, a ja bih isto dao skoro sve na svetu da to nisam morao da čujem. Melindine glavobolje počele su u proleće, i celo leto je njen doktor stalno govorio da su to „migrene zbog nervne napetosti“, verovatno uzrokovane stresom zbog toga što se Halu bližila penzija. Jedina nevolja je bila u tome što ni on ni ona nisu mogli *da dočekaju* da se on penzioniše, a meni je žena rekla da je migrena bolest mladih a ne starih; kad žene koje od nje pate stignu u godine Melinde Murs, one obično slabe, a ne jačaju. I onda ta slabost u rukama. Meni to uopšte nije izgledalo kao nervna napetost; izgledalo mi je kao prokleti moždani udar.

„Doktor Haverstrom joj savetuje da ode u bolnicu u Indijanoli“, rekao je Murs. „Da uradi neke analize. Rendgenski snimak glave, to je mislio. I ko zna šta još. Na smrt se uplašila.“ Zastao je, pa dodao: „Istinu govoreći, i ja sam.“

„Da, ali se potrudi da to i učini“, rekoh. „Nemoj čekati. Ako se otkrije da je to nešto što se vidi na rendgenu, možda je nešto što se da popraviti.“

„Da“, složio se on, i tada, samo na trenutak - samo tada, u tom delu razgovora, čega se jasno sećam - naši su se pogledi sreli. Među nama je postojalo to savršeno golo razumevanje, tako da reči nisu ni bile potrebne. Mogao je to biti moždani udar, da. A mogao je biti i rak koji joj raste u mozgu, i ako je tako, šanse da bi tu lekari u Indijanoli mogli išta da učine bile su skoro nikakve. Sve se to, ne zaboravite, dešavalo godine 1932, kad je čovek čak i u slučaju nečeg tako jednostavnog kao što je upala mokraćnih kanala mogao da bira između dve stvari: sulfanilamida i povraćanja, ili cuti, trpi i čeka da prođe.

„Hvala ti na brizi, Pole. A sad o Persiju Vitmuru.“

Ja sam zastenjao i zaklonio oči šakom.

„Jutros su me nazvali iz glavnog grada države“, rekao je upravnik mirnim glasom. „I to jako ljutito, možeš da zamisliš. Pole, guverner je tako oženjen da ga skoro i nema, ako razumeš šta želim

da kažem. A njegova žena ima brata koji ima jedino dete. I to dete je Persi Vitmur. Persi je sinoć nazvao tatu, a tata je nazvao njegovu tetku. Moram li da ti opišem i ostatak?“

„Ne“, odgovorio sam. „Persi je zakmečao. Kao odeljenska tužibaba koja javlja učitelju da je videla Džeka i Džil kako se cmaču u svlačionici.“

„Tako je“, složio se Murs. „To bi otprilike bilo to.“

„Znaš li šta se dogodilo između Persija i Delakroa, kad su ga doveli?“ upitao sam. „Persija s njegovim prokletim orahovim pendrekom?“

„Da, ali...“

„I znaš kako ga ponekad vuče preko rešetki, čisto jer mu đavo ne da mira. On je zao i glup, i ne znam dokle du još moći da ga podnosim. Eto, to je istina.“

Poznavali smo se već pet godina. To za ljude koji se dobro slažu može biti poprilično vremena, posebno ako u njihov posao spada i pretvaranje života u smrt. Mislim, hoću reći da je njemu bilo jasno što sam hteo da kažem. Ne da ću pokupiti krpice; ne dok se oko zatvorskih zidina šunjala depresija poput nekog opasnog zločinca koga je, za razliku od naših pitomaca, nemoguće staviti pod ključ. I bolji su ljudi od mene završili na ulici ili u kriminalu. Ja sam imao sreće, i to mi je bilo jasno - deca su mi bila odrasla a hipoteka, taj mramorni blok od sto kila, skinut s vrata još pre dve godine. Ali čovek mora da jede, a jesti mu mora i žena. A osim toga, kćerki smo i zetu slali po dvadeset dolara kad god bismo to sebi mogli da priuštimo (a ponekad i kad ne bismo, ako bi Džejnina pisma zazvučala posebno očajno). On je bio učitelj bez posla, i ako on tih godina nije zaslužio titulu čoveka u očajnom položaju, onda je ta reč sasvim izgubila značenje. I onda, čovek ne odlazi s posla sa stalnom platom kakav je moj... bar ne hladne glave, hodu reci. Ali moja glava te jeseni nije bila hladna. Temperatura napolju nije uopšte priličila tom godišnjem dobu, a upala koja mi se širila telom još mi je jače zavrnila termostat. A kad se čovek nađe u takvoj situaciji, mislim, ponekad mu šaka poleti i sama od sebe. A ako čoveka s vezom, kakav je Persi Vitmur, jednom raspalim, onda slobodno mogu i da nastavim da ga mlatim, jer mi povratka nema.

„Izdrži još malo“, rekao je Murs tiho. „Zato sam te i pozvao, da ti to kažem. Iz dobro obaveštenih izvora - neko me je jutros zvao - saznao sam da je Persi podneo molbu za *Brajar*, i da će mu biti udovoljeno.“

„*Brajar* rekao sam. Bio je to *Brajar Ridž*, jedna od dve državne bolnice. „Šta taj mali izvodi? Ide na turneju po državnim institucijama?“

„Administrativni posao. Bolja plata, i usred vrućeg dana prevrće papire, a ne posteljinu.“ Iskrivljeno se nacerio. „Znaš šta, Pole, možda si već i mogao da ga se rešiš da ga nisi stavio u komoru sa prekidačem, zajedno sa Van Hejem, kad se Poglavica prošetao Miljom.“

Na trenutak je to što je izgovorio izgledalo tako čudno, da nisam imao ni najblažeg pojma na šta cilja. Ili možda nisam želeo da shvatim.

„A gde sam drugo mogao da ga stavim?“ upitao sam. „Gospode, on jedva da i zna zašto je ovde! A staviti ga u aktivni deo ekipe za pogubljenja...“ Nisam dovršio. Nisam ni mogao. Mogućnosti zajebe bile su bezbrojne.

„Kako god, bilo bi ti dobro da ga za Delakroa izvučeš napolje. Mislim, ako želiš da ga se rešiš.“

Pogledao sam ga oklembesene vilice. Napokon sam ipak uspeo da je vratim na njoj primereno mesto, pa sam opet mogao da progovorim.

„Šta to govoriš? Da bi želeo da sve prati iz blizine, da oseti kako se tipu kuva mozak?“

Murs je slegnuo ramenima. Njegove oči, tako meke kad je govorio o svojoj ženi, sad kao da su bile od kremena.

„Delakrou će se skuvati mozak, bio Vitmur u ekipi ili ne“, rekao je. „Zar ne?“

„Da, ali bi on mogao da zajebe. Tačnije, Hale, skoro je sigurno da hoće. I to pred tridesetak svedoka... reporteri sve od Luizijane...“

„Ti i Brutus Hovel ćete se pobrinuti da ne zajebe“, odgovorio je Murs. „Ali ako to i uradi, to mu ulazi u dosije, i tu onda i ostaje, i to dugo nakon što mu nestanu sve veze s državnom vladom. Shvatio?“
I jesam. Od toga mi je bila muka i bojao sam se, ali sam shvaio.

„Možda poželi da ostane zbog Kofija, ali ako budemo imali sreće, sve što želi dobiće već s Delakroom. Ti se samo pobrini da kod njega bude napolju.“

Nameravao sam da Persija ponovo stavim u komoru sa prekidačem, a zatim dole u tunel, da sa sačmarom prati kolica koja će odvesti Delakroa do furgona za meso, parkiranog preko puta zatvora, ali sam sve te planove bacio preko ramena ne udostojivši ih nijednog pogleda. Klimnuo sam glavom. Bio sam dovoljno pametan da shvatim kako se upuštam u rizik, ali baš me briga. Ako uspem da se otarasim Persija Vitmura, onda sam na konju. On bi n*ogao da učestvuje u pogubljenju, da pričvrsti kapu i onda pogleda kroz rešetku i kaže Van Heju da prebaci prekidač; tako bi mogao da gleda kako mali Francuz jaše na munji koju je on, Persi Vitmur, pustio iz boce. Pa neka dobije to svoje gnusno malo škakljivo zadovoljstvo, koje mu pričinjava to, od države sankcionisano, ubistvo. A onda neka produži za *Brajar Ridž*, gde će imati sopstvenu sobu i ventilator da je hladi. A ako njegovog teču sledeći izbori liše funkcije, i ako bude morao da otkriva kako se šljaka u tom starom, grubom, suncem sprženom svetlu, u kome svi loši momci nisu uvek iza rešetaka i gde ti ponekad natrljaju nos, utoliko bolje za njega.

„U redu“, rekao sam i ustao. „Za Delakroa ću ga staviti u prve redove. A u međuvremenu, pokušaću da bude mir.“

„Bravo“, odgovorio je on pa i sam ustao. „Uzgred rečeno, kako onaj tvoj problem?“ Diskretno mi je pokazao prstom na prepone.

„Izgleda da je malo bolje.“

„Odlično.“ Ispratio me je do vrata. „Uzgred, šta je s Kofijem? Hoće li s njim biti problema?“

„Mislim da neće“, odgovorio sam. „Do sada je bio miran kao mrtav konj. On je tako čudan - ima čudne oči - ali je inače tih. Ipak ćemo ga držati na oku. Budi bez brige.“

„Poznato ti je, svakako, šta je uradio?“

„Naravno.“

Do tada me je već ispratio do spoljašnjeg dela kancelarije, gde je sedela stara gospođica Hana i udarala po svojoj pisačkoj mašini kao što je, po svemu sudeći, činila još od kraja poslednjeg ledenog doba. Bio sam srećan što odlazim. Sve u svemu, činilo mi se da sam

se jeftino izvukao. I bilo je lepo znati da ipak imam šansu da nadživim Persija.

„Pošalji Melindi punu korpu pozdrava“, rekao sam. „I nemoj da natovariš još jedan sanduk briga. Verovatno će se na kraju ispostaviti da je to ipak samo migrena.“

„Nadajmo se“, rekao je, a ispod bolesnih očiju, usne su mu se nasmešile. Ta kombinacija bila je skoro demonska.

Što se mene tiče, vratio sam se u blok E da započnem još jedan dan. Bilo je tu papirologije koju je trebalo pročitati i napisati, bilo je tu podova koje je trebalo oprati, bilo je obroka koje je trebalo podeliti, rasporeda dužnosti za sledeću nedelju koji je trebao sastaviti, kao i stotine sitnica za koje se trebalo pobruuti. Ali je najviše ipak bilo čekanja - u zatvoru je toga uvek u izobilju, toliko da se to nikad ne da do kraja obaviti. Jer trebalo je čekati da se Eduard Delakroa prošeta Zelenom miljom, čekati da stigne Vilijam Vorton sa izvijenom usnom i istetoviranim Bili Kidom i, više od svega, čekati da Persi Vitmur nestane iz mog života.

Delakroov miš je bio jedna od Božjih misterija. Pre tog leta u bloku E nikad nisam video nijednog, kao što ga nikad nisam video ni posle te jeseni, kad je Delakroa napustio naše društvo jedne vruće i grmljavinom ispunjene oktobarske noći - napustio na način tako neopisiv, da jedva mogu da se nateram da ga se setim. Delakroa je tvrdio da je on izdresirao miša, koji je počeo život među nama kao Parobrodar Vili, ali ja mislim da je u stvari bilo obratno. Din Stanton je bio sličnog mišljenja, baš kao i Brutalni.

Obojica su bili dežurni te noći kad se miš prvi put pojavio i, kako je to Brutalni rekao: „Ovaj mali je već dobio prvo poluvreme, i dvaput je pametniji od onog meleza koji misli da mu je gazda.“

Din i ja smo bili u mojoj kancelariji, i proveravali arhivsku kutiju za prošlu godinu, spremajući se da napišemo anketna pisma svedocima pet pogubljenja, kao i drugu anketu za još šest koja su se protezala sve do 1929. U suštini smo želeli da saznamo samo jedno: *Jeste li zadovoljni uslugom?* Znam da zvuči groteskno, ali to je bilo važno pitanje. Oni su, budući da su poreski obveznici, bili naše mušterije, i to veoma posebne. Čovek koji se ovde pojavljuje u ponoć da vidi nekoga kako umire, za to nesumnjivo ima posebne, jake razloge, i posebnu potrebu za tim, i ako je pogubljenje primerena kazna, onda tu potrebu treba zadovoljiti. Njih je mučila noćna mora. Cilj pogubljenja je da pokaže kako je s tim gotovo. Možda ono tako čak i deluje. Ponekad.

„Hej!“ uzviknuo je Brutalni ispred vrata, gde je sedeo za pisaćim stolom na kraju hodnika. „Hej, vas dvojica! Sklanjajte se odatle!“

Din i ja smo se pogledali s identičnim izrazom uznemirenosti, i pomislili da se nešto dogodilo ili onom Indijancu iz Oklahome (zvaao se Arlen Biterbak, ali smo ga svi zvali Poglavica... ili, kad je reč o Hariju Tervilgiru, Poglavica Kozji Sir, zato što je, prema Harijevoj tvrdnji, Biterbak smrdeo baš na njega), ili momku koga smo zvali Predsednik. Ali je onda Brutalni prasnuo u smeh, pa smo požurili da

vidimo šta se dogodilo. Smeh je u bloku E zvučao neprimereno skoro kao i u crkvi.

Stari Tu-Tu, robijaš slobodnjak koji je u to doba vozio kolica s hranom, baš je prošao sa svojim kolicima punim blaga Božjega, i Brutalni se snabdeo za dugu noć - tri sendviča, dve slatke sode, i dve male mesne pite. A bilo je tu i malo salate od krompira koju je Tu-Tu nesumnjivo maznuo iz zatvorske kuhinje, koja bi trebalo da je za njega zabranjena zona. Brutalni je pred sobom imao otvoren radni dnevnik, i za divno čudo, u njega još ništa nije bio nasrao. Ali je, naravno, tek počeo.

„Sta?“ upitao je Din. „Sta je bilo?“

„Državna blagajna je opet odrešila kesu i ove godine ipak zaposlila još jednog pandura“, rekao je Brutalni i dalje se smejući. „Gle tamo.“

On je pokazao prstom, a mi ugledali miša. I ja sam prasnuo u smeh, i Din mi se pridružio. Zaista nismo mogli da se obuzdamo, zato što je taj miš izgledao baš kao stražar koji svakih četvrt sata obilazi: bio je to sićušan, ljutit stražar koji proverava da niko ne pokušava da pobegne ili se ubije. Malo bi zakaskao prema nama Zelenom miljom, pa okrenuo glavu levodesno, kao da nadzire ćelije. A onda bi ponovo potrčao napred. Cinjenica da smo čuli kako oba naša tadašnja pitomca, uprkos svoj toj vici i smehu, glasno hrču, čitavu situaciju je činila još smešnjom.

Bio je to savršeno običan smeđi miš, zanemarimo li to virenje u ćelije. U jednu ili dve je čak i ušao, provukavši se gipko između rešetaka, na čemu bi mu, u to ne sumnjam, pozavideli mnogi naši pitomci, sadašnji i prošli. Samo što bi zatvorenici, naravno, to uvek želeli učiniti iz ćelije a ne u nju.

Miš nije ušao ni u jednu nastanjenu ćeliju, nego samo u prazne. I na kraju je došao skoro do mesta na kome smo mi bili. Stalno sam očekivao da će se okrenuti, ali nije. Prema nama nije pokazivao baš nikakav strah.

„Za miša nije normalno da tako prilazi ljudima“, rekao je Din pomalo nervozno. „Možda je besan.“

„O, blagi bože“, rekao je Brutalni ustima punim sendviča od usoljene govedine. „Veliki stručnjak za miševе. Mišoznalac. Vidiši mu penu na ustima, mišoznalče?“

„Ne vidim mu usta uopšte“, odgovorio je Din, i to nas je nateralo da prasnemo u smeh. Ni ja mu nisam video usta, ali sam zato video oči nalik na dve tamne kapljice, i te mi nimalo nisu izgledale ni ludo ni besno. Izgledale su zainteresovano i inteligentno. Poslao sam u smrt mnoge ljude - ljude s navodno besmrtnom dušom - koji su izgledali mnogo gluplje od tog miša.

Trčkarao je Zelenom miljom sve do metar od stola dežurnog... koji nije bio ništa posebno, kao što možda mislite, nego onakav pisači sto za kakvim sede profesori u okružnoj srednjoj školi. I tu je onda stao, i smotao rep oko šapica otmeno kao stara dama kad namešta suknju.

U trenutku sam prestao da se smrcim, i osetio hladnoću kroz celo telo, sve do kostiju. Voleo bih da mogu da kažem da ne znam zašto sam se tako osećao - niko ne voli da izvali nešto što će ga učiniti smešnim - ali naravno da sam znao, i mislim, ako mogu reći istinu o ostalom, onda valjda mogu i o ovome. Na trenutak sam zamislio da sam ja taj miš, da nipošto nisam čuvar nego samo još jedan osuđeni zločinac tu na Zelenoj milji, zatvoren i na smrt osuđen, koji ipak uspeva da hrabro pogleda u taj pisaci sto koji mu se sigurno čini miljama visok (kao što će nama nesumnjivo jednog dana izgledati Božji presto), i džinove jakog glasa i u plavim sakoima koji sede iza njega.

Džinove koji u pripadnike njegove vrste pucaju iz floberki, mlate ih metlama ili im postavljaju zamke, zamke koje im lome kičme kad oprezno zapužu preko reči VICTOR da gricnu sir na bakarnom tanjiriću.

Kraj stola dežurnog nije bilo metle, ali je zato bila kanta na točkovima s krpom za brisanje poda, koja je još bila u cediljki; malo pre nego što sam seo s Dinom da pregledam izveštaje, na mene je bio red da operem zeleni linoleum i šest ćelija. Video sam da Din namerava da dohvati krpu i zamahne. Ja sam mu dodirnuo zglavak baš u trenutku kad su njegovi prsti dotakli vitku drvenu dršku.

„Pusti ga“, reko.

On je slegnuo ramenima i povukao ruku. Nešto mi je govorilo da njegova želja da ga tresne nije bila ništa jača od moje.

Brutalni je odlomio parče svog sendviča od usoljene govedine i pružio ga preko stola, nežno ga držeći među prstima. Miš je podigao

oči i pogledao ga s još življim zanimanjem, kao da tačno zna šta je to. Verovatno je i znao; video sam kako mu brkovi trepere dok mu se nosić prći.

„Jao, Brutalni, ne!“ uskliknuo je Din, pa me pogledao. „Daj, ne daj mu da to radi, Pole! Ako tu prokletinju još bude i hranio, onda možemo odmah da postavimo crveni tepih za sve što ide na četiri noge.“

„Hoću samo da vidim šta će da uradi“, odgovorio je Brutalni. „Mislim, u interesu nauke.“ Zatim me je pogledao - ja sam bio šef, pa čak i u ovakvim stvarima. Malo sam razmislio pa slegnuo ramenima, kako da to ionako nije važno, šta god da uradi. Ali je istina da je i mene nekako zanimalo šta će mali da učini.

Pa, mislim, on je taj komadić - naravno - pojeo. Sve se to, napokon, zbivalo u doba Depresije. Ali način na koji je on to uradio sve nas je fascinirao. Približio se komadiću sendviča, onjušio ga sa svih strana, a onda seo ispred njega, kao pas kad šeni, zgrabio ga, pa sklonio hleb da dođe do mesa. Učinio je to promišljeno i znalački, poput čoveka koji se prihvata slasnog goveđeg odreska na večeri u svom omiljenom restoranu. Još nikad nisam video životinju da tako jede, čak ni kad je reč o dobro treniranom kućnom psu. I dokle god je jeo, njegov pogled ni u jednom trenutku nije sišao s nas.

„Il' je taj miš mnogo pametan, il' đavolski gladan“, rekao je novi glas. Bio je to Biterbak. Probudio se i sad je stajao uz rešetke svoje celije, i na sebi je imao samo otromboljene gaće. Između drugog i trećeg zgloba prstiju desne ruke virila mu je cigareta koju je sam smotao, a na pleća - nekada verovatno mišićava, ali koja su sad već počela da omekšavaju - padala mu je čeličnosiva kosa spletena u dve pletenice.

„Znaš neku indijansku mudrost o miševima, Poglavice?“ upitao je Brutalni, gledajući miša kako jede. Mi smo svi bili kao hipnotisani urednošću s kojom je on u šapicama držao komadić usoljene govedine, pri čemu ga je povremeno okretao i zagledao, kao da mu se divi i u njemu uživa.

„Jok“, odgovorio je Biterbak. „Znah ratnika kaže imao rukavice mišja koža, ali ja ne veruju.“ Potom se nasmejao, kao da je sve to šala, i odmaknuo od rešetaka. Ponovo je legao i onda smo začuli škripu kreveta.

To kao da je mišu bio znak za pokret. Dovršio je to što je držao u šapama, onjušio što je ostalo (uglavnom hleb u koji se upio žuti senf), a onda nas opet pogledao, kao da želi da nam zapamti lica, za slučaj da se ponovo sretne. Zatim se okrenuo i požurio odakle je i došao, i ovog puta nije zastao da pregleda ćelije. Njegova žurba me je podsetila na Belog Zeca u *Alisi u Zemlji Cuda*, pa sam se nasmešio. Nije zastao na vratima disciplinske sobe, već je nestao ispod njih. Ta prostorija je imala meke zidove, jer je bila namenjena ljudima pomalo omekšalog mozga. Tu smo uglavnom držali pribor za sređivanje i čišćenje, kad nam prostorija nije bila potrebna za svoju namensku svrhu, kao i nekoliko knjiga (većinom su to bili vesternromani Klarensa Mulforda, ali je u jednoj - koju smo davali samo u posebnim prilikama - bila bogato ilustrovana priča u kojoj su Popaj, Pluton pa čak i Pera Ždera, strah i trepet pljeskavica, naizmenično trpali Olivu). Tu je bilo i umetničkog pribora, pa i olovaka u boji koje je Delakroa kasnije lepo iskoristio. Ali tada on još nije bio naš problem; ovo je bilo pre njega, ne zaboravite. U disciplinskoj sobi je bila i košulja koju niko nije rado stavljao na sebe - bela, od dvostruko prošivenog platna, i sa dugmičima i drikerima i kopčama koji su tekli niz leđa. Svi smo mi znali kako patent - zatvaračem smiriti problematično dete u toj košuljicistezalici. Oni baš nisu često postajali nasilni, naši izgubljeni momci, ali kad bi se to dogodilo, mili brate, onda se ne čeka da se situacija popravi sama od sebe.

Brutalni je posegnuo u fioku iznad otvora za noge i izvadio veliku, u kožu uvezanu knjigu, kojoj su se na omotu šepurila slova u zlatotisku - POSETIOCI. Ta knjiga je inače stajala u iz meseca u mesec fioci. Kad bi zatvorenik dobio posetu - ukoliko to ne bi bio advokat ili sveštenik - onda bi odlazio u sobu pored trpezarije, koja je tu bila baš s tom svrhom. U zabavište, kako smo je zvali. Ne znam zašto.

„Za ime Boga, šta li ti je sad samo palo na pamet?“ upitao je Din Stanton i zagledao se preko vrha naočara kad je Brutalni otvorio knjigu i ceremonijalno počeo da lista kroz protekle godine posetilaca ljudima danas vec pokojnim.

„Postupam po pravilu broj 19“, odgovorio je Brutalni i pronašao aktuelnu stranicu. Dohvatio je olovku i liznuo joj vrh - bila je to ružna

navika od koje nismo mogli da ga odučimo - i pripremio se za pisanje. A pravilo 19 je bilo jednostavno: „Svaki posetilac bloka E mora da pokaže žutu propusnicu Uprave, i *bez izuzetka* biti upisan.“

„Ovaj nije pri sebi“, rekao mi je Din.

„Nije nam pokazao propusnicu, ali ovoga puta ću mu progledati kroz prste“, rekao je Brutalni. Za sreću je još jednom liznuo vrh mastiljave olovke, pa u rubriku sa zaglavljem VREME DO-LASKA upisao *9.49 ujutro*.

„Mislim, zašto da ne, velike glavonje sigurno u slučaju miša dopuštaju izuzetak“, rekao sam ja.

„Naravno da da“, složio se Brutalni. „Nema džep.“ Okrenuo se i pogledao na zidni sat iza stola, pa u rubriku VREME ODLA-SKA uredno upisao *10.01*. Veći prostor između te dve kolone imalo je zaglavlje IME POSETIOCA. Nakon trenutka dubokog razmišljanja - verovatno da skupi svoje ograničene pravopisne snage, jer sam siguran da je zamisao već imao u glavi - Brutus Hovel je pažljivo ispisao Parobrodar Vili, jer je u to vreme većina ljudi Mikija Mause zvala baš tako. Bilo je to zbog onog prvog zvučnog crtaća, kad je kolutao očima, vrteo guzicom i povlačio konopac sirene u kormilarskoj kućici parobroda.

„Evo“, rekao je Brutalni, zalupio knjigu i vratio je u fioku. „Sve završeno i evidentirano.“

Ja sam se nasmejao, ali Din, koji je i protiv volje morao biti ozbiljan čak i kad bi shvatio da je reč o šali, samo se mrštio i ljutito trljao naočare.

„Mogli biste da imate problema ako neko to vidi.“ Zastao je pa dodao: „Neki pogrešan neko.“ Ponovo je zastao, pa se kratkovidno osvrnuo, skoro kao da očekuje da će videti kako su zidovima izrasle uši, i tek tada završio: „Neko poput Persija Poljubi-Me-U-Guzicu-Pa-Idi-U-Raj Vitmura.“

„Ma“, odgovorio je Brutalni. „Ako Persi Vitmur ikada sa svojim tankim nogama sedne za ovaj sto, istog dana dajem otkaz.“ „Nećeš ni morati“, rekao je Din. „Ako Persi kaže pravu reč na pravo uvce, šutnuće te što si se zezao s knjigom posetilaca. A Persi to može. Znaš da može.“

Brutalni ga je prostrelio pogledom, ali ništa nije rekao. Računao sam da će još noćas izbrisati to što je upisao. A ako to ne učini on, ja

hoću.

Sledeće noći, nakon što smo u blok D odveli najpre Biterbaka pa onda Predsednika, gde su se istuširali nakon što su obični zatvorenici zaključani u ćelije, Brutalni me je upitao da li bi trebalo da potražimo Parobrodara Vilija u disciplinskoj sobi.

„Mislím da bismo morali“, odgovorio sam. Prošle noći smo se tom mišu baš od srca nasmejali, ali sam znao, nađemo li ga Brutalni i ja u disciplinskoj sobi - posebno ako otkrijemo da je izgrizao gnezdo u tapaciranom zidu - da mu smrt ne gine. Bolje je ubiti izviđača, bez obzira koliko bio zabavan, nego da moramo živeti s hodočasnicima. I ne moram to ni da kažem, niko se od nas baš nije puno grozio ubistva malog miša. Država nas je, napokon, i plaćala da ubijamo pacovčine.

Ali našeg Parobrodara Vilija - kasnije poznatog pod imenom gospodin Džingls - te noći nismo pronašli, niti ugnežđenog u mekim zidovima, niti iza skupljenih drangulija koje smo izvukli u hodnik. Bilo je toga puno, mnogo više nego što sam se nadao, zato što već dugo nismo morali da se poslužimo disciplinskom sobom. To će se s dolaskom Vilijama Vortona promeniti, ali naravno da mi to u tom trenutku još nismo znali. Srećnici.

„Kuda je otišao?“ upitao je Brutalni naposletku, brišući vrat velikom plavom maramicom. „Ni rupe, ni pukotine... tu je ovo, ali...“ Pokazao je prstom na ispušt na podu. Ispod rešetke, kroz koju se miš mogao provući, bila je fina čelična mrežica kroz koju ne bi prošla ni muva. „Kako je ušao? Kako je izašao?“

„Nemam pojma“, odgovorio sam.

„Ali on je zaista došao, zar ne? Hoću reći, videla smo ga sva trojica.“

„Da, tu ispod vrata. Morao je da se malo skupi, ali je prošao.“

„Bogo“, rekao je Brutalni - reč je zazvučala čudno, kad ju je izrekla takva ljudina. „Dobro je što robijaši ne mogu da se tako smanje, šta ti kažeš?“

„Baš tako“, odgovorio sam i poslednji put preleteo pogledom po platnenim zidovima, u potrazi za rupom, pukotinom, bilo čim. Ali ništa nisam video. „Hajde, idemo.“

Parobrodar Vili se ponovo pokazao tri noći kasnije, kad je za stolom dežurnog sedeo Hari Tervilgir. U smeni je bio i Persi, i on je

poletio za mišem čitavom Zelenom miljom, mašući krpom kojom se svojevremeno želeo poslužiti i Din. Glodar je lako pobegao Persiju, pa kliznuo kroz pukotinu pod vratima disciplinske sobe, kao pobednik koji je napustio bojište. Psujući koliko ga grlo nosi, Persi je otključao vrata, pa je sad i on izvukao sva ona sranja. Bilo je to istovremeno i smešno i jezivo, rekao je Hari. Persi se kleo da će uhvatiti tog prokletog miša i otkinuti mu poganu glavu, ali se to, dakako, nije dogodilo. Znojav i raščupan, s košuljom koja mu je virila iz pantalona, pola sata kasnije vratio se do stola za dežurnog, pa sklonio kosu s očiju i rekao liariju (koji je za sve vreme te frke samo spokojno sedeo i čitao) da će na dno vrata staviti izolacionu traku; to će, izjavio je, zauvek rešiti problem štetočina.

„Kako god ti kažeš, Persi“, rekao je Hari i okrenuo list sapunice koju je upravo čitao. Pomislio je kako će Persi zaboraviti da zatvori pukotinu na dnu vrata, i u tome je bio u pravu.

8

U kasnu zimu, dugo nakon što su se ti događaji odigrali, jedne noći kad smo bili samo nas dvojica, blok E privremeno bez stanovnika i svi ostali čuvari privremeno na drugim dužnostima,

Brutalni je došao do mene. Persi je već bio produžio za *Brajar Ridž*.

„Dođi vamo“, rekao je Brutalni čudnim, stegnutim glasom, koji me je naterao da oštro pogledam. Upravo sam došao iz hladne i bljuzgave noći, i otresao ramena kaputa spremajući se da ga okačim.

„Nešto nije u redu?“ upitao sam.

„Ne“, odgovorio je, „ali sam otkrio gde je odseo gospodin Džingls. Hoću reći, kad je prvi put došao, pre nego što ga je preuzeo Delakroa. Hoćeš da vidiš?“

Naravno da sam hteo. Krenuo sam za njim Zelenom miljom sve do disciplinske sobe. Sve stvari koje smo držali unutra sad su bile u hodniku; Brutalni je očito iskoristio zatišje u prometu mušterija da napravi veliko spremanje.

Vrata su bila otvorena, i unutra sam ugledao našu kantu s krpom. Pod, koji je bio u istoj nijansi bolesnog limuna kao i Zelena milja, sušio se u prugama. Nasred poda bile su sklopive merdevine, koje smo obično držali u skladištu, onom koje je bilo i poslednja stanica svih na smrt osuđenih iz naše države. Pri vrhu merdevina je bilo malo proširenje, izbačeno prema nazad, podloga radniku za torbu s alatom ili moleru za kanticu iz koje uzima boju. Na njoj je bila ručna svetiljka. Brutalni mi ju je dao.

„Penji se gore. Ti si niži od mene, pa ćeš morati da se popneš skoro do vrha, ali ja te držim za noge.“

„Dole sam golicljiv“, odgovorio sam i krenuo gore. „Posebno oko kolena.“

„Pripaziću.“

„Odlično“, odgovorio sam, „jer je slomljeni kuk prevelika cena za otkriće porekla nekakvog miša.“

„Ha?“

„Nije važno.“ Glava mi je sad već bila pod žičanim kavezom zaštićene sijalice na sredini tavanice, i osetio sam kako se merdevine pod mojom težinom pomalo meškojle. Napolju je jaukao zimski vetar. „Samo me čvrsto drži.“

„Držim te, ništa se ne boj.“ Čvrsto me uhvatio za listove, i ja sam se uspeo još jednu stepenicu. Sad mi je teme bilo ni stopu daleko od tavanice, pa sam video paučinu koju je u spojnicama krovnih greda isplelo nekoliko vrednih paukova. Prošarao sam svetlom, ali nisam video ništa vredno tolikog pentranja.

„Ne“, rekao je Brutalni. „Gledaš predaleko, Pole. Pogledaj levo, gde se spajaju te dve grede. Vidiš ih? Na jednoj su nekakve mrlje.“

„Vidim.“

„Osvetli spoj.“

To sam i učinio, pa gotovo smesta opazio to na šta me je uputio. Grede su bile spojene s pola tuceta drvenih klinova, ali je jedan nestao, pa je ostala crna, kružna rupa velika kao četvrt dolara. Pogledao sam je, pa onda preko ramena dobacio Brutalnom sumnjičav pogled.

„To jeste bio mali mišić“, rekao sam, „ali tako malen? Brate, ne bih baš rekao.“

„Ali baš je tu otišao“, rekao je Brutalni. „Siguran sam milion posto.“

„Nije mi jasno kako je to moguće.“

„Nagni se bliže - ništa se ne boj, ja te držim - i pomiriši malo.“

Uradio sam šta mi je rekao, nakon što sam levom rukom potražio drugu gredu i, kad mi je to uspelo, odmah sam se osetio bolje. Napolju je vetar još jednom dunuo; iz rupice mi je u lice puhnuo vazduh. Onjušio sam oštar dah zimske noći na graničnom Jugu... ali i još nešto.

Miris nane.

Ne dajte da se gospodinu Džinglsu nešto dogodi, čuo sam Delakroa kako govori drhtavim glasom. Čuo sam taj glas, a osećao sam i toplinu gospodina Džinglsa kad mi ga je Francuz predavao, tog običnog miša, nesumnjivo bistrijeg od većine pripadnika njegove vrste, ali ipak miša i samo miša. *Ne dajte onom zlom da mu nešto uradi*, rekao je Delakroa, i ja sam mu to i obećao, kao što im uvek

obećam na kraju, kad šetnja Zelenom miljom više nije mit ili hipoteza nego nešto što stvarno moraju da urade. *Pošaljite to pismo mom bratu koga nisam video vec' dvadeset godina.* Obećavam. *Izmolite petnaest Očenaša za moju dušu?* Obećavam. *Dajte mi da umrem pod svojim krštenim imenom i pobrinite se da mi ono bude i na nadgrobnom spomeniku?* Obećavam. Tako ih privolite da krenu i da pri tom budu dobri, tako ih u punom duševnom zdravlju dovedete do stolice koja stoji na kraju Zelene milje. Ja, naravno, nisam mogao da održim sva ta obećanja, ali sam ono zadano Delakrou ipak ispunio. Sto se tiče samog Francuza, njega je sve to vraški koštalo. Jer je onaj zli Delakro nešto uradio, i to nešto gadno. O, ja dobro znam šta je on učinio, to da, ali baš niko ne zaslužuje ono što se dogodilo Eduardu Delakrou kad je Veseloj varnici pao u strastven zagrljaj.

Miris nane.

I još nešto. Nešto duboko u toj rupi.

Desnom rukom izvadio sam pero iz džepa na grudima, dok sam se levom i dalje držao za gredu, i nije me više nimalo brinulo što me Brutalni nehotice golica po osetljivim kolenima. Jednom rukom sam odvrnuo kapicu nalivpera, vrh gurnuo u rupu, pa izvukao nešto. Bio je to sićušni iverak, obojen svetložuto, i tada sam ponovo začuo Delakroov glas, ovog puta tako jasno kao da se u toj sobi krije njegov duh - u toj sobi u kojoj je Vilijam Vorton proveo toliko vremena.

Hej, ljudi! rekao je ovog puta njegov glas - nasmejan, zapanjen glas čoveka koji je zaboravio, pa makar i samo na kratko, gde se nalazi i šta ga čeka. *Dodite da vidite šta sve zna gospodin Džingls!*

„Isuse“, prošaputao sam. Osetio sam kako mi je nešto izbilo vazduh.

„Našao si još jedan, a?“ upitao je Brutalni. „Ja sam već našao tričetiri.“

Sišao sam i obasjao njegov veliki, ispruženi dlan. Ne njemu je bilo razbacano nekoliko ivera, kao mikado za kućne patuljke. Dva su bila žuta, slična onom koji sam našao. Jedan je bio zelen, a drugi crven. Nisu bili obojeni nego je boja u njih bila utrljana; bila je to boja voštanih bojica Krajola.

„O, čoveče“, rekao sam tihim, drhtavim glasom, „O, čoveče. To su komadići onog kalema, a? Ali zašto? Zašto tu gore?“

„Kad sam bio mali onda nisam bio veliki kao sada“, rekao je Brutalni. „Ovo što sam porastao, porastao sam između petnaeste i sedamnaeste. Do tada sam bio žgoljav. A kad sam prvi put pošao u školu, osećao sam se malenim kao... mislim, takoreći malen kao taj miš. I na smrt sam se uplašio. I znaš šta sam uradio?“

Odmahnuo sam glavom. Napolju je vetar opet dunuo. U uglovima koje su činile grede, paučina se zatresla na promaji, poput trule čipke. Nikad se pre nisam našao na mestu tako otvoreno prožetom atmosferom ukletosti, i baš mi je u tom trenutku, dok smo stajali tako i gledali iscepane ostatke kalema koji je izazvao tolike nevolje, glava počela spoznavati ono što mi je srce shvatalo još od trenutka kad se Džon Kofi prošetao Zelenom miljom: ja taj posao neću moći još dugo obavljati. Bez obzira na krizu, ja više neću moći da gledam ljude kako kroz moju sobu odlaze u smrt. Još samo jedan - mogao bi biti onaj previše.

„Zamolio sam mamu da mi da svoju maramicu“, rekao je Brutalni. „I tako, kad god bih osetio koliko sam mali, i kad bi mi došlo da se rasplačem, mogao sam da je krišom izvučem iz džepa, da je pomirišem, i odmah bi mi bilo lakše.“

„Hoćeš da kažeš - šta? - da je miš odgrizao komadiće šarenog kalema da ga podsećaju na Delakroa? Da je miš...“

Podigao sam pogled. Na trenutak mi se učinilo da mu u očima vidim suze, ali mislim da sam se u tome verovatno prevario.

„Ne kažem ništa, Pole. Ali našao sam ih gore, i osetio nanu, baš kao i ti - znaš i sam. Ni ja više nisam za ovaj posao. Ja više ne *želim* da ga radim. Ako otpratim još jednog u tu stolicu, gotov sam i ja. U ponedeljak se javljam za premeštaj u maloletnički. Ako ga dobijem pre sledeće mušterije, sve je u redu. Ako ne, dajem ostavku i vraćam se na farmu.“

„A šta si to, osim kamenja, na njoj ikad uzgojio?“

„Nije važno.“

„Znam da nije“, odgovorio sam. „I mislim da ću ga i ja zatražiti.“

Pogledao me je pažljivo, kao da želi da se uveri da se ja to samo ne zezam, pa klimnuo glavom kao da je to gotova stvar. Vetar je ponovo dunuo, ovog puta toliko jako da su grede zaškripale i slegle se, i obojica smo se nemirno osvrnuli po tapaciranim

zidovima. U trenutku mi se učinilo da čujemo Vilijama Vortona - ne Bili Kida, jer je on za nas bio „Divlji Bil“ od prvog dana u bloku - kako vrišti i smeje se, i govori nam kako ćemo biti prokleta srećni da ga se rešimo, i govori nam kako ga nikad nećemo zaboraviti. U čemu je bio sasvim u pravu.

Što se tiče onoga oko čega smo se Brutalni i ja složili tog dana u disciplinskoj sobi, na kraju se dogodilo baš tako. Dogodilo skoro kao da smo nad tim sitnim komadićima drveta položili svečanu zakletvu. Ni on ni ja nismo više nikada učestvovali u pogubljenju. Džon Kofi je bio poslednji.

II deo MIŠ NA MILJI

1

Starački dom u kome stavljam crtice na svoju poslednju gomilu ta i tačke na poslednju kamaru ia zove se *Borovi Džordžije*. Nalazi se šezdesetak milja od Atlante i možda dve stotine svetlosnih godina od života kakav živi većina ljudi - recimo mlađih od osamdeset. Vi koji ovo čitate, potrudite se da vas u budućnosti ne sačeka ovako nešto. Ne kažem da je mesto loše, bar gledano u globalu; imamo kablovsku televiziju, hrana je dobra (iako tako prokleta malo toga još mogu da žvaćem), ali je, na svoj način, i to samo još jedna boca s etrom za ubijanje insekata kakav je bio i blok E u *Hladnoj planini*.

Tu je čak i momak koji me pomalo podseća na Persija Vitmura, onoga koji je dobio posao na Zelenoj milji zato što je bio u nekakvom srodstvu s guvernerom. Čisto sumnjam da je ovaj u srodstvu s bilo kim važnim, uprkos tome što se tako postavlja. Bred Dolan, tako se zove. On se stalno češlja, baš kako je to činio Persi, i stalno mu iz džepa viri nešto za čitanje. Kod Persija su to bili magazini poput *Saznanja* i *Muške pustolovine*; kod Breda je reč o džepnim izdanjima s naslovima kao *Masni vicevi* i *Bolesni vicevi*. On stalno ispituje ljude zašto je Francuz prešao ulicu, koliko je Poljaka potrebno da se zavrne sijalica, ili koliko ljudi nosi kovčeg na sahrani u Harlemu. Baš kao i Persi, i Bred je malo zaostao u razvoju, i misli da samo gnusno može biti smešno.

Nešto što je Bred pre neki dan rekao učinilo mi se zapravo veoma pametnim, iako mu to baš ne pripisujem u zaslugu, jer, kako kaže poslovice, čak je i pokvaren sat dvaput dnevno tačan. „Baš imaš sreće, Poli, što nemaš Alchajmerovu bolest“, eto, tako je rekao. Ne volim da me zove tako, Poli, ali on to svejedno i dalje čini; već mi je dosadilo da ga molim da prestane. Postoje i druge izreke - ne baš poslovice - koje bi se mogle primeniti na Breda Dolana. Jedna od njih je: „Konja možeš dovesti do vode, ali ne i naterati da pije“; druga

je: „Možeš ga napirlitati, ali ne možeš s njim u svet“. Kad je reč o praznoglavosti, i tu je isti Persi.

Kad je izrekao taj svoj komentar u vezi sa alchajinerovkom, baš je brisao pod u svetlarniku, gde sam ja iščitavao napisane stranice. Već ih je cela gomila, a računam da će se ta gomila, kad budem završio, značano povećati.

„Ta Alchajmerova bolest, znaš li šta je to u stvari?“

„Ne“, odgovorio sam, „ali sam siguran, Brede, da ćeš mi ti to reći.“

„To je AIDS za starce“, odgovorio je on pa prasnuo u smeh, hihhi-M, baš onako kako se cereka onim svojim kretenskim vicevima.

Ja se, međutim, nisam smejaio, jer me je to što je rekao pogodilo u neki živac. Ne zato što imam Alchajmerovu; iako je u prelepom domu *Borovi Džordžije* imaju mnogi, ja patim samo od uobičajenih staračkih problema s pamćenjem. A ti problemi kao da se više tiču pitanja *kada* nego *šta*. Kad pogledam ono što sam dosad napisao, vidim da se *sećam* svega što se dogodilo 1932, a ono što mi se katkad pobrka u glavi je zapravo samo sled događaja. Pa ipak, ako se potrudim, verujem da bih i to mogao razrešiti. Više ili manje.

Džon Kofi je stigao u blok E i na Zelenu milju u oktobru te godine, osuđen na smrt zbog ubistva devetogodišnjih bliznakinja Deterik. To je moj glavni orijentir, i ako ga budem stalno držao na oku, moglo bi sve da prode kao po loju. Vilijam Vorton, zvani „Divlji Bili“ stigao je posle Kofija; Delakroa je stigao pre. A tako je stigao i miš, onaj koga je Brutus Hovel - za prijatelje Brutalni

- nazvao Parobrodar Vili, a koga je Delakroa na kraju zvao gospodin Džingls.

Ali bez obzira kako ga zvali, taj miš je došao prvi, čak i pre Dela - kad se on pojavio, još je bilo leto, i na Zelenoj milji smo imali dva zatvorenika: Poglavicu, Arlena Biterbaka, i Predsednika, Artura Flandersa.

Taj miš. Taj prokleti miš. Delakroa ga je voleo, baš kao što Persi Vitmur sasvim sigurno nije.

Persi ga je od samog početka mrzeo.

2

Miš se vratio samo tri dana nakon što ga je Persi prvi put pojurio Zelenom miljom. Din Stanton i Bili Dodž su razgovarali o politici... što je, razume se, u to doba značilo da su razgovarali o Ruzveltu i Huveru - Herbertu, ne Dž. Edgaru. Jeli su Ricove krekerke iz kutije koju je Din kupio od starog Tu-Tua pre otprilike sat vremena. Persi je stajao na vratima kancelarije, slušao razgovor i vežbao brzo potezanje svoje obožavane palice. Izvlačio bi je iz onih smešnih korica ručne izrade, kupljenih ko zna gde, pa bi je zavitlao (ili pokušao da zavitla; u većini slučajeva bi mu pala da nije bilo omče od sirove kože kojom mu je bila vezana za zglavak), pa bi je opet vratio u korice. Ja sam te noći bio slobodan, ali mi je sledeće večeri Din podneo kompletan izveštaj.

Miš se pojavio na Zelenoj milji baš kao i pre. Zaskakutao je njom, pa zastao kao da razgleda prazne ćelije. Nakon što bi se neko vreme bavio time, nastavio bi skakutanje, ne gubeći hrabrost, kao da je od samog početka znao da će to biti dugo pretraživanje, i kao da se na to već spremio.

Predsednik je ovog puta bio budan, i stajao jc na vratima svoje ćelije. Taj čovek je bio klasa, i čak je i u zatvorskoj plavoj uniformi izgledao skockano. Već smo po njegovom izgledu znali da nije stvoren za Veselu varnicu, i u tome smo bili u pravu - ni nedelju dana posle Persijevog drugog trčanja za mišem, Predsednikova kazna je preinačena u doživotnu robiju i tako se pridružio širokim narodnim masama.

„Ne mogu da verujem!“ uzviknuo je. „Pa ovde imate miša! Momci, momci, pa kakav vam je to hotel?“ On se kao smeja, ali mi je Din rekao da je u tom glasu bilo i zgražavanja, kao da mu ni optužba za ubistvo nije uspela da mu iz duše izbije elitizam. On je bio regionalni šef organizacije zvane *Udruženje trgovaca nekretninama Srednjeg juga*, i mislio je da je tako pametan da će se izvući ako svog već prilično senilnog oca gurne kroz prozor na

drugom spratu i pokupi dvostruku premiju životnog osiguranja. U tome se prevario, iako možda ne baš sasvim.

„Daj oladi, blesotupe“, rekao je Persi, ali je to bilo više reda radi. Jer mu je pogled bio na mišu. Pendrek je pre toga vratio u korice i izvadio jedan od onih svojih magazina, ali je sad bacio magazin na sto dežurnog i ponovo izvadio palicu. Zamišljeno je njom zalupkao po dlanu leve ruke.

„Mali jebivetar“, rekao je Bili Dodž. „Ja ovde još nikada nisam video miša.“

„Au, vidi kako je sladak“, rekao je Din. „I uopšte se ne boji.“ „Odakle znaš?“

„Bio je ovde i pre neku noć. Video ga je i Persi. Brutalni ga zove Parobrodar Vili.“

Persi se na ovo samo nacerio, ali zasad ništa nije rekao. Samo je još brže zalupkao palicom po nadlancu.

„Vidi ovo“, rekao je Din. „Prošli put je prišao sve do stola. Baš da vidimo hoće li opet.“

On je to i učinio, obišavši Predsednika u širokom luku, kao da mu se ne sviđa smrad našeg domaćeg oceubice. Pregledao je dve prazne ćelije, pa se čak i zaletio na jedan goli krevet bez dušeka i onjušio ga, a onda se opet vratio na Zelenu milju. A Persi je sve vreme stajao tako, i lupkao i lupkao, za promenu ništa ne govoreći, i čekao na priliku da ga natera da požali što se vratio. Čekao da mu očita lekciju.

„Dobro je što ne morate da ga posadite na Varnicu“, rekao je Bil. Miš ga je ipak zainteresovao. „Imali biste paklene muke dok biste mu stavili stege i kapu.“

Persi je i dalje ćutao, ali je veoma polako uhvatio palicu s dva prsta, onako kako bi čovek učinio s dobrom cigarom.

Miš je zastao gde i ranije, ni metar daleko od stola dežurnog, i pogledao u Dina poput zatvorenika kad ga privedu na saslušanje. Na trenutak je samo bacio pogled na Bila, ali onda se ponovo vratio Dinu. Persi kao da to nije ni opazio.

„Hrabro kopilence, to mu se mora priznati“, rekao je Bil. Zatim je malo podigao glas. „Hej! Hej! Parobrodaru!“

Miš se malo trgao i zatreperio ušima, ali nije pobegao, čak ni pokazao želju da to učini.

„yidi sad ovo“, rekao je Din, prisativši se kako ga je Brutalni nahranio komadićem svog sendviča od usoljene govedine. „Ne znam hoće li opet hteti, ali...“

Odlomio je komadić kreker a i bacio ga pred miša. On se trenutak dva svojim oštrim crnim očima zagledao u narandžasto parčence, pa zanjuškao titrajući poput vlakana tankim brkovima. Onda ga je dohvatio, uzeo kreker u šapice, seo i počeo da jede.

„Ljudi, dabogda me odrali i skuvali!“ uskliknuo je Bil. „Jede otmeno kao sveštenik subotom uveče na dvoru!“

„Meni više izgleda kao crnčuga kad ždere lubenicu“, primetio je Persi, ali nijedan od stražara nije na to obratio nikakvu pažnju. Kao što to, uostalom, nisu učinili ni Poglavica ni Predsednik. Miš je smazao kreker ali je nastavio da sedi, kao da balansira na virtuočnoj petlji svog repa, dok je tako odozdo gledao u gorostase u plavom.

„Daj da probam“, rekao je Bil. Odlomio je još jedan komadić kreker a, nagnuo se preko ivice stola i oprezno ga bacio. Miš ga je onjušio, ali ga nije ni dotakao.

„Ha“, rekao je Bil. „Sigurno je sit.“

„Nije“, odgovorio je Din, „on samo zna da si ti sezonac, to je sve.“

„Ja, sezonac? Ova ti je dobra! Tu sam skoro koliko i Hari Tervilgir! Možda i više!“

„Nemoj da peniš, starče, nemoj da peniš“, rekao je Din i široko se nasmešio. „Ali vidi jesam li u pravu.“ Bacio je preko ivice stola još jedan komadić kreker a. I gle, miš ga je dohvatio i ponovo se prihvatio jela, i dalje se savršeno ne obazirući na prilog Bila Dodža. Ali pre nego što je i otkinuo probni zalogajčić dva, Persi je na njega bacio svoju palicu, ispalivši je kao koplje.

Miš je bio malena meta a - priznajmo mu bar to - Persi je naciljao đavolski dobro, i mogao je da „Viliju“ glatko oftikari glavu, da mu refleksi nisu bili oštri kao parčići razbijenog stakla. On se samo pognuo - da, baš onako kako bi to učinio čovek - i ispustio komadić kreker a. Teška orahova toljaga mu je preletela tako blizu tela da mu je razbarušila krzno (bar je tako rekao Din, pa ja to tako i prenosim, iako baš nisam siguran da u tu priču baš sasvim verujem), pa tresnula o zeleni linoleum i odbila se o rešetke prazne ćelije. Miš nije čekao da vidi je li reč o nesporazumu; očigledno se setio da negde

drugde ima neodložan sastanak, pa se okrenuo i kao munja pojurio prema disciplinskoj sobi.

Persi je zaurao od nemoćnog besa - jer je znao da ga je za dlaku promašio - pa ponovo poleteo za njim. Bil Dodž ga je uhvatio za mišicu, verovatno samo refleksno, ali mu se Persi istrgnuo iz ruke. Pa ipak, rekao je Din, verovatno je baš to spasilo život Parobrodaru Viliju, kome je, međutim, i dalje bilo baš gusto. Persi nije želeo da miša samo ubije, već i da ga *zgnječi*, pa je potrčao u velikim, komičnim skokovima, poput jelena, bučno se dočekujući na teške crne radne cipele. Miš je jedva izbegao dva poslednja Persijeva skoka, praveći prvo cik, pa cak. Proleteo je ispod vrata i još jednom palacnuo dugačkim ružičastim repom, i zbogom đaci - nije ga bilo.

„*Do kurca!*“ rekao je Persi i tresnuo dlanom o vrata. Potom je počeo da prebira po ključevima, u želji da uđe u disciplinsku sobu i nastavi poteru.

Din je krenuo hodnikom za njim, namerno polako, da ovlada emocijama. Deo njega je želeo da se nasmeje Persiju, pričao mi je kasnije, ali drugi deo je želeo da ga zgrabi, zavitla, pribije na vrata disciplinske sobe, i ubije boga u njemu. Ali je od svega, naravno, najjači bio osećaj duboke uznemirenosti. Naš posao u bloku E je da smanjujemo gužvu na najmanju moguću meru, a rusvaj je Persiju Vitmuru bio srednje ime. Rad s njim bio je kao da pokušavaš da skineš upaljač s bombe dok ti neko za leđima svaki čas malo zvecne činelama. Jednom rečju, išao je na živce. Din mi je rekao da je tu uznemirenost video i u očima Arlena Biterbaka... čak i Predsednikovim, iako je taj pravi gospodin po pravilu bio hladan kao onaj poslovični špricer.

Ali tu je bilo i još nešto. Nekim delićem svesti Din je već počeo da prihvata miša kao - pa dobro, ako ne baš kao prijatelja, a onda bar kao deo života u bloku. I zbog toga je smatrao da ono što je Persi hteo da uradi i uradio nekako nije bilo u redu. Čak iako je taj kome je on to želeo da uradi bio samo miš. A sama činjenica da Persi nikad neće ni shvatiti da to nije u redu, savršeno je potkrepljivala tvrdnju da je on potpuno pogrešan čovek za taj posao.

U trenutku kad je Din stigao do kraja hodnika, već je ponovo stekao kontrolu nad sobom i shvatio da je Persiju od svega

najnesnosnije bilo da ispadne budala, i svi su to znali.

„Sampione, opet si zajebao“, rekao je, pomalo se cereći i zezajući Persija.

Persi mu je uputio ružan pogled i zbacio kosu s čela.

„Daj pripazi malo na jezičinu, Četvorooki. Već sam nadržkan. Nemoj da postanem još gori.“

„Šta je, danas opet imamo selidbu?“ rekao je Din, ne baš kroz smeh... ali smejući se očima. „Dobro, kad ovog puta opet sve izbaciš, bi li bio tako dobar da usput opereš pod?“

Persi je pogledao vrata. Pa svoje ključeve. Pa pomislio na još jedno dugo, vruđe, besplodno prekopavanje po sobi mekih zidova dok svi ostali stoje okolo i posmatraju ga... Među njima i Poglavica i Predsednik.

„Proklet bio ako shvatam šta je smešno“, rekao je. „Ovde su nam u bloku samo još miševi potrebni - kao da i bez njih nemamo previše gamadi.“

„Kako god ti kažeš, Persi“, rekao je Din i podigao ruke. U jednom trenutku mu se učinilo, ispričao mi je sledeće noći, da bi se Persi mogao baciti na njega.

Tada im je, međutim, prišao Bil Dodž i izgadio stvar. „Mislim da ti je nešto ispalo“, rekao je i pružio Persiju njegovu palicu. „Da je prošla samo dva prsta niže, slomila bi tom malom jebivetru kičmu.“

Na ovo su se Persiju raširila prsa.

„Zaista, to nije bio loš pogodak“, rekao je i brižljivo vratio taj svoj glavomlat u one kretenske korice. „U srednjoj školi sam bio bacač. Na dve utakmice protivnici nisu imali nijedan pogodak.“ „Ma nije moguće!“ rekao je Bil, i njegov ton pun poštovanja (iako je namignuo Dinu čim je Persi okrenuo leđa) bio je dovoljan da iz situacije demontira upaljač.

„Jeste“, odgovorio je Persi. „A jednom sam u Noksvilu oborio jednog. Ti gradski momci nisu ni znali šta ih je snašlo. Prešao sam dvojicu. Bilo bi savršeno da sudija nije bio takav blesotup.“ Din je mogao da pusti da se na tome završi, ali je on bio stariji, a zadatak starijeg je, između ostalog, i da uči mlađeg, a on je tada - bilo je to pre Kofija, pre Delakroa - još verovao da je Persija moguće nečemu naučiti. Zato je ispružio ruku i uhvatio ga za zglavak.

„Trebalo bi da razmisliš o tome šta sad radiš“, rekao je Din. Pri tom je, kako mi je kasnije rekao, želeo da mu glas zvuči ozbiljno ali ne i prekorno. Ili bar ne *previše* prekorno.

Samo što to kod Persija naprosto nije palilo. On nije bio sposoban da naučiti ništa... što ćemo mi naučiti tek na kraju.

„Čuj, Četvorooki, ja tačno znam šta radim - želim da uhvatim tog miša! Jesi li možda slep?“

„Ali smo se pri tom ukenjali od straha i Bil, i ja i oni“, rekao je Din i pokazao na Biterbaka i Flandersa.

„Pa šta?“ upitao je Persi i uspravio se. „Ovo nije obdanište, za slučaj da nisi primetio. Iako se prema njima često ponašate kao prema bebicama.“

„Dobro, ali *ja* ne volim da me neko plaši“, zabrundao je Bil, „i, za slučaj da nisi primetio, ja ovde radim, Vitmure. I ja nisam jedan od tvojih blesotupa.“

Persi mu je uputio pogled suženih očiju i pomalo nesiguran. „I ne plašimo ih više nego što baš moramo, zato što su i tako previše napeti“, rekao je Din. Glas mu je i dalje bio sasvim tih. „A ljudi koji su prenapeti umeju i da puknu. Da naškode sebi, pa i drugima, a ljudima kao što smo mi da stvaraju velike probleme.“ Persiju su se na ovo zatrzala usta. „Stvarati probleme“ bila je misao koja je uticala na njega. Stvarati nekome probleme bilo je sasvim u redu. Da ih neko tebi pravi, baš i ne.

„Naš je posao da pričamo, ne da se deremo“, rekao je Din. „Ako se neko dere na zatvorenike, to znači da je izgubio vlast nad sobom.“

Persi je znao ko je napisao to evanđelje - ja. Gazda. Persi Vitmur i Pol Edžekomb su se jedva podnosili, a ne zaboravite da je, kad se sve to zbivalo, još bilo leto - i da je do pravog slavlja još trebalo čekati.

„Bilo bi ti bolje“, rekao je Din, „da zamisliš da je ovo bolnički odsek za intenzivnu negu. Najbolje je biti što tiši...“

„Ja zamišljam da je to kanta govana u kojoj davimo pacove“, rekao je Persi, „i to je sve. A sad me pusti.“

Otrgnuo se iz Dinove ruke, prošao između njega i Bila, pa krupnim korakom i oborene glave otišao hodnikom. Prošao je previše blizu Predsednikove strane - toliko blizu da ga je Flanders

mogao dohvatiti, zgrabiti, i možda izmlatiti po glavi njegovom sopstvenom orahovom palicom, ali Flanders nije bio takav čovek. Ali zato Poglavica možda jeste. Poglavica ga je, ako bi mu se pružila prilika, glatko mogao prebiti čisto da ga nauči pameti. Ono što mi je Din rekao o tome kad mi je sledeće noći ispričao čitavu priču, ostalo mi je u sećanju sve do današnjeg dana, i to zato što se to pokazalo proročanskim.

„Vitmur ne shvata da nad njima nema nikakvu moć“, rekao je Din. „Da im ništa što urade ne može stvarno zagorčati život, jer na električnu stolicu mogu sesti samo jednom. Sve dok mu to ne uđe u glavu, biće opasan i za sebe i za sve nas.“

Persi je ušao u moju kancelariju i za sobom zalupio vrata.

„Bože, Bože“, rekao je Bil Dodž. „Nenosan kao natekla, upaljena muda.“

„Ne znaš ti ni pola priče“, odgovorio je Din.

„O, posmatrajmo to s pozitivne strane“, rekao je Bil. On je uvek govorio kako sve treba posmatrati s pozitivne strane; dok na kraju ne bi poželeo da ga lupiš po nosu svaki put kad mu to siđe s jezika.

„Ako ništa drugo, tvoj mišakrobata je bar uspeo da pobegne.“

„Da, ali ga više nikad nećemo videti“, rekao je Din. „Siguran sam da mu je taj prokleti Persi Vitmur uterao strah u kosti za sva vremena.“

3

To je bilo logično, ali netačno. Miš se vratio već sledeće večeri, koja je slučajno pala baš u prvu od dve slobodne noći Persija Vitmura, pre nego što se prebacio u noćnu smenu.

Parobrodar Vili se pojavio oko sedam sati. Kada se to dogodilo, ja sam bio na poprištu; bio je i Din. A i Hari Tervilgir. Hari je sedeo za stolom. Ja sam tada formalno dežurao preko dana, ali sam ovog puta ostao još jedan sat s Poglavicom, čiji se čas približavao. Biterbak je spolja bio jak, u skladu s plemenskom tradicijom, ali sam video kako strah u njemu raste kao otrovan cvet. I tako smo razgovarali. S njima se moglo razgovarati i danju, ali to nije bilo tako dobro, jer su spolja, s terena, dolazili povici i odlomci razgovora (a da i ne spominjemo povremene tuče), *čonkčonkčonk* presa iz keramičke radionice, povremeni povik čuvara nekome da pusti pijuk ili se prihvati motike ili naprosto *Diži dupe, Harvi*. Posle četiri stanje bi se malo popravilo, a posle šest bi postalo još bolje. Vreme između šest i osam je bilo optimalno. Posle toga bi se videlo kako im se u glavu ponovo prikradaju duge misli - videle bi im se u očima, nalik na večernje senke - i tad bi najbolje bilo prestati. Oni bi i dalje čuli šta im se govori, ali reči za njih više nisu imale nikakvog smisla. Posle osam bi već počeli da se spremaju za noćna bdenja i zamišljanje kakav je to osećaj imati kapu prikačenu za teme, i kako će mirisati vazduh u crnoj vreći koju će im navući na oznojena lica.

Ali sam Poglavicu dobio baš u pravom momentu. Pričao mi je o svojoj prvoj ženi, i kako su zajedno u Montani sagradili kolibu. To su mu, kaže, bili najsrećniji dani u životu. Voda je bila tako čista i tako hladna da bi kod svakog gutljaja zabrideli zubi.

„Hej, gospodine Edžekomb“, rekao je. „Vi mislite, ako čovek pokaje što zlo učinio, on se vrati u vreme kad najsrećniji bio, živi tako večno? Je li raj može takav biti?“

„I ja verujem da je baš tako“, odgovorio sam, i to je bila laž zbog koje se baš nimalo ne kajem. O večnim pitanjima sam naučio na majčinom lepom kolenu, i verujem baš u ono što Dobra knjiga kaže o

ubicama: da u njima nema večnog života. Ja mislim da oni idu pravo u pakao, gde gore na mukama sve dok Bog ne klimne Gabrielu da zatrubi u trubu Strašnog suda. A kad se to dogodi, onda nestanu u treptaju... i zbog toga im verovatno nije krivo. Ali Biterbaku nisam nikad dao ni da nasluti da u to verujem, ni Biterbaku niti ikome od njih. Ali mislim da su to duboko u svom srcu znali i sami. *Gde ti je brat, krv brata tvoga iz zemlje k meni viče*, rekao je Bog Kainu, i ja sumnjam da su te reči jako iznenadile to problematično dete; kladim se da je na svakom koraku iz zemlje čulo cviljenje Aveljeve krvi.

Kad sam odlazio, Poglavica se smešio i verovatno zamišljao svoju kolibu u Montani i ženu kako leži golih grudi u svetlu vatre. Ali ja nisam sumnjao da će uskoro hodati i kroz topliju vatru.

Vratio sam se hodnikom, i Din mi je ispričao o svojoj sinočnoj prepirci s Persijem. Mislim da me je sačekao baš zbog toga. Saslušao sam ga pažljivo. Kad god je tema bio Persi slušao sam vrlo pažljivo, zato što sam se s Dinom u nečemu slagao sto posto - i ja sam mislio da je Persi čovek koji bi mogao stvoriti mnogo nevolja, kako sebi samom, tako i nama ostalima.

Baš kad je Din završavao priču, naišao je stari Tu-Tu sa svojim crvenim kolicima s hranom, prekrivenim rukom ispisanim citatima iz Biblije („PRAVDU će Bog dati svome puku“, Pnz 32,36, „A za vašu KRV za vaš život, tražiću OBRAČUN“, Post 9,5 i slične izraze veselog, poletnog raspoloženja), i prodao nam nekoliko sendviča i flaša slatke sode. Din je baš lovio sitniš po džepovima i govorio kako više nikad nećemo videti Parobrodara Vilija, jer mu je taj prokleti Persi Vitmur zauvek uterao strah u kosti, kad je stari Tu-Tu rekao: „A šta je onda ovo?“

Pogledali smo, kad gle, mi o mišu a miš na vrata, naš miš glavom i bradom, kako skakuće Zelenom miljom. Prešao bi delic puta, pa zastao, pogledao onim svojim bistrim okicama, nalik na kapljice ulja, i onda opet nastavio.

„Hej, mišu!“ rekao je Poglavica, i miš je zastao i zagledao se u njega trepereći brkovima. Kažem vam, izgledalo je da taj đavolak shvata da ga zovu. „Ti nekakav dobar duh?“ Biterbak mu je dobacio komadić sira, preostao od večere. On je pao tačno ispred miša, ali ga je Parobrodar Vili jedva i pogledao, već je samo nastavio Zelenom miljom, zavirujući u prazne ćelije.

„Gazda Edžekomb!“ viknuo je Predsednik. „Misliš da to kopilence zna da nema Vitmura? Ja mislim, tako mi Boga!“

I ja sam pomislio baš to... ali nisam želeo da izrekнем glasno. Hari je izašao u hodnik, navlačeći pantalone kao i uvek nakon nekoliko osvežavajućih minuta na šolji, pa zastao razrogačenih očiju. Buljio je i Tu-Tu, a obešeni osmeh mu je počeo izvoditi nezgodne trikove s mekom i bezubom donjom polovinom lica.

Miš je zastao na mestu koje je za njega već postajalo uobičajeno, pa obmotao repić oko šapica i pogledao nas. To me ponovo podsetilo na sudije koji izriču presudu bespomoćnim zatvorenicima... pa ipak, da li je ikada ijedan zatvorenik bio tako malen i neustrašiv? Iako on zapravo i nije bio zatvorenik, jer je mogao dolaziti i odlaziti kad poželi. Svejedno mi ta misao nije davala mira, pa sam opet pomislio kako će se mnogi od nas osećati baš tako malenima kad budemo, potrošivši svoje živote, prilazili Bogu na istinu, ali i kako će pri tom tek malo nas pokazivati tako malo straha.

„Mislim, boga mu njegovog“, rekao je stari Tu-Tu. „Vidi ga kako sedi kao mudo Marjanovo.“

„Nije to još ništa, Tu-Tu“, odgovorio je Hari. „Vidi sad ovo.“ Posegnuo je u džep na grudima pa izvukao krišku tropske jabuke umotan u voštani papir. Odlomio je okrajak i bacio ga na pod. Okrajak je bio suv i tvrd, pa sam pomislio da će odskočiti mišu pred nosom, ali je on ispružio šapicu, nehajno poput čoveka koji klepne muvu da mu prođe vreme, i spljeskao ga o pod. Svi smo se nasmejali od divljenja i iznenađenja, i bio je to skup zvukova od koga je miš trebalo da šmugne, ali se on jedva i trznuo. Dohvatio je komadić suve jabuke u šapice, dvaput ga liznuo, ali ga je onda bacio i pogledao nas kao da kaže: *Nije loše, šta još imate?*

Tu-Tu je otvorio kolica, izvadio sendvič, odmotao ga, pa otkinuo komadić mortadele.

„Ne moraš da se trudiš“, rekao je Din.

„Kako to misliš?“ upitao je Tu-Tu. „Ti si lud; nema miša koji prode kraj mortadele!“

Ali sam ja znao da je Din u pravu, a Hariju sam video po licu da zna i on. Bilo nas je sezonaca, a bilo nas je i stalnih. A taj miš kao da je znao da nas razlikuje. Suludo, ali istinito.

Stari Tu-Tu je bacio komadić mortadele i, naravno, miš s njim nije želeo da ima nikakva posla; samo ga je njušnuo pa odstupio korak.

„O, dabogda bio proklet kujin sin“, rekao je stari Tu-Tu, a u glasu mu se osetila uvređenost.

Ispružio sam ruku. „Daj ga meni.“

„Sta - sendvič?“

„To. Platiću ti ga.“

Tu-Tu mi ga je dao. Podigao sam gornji komad hleba, otkinuo malo mesa i bacio ga ispred stola dežurnog. Miš mu je smesta prišao, podigao ga šapicama i prihvatio se jela. Mortadele je nestalo dok bi rekao keks.

„O, *lepi me đavoli odneli!*“ uskliknuo je Tu-Tu. „Muka ti paklenih! Daj mi to!“

Istrgnuo mi je sendvič iz ruke, otkinuo mnogo veći komad mesa - ovog puta ne iverak, nego čitavo parče - i bacio ga tako blizu Parobrodara Vilija, da mu je skoro pao na glavu kao šešir. On je ponovo odstupio, njušnuo ga (iako sasvim sigurno nijedan miš tokom Depresije - bar u *našoj* državi - nije naleteo na takvo blago), pa opet podigao pogled prema nama.

„Daj, žderi to!“ rekao je Tu-Tu, a glas mu je zazvučao uvređenije nego ikada. „Koji đavo tome fali?“

Din je dohvatio sendvič i bacio komadić mesa -ali sad je to već ličilo na nekakvu čudnu misu. Miš ga je smesta dohvatio i pojeo u jednom zalogaju. A onda se okrenuo i vratio hodnikom do disciplinske sobe, i pri tom nekoliko puta puta zastao i zavirio u dve prazne ćelije, a u trećoj obavio kratku inspekciju. Ponovo mi je u glavu došla misao da tu nekoga traži, ali sam je ovog puta odbacio nešto sporije.

„O ovome neću pričati nikome“, rekao je Hari. Ton mu je bio malo šala, malo zbilja. „Kao prvo, nikoga se ne tiče. A drugo, kad bi ih i bilo briga, ko bi mi poverovao.“

„On hoće samo od vas, ljudi“, rekao je Tu-Tu. U neverici je zatresao glavom, pa se s mukom sagnuo, podigao to što je miš prezreo, i ubacio u sopstvenu bezubnu gubicu. „Mislim, šta mu to znači?“

„Imam ja nešto još bolje“, rekao je Hari. „Kako zna da nema Persija?“

„Nikako“, odgovorio sam ja. „To je čista slučajnost, da se miš pojavio baš večeras.“

Samo što je u to iz dana u dan bilo sve teže verovati, jer se miš pojavljivao samo kad je Persi bio slobodan, ili kad bi bio u drugoj smeni ili na drugom kraju zatvora. Zato smo mi - Hari, Din, Brutalni i ja - zaključili da miš sigurno prepoznaje Persijev glas ili miris. Ipak smo pažljivo izbegavali raspravu o samom mišu - njegovoj *osobi*. To bi - zaključili smo bez izgovorene reči - moglo dovesti do toga da upropastimo nešto vrlo posebno... a - zbog svoje neobičnosti i delikatnosti - ujedno i lepo. Vili je, napokon, izabrao baš nas, i to zbog nečega što mi ni dandanas nije jasno. Možda se istini najviše približio Hari kad je rekao da ne bi bilo dobro o tome govoriti drugima, i to ne samo zato što ne bi poverovali, nego i zato što bi im bilo svejedno.

4

A onda je došao trenutak pogubljenja Arlena Biterbaka, koji u stvarnosti nije bio nikakav poglavica, nego samo član veća svog plemena u rezervatu Vičita, kao i član skupštine Cirokija. On je u pijanom stanju ubio čoveka - ili, tačnije, kad su obojica bili pijani. Poglavica mu je smrskao glavu betonskim blokom. Predmet svađe je bio par cipela. I tako, sedamnaestog jula tog kišovitog leta, *moje* veće staraca odlučilo je da njegov život privede kraju.

Sati posete za većinu zatvorenika u *Hladnoj planini* bili su kruti kao čelične sajle, ali to nije važno i za naše momke iz bloka E. I tako su, šesnaestog tog meseca, Biterbaka pustili u dugu prostoriju uz kafeteriju - u takozvano Zabavište. Soba je bila podeljena tačno po sredini mrežom u koju je bila upletena bodljikava žica. Tu je Poglavica mogao da se vidi sa svojom ženom i onom decom koja su još htela da čuju za njega. Nastupio je trenutak za poslednji pozdrav.

Tamo su ga odveli Bil Dodž i još dva sezonca. Mi ostali smo bili zauzeti - u sat vremena smo morali zgurati dve probe. Čak i tri, ako stignemo.

Persi se nije baš mnogo bunio što smo ga za Biterbakovo pogubljenje stavili u komoru s prekidačem zajedno s Džekom Van Hejem; bio je još previše zelen da shvati da li je to dobro ili loše mesto. Znao je samo da može da gleda kroz četvrtasti prozorčić prekriven mrežicom, i verovatno mu nije bilo važno gleda li u stolicu sprcda ili odstraga, jer će i tako biti dovoljno blizu da vidi varničenje.

Odmah kraj prozora bio je crni zidni telefon bez brojanika. Taj telefon je mogao samo da prima pozive, i to samo s jednog mesta: iz guvernerove kancelarije. Tokom godina sam video mnoge zatvorske filmove u kojima taj službeni telefon zvoni baš u trenutku kad žele da prebace prekidač nekom jadnom nevinom bilmezu, ali ovaj naš nije zazvonio tokom svih mojih godina u bloku E, ali baš ni jedan jedini put. U filmovima, spas je jeftin. Baš kao i nevinost. Platiš četvrt dolara, pa za to dobiješ baš koliko to i vredi. Stvarni život košta više, a različita je i većina odgovora.

Dole u tunelu imamo krojačku lutku, koju vozimo do mesarskih kola, a za ostalo imamo starog Tu-Tua. Tokom godina, Tu-Tu je postao tradicionalni dubler osuđenika, uobičajen kao guska koju za Božić stavljate na sto, voleli je ili ne. Većini čuvara je bio drag, i zabavljao ih je njegov smešan izgovor - takođe francuski, ali više kanadski nego kađenski¹, i omekšan u nešto sasvim posebno zbog dugih godina zatočeništva na Jugu. Čak je i Brutalni voleo da se zeza sa starim Tu-Tuom. Ja, međutim, ne. Za mene je on, na svoj način, bio starija i izbleдела verzija Persija Vitmura, prevelika gnjida da ubije i skuva vlastito meso, ali koji, uprkos tome, naprosto uživa u mirisu mesa na žaru.

Na probi smo bili svi, baš kao što ćemo svi biti i na glavnom događaju. Brutalni Hovel je bio „istaknut“, kako smo mi to zvali, što je značilo da će on staviti kapu, motriti na guvernerov telefon, pozvati, ako zatreba, lekara koji je stajao uza zid, i zapovediti, kada dođe čas, da prebace na dva. Ako sve prođe dobro, to se nikome neće pripisati u zaslugu. Ako ne prođe dobro, Brutalnog će optužiti svedoci, a mene upravnik. Niko se od nas nije zbog toga žalio; od toga nema nikakve koristi. Svet se okreće, i to je sve. Covek može da se okreće s njim, ili da protestuje, pa će ga svet smesta zbaciti sa sebe.

Din, Hari Tervilgir i ja smo krenuli prema Poglavičinoj ćeliji radi prve probe ni tri minuta nakon što su Bil i njegova garda otpratili Biterbaku iz bloka do Zabavišta. Vrata ćelije bila su otvorena, i stari Tu-Tu je seo na Poglavičin krevet, i pustio da mu se razlete paperjaste sede.

„Vidi te mrlje po celom čaršavu“, primetio je Tu-Tu. „Oće to sve potroši pre nego što mu ga skuvate.“ I tu se zacerekao.

„Daj, Tu, zaveži“, rekao je Din. „Daj da to ozbiljno provežbamo.“

„Aj tobro“, rekao je Tu-Tu i smesta složio lice u izraz gromoglasne ozbiljnosti. Ali su mu oči žmirkale. Stari Tu nikad nije bio tako živ kao kad bi glumio mrtvacu.

Prišao sam mu.

„Arlene Biterbaku, ja, kao službenik suda i države blabla, imam nalog za blabla, i da se to pogubljenje izvede u dvanaest nula jedan blabla, hoćete li pristupiti?“

Tu je ustao s kreveta.

„Pristupam, pristupam, pristupam“, rekao je on.

„Okrenite se“, rekao je Din, i kad se Tu-Tu okrenuo, Din mu je pregledao perutavo teme. Sutra uveče će Poglavici obrijati glavu, i Din će samo proveriti da ne treba još malo popraviti. Čekinje znaju da otežaju provođenje struje i zakomplikuju stvari. A sve što smo danas radili, radili smo da bismo ih pojednostavili.

„U redu, Arlene, idemo“, rekao sam Tu-Tuu, pa smo krenuli.

„Idem kroz hohnik, idem kroz hohnik, idem kroz hohnik“, govorio je Tu. Ja sam mu bio s leve, Din s desne strane. Hari je bio odmah iza njega. Na kraju hodnika smo skrenuli desno, udaljavajući se od života kakav se živeo u zatvorskom krugu, a prema smrti kakvom se umiralo u šupi. Ušli smo u moju kancelariju, i sad je Tu pao na kolena a da mu to niko nije ni rekao. On je već znao čitav scenario, to da, i to verovatno bolje no iko od nas. Jer je ovde, Bog mu je svedok, duže od svih nas.

„Sad se mojim, sad se mojim, sad se mojim“, rekao je Tu-Tu i podigao čvornovate ruke. Izgledale su kao na onom poznatom bakrorezu, verovatno znate na koji mislim. „Bon je pastir moj, i tako dalje i tako bliže.“

„Kome se Biterbak moli?“ upitao je Hari. „Da nam ovde ne dođe nekakav čirokeški vrač da mu protrese kitu?“

„Zapravo...“

„Još se mojim, još se mojim, još se mirim s Isusom“, prekinuo me je Tu.

„Daj odjebi, starkeljo“, rekao je Din.

„Ja se molim!“

„Moli se u sebi.“

„Dajte ljudi, što ste stali!“ razdrao se Brutalni iz šupe. I njega su ispraznili zbog nas. Da, opet smo se našli u ubijalištu; skoro da se osećalo u vazduhu.

„Sto je, pripišalo ti se?“ odviknuo mu je Hari. „Daj, strpi se malo!“

„Molim“, rekao je Tu, i nacerio se svojim ogavnim obešenim osmehom. „Molim za strpljenije, za malo vražjeg strpljenija.“

„Biterbak je zapravo hrišćanin - bar tako kaže“, rekao sam im, „i savršeno je zadovoljan onim čovom, baptistom koji će mu doći iz Tilmen Klarka. Šreder, tako se zove. I meni se sviđa. Brz je, i ne

gnjavi ih previše. 'Ajde, diži se, Tu. Dosta ti je bilo molitve za jedan dan.'

„Idem“, rekao je Tu. „Idem opeta, idem opeta, da, gospodin, idem opeta Zelenom miljom.“

Uprkos tome što je bio nizak, ipak je morao malo da se sagne da prode kroz vrata s druge strane moje kancelarije. Mi ostali morali smo da se sagnemo još više. Bio je to osetljiv trenutak za stvarnog osuđenika, i kad sam pogledao na drugi kraj sobe, na podijum na kojem je bila Vesela varnica i ugledao Brutalnog s izvučenim pištoljem, zadovoljno sam klimnuo glavom. Sve ide kao po loju.

Tu-Tu je sišao niza stepenice i stao. Drvene stolice na sklapanje, njih četrdesetak, već su bile na svojim mestima. Biterbak će proći do podijuma pod takvim uglom da ostane na sigurnoj udaljenosti od gledalaca koji sede, a za obezbeđenje ćemo dobiti još desetak čuvara. Za njih će biti zadužen Bil Dodž. Osuđenik nam još nikada nije napao svedoka... želeo sam da tako i ostane.

„Spremni, momci?“ upitao je Tu kad smo na dnu stepenica koje su vodile iz moje kancelarije ponovo stvorili staru formaciju. Klimnuo sam glavom pa smo krenuli prema podijumu. Cesto sam pomišljao da od svega na svetu najviše ličimo na gardu stegonoše koji je zaboravio zastavu.

„I šta sad ja da radim?“ doviknuo je Persi iza žičane mrežice između šupe i komore sa prekidačem.

„Gledaj i uči se“, odviknuo sam mu ja.

„I vadi ruke iz gaća“, promrmljao je Hari. Tu-Tu ga je, međutim, čuo, i zakikotao se.

Dopratili smo ga do podijuma i Tu se okrenuo bez poziva - stari veteran na delu.

„Seduckam“, rekao je, „seduckam, seduckam, seduckam Veseloj varnici u krilo.“

Spustio sam se na desno koleno pred njegovom desnom nogom. Din se spustio na levo koleno pred njegovom levom nogom. Bio je to trenutak kad smo bili najizloženi fizičkom napadu, ako se osuđenik otkači... što bi se, s vremena na vreme, i stvarno dogodilo. Obojica smo ono podignuto koleno nagnuli malo prema unutra, da zaštitimo preponski deo. I spustili brade da zaštitimo grkljane. I naravno, požurili sa učvršćivanjem gležnjeva i tako što pre

neutralisali opasnost. Poglavica će, kad krene u tu poslednju šetnju, na nogama imati papuče, ali „moglo je biti i gore“ slaba je uteha čoveku slomljenog grkljana. Ili čoveku koji se previja po podu dok su mu, recimo, jaja pretvorena u kajganu, i dok četrdesetak gledalaca - mnogi od njih gospoda iz štampe - sedi u tim stolicama kao stvorenim za farmerske skupštine, i posmatra čitavu predstavu.

Zakopčali smo Tu-Tuu gležnjeve. Kopča na Dinovoj strani je bila mrvicu veća, zato što je vodila struju. Kad Biterbak večeras sedne u nju, levi list će mu biti izbrijan. Indijanci po pravilu imaju jako malo dlaka po telu, ali ne želimo da rizikujemo.

Dok smo mi Tu-Tuu zakopčavali gležnjeve, Brutalni mu je učvrstio desni zglavak. Hari je prišao i zakopčao mu levo. Kad je to bilo gotovo, Hari je klimnuo Brutalnom, a on je doviknuo Van Heju: „Prebaci na jedan!“

Čuo sam Persija kako pita Džeka Van H.'eja šta to znači (teško je bilo i poverovati koliko malo toga on zna, koliko je malo toga pokupio za sve to vreme u bloku E) i Van Hej mu je promrmljao objašnjenje. Danas *Prebaci na jedan* ne znači ništa, ali kad Brutalni to večeras bude izgovorio, Van Hej će okrenuti prekidač pa će iza bloka B zapištati zatvorski generator. Svedoci će čuti generator, njegov jednolični tihi bruj, i sve sijalice u zatvoru će zasijati jače. Na drugim odeljenjima, zatvorenici će primetiti to pojačano svetlo i pomisliti dogodilo se, pogubljenje je izvršeno, iako će ono zapravo tek početi.

Brutalni je obišao stolicu tako da Tu-Tu može da ga vidi.

„Arlene Biterbaku, osuđeni ste na smrt na električnoj stolici, presudom koju je donela porota sastavljena od vaših sugrađana i koju je izrekao sudija na dobrom glasu u ovoj državi. Neka Bog čuva sve ljude u ovoj državi. Imate li još nešto da kažete pre izvršenja presude?“

„Aha“, rekao je Tu, a oči su mu zasjale i usne mu se skupile u bezubi srećni cer. „Hoću za večeru pečene piliće s krompirom, i hoću ti se poserem u kapu, i hoću Me Vest da mi sedne na lice, jer sam nadržani stari drkadžija.“

Brutalni je pokušao da zadrži strog izraz lica, ali to nije uspeo. Zabacio je glavu i prasnuo u smeh. Din se srušio na ivicu podijuma kao da ga je pogodio metak, pa zabio glavu među kolena i zavijao

kao kojot, jednom rukom pritiskajući čelo, kao da želi da zadrži mozak na njegovom mestu. Hari je lupao glavom o zid i radio *hahaha* kao da mu je zapela kost u grlu. Smejao se čak i Džek Van Hej, koji inače nije baš na glasu po smislu za humor. I meni je došlo, naravno, ali sam ipak nekako uspeo da se obuzdam. Sutra uveče će to biti za ozbiljno, i tu gde sada sedi Tu-Tu umreće čovek.

„Daj umukni, Brutalni“, rekao sam. „I ti, Din. Hari. A ti, Tu, još samo pisni, i to će ti biti poslednje. Reći ću Van Heju da stvarno prebaci na dva.“

Tu mi se nacerio kao da kaže ovo ti je bilo dobro, gazda Edžekomb, zaista dobro. Ali je cer, kad je video da na njega ne reagujem, zbunjeno uzmakao u skupljeni, smeteni izraz.

„Sta sad nije u redu?“ upitao je.

„To nije nimalo smešno“, rekao sam. „Eto šta mi se ne sviđa, i ako nemaš toliko pameti da to shvatiš, onda ti je najbolje da začepiš gubicu.“ Iako je to u stvari bilo smešno, i mislim da sam baš zbog toga pobesneo.

Okrenuo sam se i primetio da me Brutalni gleda, i još se pomalo smeška.

„Sranje“, rekoah, „izgleda da sam već prestar za ovaj posao.“

„Ma kakvi“, odgovorio je Brutalni. „Sad si u najboljim godinama.“ Ali nisam bio, a nije ni on, bar ne kad je o tom prokletom poslu reč, i to nam je obojici bilo jasno. Pa ipak, najvažnije je bilo da nas je prošao taj napad smeha. Sto je bilo dobro, jer bih od svega na svetu najmanje voleo da se sutra uveče neko seti Tu-Tuove doskočice, pa opet prasne u smeh. Rekli biste da je tako nešto sasvim nemoguće, da se čuvar trese od smeha dok tako, pored svedoka, vodi osuđenika prema električnoj stolici, ali kad je čovek pod stresom, onda je baš sve moguće. A ako bi se tako nešto dogodilo, ljudi bi o tome pričali narednih dvadeset godina.

„Hoćeš li ćutati, Tu?“ upitao sam.

„Da“, rekao je on i okrenuo lice najstarijeg i najnadurenijeg deteta na svetu.

Klimnuo sam Brutalnom da nastavi s probom. Skinuo je masku s mesingane kuke na naslonu stolice i navukao je Tu-Tuu na glavu, pa mu je vešto povukao ispod brade, od čega se rupa na njenom vrhu sasvim raširila. Onda se Brutalni sagnuo, izvadio iz kade moker

sunder, pritisnuo ga prstom, pa liznuo. Kad je to učinio, vratio je u kantu. Sutra neće. Sutradan će je umetnuti u kapu koja je sad visila na naslonu stolice. Danas to, međutim, nije učinio; nije bilo nikakve potrebe da Tu-Tuu kvasimo staru glavu.

Kapa je bila od čelika, i sa kaiševima koji su visili s obe strane pomalo je ličila na pešačku kacigu. Brutalni ju je stavio starom Tu-Tuu i namestio je na rupu na crnoj navlaci za glavu.

„Stavlja mi kapu, stavlja mi kapu, stavlja mi kapu“, rekao je Tu, i sad mu je glas bio nekako stešnjen i prigušen. Kaiševi su mu stezali vilicu skoro u potpunosti, i slutim da ih je Brutalni stegnuo i malo jače nego što je za probu neophodno. Potom se udaljio korak, okrenuo se praznim stolicama i rekao: „Arlene Biterbače, sad će vam kroz telo biti puštena struja dok vas ne usmrti, u skladu sa zakonima ove države. Neka se Bog smiluje vašoj duši.“

Brutalni se okrenuo pravougaoniku prekrivenom žičanom mrežom.

„Prebaci na dva.“

Stari Tu, verovatno u pokušaju da ponovo zablista svojim komičarskim genijem, počeo je da se izvija i bacaka u stolici, onako kako to stvarne mušterije Vesele Varnice skoro nikada nisu činile.

„Sad se pečem!“ povikao je. „Pečem! Pečečem! *Juhuul* Eto pečenog ćurana!“

Hav i Din, primetio sam, sve to uopšte nisu ni gledali. Okrenuli su leđa Varnici i gledali preko prazne šupe prema vratima koja su vodila u moju kancelariju.

„Mislim, ma nek' me đavo nosi“, rekao je Hari. „Jedan svedok je došao dan ranije.“

Na pragu, s repom omotanim oko šapica, sedeo je miš i gledao svojim crnim okicama, nalik na kapljice ulja.

5

Pogubljenje je prošlo dobro - ako pogubljenje uopšte može biti dobro (u tu pretpostavku ozbiljno sumnjam), onda je to bilo pogubljenje Arlena Biterbaka, senatora Čirokija iz Vičite. Pletenice su mu bile loše ispletene - ruke su mu se toliko tresle da to i nije mogao kako treba da uradi - pa smo dopustili njegovoj najstarijoj kćeri, ženi od trideset i nešto godina, da mu ih uplete lepo i uredno. Ona mu je želela da mu u vrhove uplete pera orla, njegove ptice, ali ja to nisam mogao da dopustim. Perje bi moglo da se zapali. Ja joj to, naravno, nisam rekao, već samo da je to protiv pravila. Ona se nije bunila, ali je samo pognula glavu i stavila ruke na slepoočnice da pokaže svoje razočaranje i neodobravanje. Ponašala se vrlo dostojanstveno, ta žena, i to je bila skoro garancija da će se tako ponašati i njen otac.

Kad je došao trenutak, Poglavica je izašao iz ćelije bez protesta i zadržavanja. Ponekad moramo da im silom odvajamo prste s rešetaka - u svojoj karijeri sam ih polomio nekoliko, i nikad neću zaboraviti ono prigušeno pucanje - ali Poglavica, hvala Bogu, nije bio jedan od takvih. Čvrstim korakom je prešao Zelenu milju do moje kancelarije, i tu pao na kolena da se pomoli s bratom Šrederom, koji se svojom peglicom dovezao iz Baptističke crkve Nebeske svetlosti. Šreder mu je pročitao nekoliko psalama, i kad je došao do čoveka koji leži kraj mirnih voda, Poglavica se rasplakao. Ipak to nije bilo ništa ružno, nikakva histerija, ništa slično. Pomislio sam kako se pri tom nesumnjivo priseća mirne vode tako čiste i tako hladne da bi kod svakog gutljaja zabrideli zubi.

U stvari mi je bilo drago kad bi se malo rasplakali. Kad ne bi, tek bih se onda zabrinuo.

Mnogi posle toga ne mogu da ustanu bez tuđe pomoći, ali je Poglavica u toj fazi bio sasvim u redu. U početku se malo zaljuljao, kao da mu se zavrtilo u glavi, i Din je ispružio ruku da ga umiri, ali je Biterbak sam ponovo uspostavio ravnotežu, i tako smo izašli.

Gotovo sve stolice su bile zauzete, i ljudi su u njima tiho mumlali između sebe, poput publike koja čeka da počne pogreb ili venčanje.

Bio je to jedini trenutak u kome je Biterbaka izdala snaga. Ja ne znam da li mu se smučilo zbog nekog određenog u publici, ili zbog svih njih zajedno, ali sam začuo kako mu se iz grla diže jecanje, i najednom me je mišica koju sam držao počela vući kao nikada pre toga. Krajičkom oka sam video Harija Tervilgira kako nam kreće iza leđa, da Poglavici odseče odstupnicu ako se najednom odluči za tvrdnu varijantu.

Pojačao sam stisak na laktu i pritisnuo ga prstom s unutrašnje strane mišice.

„Mir, Poglavice“, rekao sam, ne pomerajući usne. „Svi ovi će se sećati samo ovoga kako si izašao, i zato im pokaži nešto dobro - pokaži im kako to radi Vičita.“

On me je pogledao iskosa i lagano klimnuo glavom. Onda je uhvatio pletenicu koju mu je isplela kći i poljubio je. Pogledao sam Brutalnog, koji je stajao iza stolice u vojničkom paradnom stavu, lagano raširenih nogu, blistav u svojoj najboljoj plavoj uniformi, na kojoj su sva dugmad bila uglancana i sjajna, a kapa mu je stajala na velikoj glavi tako da se toga ne bi postidela ni najgora picajzla. Lagano sam mu klimnuo, i on mi je odmah odgovorio, pa krenuo da pomogne Biterbaku da se popne na podijum, ako mu zatreba pomoć. Ali se pokazalo da mu ona nije potrebna.

Od trenutka kad je Biterbak seo u stolicu pa do trenutka kad je Brutalni tiho preko ramena doviknuo „Prebaci na dva!“ nije prošao ni ceo minut. Svetla su opet potamnela, ali samo malo; ko na to nije čekao, ne bi ni primetio. To je značilo da je Van Hej okrenuo prekidač koji je neko duhovit nazvao MABELINOM HAUBOM. Iz kape se začulo tiho brujanje, i Biterbak je poleteo, ali su ga zadržale alke i kaiš koji mu je sapinjao prsa. S druge strane, naslonjen na zid, sve to je posmatrao zatvorski lekar bez ikakvog izraza na licu, dok su mu se usne toliko stanjile da su izgledale kao jednostruki beli šav. Nije bilo nikakvog ni bacakanja ni lomatanja, kako je to na probi izveo stari Tu-Tu, već se samo jednom silovito bacio prema napred, kao što se muškarac izbacuje iz bokova, zahvaćen silnim orgazmom. Poglavičina bela košulja se napela, tako da se među dugmadima, u mnogo napetih smeškova, nasmešila koža.

A onda, tu je bio i taj miris. Ne toliko ružan sam po sebi, koliko neprijatan zbog asocijacija. Nikad nisam mogao da siđem u podrum

svoje unuke, iako je njihov mali baš tu držao svoj ceo Lajonelov železnički model, koji je tako voleo pokazivati pradedi. Siguran sam da pogađate da mi nisu smetali vozovi - ono što nisam mogao da podnesem bio je transformator. Njegovo brujanje. I njegov *miris*, kad se zagreje. Jer on me, i posle toliko godina, podseća na *Hladnu planinu*.

Van Hej je pustio trideset sekundi, pa isključio struju. Doktor je prišao sa svog mesta i preslušao stetoskopom. Od svedoka sad više nije bilo ni glasa. Doktor se uspravio i pogledao kroz mrežicu. „Narušeno“, rekao je pa napravio gest savijenim prstom. U Biterbakovim grudima je začuo nekoliko haotičnih otkucaja, verovatno besmislenih kao i posmrtno bacakanje kokoške bez glave, ali je bilo bolje ne rizikovati. Covek stvarno ne bi želeo da mu se najednom uspravi u nosilima negde na pola tunela i počne da bunca kako sav gori.

Van Hej je prebacio na tri, i Poglavica se ponovo bacio prema napred, i malo se, zahvađen strujom, povio levo i desno. Lekar je opet oslušnuo i klimnuo glavom. Bilo je gotovo. Još jednom nam je uspelo da uništimo ono što nismo bili sposobni da stvorimo. Neki u publici ponovo su počeli da pričaju onim tihim glasom; većina je ipak sedela oborene glave, zagledana u pod, kao ošamuđena. Ili postišena.

Onda su stigli Hari i Din sa nosilima. To je zapravo bio Persijev posao, da ih uhvati s jedne strane, ali on to nije znao a niko se nije potrudio da mu kaže. Onda smo Brutalni i ja na njih natovarili Poglavicu, koji je još bio pod crnom kapuljačom, pa smo s njim prošli kroz vrata koja su vodila u tunnel najbrže što smo mogli, a da ne potrčimo. Iz rupe na vrhu maske dizao se dim -- i previše dima - i osećao se užasan smrad.

„Au, ljudi!“ uskliknuo je Persi, a glas mu se pokolebao. „Otkud taj smrad?“

„Daj, sklanjaj mi se s puta pa tako i ostani“, rekao je Brutalni, pa ga odgurnuo i prišao zidu na kome je bio postavljen protivpožarni aparat. Bio je to jedan od onih starih, hemijskih, koje je trebalo pumpati. Din mu je u međuvremenu skinuo kukuljicu. Moglo je biti gore; Biterbakova leva pletenica se dimila poput gomile mokrog lišća.

„Daj, pusti to“, rekao sam Brutalnom. Nisam želeo da se dovedem u situaciju da mrtvacu moram da čistim svu tu hemijsku sluz s lica pre nego što ga stavim u mesarska kola. Počeo sam da udaram Poglavicu (dok me je Persi sve vreme posmatrao razrogačenih očiju), sve dok nije prestalo da se dimi. A onda smo sneli leš niz dvanaest drvenih stepenica do tunela. Tu je bilo hladno i memljivo kao u lagumu, i čulo se šuplje *plinkplink* kapanja vode. Sijalice s grubim limenim abažurima- napravljenim u zatvorskoj radionici - osvetljavale su cigleni tunel koji se pružao deset metara ispod autoputa. Tavanica je bila zakrivljena i vlažna. Kad god bih tuda prolazio, osećao bih se poput lika iz neke priče Edgara Alana Poa.

Cekala su nas nosila na točkovima. Natovarili smo na njih Biterbakovo telo, i još jednom proverili da kosa više ne gori. Jedna pletenica je bila baš dobro nagorela, i bilo mi je žao što mu se lepi mali čvor s jedne strane glave sad sav pretvorio u pocrnelu loptu.

Persi je udario mrtvacu. Od tog tupog udarca svi smo poskočili. Persi nas je pogledao, s onim svojim razmetljivim osmehom na usnama, i sjajem u očima. Zatim je ponovo pogledao Biterbaka.

„Adios, Poglavico“, rekao je. „Nadam se da će ti u paklu biti dovoljno toplo.“

„Nemoj to da radiš“, rekao je Brutalni, a glas mu je u tunelu, sred vode koja je kapala, zazvučao šuplje i deklamatorski. „On je platio svoj dug. Vratio je sve što je uzeo na veresiju. I dalje ruke od njega.“

„Ma puši mi“, rekao je Persi, ali je ipak ustuknuo kad je Brutalni pošao prema njemu, a iza njega se digla senka, slična seni onog velikog majmuna iz priče *Ulica Morg*. Ali umesto da uhvati Persija, Brutalni je uhvatio nosila i polako pogurao Arlena Biterbaka prema drugom kraju tunela, gde je na njega, na mekom rubu autoputa čekalo vozilo koje ce ga povesti na poslednju vožnju. Točkovi od tvrde gume zacvileli su po daskama; senka nosila poletela je ispupčenim zidom od cigle, rastući i nestajući; Din i Hari su dohvatili čaršav kod nogu i povukli ga Poglavici preko lica, koje je već počelo da poprima voštani, bezlični izraz, svojstven svim mrtvacima, kako nedužnim tako i krivim.

6

Kad mi je bilo osamnaest godina, moj stric Pol - čovek po kome sam dobio ime -umro je od infarkta. Moji mama i tata su me povelili sa sobom u Cikago na sahranu i u posetu rođacima s očeve strane, od kojih mnoge pre toga nisam ni upoznao. Tamo smo ostali skoro mesec dana. Na neki način, to je bilo lepo putovanje, i nužno i uzbudljivo, ali je, sa druge strane, bilo baš užasno. Ja sam, znate, bio žestoko zaljubljen u mladu devojkicu koja će mi dve nedelje posle mog devetnaestog rođendana postati i žena. Jedne noći, kad je moja čežnja za njom bila poput vatre koja mi je, van svake vlasti, gorela u srcu i glavi (o da, dobro, i u jajima), napisao sam joj pismo koje je teklo i teklo - izlio sam u njega celo srce, i pri tom se nijednom nisam osvrnuo da pogledam šta sam to rekao, zato što sam se bojao da bi me kukavičluk naterao da stanem. I nisam stao, i kad mi je neki glas u glavi povikao kako bi bila čista ludost da takvo pismo pošaljem, da joj time u ruke dajem svoje golo srce, ja sam se na njega naprosto oglušio s onim dečijim zadihanim neobaziranjem na posledice. Cesto sam se pitao da li je Dženis sačuvala to pismo, ali nikad nisam skupio hrabrosti da je pitam. Pouzdano znam samo to da ga, kad sam joj posle sahrane pretražio stvari, nisam našao, ali to, naravno, samo po sebi ne dokazuje baš ništa. A verovatno je to nikad nisam upitao zato što sam se bojao da ću otkriti kako vatrene poruke njoj znače manje nego meni.

Pismo je imalo četiri stranice, i ja sam mislio da više nikad u životu neću napisati ništa duže, a vidite sad sve ovo. Sve ovo, a kraja još nema na vidiku. Da sam znao da će se ta priča toliko otegnuti, možda je nikad ne bih ni počeo. Ali onda još nisam shvatao kolika vrata otključava čin pisanja, kao da staro nalivpero mog oca zapravo i nije pero, nego nekakav čudan kalauz. Onaj miš je verovatno najbolji primer toga o čemu govorim - taj Parobrodar Vili, gospodin Džingls, miš na Milji. Sve dok nisam počeo da pišem, nisam shvatao koliko je on, on lično važan. Kako je samo, na primer, tražio Delakroa pre nego što je stigao - mislim da mi to nikad nije

palo na pamet, mislim na onaj svesni deo svesti, sve dok nisam počeo da pišem i prisećam se.

Valjda tim želim da kažem da tada nisam shvatao koliko moram da se vratim u prošlost da bih vam ispričao sve o Džonu Kofiju, ni to na koliko ću morati da ga ostavim u njegovoj ćeliji, tog čoveka tako velikog da mu noge iz kreveta nisu samo virile, nego i visile sve do poda. Ali ne bih nikako želeo da na njega zaboravite, jesmo li se dogovorili? Zeleo bih da ga vidite tako, kako gleda u plafon svoje ćelije, kako plače nemim suzama ili laktovima sakriva lice. Želeo bih da ga čujete, i njegove uzdahe koji drhte kao jecaji, i njegovo povremeno vodnjikavo stenjanje. To nisu bili zvuci agonije ili žaljenja koje smo često slušali u bloku E, oštri krici s krhotinama kajanja; baš kao i njegove vlažne oči, i oni su bili nekako pomereni od bola s kojim smo inače znali da izađemo na kraj. Na neki način -ja znam kako će to suludo zazvučati, naravno da mi je to jasno, ali ako ne kažeš istinu o tome kako se osećaš, onda pisanje i nema noekog smisla - to kao da je na neki način bila tuga koju oseća prema celom svetu, nešto preveliko da bi se ikad moglo sasvim iskaliti. Povremeno bih seo i porazgovarao s njim, kao što sam to činio i sa svima ostalima - čini mi se da sam već rekao kako je razgovor bio najveći i najvažniji deo našeg posla - i pokušavao da ga utešim. Ne verujem da sam u tome ikada uspeo, a delu mog srca bilo je čak i drago što on pati. Jer je osećalo da je on tu patnju *zaslužio*. Ponekad bih čak pomišljao da pozovem guvernera (ili da nagovorim Persija da to učini - do davola, on je njemu, ne meni, bio prokleti teča), i zamolim ga da odloži pogubljenje. *Ne smemo ga još spaliti*, rekao bih mu. *Jer ga to još isuviše boli, isuviše ga grize, i izvija mu se u utrobi poput oštrog, zašiljenog štapa. Dajte mu još devedeset dana, uvaženigospodine. Dajmo mu da sam za sebe uradi ono što mu mi ne možemo učiniti.*

To je taj Džon Kofi koga bi trebalo da zadržite u nekom uglu svesti dok ja ne uspem da sustignem početak sopstvene priče - taj Džon Kofi koji sad leži na svom krevetu, taj Džon Kofi koji se plašio mraka, i to verovatno s dobrim razlogom, zato što su ga u tom mraku možda čekala dva lika s plavim kovrdžama - ali ne više kao devojčice, nego kao dve harpije. Taj Džon Kofi iz čijih su očiju stalno tekle suze, kao krv iz nikad zarasle rane.

I tako je Poglavica izgoreo a Predsednik se odšetao - bar do bloka C, koji je u *Hladnoj planini* bio dom većine doživotnjaka. A doživotni zatvor je u Predsednikovom slučaju bio dvanaestogodišnja robija. Udavio se 1944. u zatvorskoj perionici veša. Ne u Hladnoj planini, koju su zatvorili 1933. Ali ne mislim da je to pitomcima puno značilo - zidovi su zidovi, kako kažu zatvorenici, i Vesela varnica je, verujem, bila do poslednje trunke podjednako smrtonosna i u sopstvenoj maloj kamenoj komori smrti, kao što je to bila i u šupi u *Hladnoj planini*.

Sto se Predsednika tiče, njega je neko gurnuo u kacu s tečnošću za hemijsko čišćenje, i tako ga neko vreme držao. Kad su ga stražari izvukli iz kace, lica skoro da nije ni bilo. Morali su da ga identifikuju prema otiscima prstiju. U celini gledano, možda bi mu bilo bolje da nas je napustio pomoću Vesele varnice... ali onda ne bi imao još tih dvanaest godina, zar ne? Ja, međutim, čisto sumnjam da je o njima baš mnogo mislio u tom poslednjem minutu života, dok su pluća pokušavala da nauče kako se dišu lužina i hemijski rastvarači.

Onoga koji mu je to uradio nisu nikada uhvatili. Ja sam se tada već bio okanuo tog popravilačkog poslovnog usmerenja, ali mi je to u pismu rekao Hari Tervilgir. „Njemu su preinačili kaznu najviše zato što je belac“, napisao je Hari, „ali je na kraju ipak dobio svoje. Ja to zamišljam kao dugo odgađanje pogubljenja, koje je napokon isteklo.“

Ali sad, kad je Predsednik otišao, u bloku E je nastupilo mirno razdoblje. Harija i Dina su privremeno prebacili na drugu dužnost, i tako smo nakratko na Zelenoj milji bili samo ja, Brutalni i Persi. Što je zapravo značilo samo ja i Brutalni, zato što se Persi držao prilično po strani. Kažem vam, taj mladić je bio genije za pronalaženje uvek nove besposlice. A baš često (ali samo kad Persija ne bi bilo u blizini), znali bi da se pojave i drugi momci na ono što je Hari voleo da zove „čašicom razgovora“. U mnogim takvim prilikama bi se pojavio i miš. Mi bismo mu dali da jede, i on bi tako sedeo i jeo,

dostojanstven kao Solomon, i gledao nas onim svojim sjajnim okicama nalik na kapljice ulja.

Bilo je to nekoliko lepih nedelja, mirnih i lagodnih čak i uprkos Persijevim ne samo povremenim zanovetanjima. Ali sve što je lepo uvek brzo i prođe, i tako sam se jednog kišnog ponedeljka krajem jula - jesam li vam već rekao kako je kišovito i memljivo bilo to leto? - zatekao gde sedim na krevetu otvorene ćelije koja je čekala na Eduarda Delakroa.

On je došao uz neočekivani tresak. Vrata koja su vodila prema vežbalištu bučno su se otvorila i propustila pravu poplavu svetla, posle čega je usledio zbrkani zveket lanaca, preplašeni glas koji je govorio nekakvu mešavinu engleskog i kađenskog francuskog (dijalektom koji su zatvorenici u *Hladnoj planini* obično zvali *da bayou*), i dernjave Brutalnog: „Hej! Prestani! Tako ti Boga, prestani s tim, Persi!“

Ja sam napola dremao na budućem Delakroovom krevetu, ali sam brzo ustao, a srce mi je divlje zalupalo u grudima. Takve buke u bloku E nije bilo do Persijevog dolaska; on ju je doneo sa sobom kao zaostali smrad.

„Ajde ulazi, ti posrani pederski francuski krompiru!“ razdrao se Persi, nimalo se ne obazirući na Brutalnog. I onda se i pojavio, vukući za mišicu čovečuljka ne mnogo većeg od kuglačkog čunja. A u drugoj ruci mu je bila ona palica. Zubi su mu bili iskeženi u napetoj grimasi, a lice mu je bilo jarko crveno. Pa ipak nije izgledao baš sasvim nesrećno. Delakroa je pokušavao da održi korak, ali je imao okove, i bez obzira koliko cupkao, Persi ga je vukao sve brže. Ja sam iskočio iz ćelije u poslednjem trenutku da ga prihvatim u padu, i tako smo se Del i ja upoznali.

Persi je nasrnuo na njega, podignute palice, ali sam ga ja zadržao ispruženom rukom. Brutalni je zadihano stigao do nas, i sve to ga je i šokiralo i smelo baš kao i mene.

„Ne davaj da me tuče više, *m'sieu*“, zavapio je Delakroa. „*S'il vous plait, s'il vous plait!*“

„Dajte ga meni, dajte ga meni!“ kriknuo je Persi i bacio se na njega. Počeo je da mlati Delakroa pendrekom po plećima. Delakroa je digao ruke i zavrištao, a palica je krenula *vapvapvap* po rukavima njegove plave zatvorske bluze. Video sam ga te večeri kad ju je

skinuo, i taj je čova imao masnice od Božića do Uskrsa. Kad sam to video, pripalo mi je muka. On je bio ubica, i niko ga nije voleo, ali mi u bloku stvari ne rešavamo tako. Ili bar to nismo činili do Persijevog dolaska.

„Hej! Hej!“ zaurloao sam. „Prestani! I o čemu je tu uopšte reč?“ Pokušao sam da se ubacim između Delakroa i Persija, ali to baš nije ispalo sjajno. Persijeva toljaga je nastavila da udara, meni čas s jedne, čas s druge strane. Pre ili kasnije spustiće je i na *mene*, umesto na svoj cilj, i onda će doći do tuče tu, u hodniku, bez obzira s kim on bio u srodstvu. Neću moći da se obuzdam, a onda će se, sva je prilika, umešati i Brutalni. Donekle mi je, shvatate, i žao što se to nije dogodilo. Jer bi onda i ponešto što se dogodilo posle bilo sasvim drugačije.

„Usrana pederčino! Naučiću ja tebe da držiš ruke dalje od mene, ti vašljivi guzičaru!“

Pljas! Pljas! Pljas! I sad je Delakroa već krvario iz uha i vrištao. Odustao sam od pokušaja da ga zaklonim, nego sam ga uhvatio za rame i odbacio u ćeliju, gde se rasprostro po krevetu. Persi je poleteo pored mene i još jednom ga oštro raspalio po dupetu -još jednom za potvrdu, moglo bi se reći. A onda ga je Brutalni dograbio - Persija, mislim - za ramena pa izvukao u hodnik.

Dohvatio sam vrata ćelije i povukao ih do kraja njihovim šinama. A onda sam se okrenuo Persiju, dok su se u meni šokiranost i potpuna zbunjenost borile s čistim besom. Persi je u tom trenutku s nama bio nekoliko meseci, što nam je svima bilo sasvim dovoljno za zaključak da nam se baš ne sviđa, ali je ovo bilo prvi put da sam do kraja shvatio koliko on ne vlada sobom.

On je stajao i posmatrao me, ne sasvim bez straha - da je u srcu kukavica, u to nikada nisam sumnjao - ali ipak i dalje uveren da će ga zaštititi njegove veze. I tu je bio sasvim u pravu. Slutim da bi se, i posle svega što sam ispričao, još našlo ljudi koji ne shvataju zašto je to bilo tako, ali to su ljudi koji izraz *Velika kriza* poznaju samo iz knjiga. Da ste to i sami doživeli, bilo bi vam to nešto mnogo krupnije od izraza iz knjige, i ako si imao stalan posao, brate, onda si bio spreman na skoro sve, samo da ga zadržiš.

Tada je Persijevo lice izgubilo malo boje, ali su mu obrazi i dalje bili rumeni, a kosa, koja mu je obično bila začušljana i prelivala se

briljantinom, sad mu se presipala preko čela.

„Za ime boga, šta sad sve ovo znači?“ upitao sam. „U mom bloku još nikad - rekoh *nikad!* nisu mlatili zatvorenika!“

„To pedersko kopile me je, dok sam ga vadio iz furgona, hteo dapiti za karu“, rekao je Persi. „Neka proba samo još jedanput, pa da vidi šta ga čeka.“

Pogledao sam ga, potpuno skamenjen njegovim rečima. Nisam mogao ni zamisliti da bi i najnavalentniji homoseksualac na Božjoj zelenoj zemljici učinio to što mi je Persi upravo opisao. Pripreme za useljenje u rešetkasti apartman na Zelenoj milji nisu po pravilu stvarale seksi raspoloženje čak ni kod najdevijantnijih zatvorenika.

Ponovo sam pogledao Delakroa, koji se skupio na svom ležaju i još rukama zaklanjao lice. Na zglavcima su mu još bile lisice, a između gležnjeva mu je visio lanac. Onda sam se okrenuo Persiju.

„Gubi se odavde“, rekao sam. „A o ovome ćemo još razgovarati.“

„Hoće li to biti u tvom izveštaju?“ upitao je zlobnim glasom. „Jer ako bude, znaš da i ja mogu napisati svoj.“

Nisam želeo da sastavljam nikakav izveštaj; želeo sam samo da mi se skloni s očiju. To sam mu i rekao.

„Slučaj je završen“, zaključio sam. Primetio sam da me Brutalni gleda s neodobravanjem, ali sam odlučio da se na to ne obazirem. „Hajde, sklanjaj se odavde. Idi do adminastrivnog i reci da si došao da čitaš pisma i pomogneš im s paketima.“

„Može.“ Vratilo mu se samopouzdanje, ili bar ona pijana arogancija koja mu je služila umesto toga. Rukama je sklonio kosu s čela - rukama belim i malim kao u šiparice - pa prišao ćeliji. Delakroa je to video, pa se skupio još dublje na ležaju, lupetajući nekakvu papazjaniju od engleskog i francuskog.

„Mi još nismo gotovi, Pjer“, rekao je pa poskočio, jer mu se u tom trenutku na rame srušila ogromna šaketina Brutalnog.

„Ne, nego baš jeste“, rekao je Brutalni. „A sad crta. Dok kažem keks.“

„Ma ‘ajde, baš te se bojim“, rekao je Persi. „Ni ovoliko.“ Pogled mu se prebacio na mene. „Ni jednoga.“ Ali bojao nas se. To mu se u očima videlo jasno kao dan, i zbog toga je bio još opasniji. Ljudi

poput Persija ne znaju ni sami što nameravaju da učine sledećeg minuta, pa čak ni sledeće sekunde.

Ali se u tom trenutku okrenuo od nas i dugim, arogantnim koracima krenuo hodnikom. Pokazao je čitavom svetu šta se dešava kad nekakav žgoljavi, napola ćelavi, sitni Francuzić pokuša da ga, zamisli samo, ćapi za karu, pa sad odlazi s bojišta kao pobednik.

Ja sam prošao kroz čitav svoj pripremljeni govor, ispričao sve tome kako imamo radio - *Kobajagi plesnjak* i *Našu Nedeljku* - i ako on ne bude kecao nas, ni mi nećemo njega. Ta mala beseda nije se baš mogla nazvati jednim od mojih velikih uspeha. On ju je celu preplakao, sedeći šćućuren na dnu svog ležaja, najdalje od mene što je uopšte mogao, a da se ne zavuču u ćoše. Svaki put kad bih se ja pomerio, on bi se trznuo, i ne verujem da je ćuo ni svaku šestu reć. Što je možda i bolje. Jer baš ne mislim da je ta beseda i tako imala mnogo smisla.

Petnaest minuta kasnije ja sam se već vratio za sto, gde je sedeo Brutus Hovel, oćito potresen, i lizao vrh olovke koju smo držali pored knjige posetilaca.

„Hoćeš li, pobogu, prestati, pre nego se otruješ?“ upitao sam.

„Gospode Bože“, odgovorio je on i spustio olovku. „Ne bih više *nikad* želeo da doživim takvo sranje kad nam dolazi novi robijaš.“

„Moj tata je uvek govorio da sve uvek dolazi tri po tri“, odgovorio sam.

„Dobro, onda se nadam da je tvoj tata po tom pitanju srao“, odvratio je Brutalni, ali to, naravno, nije bilo tako. Jer je, kad je stigao Džon Kofi, došlo do oluje, a kad nam se pridružio „Divlji Bil“, i do pravog orkana. Jeste ćudno, ali izgleda da ipak sve uvek dolazi tri po tri. A prića o tome kako smo se upoznali s Divljinim Bilom, i kako je došao na Milju i hteo da izvrši ubistvo, jeste nešto do ćega ću doći uskoro; pošteno sam vas upozorio.

„Kakva je to prića da je Delakroa hteo da ga ćapi za karu?“ upitao sam.

Brutalni je prezrivo frknuo.

„Noge su mu bile u lancima, i stari Persi ga je naprosto vukao prebrzo, i to je sve. A kad je izlazio iz diližanse, posrnuo je i počeo da pada. I tada je ispružio ruke, kao što bi svako u padu, i pri tom se oćešao o Persijeve pantalone. Bilo je to sasvim slućajno.“

„I šta misliš, je l' to Persiju bilo jasno?“ tipitao sam. „Možda rnu je to samo došlo kao zgodno opravdanje da se malo zabavi lemanjem Delakroa? Da mu pokaže ko je ovde šef parade?“

Brutalni je polako zaklimao glavom. „Da. Mislim da je to verovatno to.“

„Onda ćemo morati da malo pripazimo na njega“, rekao sam i prstima prošao kroz kosu. Kao da taj posao i sam po sebi već nije bio dovoljno težak. „O Bože, kako mrzim sve ovo. Kako mrzim *njega*.“

„I ja. Ali hoćeš li da čuješ još nešto, Pole? Ja ga ne razumem. On ima veze, i to mi je jasno, ali molim, zašto ih je potegao da dobije posao na Zelenoj jebenoj milji? Ili *bilo gde* u državnom ataru? Zašto nije postao pisar u državnom senatu, ili onaj koji vicegub^rneru ugovara sastanke? Sigurno su mu ti njegovi mogli namestiti i nešto bolje, i zato, zašto baš *ovde*?“

Zavrteo sam glavom. To ni sam nisam znao. Bilo je tada mnogo toga što nisam shvatao. Verovatno sam još bio naivan.

8

Posle toga, stvari su se opet vratile u normalu... bar na neko vreilne. Dole, u centru okruga, država se spremala da dovede Džona Kofija u sud, a Homer Kribus, šerif okruga Trapingus, samo je prezrivo frktao na pomisao da bi rulja mogla malo da ubrza pravdu. Sve to nama nije značilo ništa; u bloku E niko nije pridavadmного važnosti novostima. Život na Zelenoj milji bio je, u neku ruku, nalik životu u zvučno izolovanoj sobi. S vremena na vreme čuješ nekakvo sitno mrmljanje, što su u spoljašnjem svetu verovatno eksplozije, ali to je otprilike sve. S Džonom Kofijem nije im se žurilo; s njim su želeli da budu prokleta sigurni.

Persi je u još dva navrata izmlatio Delakroa, i kad se to dogoailo drugi put, odvukao sam ga u stranu i rekao mu da dođe u moju kancelariju. To nije bio moj prvi razgovor s Persijem na temu njegovog ponašanja, a nije nam bio ni poslednji, ali me je na njega podstaklo verovatno najjasnije shvatanje toga šta je on ustvari. Persi je imao srce okrutnog dečaka koji odlazi u zoološki vrt ne da proučava životinje, nego da na njih u kavezima baca kaimenje.

„Drži se podalje od njega, od sada pa nadalje, jesi li me čuo?“ upitao sam. „Bez moje izričite naredbe da mu nisi ni prišao.“

Persi je začešljao kosu, pa je potapšao svojim medenim rucicama. Taj je klinac jednostavno obožavao da se igra sa kosom.

„Ja mu ništa nisam uradio“, rekao je. „Samo sam ga upitao kakav je to osećaj kad znaš da si zapalio nekoliko živih beba, i to je sve.“ Persi mi je uputio nedužan pogled širom otvorenih očiju.

„Prekini s tim, ili ću to morati da prijavim“, rekao sam. (On se nasmejao.

„Ma prijavljuj šta god hoćeš“, rekao je. „Ali ću se onda i ja malo osvrnuti, pa napisati svoju izjavu. Baš kao što sam ti rejkao kad smo ga doveli. Pa da vidimo ko će da izvuče deblji kraj.

Nagnuo sam se prema njemu, oslonivši se šakama na s progovorio tonom za koji sam se nadao da će zazvučati prijaski poverljivo.

„Brutus Hovel te baš ne obožava“, rekao sam. „A kad E talni nekoga ne voli, onda ponekad i on zna da napiše izjavu. baš nije neki virtuoz pera, i stalno liže tu olovku, pa je zato sk da izjavu piše šakama. Nadam se da si shvatio.“

Persijev samozadovoljni smešak se malo pokolebao.

„Šta to hoćeš da kažeš?“

„Ja ništa *neću* da kažem. Ja sam to nešto *rckao*. A ako ne me od svojih... prijatelja... budeš išta pričao o ovoj raspravi, **1** ću mu da si sve izmislio.“ Pogledao sam ga otvorenim pogled punim iskrenosti. „Osim toga, Persi, ja bih želeo da ti budem prijatelj. Tri reči, kažu, pametnome dosta. I zašto ti je uopšte toliiko stalo do kavage s Delakroom? Nije on vredan toga.“ o--ećim

I to je upalilo, bar za neko vreme. Zavladao je mir. U dva navrata sam čak mogao da pošaljem Persija s Dinom ili Harijem, kad bi na Delakroa došao red za tuširanje. Noću bi svirao radio, Delakroa je počeo da se pomalo opušta u jednostavnoj rutini bKoka E, i bio je mir.

A onda sam, jedne noći, čuo kako se smeje.

2!a dežurnim stolom je bio Hari Tervilgir, i uskoro je i on prasnuo u smeh. Ja sam ustao i pošao do Delakroove celije da vidim čemu se to smeje.

„Viđe, kap'tane“, rekao je kad me je ugledao. „Ja dresuru mia!“

Bio je to Parobrodar Vili. Bio je u Delakroovoj ćeliji. I više od toga: sedeo mu je na ramenima i mirno nas posmatrao kroz rešetke onim svojim okicama nalik na kapljice ulja. Rep mu je bio ovijen oko šapica, i delovao je sasvim smireno. Sto se Delakroa tiče - prijatelju, ti u njemu ne bi prepoznao čoveka koji je pre nepunih nedelju dana sedeo na kraju svog ležaja šćućuren i drhteći. Izgledao je kao moja kći u božićno jutro, kad se spusti niz stepenice i ugleda poklone.

„yiđ'vo!“ rekao je Delakroa. Miš mu je sedeo na desnom ramenu. Delakroa je ispružio levu ruku. Miš mu je šmugnuo na teme, uspevši se njegovom kosom (koja mu je bar pozadi bila dovoljno gusta). Onda se hitro sjurio s druge strane, i Delakroa se zakikotao kad ga je rep zagolicao sa strane po vratu. Miš se sjurio niz čitavu ruku sve do zglavka, pa se okrenuo, jurnuo rukom sve do levog ramena, pa ponovo ovio rep oko nožica.

„Nck' me đavo odnese“, rekao je Hari.

„Ja ga to vežbao“, rekao je Delakroa ponosno. A ja sam pomislio, *jesi malo sutra*, ali sam zadržao jezik za zubima. „On se zove gospodin Džingls.“

„Ni govora“, odgovorio je Hari dobrodušno. „Nego je Parobrodar Vili, kao u crtaću. Gazda Hovel ga je već krstio.“

„To je gospodin Džingls“, rekao je Delakroa. Da je bila reč o ičemu drugom, da mu neko tako kaže, i govno bi bilo govedina, ali u pogledu imena miša bio je savršeno neumoljiv. „To mi šapto u uvo. Kap'tane, može za njega jedna kutija? Mogu dobiti kutija za miš, da može spava sa mnom?“ Glas mu se spustio do ulizivačkog tona koji sam čuo već hiljadu puta. „Stavljam ga pod krevet, nema frke s njim nimalo, nikad.“

„Čim ti nešto treba, tvoj se engleski vidno popravlja“, rekao sam, želeći da dobijem na vrcmenu.

„Hmhm“, promrmljao je Hari i munuo me laktom. „Evo problema.“

Ali Persi meni nije izgledao nimalo problematično, bar ne te noći. Nije vukao prste kroz kosu, niti se igrao s onom svojom palicom, a prvo dugme na uniformi bilo mu je raskopčano. Nikad pre ga nisam video takvog, i zapravo me je zapanjilo da nešto tako sitno može toliko da promeniti utisak. Ali je najjači utisak ipak ostavio njegov izraz lica. Na njemu je bio mir. Ne spokoj -ja ne verujem da mu je u čitavom telu spokojna ijedna kost - ali je to bio izraz čoveka koji je otkrio da zna da čeka na ono što želi. Bila je to zaista krupna promena, kad se zna da je reč o mladicu kome sam tek pre neki dan pretio Hovelovim šakama.

Delakroa, međutim, nije primetio tu promenu; zato se šćućurio uza zid svoje ćelije, i povukao kolena sve do prsa. Oči su mu rasle i rasle sve dok nisu pokrile polovinu lica. Miš mu je jurnuo na ćelavo teme i tu seo. Ne znam da li se setio da i sam ima razloga da oseća nepoverenje prema Persiju, ali je sasvim sigurno izgledalo da je baš tako. Verovatno je naprosto nanjušio strah malog Francuza, pa reagovao.

„yidi, vidi“, rekao je Persi. „Izgleda, Edi, da si našao prijateja.“

Delakroa je želeo da mu nešto odgovori -ja bih rekao, nekakvom šupljom pretnjom, šta će mu se dogoditi ako njegovom novom druškanu učini nešto nažao - ali mu iz usta nije izašlo baš ništa.

Donja usna mu je malo zadrhtala, ali to je bilo sve. Na njegovom temenu gospodin Džingls nije drhtao. Ležao je savršeno mirno, zadnjih nogu upletenih u Delakroovu kosu i prednjih prostrtih po ćelavoj mu lobanji, i sve vreme posmatrao Persija, kao da ga odmerava. Onako kako se odmerava stari neprijatelj.

Persi me je pogledao. „Nije li to onaj isti koga sam lovio? Onaj koji živi u disciplinskoj sobi?“

Klimnuo sam glavom. Setio sam se da Persi novoimenovanog gospodina Džinglsa nije video od poslednjeg lova, a sad nije pokazivao znake da to želi ponovo da radi.

„Da, to je taj“, odgovorio sam. „Samo što Delakroa kaže da se zove gospodin Džingls, a ne Parobrodar Vili. Kaže da mu je to miš šapnuo u uvo.“

„Ma nemoj mi reći“, rekao je Persi. „Čudima nikad kraja.“ Već sam napola očekivao da će da izvuče palicu i zalupa njom po rešetkama, čisto da Delakrou pokaže ko je tu gazda, ali je samo nastavio da tako stoji, s rukama na bokovima, i gleda u ćeliju.

A onda sam ja, s razlogom koji ne bih znao izraziti rečima, rekao: „Delakroa traži nekakvu kutiju, Persi. Valjda misli da će mu u njoj spavati miš. Tako da mu postane maza.“ Nabio sam glas skepsom[^]i više osetio nego opazio da me je Hari iznenadeno pogledao. „Šta ti misliš o tome?“

„Mislim da de mu se jedne nodi, dok spava, posrati u nos i zbrisati“, rekao je Persi ravnodušnim glasom, „ali mislim da on našem Francuzu čuva stražu. Pre neki dan sam u Tu-Tuovim kolicima video divnu kutiju za cigare. Samo ne znam hoće li je dati. Možda će za nju tražiti pet centi, možda i deset.“

Sad sam se odvažio da zvirnem ka Hariju, i video kako mu se vilica obesila. To baš nije ličilo na promenu koju je Ebenezer Skrudž doživeo jednog božićnog jutra, nakon što su ga obradili duhovi, ali je bilo vraški blizu tome.

Persi se primakao bliže Delakrou, i zabio lice među rešetke. Delakroa se još više uvukao u sebe. Kunem se Bogom, da je mogao, najradije bi se stopio sa zidom.

„Hej, blesotupe, imaš pet centi, možda čak i deset, za tu kutiju od cigara?“ upitao je.

„Imam četiri centa“, rekao je Delakroa. „I daću ih za kutiju, ako je dobra, *s'il est bon*“

„Znaš šta ću ti reći“, odgovorio je Persi. „Ako ti taj krezubi stari kurvar proda kutiju od Korone za četiri centa, onda ću ja u stacionaru zdipiti malo vate, da je obložimo. Napravićemo mu, dok traje priča, pravi *Mišić Hilton*.“ Prebacio je pogled na mene. „Trebalo bi da napišem izveštaj o Biterbaku, iz perspektive komore sa prekidačem“, rekao je. „Pole, ima li u tvojoj kancelariji neko pero?“

„Ima, ima“, odgovorio sam. „A i formulara. Prva fioka levo.“ „Sjajno“, rekao je i odgegao se.

Hari i ja smo se samo pogledali.

„Da nije bolestan?“ upitao je Hari. „Možda je išao kod doktora i čuo da mu ostaju još samo tri meseca života?“

Ja sam mu odgovorio da nemam ni najblažeg pojma šta se to s njim dešava. To je tada bila istina, pa i neko vreme posle toga, ali sam s vremenom otkrio o čemu je reč. Nekoliko godina posle toga, za večerom sam vodio jedan zanimljiv razgovor s Halom Mursom. Tad smo već mogli da razgovaramo slobodno, jer je on otišao u penziju a ja sam bio u maloletničkom zatvoru. Bila je to jedna od onih večera kad se previše pije i premalo jede, pa se razvežu jezici. Hal mi je ispričao kako je Persi došao kod njega da se žali na mene posebno i život na Milji uopšteno. Dogodilo se to netom nakon što je u naš blok stigao Delakroa, kad Brutalni i ja nismo dali Persiju da ubije boga u njemu. Persija je najviše pogađalo to što sam mu rekao da mi se nosi s očiju. On je smatrao da se tako ne može razgovarati s čovekom koji je u srodstvu s guvernerom.

I mislim, Murs mi je rekao da je zadržavao Persija koliko je mogao, ali kad je postalo jasno da će Persi povući neke konce kako bi mi, u najmanju ruku, pribavio ukor i premeštaj u drugi kraj zatvora, onda je on, Murs, odvuкао Persija u svoju sobu i rekao mu, da će se, ako prestane da talasa, pobrinuti da bude glavni pri Delakroovom pogubljenju. Da će ga, zapravo, postaviti uz samu stolicu. Ja ću, naravno, i dalje biti odgovoran za sve što se dešava, ali svedoci to neće znati; njima će izgledati kao da je baš gospodin Persi Vitmur glavni majstor ceremonije. Murs mu nije obećao ništa više od onog o čemu smo mi već raspravljali, i s čim sam se ja složio, ali Persi to nije znao. On je pristao da se okane pretnji da će mi srediti otkaz, i

tako se atmosfera u bloku E naglo popravila. Čak se i složilo da Delakroa sme da zadrži Persijevu staru antipatiju kao kućnog ljubimca. Baš je zapanjujuće kako se neki ljudi mogu promeniti, samo ako im se da pravi motiv; u Persijevom slučaju, upravnik Murs je samo morao da ponudi priliku da ćelavog malog Francuza liši života.

Tu-Tuu se činilo da je četiri centa više nego premalo za prvorazrednu kutiju za cigare, i u tome je verovatno bio u pravu - zato što su kutije za cigare u zatvoru bile na veoma visokoj ceni. U njih se moglo staviti hiljadu stvarčica, miris im je bio prijatan, a osim toga, u njima je bilo nešto što je naše mušterije podsećalo na to šta znači biti slobodan čovek. To je verovatno bilo zato što su cigarete u zatvoru bile dozvoljene, a cigare ne.

Din Stanton, koji se u međuvremenu vratio u blok, dodao je u šešir svoj cent, a onda sam i ja ubacio svoj. Kad je Tu nastavio da se nećka, Brutalni ga je uzeo u obradu, prvo tako što mu je rekao da treba se stidi što se ponaša kao pizda, a posle i obećanjem da će on, Brutus Hovel lično, tu istu Koroninu kutiju na dan Delakroovog pogubljenja staviti Tu-Tuu u ruke.

„Sest centi je možda dosta a možda i nije ako je reč o *prodaji* kutije, i sad bismo se mogli natezati kao na pijaci“, rekao je Brutalni, „ali ipak moraš da priznaš da je to sjajna cena ako je reč *iznajmljivanju*. On će se Miljom prošetati za mesec dana, ili recimo šest nedelja, da budemo sigurni. I mislim, ta kutija će ti se vratiti na donju policu na kolicima pre nego što i primetiš da je nema.j'“

„Sta ako naleti na sudiju mekog srca, pa mu odredi produženje, pa da onda bude Tike, tike tačke, nema više vraćke““, rekao je Tu, ali je ipak znao da nije tako, i Brutalni je znao da zna. Stari Tu-Tu je ta svoja prokleta biblijska kolica gurao po *Hladnoj planini* praktično još od doba *Poni Ekspresa*, i imao je obilje izvora... boljih od naših, pomislio sam tada. I znao je da je Delakroa upravo stigao iz ruku sudija mekoga srca. Sad se još mogao nadati samo guverneru, ali ovaj po pravilu nije delio pomilovanja ljudima koji bi mu ispekli pola tuceta gradana.

„Čak i ako odlaganja ne bude, taj miš će srati u kutiju do oktobra, možda čak i Dana zahvalnosti“, nastavio je Tu sa opiranjem, ali je Brutalni video da popušta. „Ko će kupiti kutiju od cigara koja je nekom mišu bila zahod?“

„0, majku mu Božju“, opsovao je Brutalni. „Tu, ovo ti je bilo dosad najgluplje. Kao prvo, Delakroa će paziti da kutija bude tako čista da iz nje pojedeš crkvenu večeru - vidi kako voli tog miša, lizaće je da se sija, ne žaleći truda.“

„Daj uspori malo“, rekao je Tu i naprcio nos.

„Kao drugo“, nastavio je Brutalni, „mišje govno i tako nije bogzna šta. To su male tvde kuglice, kao sitna sačma. Samo se istresu. I gotova priča.“

Stari Tu je bio dovoljno pametan da dalje ne insistira; tu je bio dovoljno dugo da zna kad se treba suprotstaviti oluji, a kad je pametnije poviti se pred uraganom. Ovo baš nije bio uragan, ali se nama plavcima sviđala misao da bi Delakroa mogao imati svog miša, pa je to bio baš olujni vetar. I tako je Delakroa dobio svoju kutiju, a Persi održao reč - dva dana kasnije dno kutije bilo je obloženo jastučićima vate koje je uzeo iz stacionara. Persi mu ih je lično dao, i kad je Delakroa pružio ruku kroz rešetke da ih uzme, u očima sam mu video strah. Bojao se da ga Persi ne uhvati za ruku i slomi prste. Toga sam se čak i ja pomalo pribojavao, ali se ništa takvo nije dogodilo. Ako sam prema Persiju ikada osetio ikakvu simpatiju, onda je to bilo u tom trenutku, ali je čak i tada bilo nemoguće pogrešno protumačiti onaj hladni, posprdni izraz njegovih očiju. Delakroa je imao svoju životinju za zabavu; imao ju je i Persi. Delakroa će zadržati svoju, i maziti je i voleti što duže može; Persi će strpljivo čekati (bar koliko takav čovek to može), i onda će svog mezimca spaliti živog.

„*Mišić Hilton*, pušten u pogon“, rekao je Hari. „Jedino je pitanje, hoće li taj mali seronja hteti da odsedne u njemu?“

To pitanje je dobilo odgovor čim je Delakroa gospodina Džinglsa uhvatio i nežno ga položio u kutiju. Miš se ugodno smestio u beli pamuk kao u jorgan tetke Bi, i to mu je sad bio dom od tog časa pa sve do... ali dobro, kraj priče o gospodinu Džinglsu ćemo ispričati kad bude vreme.

Bojazan starog Tu-Tua da će se kutija prepuniti mišjim izmetom pokazala se sasvim neutemeljenom. Ja u njoj nikad nisam ugledao ni jedno jedino govance, a Delakroa je rekao da on to nikad i ne radi... bar ne u njegovoj ćeliji. Mnogo kasnije, nekako u doba kad mi je Brutalni pokazao rupu u gredi i kad smo pronašli obojene opiljke,

pomerio sam stolicu iz istočnog ugla disciplinske sobe i našao gomilicu mišjih loptica. Očigledno se stalno vraćao na isto mesto da obavi posao, i to što je moguće dalje od nas. A bilo je tu i još nešto: nikad ga nisam video da radi pipi, a miševi obično ne mogu da zavrnu slavinu ni na dva minuta, posebno dok jedu. Kažem vam, taj je vragolan bio prava Božja misterija.

Možda nedelju dana pošto se gospodin Džingls udobno smestio u kutiju od cigara, Delakroa je pozvao mene i Brutalnog u svoju ćeliju da vidimo nešto. On je to činio tako često da je već počeo da nam ide na nerve - kad bi se gospodin Džingls izvrnuo na leđa i digao sve četiri u vis, za našeg polulitarskog Kađena to bilo nešto najmedenije na čitavom Božjem svetu - ali ovog puta je to nešto što je smislio bilo zaista zabavno.

Na Delakroa je, nakon presude, svet skoro i zaboravio, ali je ipak imao jednu rođaku - mislim da mu je to bila nekakva neudata tetka - koju mu je pisala jedanput nedeljno. Ona mu je bila poslala i veliku kesu bombona s nanom, koje su se u to vreme prodavale pod imenom *Kanada Mints*. Izgledale su kao velike ružičaste pilule. Delakrou, naravno, nismo dopustili da je odmah uzme celu - u njoj je bilo dva i po kila bombona, i on bi ih ždrao sve dok ne bi zbog grčeva završio u stacionaru. Kao ni skoro sve ubice koje smo ikada imali na Milji, ni on nije imao apsolutno nikakvog smisla za umerenost. Zato bismo mu ih davali po svega petšest odjednom, i to samo kad bi se setio da traži.

Kad smo došli do njega, gospodin Džingls je sedeo na ležaju uz Delakroa, i u šapicama držao ružičastu bombonu i zadovoljno je grickao. Delakroa je bio naprosto lud od oduševljenja - kao kad klasični pijanista sluša svog petogodišnjeg sina kako falš svira prve vežbe. Ali nemojte da me pogrešno shvatite; to je bilo zaista smešno, i to da se iskidaš od smeha. Bombona je bila svega duplo manja od gospodina Džinglsa, i njegov stomak, prekriven belim krznom, već se nadimao od nje.

„Daj, uzmi mu to, Edi“, rekao je Brutalni, napola nasmejan a napola užasnut. „Gospode Bože, ždraće to dok ne pukne. Dovde se oseća ta nana. Koliko toga si mu dao?“

„To mu je druga“, rekao je Delakroa i bacio pomalo nervozan pogled na stomak gospodina Džinglsa. „Mislite zaista da bi... ovaj...“

mog'o mu puknuti stomak?"

„I te kako“, odgovorio je Brutalni.

To je za Pelakroa bilo dovoljno autoritativno. Ispružio je ruku prema već napola pojedenom ružičastom pepermintu. Očekivao sam da će ga miš gricnuti, ali mu je gospodin Džingls predao bombonu - ili bar ono što je od nje ostalo - da krotkije nije ni mogao. Pogledao sam Brutalnog, i on je lagano odmahnuo glavom kao da kaže *ne, ni ja to zaista ne razumem*. A onda je gospodin Džingls uskočio u svoju kutiju i ostao da leži na boku tako iscrpljeno da smo se svi nasmejali. Nakon toga smo se već navikli na prizor miša kako sedi kraj Delakroa, drži pepermint i gricka ga uredno kao kakva stara dama na popodnevnoj čajanki, pri čemu su obojica okruženi istim mirisom koji sam osetio iz one rupe u gredi - napola gorkim, napola slatkim mirisom bombona od nane.

Ali pre nego što pređem na dolazak Vilijama Vortona, u trenutku u kome se blok E zaista našao u središtu ciklona, trebalo bi da vam ispričam još nešto o gospodinu Džinglsu. Otprilike nedelju dana posle tog događaja s bombonama od nane - drugim rečima, baš nekako u vreme kad smo zaključili da će Delakroa svog mezimca ubiti prežderavanjem - Francuz me je pozvao u svoju ćeliju. Ja sam u tom trenutku bio sasvim sam, jer je Brutalni otišao po nekakvom zaduženju, a prema pravilima ja u takvim okolnostima nisam smeo da prilazim osuđeniku. Ali budući da bih ja, kad sam dobro raspoložen, Delakroa mogao jednom rukom baciti dvadeset metara, odlučio sam da prekršim pravilo i vidim šta hoće.

„Vidi ovo, gazđa Edžekomb“, rekao je. „Sad vidiš šta gospodin Džingls zna!“ Posegnuo je iza kutije za cigare pa izvukao mai drveni kalem.

„Otkud ti to?“ upitao sam, iako mi se činilo da znam. Na svetu je bio samo jedan čovek od koga ga je mogao dobiti.

„Od starog Tu-Tua“, rekao je. „Vid' ovo.“

Ja sam već gledao, i video gospodina Džinglsa u njegovoj kutiji, kako stoji uspravno, oslonjen prednjim nožicama na ivicu, pogleda crnih očiju prilepljenog za kalem koji Delakroa drži palcem i kažiprstom desne ruke. Osetio sam kako mi se leđima uspinje čudna blaga hladnoća. Još nikad nisam video da bi jedan običan miš išta posmatrao tako oštro - tako *inteligentno*. Ja baš nisam verovao da je

gospodin Džingls natprirodni posetilac, i oprostite mi ako sam vas naveo da to pomislite, ali nikad nisam sumnjao da je on genije svog roda.

Delakroa se pognuo i zakotrljao kalem bez konca preko poda ćelije. Kalem se okretao bez napora, poput para točkova pričvršćenih na osovinu. Miš je brzinom munje izleteo iz kutije i poleteo za njim preko poda, poput psa koji lovi štap. Ja sam iznenađeno uskliknuo, a Delakroa se široko nasmešio.

Kalem je udario u zid i odskočio. Gospodin Džingls ga je zaobišao i odgurao ga nazad do kreveta, prebacujući se s jednog kraja kalema na drugi kad god bi počeo da skreće s kursa. Gurao je taj kalem sve dok nije lupnuo Delakroa u nogu. A onda je na trenutak podigao pogled, kao da želi da proveriti ima li Delakroa za njega još hitnih zadataka (možda kakav račun, ili analizu latinske rečenice). Očigledno u tom pogledu zadovoljen, gospodin Džingls se vratio u kutiju od cigara i ponovo se u njoj smestio.

„To si ga ti naučio“, rekao sam.

„Da, gospodine, gazda Edžekomb“, odgovorio je Delakroa, i samo malo prikrio osmeh. „I svaki put ga vrati. Pametan ko sam đavo, a?“

„A taj kalem?“ upitao sam. „Kako si ti, Edi, znao da to treba da mu nabaviš?“

„Šapnuo mi je u uvo da mu to treba“, rekao je Delakroa spokojno. „Kako šapnuo ime.“

Delakroa je taj trik svog miša pokazao i svima ostalima... svima osim Persiju. Delakrou nije bilo nimalo važno što mu je Persi predložio da uzme kutiju od cigara i nabavio vatu da je obloži. Delakroa je bio poput nekih pasa: udari ga nogom samo jednom, i on ti više nikad neće verovati, bez obzira koliko dobar prema njemu bio.

I danas ga čujem kako viče: *Hcj, hcj ljudi! Dodite vidite šta gospodin Džingls zna!* I onda svi dolaze, kao neki grozd plavokošuljaša - Brutalni, Hari, Din, čak i Bil Dodž. I svi su oni primereno zapanjeni, baš kako sam to bio i ja.

Tri ili četiri dana nakon što je gospodin Džingls počeo izvoditi trik s kalemom, Hari Tervilgir je nešto prekopavao po priboru za crtanje i ručni rad koji smo držali u disciplinskoj sobi, pa pronašao Krajole, i doneo ih Delakrou uz smešak koji je skoro otkrivao nelagodnost.

„Možda bi želeo da išaraš malo taj kalem“, rekao je. „Onda će tvoj druškan biti skoro kao cirkuski miš.“

„Cirkuski miš!“ rekao je Delakroa, i u tom trenutku se učinilo da je sasvim, baš neobuzdano srećan. Pretpostavljam da je to zaista i bio, prvi put sasvim i potpuno u čitavom svom bednom životu. „On baš to i jeste! Cirkuski miš! Kad izađem odavde, on će me obogati, u cirkusu! Vi ćete, on hoće.“

Persi Vitmur bi mu na ovo bez sumnje ukazao da će, kad bude odlazio iz *Hladne planine*, to učiniti u bolničkim kolima koja neće ni bleskati svetlima ni svirati sirenom, ali je Hari bio pametniji. Samo je rekao Delakrou da išara kalem što šarenije i što brže, zato što posle večere mora da vrati bojice na njihovo mesto.

I Del ga je stvarno išarao. Kad je završio, jedan kraj kalema je bio žut, drugi zelen, dok je sredina bila vatrenocrvena. Do tada smo se već navikli na Delakroove najave: „*Maintenant, m'sieurs et mesdamcs! Cirkus vam predstavlja miša zabavnog i neverovatnog!*“ Možda i nije bilo baš sasvim tako, ali to bar stvara predstavu o tome kakva je bila ta njegova papazjanija od francuskog. A onda bi negde, duboko u grlu, počeo da proizvodi čudan zvuk - pretpostavljam da je to trebalo da bude tuš bubnjeva - i bacio kalem. Gospodin Džingls bi poleteo za njim brzinom munje, pa ga vratio ili gurajući nosom ili kotrljajući šapicama. A za drugi način biste, uveren sam, sasvim sigurno dali novac u cirkusku blagajnu. Delakroa i njegov miš i mišev jarko obojen kalem bili su nam glavna zabava u trenutku kad nam je na brigu i čuvanje bio poveren Džon Kofi, i tako je to onda potrajalo još neko vreme. A onda se moja upala mokraćnih kanala, koja se na neko vreme smirila, opet vratila, nakon čega je stigao i Vilijam Vorton - i tad je nastao pakao.

Datumi su mi uglavnom izvetrili iz glave. Možda bih mogao zamoliti Danijel, svoju unuku, da ih potraži po starim novinskim kompletima, ali kakva korist od toga? Najvažniji datumi, recimo onaj dan kad smo došli do Delakroove ćelije i videli miša kako mu stoji na ramenu, ili dan kad je u blok došao Vilijam Vorton i skoro ubio Dina Stantona, i onako nisu bili u novinama. Možda je bolje da nastavim kako sam i počeo; na kraju krajeva, mislim da datumi i nisu tako važni, samo ako se čovek seća svega što je video i ako to zna da poređa ispravno.

Znam da su se događaji počeli pomalo sabijati. Kad mi je napokon iz kancelarije Kertisa Andersona stigao datum Delakroovog pogubljenja, zapanjili smo se videvši da je datum sastanka našeg Kađena sa Veselom varnicom pomeren u odnosu na očekivani, ali prema napred, što je bilo nešto skoro nečuveno, čak i u to doba kad nisi, da bi pogubio nekoga, morao da okreneš pola neba i celu zemlju. Reč je bila, čini mi se, o samo dva dana; umesto dvadeset sedmog oktobra bio je dvadeset peti. Nemojte me držati za reč, ali znam da je to bilo tu negde; i sećam se da sam pomislio kako će Tu-Tu svoju kutiju od cigara dobiti natrag pre nego što se nadao.

Vorton nam je, u međuvremenu, došao kasnije nego što smo mu se nadali. Kao prvo, njegovo suđenje je trajalo duže nego što su to mislili inače pouzdani Andersonovi izvori (kad je reč bila o Divljem Biliju, uskoro ćemo otkriti, *ništa* nije bilo pouzdano, u šta ubrajam i naše metode obuzdavanja zatvorenika, dugom praksom proverene i navodno od svake gluposti osigurane). Zatim su ga, nakon što ga je sud proglasio krivim - bar je dotle sve išlo po scenariju - odveli na ispitivanja u Opštu bolnicu Indijanola. Za vreme suđenja imao je nekoliko navodnih napada, od kojih su dva bila tako žestoka da se stropoštao na pod, gde je ostao da leži, trese se, mlatara rukama i nogama bubnja po daskama. Advokat po službenoj dužnosti tvrdio je da njegov klijent pati od „napada epilepsije“, i da je svoje zločine počinio u stanju smanjene uračunljivosti; tužilaštvo je tvrdilo da su ti

napadi čista gluma kukavice koja pokušava da spasi život. Porota je na temelju neposrednog uvida zaključila da su ti takozvani „napadi epilepsije“ zapravo simulirani. Sudija se s tim složio, ali je ipak naložio da se pre donošenja presude izvrše odgovarajuća ispitivanja. Bog zna zašto je to uračao; verovatno iz puke radoznalosti.

Čudo nad čudima je da Vorton nije pobjegao iz bolnice (kao što ni nikome od nas nije promakla ironija da je u istoj bolnici i u isto vreme ležala i Melinda, žena upravnika Mursa), ali eto, nije. Valjda zato što su ga okružili čuvarima, a možda i zato što se nadao da će ga zbog epilepsije proglasiti neuračunljivim, ako je tako nešto uopšte moguće.

Ali nisu. Lekari u njegovom mozgu nisu otkrili nikakvu manu - bar ne fiziološku - i tako je Bil „Kid“ Vorton napokon otpremljen u *Hladnu planinu*. To je moglo biti negde oko šesnaestog ili osamnaestog; sećam se da je Vorton stigao možda dve nedelje posle Džona Kofija i nedelju ili najviše deset dana pre nego što se Delakroa prošetao Zelenom miljom.

Dan kad nam se pridružio taj novi psihopata, za mene je bio pun događaja. Probudio sam se u četiri ujutro, zbog probadanja u mošnicama, i jer mi je penis bio vruć, zapušten i natečen. Još pre nego što sam izbacio noge iz kreveta, shvatio sam da se stanje s infekcijom mokraćnih kanala nije popravilo, kako sam se nadao. Bilo je to samo kratko poboljšanje, i to je sve, i sad je bilo završeno.

Izašao sam u dvorište i krenuo prema poljskom WC-u da obavim posao - tek ćemo za dve tri godine instalirati naš prvi toalet sa tekućom vodom - i nisam još stigao ni do naslaganih klada na uglu kuće kad sam shvatio da više ne mogu da izdržim. Spustio sam donji deo pidžame baš kad mi je mokraćna već krenula, i to je bilo praćeno najmučnijim bolom u mom životu. Godine 1956. izbacio sam kamen, i znam da ljudi kažu da je to najgore od svega, ali je kamen prema ovom užasu bio kao lagani gastritis.

Kolena su mi se odsekla, pa sam svom težinom pao na njih, i pri tome pocepao tur na pidžami jer sam raširio noge da održim ravnotežu i ne padnem nosom u lokvicu vlastite mokraćne. Što bi mi se ipak dogodilo da se levom rukom nisam uhvatio za jednu od naslaganih klada. Sve to, međutim, kao da se dešavalo u Australiji ili na drugoj planeti. Mene je u tom trenutku zanimalo samo bol koji me

je doslovno zapalio; donji deo stomaka mi je goreo, a za penis - organ na koji uglavnom nisam ni mislio osim u trenucima kad mi je pribavljao najžešće telesno zadovoljstvo koje muškarac može osetiti - sad mi se činilo da se doslovno topi; mislio sam da ću, ako spustim pogled, videti kako mu iz vrha šiklja krv, ali je to, po svemu sudeći, bio savršeno običan mlaz mokraće.

Visio sam na jednoj ruci, držeći se klada, dok sam drugu stavio na usta, i svom snagom stiskao zube. Nisam želeo da prestravim ženu probudivši je krikom. Činilo mi se da tako pišam čitavu večnost, ali je mlaz na kraju ipak presahnuo. Do tada mi se bol već spustio duboko u želudac i testise, i grizao me poput zarđalih zuba. Jedan dug trenutak - možda i čitav minut - nisam bio u stanju da se uspravim. Ali je bol napokon počeo da jenjava, pa sam se s mukom digao na noge. Zagledao sam se u mokraću, koja se već utapala u zemlju, i upitao se koji je to bog pri zdravoj svesti mogao stvoriti svet u kome se to malo vlage stvara po cenu tako užasnog bola.

Mogao sam, mislim, da prijavim i da sam bolestan, pa da napokon odem do doktora Sadlera. Nije mi bilo do smrada i mučnine njegovih sulfanilamidnih tableta, ali je sve bilo bolje od klečanja kraj naslaganih drva, dok pokušavam da ne vrisnem jer mi kita javlja da su je polili uljem i zapalili.

I tada, dok sam gutao aspirin u kuhinji i slušao lagano Dženino hrkanje u susednoj sobi, prisetio sam se da je danas dan određen za dolazak Vilijama Vortona u blok, i da Brutalnog neće biti

- prebačen je na drugi kraj zatvora, gde je pomagao pri premeštanju ostatka biblioteke i preostale opreme iz stacionara u novu zgradu. Iako me je ludački bolelo, ipak mi se činilo kako ne bi bilo u redu da Vortona prepustim samo Dinu i Hariju. Oni su bili dobri ljudi, ali je po Andersonovom izveštaju moglo da se nasluti kako je Vilijam Vorton izuzetno gadan lik. Njemu je sve svejedno. napisao je, i još potcrtao da istakne.

Do tada se bol već malo povukla, pa sam ponovo mogao da razmišljarn. Najpametnijim mi se učinilo da što pre krenem prema zatvoju. Mogao bih da stignem do šest, a u to vreme obično dolazi i u.pravnik Murs. On bi mogao da prebaci Brutusa Hovela u blok E onoliko koliko treba da se dočt. ka Vorton, i onda bih ja mogao,

:makar i s tolikim zakašnjenjem, da krenem na svoj izlet do doktora. *Hladna planina* mi je još i usput.

Tokom dvadeset milja duge vožnje do zatvora, dva puta me je savladala potreba za mokrenjem. U oba slučaja uspeo sam da zausta vim i rešim taj problem ne dovodeći se u opasnost (pre svega zato što saobraćaja na seoskim drumovima u to doba skoro da i nije bilo). Nijedno od ta dva pražnjenja nije bilo bolno kao ono koje me je oborilo s nogu na putu prema WC-u, ali sam u oba slučaja morao da se uhvatim za kvaku svog malog ford kupea da se uispravim, i pri tom sam osećao kako mi niz vrelo lice teče znoj. Bio sam bolestan, da, baš ozbiljno bolestan.

Uspeo sam, međutim, da stignem, provezem se kroz južna vrata, parkiram na svom uobičajenom mestu, pa sam smesta krenuo kod upravnika. Tad je već bilo prošlo šest sati. U kancelariji gospođice Hane nije bilo nikoga - nje tu neće biti sve do relativno civilizovanih sedam sati - ali je u Mursovoj kancelariji već gortelo svetlo; video sam to kroz staklo s ornamentima. Ovlaš sam pritisnuo kvaku i otvorio vrata. Murs je podigao pogled, prenuvši se što vidi nekog u taj neobičan sat, i dao bih mnogo da ga nis.am baš ja zatekao u takvom stanju, lica golog i nespremno. Njegova seda kosa, inače tako uredno počešljana, sad je štrčala u pramenovima i umršenim bičevima; i kad sam ušao, u nju su mu bili upleteni prsti, pa je cimali i vukli. Oči su mu bile crvene, a koža pod njima. podbula i natekla. Njegova klonulost bila je gora no ikada; izgledao je kao čovek koji je upravo ušao nakon šetnje kroz užasno hladnu noć.

„Hale, iizvini, doći ću posle...“ otpočeo sam.

„Ne“, odgovorio je on. „Molim te, Pole. Uđi. Zatvori vrata i uđi. Ako m:i je ikad u životu bio potreban neko, onda je to sada. Zatvori vrata i uđi.“

Učinio sam kako me je zamolio, i po prvi put otkako sam se jutros probudio zaboravio na sopstveni bol.

„To je tumor mozga“, rekao je Murs. „Snimili su ga rendgenski. I bili su jako zadovoljni svojim slikama. Jedan je rekao da su to možda najbolje slike koje je iko ikada snimio, bar do sada; rekao je da će ih objaviti u nekakvom usranom medicinskom časopisu u Novoj Engleskoj. Veliki je kao limun, rekli su mi, i duboko unutra, tako da se ne može operisati. Rekli su mi da će timreti do Božića. Nisam joj

rekao. Ne mogu ni da zamislim kako bih mogao. Ne mogu to ni da zamislim, pa da me ubiješ.“

I onda se rasplakao, velikim, zadihanim jecajima koji su me istovremeno ispunili i samilošću i nekakvim užasom - kad čovek koji nad sobom ima tako čvrstu vlast kao što je ima Hal Murs napokon popusti, užasava već i samo gledanje. Ostao sam tako jedan trenutak, a onda mu prišao i stavio mu ruku na rame. On me potražio obema rukama, poput davljenika, i zajecao mi pritisnut na trbuh, kao da je svu uzdržanost odnela voda. Kasnije, kad je povratio vlast nad sobom, Murs mi se izvinio. Učinio je to i ne gledajući me u oči, onako kako to čovek čini kad oseti da se doveo u strašno neprijatnu situaciju, možda tako duboku da s tim više nikad neće moći živeti kao ranije. Ljudi na kraju znaju i da zamrze one koji su ih videli u takvom stanju. Ja sam pomislio da je upravnik Murs bolji od takvih, ali mi nije ni palo na um da obavim to zbog čega sam došao, i tako sam, izašavši iz Mursove sobe, umesto nazad prema automobilu, krenuo prema bloku E. Aspirin je tada već počeo da deluje, i bol u međunožju je već spao na sitno kuckanje. Računao sam da ću nekako uspeti da preguram taj dan i smestim Vortona, a popodne da se ponovo nađem s Halom Mursom - onda od sutra na bolovanje. Ono najgore je prošlo, pomislio sam, nemajući ni najblažeg pojma da će najgori belaji tog dana tek početi.

„Mislili smo da je još drogiran od analiza“, rekao je Din kasnije tog popodneva. Glas mu je bio tih, prigušen, gotovo kašljucanje, a na vratu su mu bile crnkastopurpurne modrice. Video sam da ga boli kad govori, i hteo sam da mu kažem da pusti sad to, ali ponekad ćutanje boli još više. Zaključio sam da je to jedna od takvih prilika, pa sam oćutao. „Svi smo, zar ne, mislili da je drogiran?“

Hari Tervilgir je klimnuo glavom. A klimnuo je čak i Persi, koji je sedeo sam sa sobom, u smrknutom društvu od jednog ćoveka.

Brutalni mi je dobacio pogled, i ja sam ga na trenutak pogledao u oći. Obojica smo zapravo mislili skoro isto, da se to dogodilo baš zbog toga. Lepo krstariš, sve teće prema pravilu slućbe, i onda napraviš jednu grešku, i tras, srući ti se nebo na glavu. Oni su mislili da je drogiran, i to je bila prilićno razumna pretpostavka, ali niko se nije *upitao* je li i istinita. A ućinilo mi se da sam u oćima Brutalnog ugledao i još nešto: ta greška će Hariju i Dinu biti dobra pouka. A posebno Dinu, kome je malo falilo da se svojoj kući, svojoj porodici, vrati u kovćegu. Ali Persiju ne. Lako moguće da taj nije u stanju da išta naući, jer jedino ume da sedi u uglu i duri se što je opet u govnama.

U Indijanoli su po Divljeg Bila Vortona krenula njih sedmorica: Hari, Din, Persi, još dva ćuvara pozadi (već sam zaboravio kako se zovu, iako sam siguran da sam to nekada znao), plus još dva spreda. Povezli su se onim što smo obićno zvali dilićansom - fordovim zatvorenim kamionetom, ojaćanim ćelikom i opremljenim navodno neprobojnim staklima. Izgledao je kao dobijen ukrštanjem mlekarских i oklopnih kola. -

Hari Tervilgir je bio formalni voća ekspedicije. On je papirologiju predao okrućnom šerifu (ne Homeru Kribusu, već nekom drugom izabranom bilmezu, sigurno sasvim slićnog njemu), koji ju je opet predao gospodinu Vilijamu Vortonu, galamdćiji *extraordinaire*, kako bi to rekao Delakroa. Zatvorska uniforma *Hladne planine* je još ranije poslata, ali se šerif i njegovi ljudi nisu ni potrudili da je obuku

Vortonu; taj posao su prepustili našim rnomcima. Kad smo ga prvi put ugledali na prvom spratu Opšte bolnice, Vorton, taj koštunjavi muškarac uskog, bubuljičavog lica i s mnogo duge, zamršene plave kose, na sebi je imao pamučnu bolničku bluzu bez kragne, i jeftine filcane papuče. Iz te bluze mu je virila guzica, takode uska i takođe prekrivena bubuljicama. Bio je to prvi deo njega koji su Hari i ostali ugledali, zato što je Vorton, kad su ušli, stajao na prozoru i posmatrao parking. Nije se ni okrenuo, nego je naprosto stajao tako, pomerajući rukom zavesu, nem kao lutka, dok je Hari gundao okružnom šerifu što je bio tako lenj pa Vortona nije strpao u zatvorsko plavo, na šta je okružni šerif odgovorio kraćim predavanjem - kao što su to, kao po dužnosti, činili svi okružni službenici koje sam ikada sreo u životu - o tome šta jeste, a šta nije njegov posao.

Kad se Hari umorio od slušanja (a sumnjam da mu je za to trebalo dugo), rekao je Vortonu da se okrene. Što je Vorton i učinio. I izgledao je, kako nam je Din kašljucajući ispričao, napola zagušen, kao jedan od hiljada provincijalaca koji su, otkako smo mi ovde, u stampedu protutnjali kroz *Hladnu planinu*. Svedi taj izgled na ono najbitnije, i pred tobom je balvan s nezgodnom naravi. Ponekad se u njima, kad ih priteraš uza zid, otkriva i kukavičluk, ali najčešće u njima i nema ničega osim agresivnosti i podmuklosti, i zatim još malo agresivnosti i još malo podmuklosti. Ima ljudi koji u osobama poput Bilija Vortona vide i nešto plemenito, ali ja se u takve ne ubrajam. I pacov će se boriti ako ga sateraš u čošak. Lice tog čoveka nije izgledalo ništa izražajnije od njegove prištićima posute stražnjice, rekao nam je Din. Vilica mu je bila obešena, pogled negde daleko, ramena skupljena, a ruke su se klatile. Izgledao je kao da su ga stvarno napunili morfijumom, da, zblentavljen do zadnje dlake, gore od ijednog narkomana koga ste ikada videli.

Na ovo je Persi još jednom nadureno klimnuo glavom.

„Obuci to“, rekao je Hari i pokazao na uniformu u dnu kreveta - već su je izvadili iz smeđeg pakpapira u koji je bila umotana, ali je inače nisu ni dotakli, pa je još bila složna kao u zatvorskoj perionici. Iz jednog rukava virile su široke platnene gaćice, a iz drugog par belih čarapa.

Vorton je, po svemu sudeći, bio spreman da se pokori, ali se činilo da bez tuđe pomoći neće daleko. Uspeo je da nekako navuče gaćice, ali kad je došlo do pantalona, stalno je pokušavao da stavi obe noge u istu rupu. Na kraju mu je Din priskočio u pomoć, stavio mu noge na mesto pa mu trzajem navukao pantalone, zatvorio šlic i zategnuo kaiš. Vorton je samo stajao, ne trudeći se čak ni da pomogne kad je primetio da to Din radi umesto njega. Prazno je zurio kroz sobu, mlitavih ruku, i niko nije ni pomislio da se možda samo pretvara. Ne u nadi da bi mogao da pobegne (ili bar ja nisam verovao da je to zbog toga), već samo u nadi da bi, kad nastupi pravi trenutak, mogao da nam stvori maksimalnu količinu problema.

Papiri su bili potpisani. Vilijam Vorton, koji je nakon hapšenja postao okružna imovina, sad je prešao u vlasništvo države.

Poveli su ga zadnjim stepenicama pa kroz kuhinju, okruženog plavcima. Hodao je oborene glave i kladeći ruke s dugačkim noktima. Kad mu je prvi put pala kapa, Din mu ju je vratio na glavu. Kad mu se to dogodilo i po drugi put, samo mu ju je zataknuo u zadnji džep.

Druga prilika za stvaranje problema ukazala mu se kad su ga stavili pozadi u diližansu, dok su mu okivali noge, pa to ipak nije učinio. Ako je uopšte mislio (a ja još ni danas nisam u to siguran; kao ni u to koliko je mislio, ako je mislio), onda je sigurno mislio kako je taj prostor pretesan i broj protivnika preveliki da bi mogao da izvede zadovoljavajući rusvaj. I tako su ga stavili u lancc, pri čemu mu je jedan spajao gležnjeve a drugi - koji je, kako će se pokazati, bio predugačak - povezivao zglavke.

Vožnja do *Hladne planine* potrajala je jedan sat. Za sve to vreme Vorton je sedeo na levoj klupi, dalje od zadnjih vrata, oborene glave, dok su mu se okovane ruke klatile među kolenima. Povremeno bi nešto zapevušio, rekao nam je Hari, a Persi se već toliko oporavio od prpc, da je dodao kako se tom blesotupu s donje omlitavele usne cedila pljuvačka, sve kap po kap, dok mu se među nogama nije stvorila barica. Kao kad psu kaplje s vrha jezika tokom vrelog letnjeg dana.

Kad su stigli do zatvora, provezli su se kroz južna vrata, rekao bih baš pored mog automobila. Cuvar na južnom prilazu povukao je velika vrata između parkinga i zatvorskog kruga, i diližansa je prošla. Na zatvorskom krugu bila je mrtva sezona, jer napolju nije bilo puno

ljudi, a oni koji su i bili, uglavnom su okopavali vrt. Čista idila. Povez. i su se pravo prema bloku E i stali. Vozač je otvorio vrata i rekao im da će odvesti diližansu u garažu da promeni ulje, lepo mi je bilo s vama. Oni dodatni čuvari otišli su s vozilom, a dva poslednja sedela su i jela jabuke, dok su se otvorena vrata klatila u šarkama.

Što znači da su sad uz jednog okovanog zatvorenika ostali Din, Hari i Persi. I to je trebalo da bude dovoljno, i *bilo* bi dovoljno, da ih to seljače, tanko kao metla, koje je stajalo u blatu oborene glave i s lancima na rukama i nogama, nije uljuljkalo u lažan osećaj sigurnosti. Povelili su ga desetak koraka do vrata bloka E, zauzevši pri tom istu onu formaciju u kakvoj smo pratili zatvorenike Zelenom miljom. Hari je bio sleva, Din je bio zdesna, a Persi iza, s palicom u ruci. Niko mi to nije rekao, ali je meni bilo proketo jasno da ju je izvukao; Persi je naprosto obožavao tu svoju orahovu palicu. Što se mene tiče, ja sam sedeo u budućem Vortonovom domu i čekao da se useli u naš vrući hotel - prva ćelija desno, gledano niz hodnik prema disciplinskoj sobi. U ruci sam imao fasciklu i nisam mislio ni o čemu drugom, već samo o tome kako ću održati svoj mali pripremljeni govor i pokupiti se do stođavola odatle. Bol u preponama ponovo je počeo da raste, i od svega na svetu samo sam želeo da odem u svoju kancelariju i sačekam da prođe.

Din je pošao napred da otključa vrata. Iz svežnja za pojasom izabrao je pravi ključ i gurnuo ga u bravu. Vorton je oživeo baš u trenutku kad je Din okrenuo ključ i povukao kvaku. Ispustio je vrištav, buncavi krik - svojevrsni poklič pobunjenog robijaša - od koga se Hari na trenutak ukočio i postao potpuno nepomičan, a Persi Vitmur ostao sleđen do kraja susreta. Ja sam taj krik čuo kroz napola otvorena vrata, i isprva ga nisam povezao ni sa čim ljudskim; pomislio sam da se u dvorište nekako uvukao pas i da ga je nešto povredilo; da ga je možda neki zatvorenik loše naravi udario motikom. Vorton je podigao ruke, prebacio lanac koji mu je visio između zglavaka Dinu preko glave, i počeo da ga davi. Din je prigušeno kriknuo i bacio se napred, u hladno električno svetlo našeg malog sveta. Vorton je bio sav srećan da može da pođe za njim, čak ga je i gurnuo, sve vreme urlajući i brbljajući, pa čak i smejući se. Ruke su mu bile savijene u laktovima, a šake u visini

Dinovih ušiju. Svom snagom je zatezao lanac, i istovremeno ga povlačio tamoamo kao testeru.

Hari se bacio Vortonu na leđa, jednom rukom ga uhvatio za masnu plavu kosu a drugom počeo da ga postrance iz sve snage udara u glavu. On je imao i palicu i pištolj, ali u uzbuđenju nije potegao nijedno. I pre smo imali problema s robijašima, ali nas niko nikad nije tako zaskočio. Njegova lukavost je prevazilazila sve naše iskustvo. Nikada ranije nisam video ništa slično, a nisam ni kasnije.

I bio je jak. Najednom se njegova mlitavost netragom izgubila. Hari je posle rekao da mu je bilo kao da je skočio na gnezdo zapetih, najednom oživelih opruga. Vorton, koji je sada već bio unutra i kraj stola za dežurnog, zavrteo se na levu stranu i odbacio Harija. Hari je lupio u sto i prostro se koliko je dug i širok.

Juhuuuu, monici!“ prasnuo je Vorton u smeh. „*To se zove veselje! Šta kažete, majku vam jebem!*“

I dalje vrišteći i smejući se, Vorton se ponovo prihvatio davljenja Dina lancem. A i zašto da ne? Jer je Vorton znao što i svi mi: samo jednom mogu da ga ispojoju.

„Udari ga, Persi, udari!“ zavrištao je Hari, s mukom se dižući na noge. Ali je Persi samo stajao, s orahovom palicom u ruci, i s očima razrogačenim kao tanjiri. I sad biste rekli da mu se konačno ukazala ona zlatna prilika na koju je čekao, rekli biste, zlatna prilika da taj svoj glavomlat privede njegovoj pravoj svrsi, no on se toliko uplašio i zbunio da nije ni znao šta bi s njim. To nije bio nekakav užasnuti sitni Francuz ili crni orijaš za koga se činilo da ni ne stanuje u sopstvenom telu; bio je to podivljali đavo.

Ja sam izašao iz Vortonove ćelije, i pri tom ispustio fasciklu i potegao svoju tridesetomicu. I tako sam tog dana i po drugi put zaboravio na infekciju koja mi je palila međunožje. Kad su mi drugi pričali o Vortonovom praznom licu i tupim očima, ja u to baš nimalo nisam sumnjao, ali to nije bio onaj Vorton koga sam sada ugledao. Jer ono što sam pred sobom video bilo je lice životinje

- ne inteligentne životinje, već životinje ispunjene lukavstvom... i zlobom... i radošću. Da. On je radio baš ono za šta je bio stvoren. Mesto i okolnosti pri tom nisu bile važne. A drugo što sam ugledao, bilo je crveno, nateklo lice Dina Stantona. Umirao mi je pred očima.

Vorton je ugledao pištolj i prema njemu okrenuo Dina. Da sam pokušao da ustrelim Vortona, pogodio bih i njea.

III deo

KOFIJEVE RUKE

1

Prelistavajući to što sam napisao, vidim da sam *Borove Džordžije*, gde danas živim, nazvao staračkim domom. Ljude koji ga vode to baš ne bi usrećilo! Sudeći prema brošurama koje drže u predvorju i šalju potencijalnim klijentima, reč je zapravo o „najmodernijem kompleksu za odmor starijih osoba“. U njemu je čak i zabavni centar - tako kaže brošura. Ljudi koji ovde žive (brošura nas ne zove „pitomcima“, ali ja to ponekad činim) zovu ga naprosto *soba s televizorom*.

Narod ovde misli da sam digao nos samo zato što me danju nema puno kraj televizora, ali to nije zato što ne podnosim ljude, nego program. Opra, Riki Lejk, Karni Vilson, Rolanda - oko nas se svet ruši, a njima je samo do naklapanja o jebačini sa ženama u kratkim suknjama i muškarcima s izvučenim košuljama. Mislim, do đavola - ne sudi da ti se ne sudi, kaže Sveto pismo, i zato silazim s propovedaonice. Reč je naprosto o ovome: da nisam želeo da traćim vreme na to šofersko đubre, mogao sam da se preselim dve milje do autoparka *Veseli točkovi*, gde svakog petka i subote uveče jure policijski automobili, vrišteći sirenama i bleskajući plavim svetlima. Moja izuzetno dobra prijateljica, Elen Koneli, misli otprilike isto. Osamdeset joj je godina, tanka je i vitka, još uspravna i bistrog oka, vrlo inteligentna i rafinirana. Ona hoda veoma polako, jer joj nešto nije u redu s kukovima, i znam da se zbog artritisa u rukama oseća užasno jadno, ali zato ima lep dugačak vrat - skoro labudi - i dugu, lepu kosu koja joj se, kad je raspusti, sliva po ramenima.

I što je najbolje, ona ne misli da sam čudan, niti da dižem nos. Mi mnogo vremena provodimo zajedno, Elen i ja. Da već nisam u tako grotesknim godinama, možda bih je mogao smatrati damom svoga srca. Pa ipak, imati baš takvu izuzetno dobru prijateljicu - samo to - možda i nije tako loše, a u izvesnom pogledu je čak i bolje.

U nama je naprosto izgorelo mnoštvo i problema i srcobolje koji idu uz odnos momka i devojke. I iako znam da niko mlađi od, recimo, pedeset godina u to neće poverovati, žar je ponekad bolji od lomače. Zvuči čudno, ali je tako.

I tako ja danju ne gledam TV Ponekad se šetam; ponekad čitam; a poslednjeg meseca sam uglavnom, među biljkama u svetlarniku, pisao ove memoare. Valjda u toj prostoriji ima više kiseonika, i to pomaže starim uspomnama. To ubija, kažem vam, boga u Džeraldu Riveri.

Ali ponekad, kad ne mogu da spavam, znam da otpužem dole i uključim televizor. U *Borovima Džordžije* nemamo kućni bioskop niti išta slično tome - ja mislim da je to malčice preskupo za naš zabavni centar - ali zato imamo osnovni kablovski priključak, što znači da imamo *Američki filmski kanal*. To je onaj na kome je (to kažem za slučaj da ga sami nemate) većina filmova crnobela, i nijedna se ženska ne skida. Na starog prdonju kakav sam ja to deluje utešno. Mnoge večeri sam naprosto utonuo u san na ružnoj zelenoj sofi pred televizorom, dok bi Frensis, mula koja govori, još jednom s vatre skidala lonče Donalda O'Konora, ili Džon Vejn čistio Dodž Siti, ili Džim Kegni nazivao nekoga bednim pacovom i potom potezao revolver. Neke od tih filmova sam gledao sa svojom ženom Dženis (koja nije bila samo dama mog srca već i moj *najholji* prijatelj), i oni me umiruju. Odeća koju nose, način na koji hodaju i govore, čak i muzika sa trake - sve me to umiruje. Sve me to, pretpostavljam, podseća na doba dok sam još bio čovek koji je hodao po koži sveta, dok još nije bio moljcima nagriženi ostatak koji svoje dane provodi truleći u staračkom domu u kome mnogi stanovnici nose pelene i gumene gaćice.

Ali u onome što sam jutros video nije bilo ničega ni utešnog ni umirujućeg. Baš ničega.

Elen mi se ponekad pridruži na AMC-ovom takozvanom *Matineu za ranoranoce*, koji počinje već u 4.00 ujutru - ona o tome ne priča puno, ali ja znam da je njen artritis ponekad boli baš žestoko, i da joj lekovi koje uzima više ne pomažu mnogo.

A kad je tog jutra došla, klizeći poput duha u svom kućnom ogrtaču od frotira, zatekla me je kako sedim na grbavoj sofi, nagnut nad koštunjave štapove koji su nekad bili noge, kako rukama stežem

kolena i pokušavam da smirim drhtaje koji su leteli kroz mene poput žestokog vetra. Osećao sam hladnoću po čitavom telu, osim na preponama, koje je žario duh one upale mokraćnih kanala koja mi je u jesen 1932. tako zagorčavala život - u onu jesen kad su se pojavili Džon Kofi, Persi Vitmur i gospodin Džingls, dresirani miš.

A bila je to i jesen Vilijama Vortona.

„Pole!“ uzviknula je Elen i požurila prema meni - požurila bar onoliko koliko su joj to dopuštali zardali šrafovi i tucano staklo u kukovima. „Pole, šta je bilo?“

„Sve će biti u redu“, odgovorio sam, ali mi reči baš nisu zvučale jako uverljivo - izlazile su nekako nepravilno, kroz zube koji su želeli da cvokoću. „Pusti me minutdva, biću kao nov.“

Ona je sela do mene i prebacila mi ruku preko ramena.

„U to sam sigurna“, rekla je. „Ali šta se dogodilo? Za ime Božje, Pole, izgledaš kao da si ugledao duha.“

To je *istina*, pomislio sam, ali sve dok joj se oči nisu razrogačile, ja nisam shvatio da sam to izgovorio glasno.

„Ne baš“, rekao sam i potapšao je po ruci (nežno - tako nežno!). „Ali na trenutak, Elen - Bože!“

„Je li to nešto iz doba kad si bio čuvar u zatvoru?“ upitala me je ona. „Iz doba o kojem pišeš u svetlarniku?“

Klimnuo sam glavom.

„Radio sam u našoj verziji Odeljenja za osuđene na smrt...“

„Znam...“

„Samo što smo mi to zvali Zelenom miljom. Zbog boje linoleuma na podu. A u jesen '32. dobili smo tog momka - dobili smo tog *divljaka* - Vilijama Vortona. On je umislio da je Bili Kid, to je čak i istetovirao na mišici. Još dete, ali opasan. Još se sećam šta je Kertis Anderson - on je u to doba bio zamenik upravnika

- napisao o njemu. 'Divlji i lud, i tim se ponosi. Vorton ima devetnaest godina i *njemu je sve svejedno*. 'I to je podvukao.“

Ruka koja mi je legla na ramena počela je da mi trlja leđa. Počeo sam da se smirujem. U tom trenutku sam voleo Elen Koneli, i dok sam joj to govorio rado bih je ljubio svuda po licu. Možda je to i trebalo da učinim. U svakom životnom dobu je grozno biti sam i uplašen, ali ipak mislim da je to najgore kad je čovek star. Ali mi se

po glavi motalo i ono drugo, to breme starog pa ipak još nezavršenog posla.

„Svejedno“, rekao sam, „bila si u pravu - piskarao sam nešto o tome kako je Vorton došao u blok i skoro ubio Dina Stanton - jednog momka s posla.“

„Kako mu je to uspelo?“ upitala je Elen.

„Podmuklost i nemar“, odgovorio sam smrknuto. „Vorton se pobrinuo za podmuklost, a čuvari koji su ga doveli pobrinuli su se za nemar. Ali je najveća greška bila što je Vortonov lanac na rukama bio predugačak. Kad je Din otključao vrata bloka E, Vorton je bio iza njega. S obe strane su stajali stražari, ali je Anderson bio u pravu - Divljem Biliju bilo je savršeno svejedno. Prebacio je lanac Dinu preko glave i počeo da ga njime davi.“

Elen se stresla.

„Mislim, počeo sam da razmišljam o svemu tome, pa tako nisam mogao da zaspim, nego sam sišao dole. Uključio sam AMC, jer sam mislio da ćeš možda i ti doći na sastanak...“

Ona se nasmejala i poljubila me u čelo tik iznad obrve. Kad bi mi to Dženis uradila, čitavim bi mi telom prošli žmarci, a to mi se dogodilo i sada, rano ujutro, kad mi je to učinila Elen. Valjda se neke stvari nikad i ne menjaju.

„...i šta se pojavilo: stari crnobeli gangsterski film iz četrdesetih godina. *Poljubac smrti*, tako se zvao.“

Ponovo sam u sebi osetio želju da se stresem, i ponovo je suzbio.

„U njemu igra i Ričard Vidmark“, reko. „I mislim da mu je to bila prva veća uloga. Nikad nisam otišao da ga pogledam s Džen - obično bismo preskakali te žandare i lopove - ali se sećam da sam negde pročitao kako je Vidmark u njemu davolski dobro odglumio ulogu razbijača, i bogami jeste. Tako je bleđ... i kao da i ne hoda, nego *klizi*... i stalno ljude zove 'dripcima'... kad priča o doušnicima... i kako ih mrzi...“

Uprkos svem trudu, ponovo sam počeo da se tresem. Naprosto nisam mogao da se obuzdam.

„Plava kosa“, prošaptao sam. „Glatka plava kosa. Gledao sam dok nije došlo do onoga kako staricu u kolicima gura niz stepenice, i onda isključio.“

„On te je podsetio na Vortona?“

„On je *bio* Vorton“, odgovorio sam. „Pljunuti.“

„Pole...“ počela je ona, pa stala. Pogledala je u prazan televizijski ekran (kablovska kutija na njemu je još bila uključena, i crvene brojke na njoj još su pokazivale 10), pa onda opet mene.

„Šta?“ upitao sam. „Šta, Elen?“ I pomislio: *Sad će mi reći da prestanem da razmišljam o tome. Da bi trebalo da pocepam sve što sam do sada napisao i naprosto se okanem toga.*

Ali je umesto toga rekla: „Nemoj zbog toga odustati.“

Ja sam samo zinuo.

„Zatvori usta, Pole - uleteće ti muva.“

„Izvini. Nego sam samo... ovaj...“

„Mislio si, zar ne, da du ti reći baš obratno?“

„Da.“

Uzela je moje ruke u svoje (nežno, tako nežno - u svoje duge i lepe prste, s kvrgavim i ružnim zglobovima), pa se nagnula prema meni, i kestenjastim očima se - od kojih je levo bilo mao zamuceno kataraktom - odlučno zagledala u moje plave.

„Možda sam ja presjara i previše krhka za život“, rekla je, „ali ne i za razmišljanje. Šta u našim godinama znači nekoliko besanih noći? I šta uopšte znači videti duha na televiziji? Ne misliš valjda da mi kažeš da si u životu video samo njega?“

Pomislio sam na upravnika Mursa, i Harija Tervilgira, i Brutusa Hovela; pomislio sam na svoju majku, pa na Džen, svoju ženu, koja je umrla u Alabami. Da, duhovi su mi zaista bili poznati.

„Ne“, rekoh. „To mi zaista nije bio prvi duh u životu. Ali, Elen - to je zaista bio šok. Zato što je to bio on.“

Ona me je poljubila još jednom, pa ustala, i pri tom se trgnula, pa pritisnula dlanove na bokove, kao da se boji da bi joj, ako ne bude jako pazila, kosti mogle prsnuti kroz kožu.

„Mislim da sam se predomisliła povodom televizije“, rekla je. „Imam još jednu pilulu koju sam sačuvala za kišni dan... ili noć. Mislim da ću je popiti i vratiti se u krevet. Možda bi i ti trebalo da učiniš isto.“

„Da“, odgovorio sam. „Možda bih morao.“ U jednom divljem trenutku pomislio sam da joj predložim da odemo zajedno u kreet, ali sam joj tada u očima ugledao tup bol pa sam se predomislio. Zato

što bi mi mogla odgovoriti da, i to samo mene radi. Sto ne bi bilo dobro.

I tako smo otišli iz sobe s televizorom (koju neću počastiti onim drugim imenom, čak ni ironično), jedno uz drugo, i ja sam svoje korake uskladio s njenim, koji su bili lagani i bolno oprezni. Zgrada je bila tiha; čulo se samo kako neko, u zagrljaju ružnog sna, stenje iza zatvorenih vrata. „Šta misliš, hoćeš li moći da zaspiš?“ upitala je.

„Da, mislim da hoću“, odgovorio sam, ali, naravno, nisam mogao. Ležao sam u postelji sve dok nije izašlo sunce, i razmišljao o *Poljupcu smrti*. Video sam Ričarda Vidmarka, kako se suludo cereka dok vezuje staru damu za njena invalidska kolica i potom je gura niza stepenice... „Eto šta radimo špijunima“, rekao joj je - i onda bi se njegovo lice stopilo s licem Vilijama Vortona, onakvim kakvo je bilo tog dana kad je došao u blok E i na Zelenu milju - Vorton se kikotao kao Vidmark, Vorton je vrištao *To se zove veselje! Sta kažete, majku vam jebem!* Nije mi se gnjavilo s doručkom, ne posle ovoga; samo sam se spustio u svetlarnik i prihvatio se pera.

Duh? Naravno.

Ja znam sve o njima.

2

„Juhuuuu, morncir prasnuo je Vorton u smeh. „To se zove veselje! Šta kažete, majku vam jebem!“

I dalje podvriskujući i smejući se, Vorton se ponovo prihvatio davljenja Dina lancem. A zašto ne bi? Vorton je znao ono što su znali i Din, Hari i moj prijatelj Brutus Hovel - samo jednom mogu da ga ispohtuju.

„Udari ga, Persi, udari!“ zavrištao je Hari, s mukom se uzdižući na noge. Bio se uhvatio u koštac s Vortonom, i pokušavao da zaustavi zlo dok još nije ni počelo svom snagom, ali ga je Vorton odbacio, i sad je Hari pokušavao da ponovo ustane. „Per--^' si, udari ga!“

Ali je Persi samo stajao, s orahovom palicom u ruci, i s očima razrogačenim kao tanjiri. I sad biste rekli da mu se napokon ukazala ona zlatna prilika, za kojom je čeznuo sve od kad je došao zatvor *Hladna planina...* ali sad kad je prilika bila tu, on se toliko uplašio da nije znao da je iskoristi. To nije bio nekakav užasnuti sitni Francuz ili crni orijaš za koga se činilo da ni ne stanuje u sopstvenom telu; bio je to podivljali đavo.

Ja sam izašao iz Vortonove ćelije, i pri tom ispustio fasciklu i potegao svoju tridesetomicu. I tako sam tog dana po drugi put zaboravio na infekciju koja mi je palila međunožje. Kad su mi drugi pričali o Vortonovom praznom licu i tupim očima, ja u to nisam sumnjao baš nimalo, ali to nije bio onaj Vorton koga sam sada ugledao. Jer ono što sam pred sobom video bilo je lice životinje - ne inteligentne životinje, već životinje ispunjene lukavstvom... i zlobom... i radošću. Da. On je radio baš ono za šta je bio stvoren. Mesto i okolnosti pri tom nisu bile važne. A drugo što sam ugledao, bilo je crveno, nateklo lice Dina Stantona. Umirao mi je pred očima. Vorton je ugledao pištolj i prema njemu okrenuo Dina. Da sam pokušao da pogodim Vortona, pogodio bih i njega. A preko Dinovog ramena, goruće oko me je izazivalo da pucam. Drugo oko mu je skrivala

Dinova kosa. A iza njih sam ugledao Persija kako neodlučno stoji s napola podignutim pendrekom.

I onda je otvorena vrata, koja su vodila prema zatvorskom dvorištu, ispunilo otelotvoreno čudo: Brutus Hovel. Baš su bili dovršili seljenje zatvorskog inventara, i sad je došao da pita da li je neko za kafu.

Brutalni nije ni trenutak oklevao - odbacio je Persija u stranu i tresnuo ga o zid takvom snagom da su mu zacvokotali zubi, izvukao iz petlje svoju palicu, pa je silovito spustio na Vortonov potiljak svom žestinom svoje masivne desnice. Začuo se tupi *tvok!* - zvuk skoro šupalj, kao da Vorton pod lobanjom i nema mozga - i onda se lanac oko Dinovog vrata napokon olabavio. Vorton se skljojao kao vreća brašna, a Din je otpuzao dalje od njega, kašljući oštro i isprekidano, dok se jednom rukom držao za grlo a oči mu iskakale iz glave.

Kleknuo sam kraj njega a on je divlje odmahnuo glavom.

„U redu je“, zakrkljao je. „Pobrini se... za njega!“ Pokazao je na Vortona. „Zaključaj ga! Čelija!“

Ja baš nisam mislio da će mu biti neophodna ćelija; s obzirom na to kako ga je Brutalni raspalio, pre bi mu sanduk zatrebao. Kamo sreće, mislim, da je bilo tako. Vorton je otplovio, ali ni u kom slučaju nije bio mrtav. Ležao je prostrt na boku, i jedna ruka mu je bila izbačena tako da su mu vrhovi prstiju doticali linoleum Zelene milje. Oči su mu bile zatvorene, a disanje polako ali pravilno. Čak mu je na licu bio miroljubiv osmeh, kao da su ga uspavai njegovom omiljenom uspavankom. Iz kose mu je curkao sićušni crveni potočić krvi i prljao mu kragu nove zatvorske bluze. To je bilo sve.

„Persi“, rekoh. „Pomozi mi!“

Persi se nije ni pomakao, samo je stajao naslonjen na zid, i buljio razrogačenim, ošamućenim očima. Ne verujem da mu je bilo sasvim jasno gde se nalazi.

„Persi, do đavola, uhvati ga!“

Tek se tada pokrenuo, a Hari mu je pomogao. I tako smo sva trojica zajedno uneli onesvešćenog gospodina Vortona u njegovu ćeliju, dok je Brutalni pomagao Dinu da se uspravi na noge, i držao ga nežno kako to ne bi učinila nijedna majka, dok je Din, presavijen, krkljao i borio se za vazduh.

Naše novo problematično dete nije se probudilo skoro cela tri sata, ali kad se to dogodilo, na njemu se nije videla baš nikakva posledica Brutalnog divljačkog udarca. Došao je k sebi onako kako se i kretao - brzo. U jednom trenutku je ležao na svom krevetu, mrtav za čitav svet. U sledećem je već stajao uz rešetke - bio je nečujan kao mačka - i zurio u mene dok sam sedeo za stolom za dežurnog i pisao izveštaj o incidentu. Kad sam napokon osetio da me neko posmatra i podigao pogled, eto ti njega, sa kežom koji je otkrivao zbirku pocrnelih, odumrlih zuba s već nekoliko praznina. Ugledavši ga takvog, doslovce sam poskočio na stolici. Pokušao sam da to prikrijem, ali mislim da je primetio.

„Hej, seronjo“, rekao je. „Sledeći put si ti na redu. I neće biti promašaja.“

„Zdravo, Vortone“, rekao sam, najravnodušnije što sam mogao. „S obzirom na okolnosti, mislim da bismo mogli da preskočimo govor i dobrodošlicu. Može?“

Njegov kež se malčice povukao. Takvom se odgovoru nije nadao, a verovatno to u drugim okolnostima ne bih tako ni rekao. Ali, dok je Vorton bio u nesvesti, dogodilo se nešto bitno. I mislim da je to jedan od najvažnijih događaja, onih zbog kojih sam se mučio da sve ovo napišem. I sad baš da vidimo hoćete li mi poverovati.

3

Izuzmemo li jedno istresanje na Delakroa, Persi je, nakon što se stišalo uzbuđenje, držao jezik za zubima. To je verovatno bila posledica šoka, a ne nekakvog pokušaja da bude taktičan - Persi Vitmur je, po mom mišljenju, o taktu znao koliko i domorodačka plemena u najcrnijim dubinama Afrike - ali je to, bez obzira na uzrok, bila prokleta lepa okolnost. Da je počeo da cvili kako ga je Brutalni gurnuo u zid ili da se pita zašto mu niko nije rekao da se u bloku E ponekad pojavljuju i gadni tipovi poput Divljeg Bilija Vortona, verujem da bismo ga ubili. Potom bismo, na sasvim nov način, krenuli u turneju Zelcnom miljom. Kad o tome malo promisliš, zamisao je zapravo smešna. Tako sam propustio svoju priliku da postupim poput Džejmsa Kegnija u *Belom usijanju*.

Pa ipak, kad smo se uverili da će Din nastaviti da diše i da nije ostao na mestu mrtav, Hari i Brutalni otpratili su ga do stacionara. Delakroa, koji je za vreme cele te makljaže bio savršeno tih (on je već mnogo puta bio u zatvoru, i zato je znao kad je mudro zatvoriti gubicu, a kad je relativno bezopasno da je ponovo otvori), je sad, dok su Hari i Brutalni izvodili Dina, počeo da se dere kroz hodnik. Delakroa je želeo da zna šta se dogodilo. Čovek bi pomislio da mu je neko povredio ustavna prava.

„Daj odjebi, mali guzičaru!“ odviknuo mu je Persi, a pri tom se toliko naljutio da su mu na vratu iskočile žile. Stavio sam mu ruku na mišicu, i osetio kako mu drhti ispod košulje. Nešto je od toga, naravno, bio zaostali strah (stalno sam morao da se podsećam da deo problema s Persijem potiče od činjenice da je star samo dvadeset jednu godinu, ne mnogo stariji od Vortona), ali mislim da je glavnicu toga ipak poticala od besa. Jer on je mrzeo Delakroa. Ne znam zašto, ali ga je mrzeo.

„Idi vidi da li je upravnik Murs još tu“, rekao sam Persiju. „Ako jeste, podnesi mu potpuni usmeni izveštaj o svemu što se dogodilo. I reci mu da će moj pismeni izveštaj, bude li moguće, već sutra ujutro imati na stolu.“

Persi se, pred tom novom odgovornošću, naduvao od ponosa; u jednom užasnom trenutku pomislio sam da će da mi salutira.

„Da, gospodine. Hoću.“

„Počni s tim da je situacija u bloku E normalna. I nemoj da ; mu pričaš priče, jer upravniku neće biti drago ako razvlačiš, samo da priča bude napetija.“

„I neću.“

„U redu. Put pod noge.“

Več je krenuo prema vratima, pa se okrenuo. On je bio dosledan samo u svojoj nedoslednosti. Očajnički sam želeo da ode, prepone su mi gorele, ali on više nije ni pokazivao želju da ode.

„Pole, da nisi bolestan?“ upitao je. „Da nemaš temperaturu? Ili si zaradio grip? Lice ti je sve u znoju.“

„Možda sam nešto i zaradio, ali sam uglavnom zdrav“, odgovorio sam. „Ajde idi, Persi, reci upravniku.“

On je klimnuo glavom i otišao - hvala Bogu. Čim su se vrata zatvorila, bacio sam se u svoju kancelariju. Ostavljanje zatvorenika bez nadzora bilo je protiv pravila, ali je ovo bilo jače od svake brige o tome. Bilo je gadno - gadno kao jutros.

Nekako sam uspeo da uletim u komoricu toaleta, smeštenu iza stola i obavim posao izvan pantalona sekund pre nego što je prošikljala mokraća, ali sve se dogodilo zaista u poslednjem trenutku. Kad je iz mene poteklo, morao sam da stavim ruku na usta da prigušim krik, a drugom sam se slepo pridržao za lavabo. Tu nije bilo kao kod kuće, gde sam mogao da padnem na kolena i ispišam lokvu kraj naslaganih drva; kad bih ovde pao na kolena, mokraća bi se razlila po celom podu.

Uspeo sam da ostanem na nogama i ne kriknem, ali je i jedno i drugo bilo za dlaku. Osećaj je bio kao da mi je mokraća puna sićušnih krhotina tucanog stakla. Smrad koji se dizao iz WC šolje bio je močvaran i neprijatan, a video sam i nekakvu belu materiju - gnoj, pretpostavljam - kako pliva na površini vode.

Skinuo sam peškir sa šipke i obrisao lice. Znojio sam se, i te kako; znoj je kiptio s mene. Pogledao sam u mitalno ogledalo i video kako me iz njega gleda ljece čoveka s visokom temperaturom. Trideset devet sa pet? Četrdeset? Možda je bolje da ne znam. Vratio sam peškir na šipku, pustio vodu, pa se polako, kroz svoju

kancelariju, vratio do vrata bloka s ćelijama. Bojao sam se da bi mogao da naiđe Bil Dodž ili neko drugi, pa da zatekne tri zatvorenika bez stražara, ali u bloku nije bilo nikoga. Vorton je još ležao onesvešćen na svom ležaju, Delakroa je zamukao, a od

Džona Kofija, najednom sam shvatio, ni glasa. Ni da pisne. I to me je zabrinulo.

Krenuo sam Miljom i zavirio u Kofijevu ćeliju, napola očekujući da ću otkriti da je počinio samoubistvo na jedan od dva na Odeljenju za smrt uobičajena načina - ili se obesio o pantalone, ili je pregrizao vene na rukama. Ali ništa od toga. Kofi je samo sedeo na ivici kreveta s rukama u krilu, najkrupniji čovek koga sam video u životu, i gledao me svojim čudnim, vlažnim očima. „Kap'tane?“ upitao je.

„Šta je, ljudino?“

„Moram da vas vidim.“

„Pa zar me ne gledaš, Džone Kofi?“

On na ovo nije odgovorio ništa, nego me je samo proučavao svojim neobičnim, vodnjikavim pogledom. Uzdahnuo sam.

„Samo trenutak, ljudino.“

Pogledao sam Delakroa, koji je stajao uz rešetke svoje ćelije. Gospodin Džingls, njegov mišmiljenik (Delakroa je govorio da je on izdresirao gospodina Džinglsa i naučio ga trikovima, ali smo mi, koji smo radili na Zelenoj milji, bili prilično jednoglasni u zaključku da se gospodin Džingls naučio sam), neumorno je skakutao Delu s jedne na drugu ispruženu ruku, poput akrobate koji izvodi skokove visoko iznad centralne arene. Oči su mu bile velike, a uši pripijene uz vitku smeđu glavu. Nisam nimalo sumnjao da to miš reaguje na Delakroove živce. Dok sam ga tako posmatrao, on se sjurio Delakrou niz nogavicu, pa zbrisao preko ćelije do jarko obojenog kalema koji je ležao uza zid. Odgurao je kalem do Delakroove noge i potom ga željno pogledao. No mali Kađen svog grijatelja nije ni primećivao, bar ne u tom trenutku.

„Sta je bilo, gazda?“ upitao je Delakroa. „Neko je stradao?“ „Sve ide kao po loju“, odgovorio sam. „Naš je novi momak doplovio kao lav, a otplovio kao jagnje. Sve je dobro što se dobro svrši.“

„Ništa još nije gotovo“, rekao je Delakroa i pošao pogledom preko Milje sve do ćelije u kojoj je bio utamničen Vorton. „*L'homme mauvais, c'est vrai! Zao čovek, zaista..*“

„Dobro“, reko, „samo ne daj, Del, da ti to pokvari raspoloženje. Niko te neće terati da s njim vežbaš preskakanje konopca.“ U tom trenu začuo sam iza sebe škripu; Kofi je ustao sa svog ležaja.

1

Kaden (cajun), mešanac bele, crne i indijanske rase u jugozapadnoj Alabami i susednim delovima Misisipija, potomak Francuza prognanih iz Kanade. (Prim. prev.)

„Gazda Edžekomb!“ ponovio je on. Ovog puta zazvučao je uzbunjeno. „Moram da razgovaram s vama!“

Okrenuo sam se prema njemu i pomislio, u redu, nema problema, to mi je ionako posao. Sve vreme suzbijajuđ drhtavicu, jer se temperatura pretvorila u hladnođu, kao što to ponekad biva. Svuda osim na preponama, koje su me i dalje bolele kao da mi ih je neko rasporio, napunio užarenim ugljevljem, pa opet zašio.

„Onda govori, Džone Kofi“, rekao sam, trudeći se da mi glas zvuči poletno i mirno. Prvi put otkako je stigao u blok E, Kofi je izgledao kao da je zaista tu, zaista među nama. Ono skoro neprekidno oticanje suza iz uglova očiju sad je zaista prestalo, bar privremeno, i shvatio sam da vidi to u šta gleda - u gospodina Pola Edžekomba, pendrekliju bloka E, a ne u neki kraj u koji bi želeo da se vrati i poništiti užas koji je počinio.

„Ne“, rekao je. „Morate da dođete vamo.“

„Ne, ti znaš da to ne smem da uradim“, odgovorio sam, trudeći se da i dalje sve bude u laganom tonu, „ili bar ne ovog trenutka. Sad sam ovde sam, a ti si od mene teži bar tonu i po. Danas popodne vec je bila jedna makljaža, i to nam je sasvim dovoljno. Zato ćemo malo pročavrljati kroz rešetke, tebi je to svejedno, i...“

„Molim vas!“ Držao je rešetke tako čvrsto da su mu zglavci prebledeli, a prsti baš pobeledi. Lice mu se izdužilo od patnje, a pogled izoštrio od neke potrebe koju nisam mogao da razumem. Sećam se da sam pomislio kako bih to možda *mogao* da razumem, samo da nisam toliko bolestan, i da bi mi ta spoznaja mogla biti od koristi da mu pomognem da izbac i ostatak. Kad znaš šta čoveku treba, onda ga u većini slučajeva i poznaješ. „Molim vas, gazda Edžekomb! *Morate ući!*“

To je nešto najluđe što sam ikada čuo, pomislio sam, i onda shvatio nešto još luđe: da ću to i učiniti. Skinuo sam ključeve s

pojasa i među njima počeo da lovim onaj koji otvara ćeliju Džona Kofija. On bi mogao da me podigne, pa kao grančicu slomi preko kolena i u danima kad sam bio zdrav i čio, a na današnji dan uopšte nisam bio takav. Ali bez obzira na sve, ja ću to ipak učiniti. Sam samcijat, ni pola sata nakon demonstracionog prikaza toga gde čoveka može odvesti nehajno odnošenje prema na smrt osuđenim ubicama, ja sam se spremao da otvorim ćeliju tog džina, da uđem, i sednem s njim. Kad bi me otkrili, izgubio bih posao čak i da se ne dogodi ništa ludo, ali ja sam se svejedno rešio da to učinim.

Stani, rekao sam samome sebi, *naprosto stani, Pole*. Ali to nisam učinio. Jednim ključem otključao sam gornju bravu, a drugim donju, pa gurnuo vrata po njihovim šinama.

„Znate, gazda, to možda i nije jako pametno“, rekao je Delakroa glasom tako nervoznim i ženskastim, da bih mu se u drugim prilikama verovatno nasmejao.

„Ti gledaj svoja posla, a ja ću svoja“, rekao sam i ne osvrnuvši se. Moj pogled bio je zalepljen za Kofijev, zalepljen kao ekserima zakovan. Bio sam kao hipnotisan. Sopstveni glas sam u ušima čuo kao da odzvanja dugim kanjonom. Do đavola, možda me je *zaista* hipnotisao. „Ti samo lezi i malo se odmori.“

„Gospode, ovo sve poludelo“, rekao je Delakroa drhtavim glasom. „Gospodine Džingls, skoro poželim me ispohtuju pa da gotovo s tim!“

Ušao sam u Kofijevu ćeliju. Kad sam ja stupio unutra, on je stupio u stranu. Kad ga je zaustavio krevet - udario ga je u listove, eto koliki je bio - on je na njega seo. Potapšao je madrac kraj sebe, i pri tom nije nijednom skinuo svoje oči s mojih. Seo sam do njega, i on mi je stavio ruku na ramena, kao da smo u bioskopu i ja njegova cura.

„Šta hoćeš, Džone Kofi?“ upitao sam, i dalje ga gledajući u oči - u te tužne, spokojne oči.

„Samo pomoći“, rekao je. On je uzdahnuo kao da se našao pred poslom koji mu se ne rrli, a onda mi stavio ruku na prepone, na tu koštanu izbočinu pedalj ispod pupka.

„Hej!“ uskliknuo sam. „Miči tu gadnu ruku...“

A onda je kroz mene protutnjao udarac, veliki bezbolni tresak nečega. Od toga sam se trgnuo na postelji i izvio kičmu, i pomislio

na starog Tu-Tua kako viče da se peče, da se peče kao ćuran. Ali nije bilo topline, nije bilo osećaja prolaska struje. U jednom trenutku kao da su iz svega iskočile boje, kao da je neko stisnuo svet i naterao ga da se preznoji. Video sam svaku poru na Kofijevom licu, video sam svaki podliveni kapilar u njegovim očima, video sam svaku već zaraslu ogrebotinu na njegovoj bradi. Znao sam da su mi se prsti skupili u kandže i zarili u razređeni vazduh, i da mi noge bubnjaju po podu Kofijeve ćelije.

I onda je to prošlo. A s tim i upala mokraćnih kanala. Iz prepona mi se izgubila i topline i onaj jadni, pulsirajući bol, a isto mi je tako i iz glave izvetrila temperatura. Još sam oseđao znoj koji mi je izvukao iz kože, čak i njegov miris, ali je i on nestao, tek tako.

„Šta to zbiva?“ zapištao je Delakroa. Njegov glas je i dalje dolazio iz velike daljine, ali kad se Džon Kofi povio, i tako nam razdvojio poglede, glas maloga Kađena najednom je postao sasvim jasan. Osećaj je bio kao da mi je neko iz ušiju izvukao vatu ili streljačke čepiće. „Šta to radi vam?“

Nisam mu odgovorio. Kofi se nadvio nad vlastito krilo; lice je počelo da mu se grči, a grlo da se nadima. Oči su mu se iskolačile. Izgledalo je kao da mu je u grlu zapela pileća kost.

„Džone!“ uskliknuo sam. Lupio sam ga po leđima; jedino mi je to palo na um. „Džone, šta je bilo?“

On mi se pomerio pod rukom, pa ispustio ružan zvuk, kao da se guši, kao da će povratiti. Otvorio je usta kao što to ponekad čine konji, kad im stavljaju žvale - nevoljno, dok im se usne povlače sa zuba u očajničkom kezu. A onda su mu se rastvorili i zubi, pa je izdahnuo oblak crnih insekata, nalik mušicama. Oni su mu ljutito zaplesali među kolenima, pobeleli i nestali.

I onda mi se iz međunožja izlila sva snaga. Kao da su mi se mišići pretvorili u vodu. Svalio sam se na kameni zid Kofijeve ćelije. Sećam se kako mi je u glavi bilo samo Spasiteljevo ime - Hriste, Hriste, Hriste, opet i opet i opet, baš tako - i sećam se kako sam pomislio da me je temperatura dovela do delirijuma. I to je bilo sve.

A onda sam shvatio da Delakroa urla u pomoć; javljao je čitavom svetu da me Džon Kofi ubija, i javljao to koliko ga grlo nosi. Kofi se nadvio nad mene, istina, ali samo da vidi jesam li dobro.

„Del, daj ućuti“, rekao sam i ustao na noge. Oćekivao sam da će mi bol rasparati utrobu, ali se to nije dogodilo. Bilo mi je bolje. Zaista. Usledio je trenutak vrtoglavice, ali je on prošao još pre nego što sam ispružio ruke i uhvatio se za rešetke Kofijeve ćelije. „Savršeno mi je, super.“

„Morate napolje“, rekao je Delakroa glasom živćane starice kad govori detetu da siće s jabuke. „yi ne smete biti ni sa kim iz bloka.“

Pogledao sam Džona Kofija, koji je sedeo na krevetu s ogromnim šaketinama na panjinama od kolena. Džon Kofi mi je uzvratilo pogled. Morao je da malo nakrivi glavu, ali ne mnogo.

„Šta si to uradio, ljudino?“ upitao sam ga tiho. „Šta si mi to uradio?“

„Pomoglo“, odgovorio je on. „Pomogao sam vam, zar ne?“

„Jesi, mislim da jesi, ali *kako*? *Kako* si mogao da mi pomogneš?“

On je odmahnuo glavom - desno, levo, pa taćno u sredinu. On nije znao kako mi je pomogao (kako me je *izlećio*) a njegovo smireno lice odavalo je da ga za to boli levo uvo - baš kao što je i mene boleo za mehaniku trćanja kad sam, na trci na dve milje u ćast Ćetvrtog jula, vodio na poslednjih pedeset jardi. Poželeo sam da ga upitam kako je uopšte i znao da sam bolestan, ali sam shvatio da bi mi nesumnjivo odgovorio istim odmahivanjem glave. Negde sam jednom prilikom proćitao jednu frazu koju nikada nisam zaboravio, nešto kao „enigma umotana u misteriju“. Eto, baš je to bio Džon Kofi, i pretpostavljam da je on noću mogao da spava samo zato što mu nije bilo ni do ćega. Persi ga je zvao *idiotom*, što je bilo okrutno, ali ne baš jako daleko od istine. Naš veliki momak je znao kako se zove, i znao je da se ne piše kao onaj napitak, i to je bilo otprilike i sve što je želeo da zna.

Baš kao da to želi da mi istakne, još jednom je naglašeno odmahnuo glavom, pa legao na krevet i sklopio ruke pod levim obrazom kao jastuk, pa okrenuo lice k zidu. Noge su mu se klatile preko ivice kreveta od cevanica pa naniže, ali to mu nikad nije smetalo. Zadnji deo bluze mu je bio izvućen, tako da sam mu video izbrazdana leća.

Izašao sam iz njegove ćelije, zakljućao brave, pa se okrenuo Delakrou, koji je stajao preko puta, prstiju ovijenih oko rešetaka svoje ćelije, i gledao me s teskobom u oćima. Moćda ćak i sa

strahom. Gospodin Džingls mu je stajao na ramenu, a fini brkovi su mu treperili kao niti.

„Šta vam učinio taj čokolada?“ upitao je Delakroa. „On to vama *grigri*? Bacio na vas *grigri*?“ Izgovoren na njegov kađenski način, taj je *grigri* zvučao kao pipi.

„Ma o čemu ti to, Del?“ ,yraga vi ne znati! Vidite sebe! Sve promenilo! Čak hodate drukčije, gazda!“

Što se toga tiče, verovatno sam zaista hodao drugačije. U preponama sam osećao prekrasan mir, osećaj smirenosti silan do ekstaze - svako ko je trpeo grdan bol, pa ga je to prošlo, znaće o čemu govorim.

„Sve je u redu, Del“, nastavio sam ja po svome. „Džon Kofi je nešto ružno sanjao, i to je sve.“

„On *grigri*!“ izgovorio je Delakroa sa žestinom u glasu. Na gornjoj usni mu se razvukla niska kapljica znoja. On nije video baš puno, ali je i to bilo dovoljno da ga nasmrt uplaši. „On vrač!“

„A zbog čega to misliš?“

Delakroa je ispružio ruku i uzeo miša. Stavio ga je u zdelicu dlana i podigao do lica. Iz džepa je izvadio ružičastu mrvicu - jednu od onih bombona od nane. Pružio mu je, ali se miš u prvi čas nije na obazreo, nego je umesto toga ispružio nos prema čoveku, i njuškao mu dah onako kako bi neko drugi njuškao buket cveća. Okice nalik na kapljice ulja, koje su dosad bile tek uski prorezi, sad su se zatvorile u izrazu skoro nalik na ekstazu. Delakroa ga je poljubio u njuškicu, i miš mu je to dopustio. A onda je uhvatio ponuđeni komadić bombone i počeo ga žvakati. Delakroa ga je gledao još jedan trenutak, pa pogledao i mene. I najednom sam shvatio.

„To ti je rekao miš“, rekao sam. „Istina?“

„*Oui*“

„Onako kako ti je šapnuo i kako se zove.“

„*Oui*, u uvo mi to šapnuo.“

„Daj prilazi malo, Del“, rekao sam. „I odmori se. Sigurno si se od tog došaptavanja silno umorio.“

On je rekao nešto drugo - optužio me je, mislim, što mu ne verujem. Ponovo se učinilo da mu glas dolazi iz velike daljine. A kad sam se opet vratio do stola za dežurnog, činilo mi se kao da i ne hodam - činilo mi se više kao da lebdim, ili kao da se čak i ne

pomeram, da se ćelije voze s obe strane mene, filmske kulise na skrivenim točkovima.

Već sam počeo da sedam kao da je sve normalno, ali na pola puta kolena su mi popustila i tako sam pao na plavi jastuk koji je Hari još pre godinu dana doneo od kuće, i pljesnuo na stolicu. Da nije bilo stolice, mislim da bih kljoknuo pravo na pod.

Sedeo sam tako, i u preponama, gde je pre samo deset minuta buktao šumski požar, više ništa nisam osećao. *Pomogao sam vam, zar ne?* rekao je Džon Kofi, i to je bila istina, bar što se tela tiče. Mir moje duše je, međutim, bio sasvim druga priča. *Njemu* nije pomogao baš nimalo.

Oči su mi pale na svežanj formulara pod limenom pepeljarom na ivici pisaćeg stola. Njima je na vrhu bilo odštampano IZVEŠ-TAJ S ODELJENJA, a otprilike na polovini bio je prazan prostor nad kojim je pisalo *Izvestiti o svim neuobičajenim događajima*. Taj prostor ću iskoristiti za noćasnji izveštaj, pa ispričati priču o slikovitom i vrlo živom dolasku Vilijama Vortona. Ali šta ako ispričam i šta mi se dogodilo u ćeliji Džona Kofija? Već sam se video kako doхватam olovku - onu kojoj je Brutalni stalno lizao vrh - i krupnim štampanim slovima pišem jednu jedinu reč: CUDO.

To bi bilo smešno, ali sam, umesto da se nasmešim, najednom osetio kao da ću se rasplakati. Prekrio sam lice rukama, stavio ruku na usta da prigušim jecaje - nisam želeo da opet uplašim Dela, i to baš sada kad je već počeo da se smiruje - ali ipak nisam zaplakao. Nakon nekoliko trenutaka ponovo sam spustio ruke na sto i prekrstio ih. Nisam znao šta zapravo osećam, i jedina bistra misao u glavi bila mi je želja da se niko ne vrati u blok dok ponovo ne uspostavim bar još malo vlasti nad sobom. Bojao sam se da bi mi nešto primetili na licu.

Privukao sam formular. Pričekaću da se još malo sredim, pa ću tek onda da napišem kako je naše najnovije problematično dete zamalo zadavilo Dina Stantonu, ali bih u međuvremenu mogao da ispišem sve drugo što je potrebno od tih volovskih gluposti. Pomislio sam da će mi rukopis biti čudan - drhtav - ali bio je isti kao i uvek.

Otprilike pet minuta nakon što sam počeo da pišem, odložio sam olovku i otišao u WC, u koji se ulazilo iz moje kancelarije, da pustim vodu. Nisam baš osećao jaku potrebu, ali sam verovao da iz sebe

mogu istisnuti dovoljno da proverim šta mi se dogodilo. I dok sam stajao tako, čekajući da voda poteče, najednom sam poverovao da će boleti baš kao i jutros, kao da mi prolaze komadići razbijenog stakla; to što je na meni izveo bila je, napokon, samo hipnoza, i moglo bi da se desi da me opet zaboli kad se olakšavam.

Samo što bola nije bilo, i iz mene je u školjku istekla samo bistra tečnost, bez traga gnoja. Zakopčao sam šlic, povukao lanac i isprao školjku, vratio se za sto dežurnog i ponovo seo.

Znao sam šta se dogodilo; verujem da sam to znao i u trenutku kad sam samog sebe uveravao da me on hipnotisao. Doživeo sam izlečenje, autentični *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć*. Kao dečak koji je, odrastajući, odlazio u sve moguće i nemoguće baptističke i pentekostalne crkve kojima bi moja mati i njene sestre tog meseca bile sklone, imao sam prilike da čujem mnoštvo priča o čudima u stilu *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć*. Ja baš nisam u sve njih verovao, ali je tu bilo i mnogo ljudi kojima jesam. Jedan od njih se zvao Roj Delfine, i on je, kad mi je bilo možda šest godina, živeo sa svojom porodicom u istoj ulici, ali dve milje daleko od nas. Delfine je svom sinu sekiricom odsekao mali prst, a nesreća se dogodila kad je dečak neočekivano pomerio ruku kojom je na panju u dvorištu tati držao kladu. Roj Delfine je rekao kako je te jeseni i zime kolenima izgulio tepih, i u proleće je dečaku ponovo izrastao prst. Pa čak i nokat. I kad je Roj Delfine za slavljenja četvrtkom o tome svedočio, ja sam mu verovao. U tome što je govorio, dok je tako stajao i pričao, s rukama zabijenim duboko u džepove, bila je nekakva gola, nekomplikovana iskrenost, da mu je bilo nemoguće da mu ne poveruješ.

„Kad je prst počeo da izbija, to ga je malo svrbelo, pa noću nije mogao da spava“, rekao je Roj Delfine, „ali je znao da je to svrab gospodnji, i da je sve dobro.“ Hvaljen bio Isus, Bog je svemoguć.

Priča Roja Delfinea bila je tek jedna od mnogih; odrastao sam u tradiciji čuda i ozdravljanja. Odrastao sam verujući i u grigri (samo što smo mi to u brdima izgovarali više kao grisgris), i u mlečiku protiv bradavica, mahovinu pod jastukom koja olakšava bol u srcu zato što nas je ostavila draga, i, dakako, u prikaze i more - ali ja nisam verovao da je Džon Kofi čudotvorac. Gledao sam mu u oči. I, što je

još važnije, osetio njegov dodir. A to što me on dotakao, bilo je kao da me je dotakao nekakav čudan i čudesan doktor.

Pomogao sam vam, zar ne?

To mi je zvonilo u glavi, poput odlomka pesme kojeg ne možemo da se oslobodimo, ili reči koje izgovaramo kad na nekog bacamo urok.

Pomogao sam vam, zar ne?

Samo što to nije učinio *on*. Učinio je to *Bog*. A to što je Džon Kofi govorio u prvom licu jednine, može se više pripisati neznanju negoli ponosu, ali ja sam znao - ili bar verovao - ono što sam o izlečenju naučio u tim crkvama po borovim šumama, u kojima se govorilo *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć*, u tim oazama molitve koje su tako volele moja dvadesetdvođodišnja mati i moje tetke: da u izlečenju nikad nije bitan ni izlečeni ni izlečitelj; da je u svemu važna samo Božja volja. Jer da se čovek raduje što je bolesnik ozdravio, sasvim je i normalno i očekivano, ali obaveza je izlečenog da se upita zašto se to dogodilo - da meditira o Božjoj volji, i o tome kako je daleko Bog otišao da je ostvari.

Šta Bog u ovom slučaju od mene želi? Šta on to želi tako žestoko da je isceliteljsku moć stavio u ruke deceubice? A mene doveo u blok, umesto da me ostavi kod kude gde bih se, bolestan kao pas, tresao u krevetu dok mi iz svih pora izbija smrad sulfanilamida? Možda je to zbog ovoga: trebalo je da budem ovde a ne kod kuće za slučaj da u Divljeg Bila Vortona ponovo uđe đavo, ili da se Persi Vitmur ne bi opet upustio u kakvu glupavu i potencijalno destruktivnu pizdariju. Onda dobro. Neka bude tako. Oči će mi biti otvorene... a usta zatvorena, posebno u pogledu čudnog ozdravljenja.

Verovatno nikome neće biti sumnjivo što sam se vidno oporavio; svakom sam živom govorio kako mi se stanje popravilo, i sve sam do današnjeg dana u to i sam iskreno verovao. Čak sam i upravniku Mursu rekao da mi je bolje. Delakroa je nešto i video, ali bio sam ubeđen da će držati jezik za zubima (verovatno u strahu da ga Džon Kofi ne prokune za kaznu). Što se samog Kofija tiče, on je na to verovatno već i zaboravio. On, na kraju krajeva, i nije bio ništa drugo nego vodič, i na čitavom svetu nema tog odlivnog kanala koji se posle kiše seća sve vode koja je kroz njega protekla. I tako sam

odlučio da o toj temi držim jezik apsolutno za zubima, i nisam mogao ni zamisliti kako ću brzo ispričati tu priču, a još manje kome ću je ispričati.

A da me u pogledu mog rmpalije oduvek mučila radoznalost, bilo bi besmisleno poricati. Nakon onoga što mi se dogodilo u njegovoj ćeliji, bio sam radoznaliji nego ikada.

4

Pre nego što sam te noći otišao, dogovorio sam s Brutalnim da me, budem li malo zakasnio, sutradan zameni, a kad sam se sledećeg jutra probudio, uputio sam se u Tefton, dole u okrugu Trapingus.

„Uopšte mi se ne sviđa što te taj Kofi toliko muči“, rekla mi je žena, predajući mi ručak koji je sama spremila - Dženis nikada nije imala poverenja u usputne kioske s hamburgerima; govorila je da u svakom vrebaju grčevi u želucu. „To uopšte ne liči na tebe.“

„Ne muči on mene nimalo“, odgovorio sam. „Samo sam radoznao, i to je sve.“

„Po onome što je mene život naučio, jedno vodi ka drugome“, rekla je Dženis oporo, pa me srčano i krepko poljubila u usta. „Ali mi sad bar, to priznajem, izgledaš mnogo bolje. Neko sam vreme od toga bila sva živčana. Vodoprivreda izlečena?“

„Sve zdravo ko dren“, rekao sam, pa put pod noge, sam sebi praveći društvo pesmicama poput „Staviću Žosefinu u svoju leteću mašinu“, i „Sad nam je lova do krova“.

Prvo sam otišao do uredništva teftonskog *Inteližensera*, gde su mi rekli da je Bart Hamersmit, koga sam tražio, najverovatnije preko puta, na sudu. A na sudu su mi rekli da je Hamersmit bio tu, ali da je otišao kad je pukla vodovodna cev i prekinula glavnu raspravu, slučajno baš suđenje zbog silovanja (taj će se zločin na stranicama *Inteližensera* pominjati kao „nasilje nad ženom“, jer su se tada, pre nego što su na scenu stupili Riki Lejk i Karni Vilson, tako radile te stvari). Zaključio sam da je verovatno otišao kući. Uputili su me na zemljani put tako izlokan da se jedva usudio da njim pođem svojim fordov, i na njemu ga i našao. Hamersmit je napisao većinu reportaža s Kofijevih suđenja, i baš sam od njega, napokon, i dobio većinu detalja o kratkom lovu kojim je Kofi uhvaćen u mrežu. Pri tome, naravno, mislim na detalje koje je *Inteliženser* smatrao prejezivim za objavljivanje.

Gospođa Hamersmit je bila mlada žena s umornim, lepim licem i rukama crvenim od domaćeg sapuna. Nije me upitala kojim sam dobrom došao, već me naprosto provela kroz kućicu prožetu mirisima pečenja pa izvela na zadnju verandu, gde joj je sedeo muž s bocom slatke sode u rukama i neotvorenim primerkom magazina *Liberti* u krilu. Dvorište je bilo maleno i strmo; na njegovom najnižem delu su se dva mališana smejala i natezala oko ljuljaške. S terase im se nije mogao odrediti pol, ali bih rekao da su bile curice. Možda čak i blizakinje, što je bacalo zanimljivo svetlo na ulogu njihovog oca - ma koliko sporedna bila - na Kofijevom suđenju. Bliže nama, postavljena poput ostrva usred nabijene, balegom posute zemlje, stajala je pseća kućica. Od Plutona ni traga ni glasa; bio je to još jedan baš nerazumno vruć dan, stoga sam pretpostavio da je unutra i da drema.

„Barte, stiglo ti je društvo“, rekla je gospođa Hamersmit. „Dobro“, odgovorio je on. Pogledao je mene, pa ženu, pa opet decu, s kojom mu je sasvim očigledno bilo srce. Bio je to mršav muškarac - bolno mršav, kao da je upravo počeo da se oporavlja od neke teške bolesti - kosa je već počela da mu se povlači s čela. Žena mu je oprezno dotakla rame crvenom, od lužine natečenom rukom. On je nije pogledao niti je pokušao da je dodirne, pa ju je ona nakon nekog vremena povukla. U jednom trenutku mi je proletelo kroz glavu da više liče na brata i sestru nego na muža i ženu - on ima pamet, ona lepotu, pa ipak nije mogla da mi promakne nekakva sličnost, nešto nasledno što se nikada ne gubi. Kasnije, kad sam se vraćao kući, shvatio sam da uopšte ne liče; slični su bili samo zbog zaostalih tragova stresa i preživljene patnje. Cudno je kako nam bol obeležava lice, i kako zbog njega svi izgledamo kao jedna porodica.

Ona je rekla; „Možda ste za ‘ladno piće, gospodine...?’“

„Ja sam Edžekomb“, odgovorio sam. „Pol Edžekomb. I hvala. Jedno bi mi hladno piće baš prijalo, gospođo.“

Ona se vratila u kuću. Pružio sam ruku Hamersmitu, i on ju je kratko protresao. Stisak mu je bio hladan i mlitav. Ni na trenutak nije skinuo oči s dece u dnu dvorišta.

„Gospodine Hamersmit, ja sam glavni stražar bloka E u Državnom zatvoru *Hladna planina*. To je...“

„Znam šta je to“, odgovorio je on i sad me pogledao s malo više zanimanja. „I tako - glavni ključonoša Zejene milje stoji na mojoj zadnjoj verandi, i to u prirodnoj veličini. Sta vas je to naveo da prevalite pedeset milja, samo radi razgovora s tek povremenim reporterom lokalnih novina?“

„Džon Kofi“, odgovorio sam.

Verovatno sam očekivao nekakvu žestoku reakciju (stalno su mi se po glavi motala ta dečica, možda i bliznakinje... a možda i pseca kućica; i Deterikovi su imali psa), ali je Hamersmit samo podigao obrve i srknuo piće.

„Ali Kofi je sad vaš problem, ako se ne varam?“ upitao je Hamersmit.

„S njim baš i nema nekih velikih problema“, odgovorio sam. „Ne voli mrak, i stalno plače, ali nam sve to u našem poslu baš i ne stvara neke velike probleme. Videli smo mi i gore.“

„Stalno plače, a?“ upitao je Hamersmit. „Pa, misjim, za to zaista i ima razloga. S obzirom na ono što je učinio. Sta vas zanima?“

„Sve što mi možete reći. Pročitao sam sve vaše reportaže, pa me onda, naravno, zanima sve što nije u njima.“

On rni je uputio oštar, suv pogled.

„Kao, recimo, kako su devojkice izgledale? Kao, šta im je tačno uradio? Baš to vas zanima, gospodine Edžekomb?“

„Ne“, odgovorio sam, trudeći se da mi glas ostane blag. „Mene, gospodine, ne zanimaju Deterikove devojkice. Sirote su mrvice nažalost mrtve. Ali Kofi nije -još ne - i mene muči radoznalost.“

„U redu“, odgovorio je on. „Dovucite stolicu i sednite, gospodine Edžekomb. Oprostićete mi ako sam bio malo preoštar, ali u mom je poslu toliko lešinara. Do đavola, i mene su toliko puta optužili da sam jedan od njih. Hteo sam samo da budem siguran.“

„I jeste li?“

„Prilično“, odgovorio je, ali mu je glas zvučao skoro ravnodušno. Priča koju mi je ispričao skoro je ista kao i ona što sam je već stavio negde u ove zapise - pričala je o tome kako je gospođa Deterik otkrila da na verandi nema nikoga, kako su žičana vrata bila istrgnuta iz gornje šarke, kako su ćebad bila pobacana u ugao, i kako je na stepenicama bila krv; kako su se njen muž i sin dali u poteru za otmičarem; kako je potera dostigla najpre njih, a nedugo

zatim i Džona Kofija. Kako je Kofi sedeo na obali reke i ječao, i kako su mu devojčice bile smotane u masivnim rukama kao velike lutke. Mršav kao metla i u raskopčanoj beloj košulji i sivim gradskim pantalonama, reporter je govorio tihim glasom, lišenim emocija... ali mu oči ni na trenutak nisu napuštale dvoje dece koja su se smejala, natezala i naizmenično ljuljala dole, u senci, na dnu padine. Negde na sredini priče, gospoda Hamcrsmit se vratila s flašom domaćeg biljnog piva, hladnog i jakog i izvrsnog. Stajala je tako neko vreme i osluškivala, pa nas onda prekinula koliko je trebalo da podvikne deci da odmah dođu, jer tek što nije izvadila kolače iz peći.

„Evo nas, mama!“ odviknuo joj je sćušni devojački glasić, pa se žena opet vratila u kuću.

Kad je Hamersmit završio priču, rekao je: „I zašto ste sve to želeli da znate? Nikad me još nije posetio pandur iz Velike kuće, vi ste prvi.“

„Već sam vam rekao...“

„Radoznalost, aha. Ljudi znam da su ljudi radoznali, i Bogu hvala što je tako, da nema toga, izgubio bih posao, ili bih, da preživim, morao čak i nešto korisno da radim. Ali pedeset milja je dug put samo zarad toga da se zadovolji radoznalost, posebno kad je poslednjih dvadeset tako loš put. I zašto mi onda ne kažete istinu, gospodine Edžekomb? Ja sam zadovoljio vašu radoznalost, sad vi zadovoljite moju.“

Dobro, mogao sam reći, imao sam upalu mokraćnih kanala, i Džon Kofi je na mene položio ruku i izlečio me. To je učinio čovek koji je silovao i ubio one dve devojčice. I tako sam, naravno, počeo da se pitam - kao što bi se pitao svako na mome mestu. Čak sam se pitao da Homer Kribus i zamenik Rob Mekgi nisu slučajno zgrabili pogrešnog. Uprkos svim dokazima protiv njega, ipak sam se pitao. Zato što je čoveka koji u rukama ima takvu moć obično teško zamisliti kao čoveka koji siluje i ubija decu.

Ne, možda to ne bi išlo.

„Stalno sam sebi postavljao dva pitanja“, rekoh. „Prvo je da je li ikad pre učinio nešto slično.“

Hamersmit se okrenuo prema meni, a pogled mu se najednom izoštrio i razbistrilo od zanimanja, i najednom sam shvatio da je on

zaista bistar momak. Možda čak i brilijantan, ali na svoj tih, nenametljiv način.

„Zašto?“ upitao je. „Šta ste to saznali, Edžekomb? Šta vam je rekao?“

„Ništa. Ali ljudi koji jednom učine tako nešto, obično su to činili i pre. Svidi im se i pređe u naviku.“

„I onda mi je palo na um da bi mu se možda lako moglo ući u trag i to otkriti. Čoveku njegovog stasa, crncu od glave do pete, ne bi smelo biti teško udi u trag.“

„Možda vi tako mislite, ali sigurno grešite“, odgovorio je on. „Bar u Kofijevom slučaju. Ja to znam.“

„Već ste pokušali?“

„Da, i ostao praznih šaka. Dvojica sa železnice, sa stanice u Noksvilu, misle da su ga videli dva dana pre ubistva Deterikovih curica. Tu nema iznenađenja; kad su ga uhvatili, od šina Grejt Sauterna ga je delila samo reka, i verovatno je iz Tenesija stigao baš vozom. Dobio sarn i pismo od nekog čoveka koji kaže kako je početkom proleća našao nekog krupnog, đelavog crnca da mu seli nekakve sanduke - to je bilo u Kentakiju. Poslao sam mu Kofijevu sliku, i on mi je javio da je to on. Ali osim toga...“ Hamersmit je slegnuo ramenima i zavrteo glavom.

„Ne čini vam se to malo čudno?“

„Cini mi se *jako* čudno, gospodine Edžekomb. Kao da je pao s neba. A od njega nikakve pomođ; on se u ponedeljak već ne seća prošle nedelje.“

„Da, to je istina“, odgovorio sam. „I kako to objašnjavate?“

„Usred smo Depresije“, rekao je on, „eto *kako* ja to objašnjavam. Drumovi su puni ljudi. Emigranto bi da beru breskve u Kaliforniji, siromašni belci iz šikara bi hteli da prave automobile u Detroitu, crnci bi iz Misisipija u Novu Englesku u fabrike cipela ili tekstila. Sve živo - i crno i belo - misli da će sve biti bolje iza sledećeg grumena zemlje. To je taj prokleti američki način razmišljanja. Onda više ne primećuju ni orijaša kakav je Kofi... mislim, sve dok ne odluči da ubije dve devojčice. Dve *bele* devojčice.“

„I vi u to verujete?“ upitao sam.

Blago me je pogledao očima usađenim u ispijeno lice.

„Ponekad verujem“, odgovorio je.

Njegova žena se nagnula kroz prozor poput mašinovođe iz lokomotive i pozvala: „*Deco! Kolači su gotovi!*“ Potom se okrenula mčni. „Jeste li za ovsene kolače sa suviin groždem, gospodine Edžekomb?“

„Siguran sam da su izvrsni, gospođo, ali ću ih ovog puta preskočiti.“

„Dobro“, rekla je ona, pa uvukla glavu u kuću.

„Jeste li videli one njegove posekotine?“ upitao je najednom Hamersmit. Još je posmatrao svoju decu, koja se nisu mogla oteti zadovoljstvu ljuljanja - čak ni za ljubav zobenih kolača sa suvim groždem.

„Da.“ Ali sam se iznenadio što mu to nije promaklo. On je primetio moju reakciju, pa se nasmejao.

„Jedina velika braniočeva pobeda je oila kad je rekao Kofiju da skine košulju i pokaže poroti te ožiljke. Tužilac Džordž Peterson se tome protivio kao sam đavo, ali je sudija dopustio. Stari Džordž je mogao da uštedi trud - porote u ovim krajevima ne padaju na ta psihološka sranja kako se zlostavljani ljudi povremeno jednostavno ne mogu obuzdati. Oni veruju da se ljudi *uvek* mogu uzdržati. I taj način gledanja na stvari mi je prilično blizak... ali su ti ožiljci bili stvarno jezivi. To ste već primetili, Edžekome?“

Video sam ga golog pod tušem, i primetio sam, zaista; bilo mi je sasvim jasno o čemu to govori.

„Tu je pucala koža. Uzduž i popreko.“

„I znate šta to znači?“

„Neko je u njemu, dok je još bio mali, ubijao živog boga“, odgovorio sam. „Pre nego što je odrastao.“

„Ali ga nije i ubio, zar ne, Edžekomb? Taj je trebalo da štedi šibu i naprosto ga udavi u reci, kao zalutalo mače, šta kažete?“ Verujem da bi bilo politički mudro da sam se naprosto složio i pokupio se, ali nisam mogao. Jer sam ga video. I ne samo video, nego i osetio. Osetio dodir njegovih ruku.

„On je... čudan“, rekoh. „Ali u njemu kao da i nema prave brutalnosti. Znam kako su ga pronašli, i teško mi je da to pomirim s onim što iz dana u dan gledam u bloku. Ja poznajem nasilne ljude, gospodine Hamersmit.“ Pri tom sam, naravno, pomislio na Vortona,

Vortona kako lancima davi Dina Stantona i urla *To se zove veselje! Sta kažete, majku vam jebem!*

Sad me je posmatrao vrlo pažljivo, i pomalo se smeškao, smeškao onim smeškom neverice koji mi baš i nije bio po volji.

„Niste vi ovamo došli da vidite da li je on i negde drugde ubio neke druge devojčice“, rekao je. „Došli ste ovamo da vidite je li ih uopšte ubio. To je to, zar ne? Ispovedi se, sinko.“

Iskapio sam do kraja svoj hladni napitak, vratio flašu na sto i rekao: „I šta 'a? A vi?“

„Deco!“ povikao je on niz strminu, i pri tom se malo povio iz stolice. „*Smesta dođite na kolače!*“ Onda se ponovo zavalio i pogledao me. Onaj sitni smešak - onaj koji mi baš nije bio sasvim po volji - ponovo mu se pojavio na licu.

„Reci cu vam nešto“, rekao je. „I sad pazite dobro, jer bi to moglo biti nešto što bi morali da znate.“

„Slušam.“

„Imali smo psa koji se zvao Ser Galahad“, rekao je i pokazao prstom prema psećoj kućici. „Dobrog psa. Nikakve posebne pasmine, ali nežnog. Mirnog. Uvek spremnog da ti lizne ruku ili donese štap. Mnogi su mešanci baš takvi, slažete se?“

Slegnuo sam ramenima i klimnuo glavom.

„Dobar je mešanac, na mnogo načina, sličan tom vašem crncu“, rekao je on. „Upoznate ga, a potom često i zavalite. Nije vam baš jako koristan, ali ga držite kod sebe zato što *mislite* da on voi baš vas. Ako imate sreće, gospodine Edžekomb, u to se nikad i ne razuverite. Sintija i ja nismo bili te sreće.“ Tu je uzdahnuo - bio je to dugačak i nekako šupljikav zvuk, kao kad vetar prevrće uvelo lišće. Ponovo je pokazao na pseću kućicu, i ja sam se upitao kako mi je pre promakla ta opšta atmosfera napuštenosti, kao i činjenica da je mnogo izmeta na vrhu već pobeležilo i pretvorilo se u prah.

„Ja bih mu čistio to okolo“, rekao je Hamersmit, „i popravljao mu krov nad glavom da ne prokišnjava. I u tom je pogledu Ser Galahad bio sličan vašem južnjačkom crncu, koji to ne ume da za sebe uradi. A sada to nisam ni dotakao, nisam tome ni prišao sve od nesreće... ako se to može nazvati nesrećom. Došao sam s puškom i ubio ga, ali od tada nisam ni prišao. Nisam mogao da se nateram. Verujem da ću s vremenom moći. Počistiću taj svinjac i srušiti kućicu.“

Najednom su došla deca, i ja sam najednom poželeo da ne dolaze; najednom je to bilo nešto što sam želeo manje od svega na svetu. Devojčica je bila sasvim u redu, ali dečak...

Zalupali su nogama po stepenicama, pogledali me, zakikotali se, pa krenuli prema vratima kuće.

„Kalebe“, rekao je Hamersmit. „Dođi ovamo. Samo na trenutak.“

Devojčica je - nesumnjivo njegova sestra bliznakinja, jer su očito bili istog uzrasta - samo produžila u kuhinju. Dečak je prišao ocu, zagledan u noge. Znao je da je ružan. Imao je, rekao bih, samo četiri godine, ali i to je dovoljno da čovek shvati da je ružan. Otac je dečaku pod bradu stavio dva prsta i pokušao da mu podigne glavu. Dečak se tome isprva opirao, ali kad je otac rekao: „Molim te, sine“, tonom blagosti, smirenosti i ljubavi, dečak je učinio kako mu je rečeno.

Iz kose mu se pružala velika, kružna posekotina, pa se spuštala niz čelo, preko mrtvog i ravnodušno iskrenutog oka, i tako dalje sve do ivice usana, unakaženih u znalački kez kartaroša ili možda čak i okorelog makroa. Jedan obraz bio mu je lep i gladak; drugi je bio skvrčen kao panj. Verovatno je na njemu nekad bila rupa, ali je bar ona zarasla.

„Ima samo jedno oko“, rekao je Hamersmit milujući dečakov ispupčeni obraz gotovo ljubavničkim prstima. „Mislim da je imao sreće što nije ostao slep. Pao je na kolena, i hvala Bogu bar na tome. Kalebe?“

„Da, gospodine“, odgovorio je dečak bojažljivo - dečak kojeg će na igralištima, tokom svih godina njegovog jadnog i bednog školovanja nemilosrdno, uz posprdni smeh, mlatiti siledžije, dečak koga nikad neće zvati da se s njima igra žmurke, i koji, kad odraste do muževnog doba i potreba verovatno nikad neće spavati sa ženom koju nije kupio i platio, dečak koji će uvek stajati izvan toplog i osvetljenog kruga svojih vršnjaka, dečak koji će se sledećih šezdeset do sedamdeset godina života gledati u ogledao i misliti *ružan, ružan, ružan*.

„U kuću i na kolače“, rekao je otac, i poljubio sina u podrugljivo iskrivljena usta.

„Da, gospodine“, odgovorio je Kaleb i šmugnuo u kuću.

Hamersmit je iz zadnjeg džepa izvadio maramicu i njom obrisao oči - bile su suve, ali pretpostavljam da se već navikao na to da mu budu vlažne.

, Još pre nego što su se rodili, taj pas je bio ovde“, rekao je. „Kad ih je Sintija donela kući, doveo sam ga u kuću da ih onjuši, i Ser Galahad im je liznuo ruke. Te njihove male ručice.“ Klimnuo je glavom kao da to želi da potvrdi samom sebi. „On se igrao s njima; i lizao bi Ardenu po licu dok se ne bi zakikotala. Kaleb ga je stalno vukao za uši, a kad je tek počeo da uči da hoda, znao bi obići dvorište držeći se Galahadu za rep. Pas nikad na njega nije ni *zarežao*. Ni na njega ni na nju.“

Sad su došle i suze; obrisao ih je mahinalno, kao da u tome ima već puno prakse.

„Za to nije imao nikakvog razloga“, rekao je. „Kaleb mu nije učinio ništa nažao, nije na njega ni podviknuo, ništa. Ja znam. Jer sam bio kraj njega. Da nisam, skoro sigurno bi ga ubio. A šta se dogodilo, gospodine Edžekomb? Baš *ništa*. Dečko je okrenuo lice tačno prema psu, i onda je Ser Galahadu najednom došlo u glavu - u ono što psi u njoj imaju - da se na njega baci i ugrize ga. I ubije, ako može. Dečko je bio tačno ispred njega, i pas je ugrizao. A isto se to dogodilo i s Kofijem. Zatekao se onde, ugledao ih na verandi, odneo ih, silovao, ubio. Rekli ste da bi morao da postoji nekakav znak da je nešto slično učinio i ranije, i znam na šta mislite, ali je sasvim moguće da mu je to zaista *prvi* put. Ni moj pas pre toga nikad nikoga nije ujeo; učinio je to samo tada i nikad više. Možda ni Kofi, kad bi ga pustili, to više nikad ne bi učinio. Možda ni moj pas ne bi više nikada ujeo. Ali ja, shvatate, nisam razmišljao o tome. Uzeo sam pušku, uhvatio ga za ogrlicu i razneo mu glavu.“

Teško je disao.

„Nisam ja nikakav primitivac, gospodine Edžekomb, išao sam i na koledž u Bouling Grinu, slušao sam istoriju i novinarstvo, čak i nešto filozofije. I smatram sebe prosvetljenim čovekom. Ne verujem da bi me takvim smatrali i na Severu, ali ja sebe takvim smatram. I ne bih pristao da se vrati ropstvo ni za sav čaj iz čitave Kine. I mislim da u svojim nastojanjima da rešimo rasne probleme moramo biti i humani i velikodušni. Ali ne smemo zaboraviti da će vaš crnac ugristi ako mu se samo ukaže prilika, baš kao što će ugristi i mešanac ako

mu se ukaže prilika i ako mu to prode kroz glavu. I sad biste želeli da znate je li on to učinio, vaš uplakani gospodin Kofi sav prekriven ožiljcima?“

Klimnuo sam glavom.

„0, da“, odgovorio je Hamersmit. „Učinio je to. Nemojte u to sumnjati i ne okrećite mu leđa. Možete se izvući jednom ili stotinu puta... čak i hiljadu... ali na kraju...“ Podigao je ruku pred oči i hitro spojio prste, kao da ujeda šakom. „Je li vam jasno?“

Ponovno sam klimnuo glavom.

„Silovao ih je, ubio ih je, a posle mu je bilo žao... ali te su devojčice i dalje bile silovane, i dalje mrtve. Ali ćete ga srediti, Edžekomb? Za nekoliko nedelja ćete ga srediti tako temeljno da više nikađ ne učini to što je učinio.“ Ustao je, prišao ograde verande, pa se neodređeno zagledao u pseću kućicu, koja je stajala u središtu nabijenog parčeta zemlje, usred starog izmeta. „A sad ćete me morati izviniti“, rekao je. „Kako popodne ne moram na sud, možda bih mogao malo posetiti svoju porodicu. Ljudska deca su mala samo jednom u životu.“

„Samo vi idite“, odgovorio sam. Usne su mi bile nekako otupele i daleke od tela. „I hvala vam što ste za mene našli vremena.“

„Nema na čemu“, rekao je on.

Od Hamersmitove kuće sam se odvezao pravo u zatvor. Bila je to duga vožnja, i ovog puta nisam mogao da je skratim pevanjem pesmica. Kao da su se iz mene izgubile sve pesme, bar na neko vreme. Stalno mi je pred oči dolazilo unakaženo lice tog jadnička. I Hamersmitova šaka, i prsti koji su se dizali i spuštali, kao da ujedaju.

5

Divlji Bil Vorton je na svoj prvi izlet u disciplinsku sobu krenuo već sutradan. Jutro i popodne proveo je miran kao bubica, ali uskoro ćemo otkriti da to za njega nije prirodno stanje, i da najavljuje nevolju. A onda, negde oko pola osam te večeri, Hari je osetio kako mu po čistim pantalonama uniforme, koje je prvi put obukao tek danas, prska nešto toplo. Bila je to mokraća. Vilijam Vorton je stajao u svojoj čeli' širokim osmehom pokazivao potamnele zube, i pišao uzduž 1 popreko Hariju Tervilgiru po cipelama i pantalonama.

„Ta svinja je ceo dan štedela pišaću samo za ovaj trenutak“, rekao je Hari kasnije, još zgranut i zgađen.

No dobro, tu smo gde smo. Došao je trenutak da pokažemo Vilijamu Vortonu ko je šef parade u bloku E. Hari je pozvao Brutalnog i mene, a ja sam dao uzburu Dinu i Persiju, koji su takođe bili na dužnosti. Tad smo, ne zaboravite, imali već tri zatvorenika, i bili u stanju takozvane pune pokrivenosti, s tim što je moja grupa imala smenu od sedam uveče do tri ujutru - u baš najzgodnije vreme za nastanak problema - dok su preostale dve ekipe pokrivale ostatak dana. U ostalim ekipama su uglavnom bili sezonci, obično pod zapovedništvom Bila Dodža. Što sve u svemu nije bilo ni tako loše, a slutio sam da bi život mogao postati i još lepši kad bih Persija uspeo da prebacim u dnevnu smenu. Što mi, međutim, nikad nije uspelo. Ponekad se pitam da li bi i to - da se dogodilo - išta promenilo.

No, bilo kako bilo, kroz skladište je, nasuprot Veseloj varnici, prolazila široka glavna vodovodna cev, pa su Din i Persi na nju zašrafili dugo platneno vatrogasno crevo. Potom su stali kraj ventila da ga u slučaju potrebe i otvore...

Brutalni i ja smo požurili u Vortonovu čeliju, gde je on i dalje stajao, i dalje se cerio, dok mu je alatka i dalje visila iz pantalona. Pre nego što sam sinoć pošao kući, poslednje mi je bilo da iz disciplinske sobe uzmem ludačku košulju i bacim je na policu u svojoj kancelariji, jer sam pomislio kako bi nam mogla zatrebati za naše novo problematično dete. Sad sam je držao u ruci, a kažiprst

mi je bio podvučen pod jedan od platnenih kaiševa. Hari je došao meni iza leđa, vukući za sobom vatrogasno crevo, od koje je cev dalje tekla kroz moju kancelariju, pa niz stepenice šupe, pa sve do bubnja s kog su je Din i Persi odmotavali što su brže mogli.

„Hej, kako vam je bilo?“ upitao je Divlji Bil. Smejao se kao dete na karnevalu, toliko da nije mogao ni da govori, a niz obraze su mu se kotrljale krupne suze. „Evo vas nazad, trčecim korakom, sigurno vam je bilo fino. Sad vam kuvam malo govana za prilog. Fina, mekana. Sutra ih dobijete u glavu...“

Video je kako otključavamo vrata ćelije, i oči su mu se suzile. Video je da Brutalni u jednoj ruci drži revolver, a u drugoj pendrečinu, pa su mu se suzile još više.

„Momci, možete doći na nogama, ali izaći ćete na ledima, to vam garantuje Bili Kid“, rekao nam je. Pogled mu se vratio na mene. „Ako misliš da ćeš me strpati u tu ludačku košulju, stari seronjo, savetujem ti da pod hitno počneš da smišljaš nešto drugo“

„Znaš šta, mali, nećeš ti ovde određivati na koju se muziku igra“, odgovorio sam mu. „To je već trebalo da shvatiš, ali mislim da si tako glup da ti to neće ući u glavu bez malo poduke.“

Do kraja sam otključao rešetku i odgurnuo je po šinama. Vorton se povukao do kreveta, dok mu je kita i dalje visila iz pantalona, pa ispružio ruke prema meni, iskrenuo dlanove i prstima me pozvao da priđem.

„Samo dođi, maora drtino, jebem li ti mater“, rekao je Bili Kid. „Da, igračemo se škole, u redu, samo cu ja biti uča.“ Sad je i pogled i kež pun crnih zuba uputio Brutalnom. „Idemo, rmpalijo, ti prvi. Sad ne možeš da mi se prikradeš iza leđa. I spusti tu utoku - svejedno nedeš pucati, zar ne, kretenu - pa da vidimo, jedan po jedan. Da vidimo koji je bolji junak od megda...“

Brutalni je ušao u ćeliju, ali nije krenuo prema Vortonu. Kad je prošao kroz vrata, odmah se prebacio levo, i kad je Vorton ugledao upereno crevo, pogled mu se ponovo suzio.

„Ne, nećeš“, rekao je. „O ne, ti pos...“

„Dine!“ viknuo sam. „Puštaj! Pusti do kraja!“

Vorton je skočio, i Brutalni ga je elegantno opaučio - siguran sam da je Persi sanjao o takvom žvajzu - preko čela, raspalio ga tačno preko obrva. Vorton, koji je sigurno mislio da pre njega nismo

ni znali šta su to problemi, pao je na kolena, očiju otvorenih, ali obnevidelih. A onda je došla i voda, i Hari se zateturio korak unatrag, ponesen njenom snagom, ali je i dalje čvrsto držao crevo, upereno kao puška. Mlaz je Divljeg Bila Vortona udario posred prsa, napola ga okrenuo i odgurno pod krevet. Na drugom kraju hodnika, Delakroa je skakutao s noge na nogu, kreštavo podvriskivao i psovao Džona Kofija, tražeći od njega da mu priča šta se dešava, ko vodi, i kako se tom *gran' fou* novajliji sviđa ta kineska vodena metoda. Džon nije odgovorio ništa, nego je samo mirno stajao u prekratkim pantalonama i zatvorskim papučama. Ja sam mu samo uputio jedan kratak pogled, ali je i to bilo dovoljno da primetim onaj isti stari izraz lica, i tužan i spokojan. Kao da je čitavu tu priču već video, ali ne jednom ili dvaput, nego hiljadu puta.

„*Isključi vodu!*“ doviknuo je Brutalni preko ramena, pa uleteo u ćeliju. Uvukao je napola onesvešćenom Vortonu ruke ispod pazuha pa ga izvukao ispod kreveta. Vorton je kašljao i krkljao. S čela, iznad obrva, tamo gde mu je palica Brutalnog rascepila kožu, u ošamućene mu se oči cedila krv.

Mi smo, Brutalni i ja, taj posao oblačenja košulje razradili u čitavu nauku, razradili kao što par igračica u vodvilju uvežbava novu plesnu tačku. S vremena na vreme znalo pokazalo bi se koliko se to vežbanje isplati. Kao na primer sada. Brutalni je uspravio Vortona i ispružio mu ruke prema meni, kao kad klinac zakreće ruke krpenoj lutki. Svest je Vortonu tek počela da sviće u očima, svest da mu je sad poslednji trenutak da ponovo krene u boj, ili će za sve biti prekasno, ali je između mozga i mišića još vladao kvar na vezama, i pre nego što je stigao da ih popravi, ja sam mu već nabio ruke u rukave a Brutalni mu je zatvarao kopče na leđima. Dok se on time bavio, ja sam ga uhvatio za kaiševe na zglavcima, povukao mu ruke uz bokove, i povezao mu šake drugim platnenim kaišem. Na kraju je izgledalo kao da sam sebe gri.

„Đavo je jebi, debilu tolki, šhta mu rade?“ zavrištao je Delakroa. Čuo sam i ciku gospodina Džinglsa, kao da bi i on voleo da zna.

Sad je stigao i Persi, u košulji mokroj i prilepljenoj od rvanja s glavnom cevi, i lica usijanog od ushićenja. Za njim je došao i Din, s crvenkastom masnicom preko grkljana, i očito mnogo manje ponosan.

„Idemo sad, Divlji Bile“, rekao sam i trzajem digao Vortona na noge. „Idemo malo raditi nožicama.“

„*Nemoj me tako zvati!*“ prodorno je vrisnuo Vorton, i mislim da je tada po prvi put pokazao nekakva stvarna osećanja, a ne samo maskirne mrlje lukave životinje. „Divlji Bil Hičkok je bio govno, a ne graničar! I nikad nije pošao na medveda s bouvi nožem! Izvidnik s policijskom značkom, golo govno! Glupi seronja, okrenuo leđa vratima, i neki ga pijanac upucao ko pizdu!“

„0, majku mu Božju, *predavanje iz istorije*!“ uskliknuo je Brutalni pa ga izgurao iz ćelije. „Kad čoveka tu stave pod ključ, on nikad ne zna šta ga čeka, zna samo da je to sigurno nešto jako fino. Ali ako su oko tebe sve sami fini ljudi, baš kao i ti, zar bi i moglo da bude drugačije? I znaš šta? Uskoro ćeš i ti biti samo istorija, Divlji Bile. U međuvremenu, idemo, idemo. Na drugom kraju smo ti pripremili sobu. Sobu, moglo bi se reći, za hlađenje.“ Vorton je ispustio gnevni, neartikulisani krik i bacio se na Brutalnog, iako je sad bio uredno zakopčan u košulju, a ruke su mu bile vezane iza leđa. Persi je već hteo da potegne palicu - Vitmurovo rešenje za sve životne probleme - ali mu je Din stavio ruku na zglavak. Persi mu je uputio zbunjen, napola negodujući pogled, kao da želi da kaže da bi, posle onoga što mu je Vorton učinio, Din trebalo da bude poslednji čovek na svetu da ga zadržava.

Brutalni je gurnuo Vortona. Ja sam ga uhvatio i gurnuo na Harija. A Hari ga je pogurao Zelenom miljom, kraj Delakroa, koga je sve to silno zabavljalo, i flegmatičnog Kofija. Vorton je potrčao, da ne padne na nos, čitavim putem sipajući psovke. Pljuvao ih je kao plamenik iskre. Zatvorili smo ga u zadnju ćeliju levo, dok su Din, Hari i Persi (koji se bar jednom nije jadao kako je nepravedno da toliko radi), izbacivali sva ona sranja iz disciplinske sobe. Dok su oni bili zabavljeni time, ja sam se s Vortonom upustio u kraći razgovor.

„Ti misliš da si žilav“, rekao sam, „i možda i jesi, sinko, ali ti to ovde ne vredi ni pišljiva boba. Pusti nas da živimo, i mi ćemo pustiti tebe. A ako ne budeš hteo, na kraju ćeš opet umreti kako ti je suđeno, samo što ćemo te pre toga zašiljiti kao olovku.“

„Kako će vam biti drago kad budem ispuštao dušu“, rekao je Vorton hrapavim glasom. Pokušavao je da se oslobodi, iako je nesumnjivo znao da mu od toga može biti samo još gore, i lice mu je

bilo crveno kao paradajz. „Ali pre nego što odem, pretvoriću vam život u pakao.“ Iskezio je zube na mene poput ljutitog babuna.

„Ako si želeo samo to, da nam pretvoriš život u pakao, onda bi mogao i da prestaneš, jer si u tome već uspeo“, rekao je Brutalni. „Ali što se tiče tvog boravka na Milji, Vortone, baš nas briga hoćeš li ga čitavog provesti u sobi s mekim zidovima. I možeš da tu prokletu ludačku košulju nosiš sve dok zbog zastoja krvi ne dobiješ gangrenu, pa ti ruka otpadne.“ Zastao je. „Ovde ionako ne zalazi baš niko, i ti to znaš. A ako misliš da će nekoga zbog tebe baš jako zaboleti guzica, onda bi ti bolje bilo da još jednom produmaš o tome. Za svet u celini, ti si samo još jedan mrtav razbojnik.“

Vorton je pažljivo proučavao Brutalnog, a na licu mu je bledeo gnev.

„Pustite me“, rekao je pomirljivim glasom - glasom isuviše i umno zdravim i razložnim a da bi mu se smelo verovati. „Biću dobar. Časna reč.“

Hari se pojavio na vratima ćelije. Kraj hodnika je izgledao kao rasprodaja starudije, ali kad jednom krenemo, sve ćemo brzo dovesti u red. Činili smo to i ranije; prošli smo taj dril.

„Sve spremno“, rekao je Hari.

Brutalni je zgrabio grbu platna ispod koje se krio Vortonov desni lakat, i cimnuo ga na noge.

„Ajde idemo, Divlji Bili. I pokušaj to da gledaš s lepše strane. Sad pred sobom imaš bar dvadeset četiri sata da se podsećaš kako nikad ne smeš da sediš leđima okrenut vratima, i nikad da se ne uzdaš u kečeve i osmice.“

„Ajde, pustite me“, rekao je Vorton. Prešao je pogledom s Brutalnog na Harija, pa na mene, a onda mu je u lice ponovo upuzalo crvenilo. „Biću dobar - rekao sam vam da sam naučio lekciju. Ja... ja... *ammmmmmahhhhhh*..“

I najednom se srušio, s pola tela u ćeliji, a pola na istrošenom linoleumu Zelene milje, pa je počeo da se trese i bacaka. „Gospode Bože, strefio ga napad“, prošaputao je Persi.

„0, svakako, a moja je sestra kurva vavilonska“, odgovorio je Brutalni. „Svake subote, pod dugom belom koprenom, samo za Mojsija pleše trbušnjak.“ Pognuo se i uhvatio Vortona ispod pazuha. Ja sam ga uhvatio ispod drugog. Vorton se koprcalo između nas

poput uhvaćene ribe. To nošenje njegovog tela koje se neprestano trzalo, uz slušanje gundanja s jednog i prdeža s drugog kraja, bio mi je jedan od ružnijih doživljaja u životu.

Ja sam podigao pogled i na trenutak se susreo s očima Džona Kofija. Oči su mu bile podlivene krvlju, a crni obrazi mokri. Opet je plakao. Pomislio sam na Hamersmita i onaj pokret rukom, kao da ujeta, i malo se stresao. Zatim sam svu pažnju ponovo posvetio Vortonu.

Ubacili smo ga u disciplinsku sobu kao da je vreća, i gledali ga kako leži na podu, kako se žestoko izvija kraj odvoda u kojem smo jednom tražili miša, onoga koji je svoj život u bloku E počeo pod imenom Parobrodar Vili.

„Ma boli me i da proguta vlastiti jezik i crkne“, rekao je Din hrapavim i promuklim glasom, „ali dajte, momci, pomislite na papirologiju! Tome ne bi bilo ni kraja ni konca.“

„Ma vrlo važno za papirologiju, pomislite na saslušanja“, rekao je Hari smrknuto. „Ostali bismo bez tog posranog posla. I brali pasulj u Misisipiju. A znate li vi šta je to Misisipi? To je indijanska reč za čmar.“

„Neće on ni da umre, niti da proguta jezik“, rekao je Brutalni. „Kad sutra otvorimo ova vrata, biće kao Bog. Držite me za reč.“

A tako je i bilo. Covek koga smo sutradan uveče vratili u ćeliju bio je miran, bled i naizgled obuzdan. Hodao je oborene glave, kad smo mu skinuli košulju nikoga nije pokušao da napadne, i samo je bezvoljno zurio u mene kad sam mu rekao da će sledeći put proći isto tako, i da samo treba da se upita koliko bi dugo voleo da piša u gaće i kašičicom jede hranu za decu.

„Biću dobar, gazda, naučio sam lekciju“, šaptao je on poniznim glasom dok smo ga vraćali u ćeliju. Brutalni me je pogledao i namignuo.

Sutradan, pred kraj dana, Vilijam Vorton, koji je za sebe bio Bili Kid a nikad ta seljačinapolicaјčina Divlji Bil Hičkok, od starog Tu-Tua kupio je čokoladnu torticu. Vortonu je bilo izričito zabranjeno takvo trgovanje, no kako je popodnevena ekipa bila skrpljena od sezonaca - mislim da sam to već rekao - posao je bio sklopljen. Tu-Tu je sigurno sve to znao, ali za njega su ta kola sa zakuskom oduvek bila otelovljenje filozofije „para buši gde burgija neće“.

Te noći, kad je Brutalni krenuo u obilazak, Vorton je stajao na vratima svoje ćelije. Pričekao je da ga Brutalni pogleda, pa zabio dlanove u nabrekle obraze i u lice mu štrcnuo gust i zapanjujuće dug mlaz čokoladnog mulja. U gubicu je bio ugurao čitavu torticu, sačekao da se otopi, pa je ispljunuo kao duvan za žvakanje.

Vorton se srušio poleđuške na krevet, s čokoladnom jarećom bradicom. Počeo je da se rita i zauriao od smeha, pa prstom pokazao na Brutalnog, koji je na licu imao mnogo više od jareće bradice.

„yiđe, gospodin, crni malji Sambo, jahjah, gazda, jahjah, kako spavala?“ Vorton se uhvatio za trbuh i grohotom nasmejao. „Bože, da sam samo mogao da serem! Sta bih dao! Da sam samo imao malo toga...“

„Već se *jesi* usrao“, progundao je Brutalni, „i nadam se da si već spakovao kofere, zato što se vraćaš u svoj omiljeni toalet.“

Još jednom smo zamotali Vortona u košulju, i još jednom smo ga smestili u sobu s inekim zidovima. Ovog puta na dva dana. Ponekad bismo ga čuli kako unutra besni, ponekad bismo ga čuli kako obećava da će biti dobar, a ponekad opet kako vrišti da mu treba doktor, jer umire. Uglavnom je, međutim, bio tih. A bio je tih i kad smo ga opet izvadili, kad je krenuo prema svojoj ćeliji tupog pogleda i oborene glave, a kad mu je Hari rekao: „Ne zaboravi, sve zavisi samo od tebe“, na to nije odgovorio. Neko vreme će biti dobar, a onda će opet pokušati nešto drugo. Od svega toga baš ništa nije bilo baš jako novo (dobro, osim možda onog s torticom; čak je i Brutalni priznao da je to bilo prilično originalno), ali je već i sama njegova upornost bila jeziva. Bojao sam se da bi pre ili posle nekome mogla da popusti pažnja, i da bi onda đavo odneo šalu. Sve bi to još moglo i da se oduži, zato što je negde imao advokata koji je preokrenuo nebo i zemlju, uveravajući sve živo da bi bilo veliko zlo ubiti tog dečka na čijem se čelu još nije ni osušila rosa prve mladosti... i koji je, slučajno, bio beo kao i stari Džef Daviš. To bi mu, međutim, bilo besmisleno zameriti, jer je posao njegovog advokata svejedno bio da ga izvlači iz stolice. Ali je naš bio da ga držimo solidno ćorkiranog. Ali će ga na kraju, s advokatom ili bez njega, Vesela varnica skoro sigurno dobiti za sebe.

6

Bilo je to one nedelje kad se Melinda Murs, upravnikova žena, vratila iz Indijanole. Doktori su s njom završili; dobili su te svoje rendgenske fotografije koje su otvarale zanimljiv novi pristup tumoru u njenoj glavi; dokumentovali su slabost ruke i parališuće bolove čiju je torturu tada skoro neprestano trpela, i tako su s njom završili. Njenom mužu su dali gomilu pilula s morfijumom i poslali je kući da umre. Hal Murs je do tada već bio skupio nešto dana za bolovanje - ne baš mnogo, jer ih u to vreme baš i nisu davali puno, ali je uzeo koliko je mogao da joj pomogne u neizbežnom.

Moja žena i ja smo otišli da je obiđemo možda tri dana po povratku kući. Ja sam pre toga pozvao, i Hal je rekao: *Da, bilo bi lepo, Melinda se oseća baš dobro, i bilo bi joj jako drago da vas vidi.*

„Što mrzim ovakve posete“, rekao sam Dženis dok smo se vozili prema kućici u kojoj su Mursovi proživeli većinu godina svoga braka.

„Svi ih mrze, dušo“, odgovorila je ona i potapšala me po ruci. „Ali će to osnažiti i nas i nju.“

„I ja se nadam.“

Melindu smo zatekli u dnevnoj sobi, smeštenu u jarki kosi zrak nerazumno toplog oktobarskog sunca, i moja prva preneražena misao bila je da je izgubila četrdeset kila. Što, naravno, nije bila istina - da joj se to dogodilo, ništa ne bi ni ostalo - ali to je bila prva reakcija mozga na izveštaj očiju. Lice joj je bilo tako upalo, da se kroz njega nazirala lobanja, a koža joj je bila bela kao alabaster. Ispod očiju bilisu joj tamni podočnjaci. I sad sam je prvi put u životu video kako sedi u svojoj stolici za ljuljanje, a da joj krilo nije puno pletiva ili avganistanskih kvadrata koje treba povezati u tepih. Samo je sedela tako. Kao u čekaonici na železničkoj stanici.

„Melinda“, rekla je moja žena toplo. Verujem da ju je prizor šokirao kao i mene - možda i više - ali je to savršeno prikrila, kao što to neke žene mogu. Prišla je Melindi, kleknula pored stolice za ljuljanje, i uhvatila upravnikovu ženu za ruku. U tom trenu mi je pogled slučajno pao na plavi tepih kraj ognjišta. Pomislio sam kako

bi trebalo da je boje umornih starih limuna, zato što se sada ta soba pretvorila u samo još jednu verziju Zelene milje.

„Donela sam ti malo čaja“, rekla je Džen, „kakav često kuvam i sebi. To je jako fin čaj, od koga ti se pomalo spava. Ostavila sam ti ga u kuhinji.“

„Baš ti hvala, mila“, odgovorila je Melinda. Glas joj je bio tako star i mrzovoljan.

„Kako se osećaš, dušo?“ upitala je moja žena.

„Bolje“, odgovorila je Melinda glasom kao da struže po rđi. „Ne baš da bih išla na seoski ples, ali danas bar ne boli. Dali su mi nekakve pilule protiv glavobolje. Ponekad čak i pomažu.“

„To je onda dobro, zar ne?“

„Ali višć ne mogu držim kako treba. Nešto mi se dogodilo... s rukom.“ Podigla ju je i pogledala kao da je vidi prvi put u životu, pa je opet spustila u krilo. „Nešto mi se dogodilo... s celim telom.“ I sad je zaplakala bezglasno, i to me je podsetilo na Džona Kofija. I sad mi je u glavi ponovo zazvonilo, ono što je rekao: *Pomogao sam vam, zar ne? Pomogao sam vam, zar ne?* Kao refren koga se ne možeš osloboditi.

Tada je ušao Hal. On me je odvuкао, i ako vam kažem da mi je zbog toga drago, zaista mi možete verovati. Otišli smo u kuhinju, i on mi je nalio pola merice belog viskija, vruću robu direktno iz seljačkog kazana. Kucnuli smo se čašama i potegli. Švercovani napitak je palio grlo kao vrelo ulje, ali je u želucu bilo rajsko blaženstvo. Pa ipak, kad je Murs ponovo prema meni nagnuo kriglu s poklopcem, i tako me bez reči upitao hoću li i drugu polovinu, ja sam odmahnuo i glavom i rukom. Divlji Bil Vorton je izgubio svaku vlast nad sobom - bar privremeno - i ne bi bilo pametno naci mu se u blizini s glavom zamagljenom od pića. Čak ni dok su između nas rešetke.

„Ne znam, Pole, koliko ću još moći da izdržim“, rekao je tiho. „Ujutru mi dolazi jedna mala u ispomoć, ali doktori kažu da bi mogla da izgubi vlast nad crevima, i... i...“ Zastao je, dok mu je radilo grlo, žestoko se trudeći da ponovo ne zaplače preda mnom.

„Prati događaje kako najbolje znaš i umeš“, rekao sam. Ispružio sam ruku preko stola i kratko mu stisnuo delimično oduzetu šaku napola pokrivenu staračkim pegama. „Probijaj se tako iz dana u dan,

a ostatak prepusti Bogu. A šta drugo i možeš?“ »Verovatno ništa. Ali je to tako teško, Pole. Ne dao ti Bog da ikad otkriješ koliko.“

S vidljivim trudom je pokušao da se pribere.

„A sad mi reci šta ima novog. Kako ide s Vilijamom Vortonom? I kako se slažeš s Persijem Vitmurom?“

Neko vreme smo razgovarali o poslu, pa smo tako i posetu priveli kraju. Posle toga, dok smo se vozili kući, i dok mi je žena sedela na suvozačevom sedištu - skoro sve vreme suznog oka i zamišljena - po glavi su mi se, kao gospodin Džingls po Delakroovoj ćeliji, motale Kofijeve reči: *Pomogao sam vam, zar ne?*

„To je strašno“, rekla je moja žena u jednom trenutku tupim glasom. „I niko joj baš ničim ne može pomoći.“

Ja sam potvrdno klimnuo glavom i pomislio: *Pomogao sam vam, zar ne?* Ali to je bilo ludo, i ja sam se iz petnih žila trudio da to odagnam iz glave.

Kad smo skrenuli u naše dvorište, ona je napokon progovorila i po drugi put - ali ne o svojoj staroj prijateljici Melindi, nego o mojoj upali mokraćnih kanala. Želela je da zna je li mi zaista prošla. Zaista je prošla, odgovorio sam.

„Baš fino“, rekla je i poljubila me iznad obrve, u onu tačku od koje se sav stresem. „Možda bismo, ovaj, sad mogli malo. Mislim, ako imaš vremena i želje.“

Kako sam drugog imao u izobilju a prvog taman dovoljno, uzeo sam je za ruku i odveo u spavaču soou i skinuo je, a ona me pomilovala po delu tela koji je natekao i počeo da pulsira, ali me više nije bolelo. Ali kad sam zašao u njenu milinu, i počeo da klizim onako polako, kako to ona najviše voli - kako smo to oboje najviše voleli - po glavi mi se vrzmao samo Džon Kofi, i njegove reči, kako mu je pomogao, pomogao, pomogao, zar ne? Kao odlomak pesme koji ti ne izlazi iz glave dok ne bude sasvim spreman i zreo.

Kasnije, kad sam se vozio prema zatvoru, najednom sam počeo da razmišljam o tome kako bi uskoro trebalo početi probe za Delakroovo pogubljenje. Ta me je misao podsetila da će Persi ovog puta biti u prvom planu, i tu me je prošao drhtaj jeze. Rekao sam sebi da jednostavno izdržim, još jedno pogubljenje pa smo se Persija Vitmura rešili zauvek... ali sam i dalje osećao tu drhtavicu, kao da upala od koje sam bolovao nije uopšte prošla, nego je samo

promenila mesto, pa mi sad više ne kuva prepone, nego smrzava kičmu.

„Kreći“, rekao je Brutalni Delakrou sutradan uveče. „Idemo u malu šetnju. Ti i ja i gospodin Džingls.“ Delakro ga je pogledao s nepoverenjem, pa iz kutije za cigare izvadio miša. Stavio ga je na skupljeni dlan i pogledao Brutalnog suženim očima.

„O čemu ti to?“ upitao je.

„Ovo je veliko veče za tebe i gospodina Džinglsa“, rekao je Din, kad su se on i Hari pridružili Brutalnom. Lanac modrica oko Dinovog vrata je sad već poprimio ružnu žutu boju, ali je ponovo mogao da govori a da mu glas ne zvuči kao pseći, koji laje na mačku. Pogledao je Brutalnog. „Da mu stavimo okove, šta kažeš, Brutalko?“

Brutalni se na trenutak zamislio. eкао je napokon. „Hoćeš li biti dobar, Del? I ti i miš, obojica? Na kraju krajeva, večeras praviš predstavu za prilično krupne zverke.“

Persi i ja smo stajali pored stola za dežurnog, i sve to posmatrali, pri čemu je Persi prekrstio ruke na grudima, a na usnama mu je bio sitan, prezriv osmeh. Posle nekog vremena je iz džepa izvadio bakelitni češalj i latio se sređivanja frizure. Sve to je posmatrao i Džon Kofi, koji je nemo stajao uz rešetke svoje ćelije. Vorton je ležao na krevetu, i zurio u plafon, slep i gluv na čitavu predstavu. On je i dalje „bio dobar“, iako su ono što je on zvao *dobar* doktori u *Brajar Ridžu* zvali *katatoničan*. A tu je bio i još neko. Njega su mi sklonili s očiju u moju kancelariju, ali mu je mršava senka padala kroz vrata na Zelenu milju.

„Šta to bilo, ti *gran' fou*?“ upitao je Del svadljivo pa, kad je Brutalni otključao dvostruku bravu na vratima njegove ćelije i povukao ih ustranu, povukao noge na krevet. Pogled mu je skakao čas na jednog, čas na drugog.

„Dobro, reći ću ti“, rekao je Brutalni. „Gospodina Mursa neko vreme neće biti - ženi mu nešto nije dobro, kako si možda čuo. I tako je komandu preuzeo gospodin Anderson, gospodin Kertis Anderson.“

„Ma da? I šta ja imam s tim?“

„Mislim“, rekao je Hari, „gazda Anderson je čuo za tvog miša, Del, i hteo bi da vidi šta izvodi. On i još šestorica su preko, u administrativnom, i saino čekaju da se pojaviš. I nisu ti to samo obični svakodnevnii plavci. To su ti velike marke, baš kako je rekao Brut. Jcdan je, čini mi se, političar iz same državne prestonice.“

Delakroa se na ovo vidno naduvao, i na licu mu nisam video ni najsitniju trunku sumnje. *Naravno* da svi oni žele da vide gospodina Džinglsa; pa ko ne bi?

Počeo je da pretura, najpre ispod kreveta, a onda i ispod jastuka. Napokon je pronašao jednu od onih velikih bombona od nane i jarko obojen kalem. Upitno je pogledao Brutalnog, i ovaj mu je klimnuo glavom.

„Aha. Ludi su, rekao bih, bas za tom tačkom s kalemom, ali je mali đavo presladak i kad jede pepermint. I ne zaboravi kutiju od cigara. U čemu ćeš ga inače da ga nosiš?“

Delakroa je dohvatio kutiju i u nju stavio rekvizite gospodina Džinglsa, ali je miša smestio na rame. Onda je izašao iz ćelije, isprsviši se, pa pogledao Dina i Harija. „Idete, momci?“

„Ma kakvi“, odgovorio je Din. „Imamo drugog posla. A ti se, Del, potrudi da izbeče oči - pokaži im šta se događa kad momak iz Luizijane zasuče rukave i stvarno se prihvati posla.“

„Naravno.“ Na licu mu je zasjao osm jh, tako nenadan i jednostavan u svojoj radosti, da sam osetio kako mi je za njim na trenutak prepuklo srce, uprkos grozoti koju je počinio. U kakvom mi to svetu živimo - u kakvom svetu!

Delakroa se okrenuo Džonu Kofiju, s kojim je sklopio nepoverljivo prijateljstvo ne baš mnogo različito od stotina ostalih koje sam video u toj kući smrti.

„Potrudi se, Del, da izbeče oči“, rekao je Kofi ozbiljnim glasom. „Pokaži im sve što zna.“

Delakroa je klimnuo i podigao ruku u visinu ramena. Gospodin Džingls je prešao na nju kao na rampu, a onda je Delakroa ispružio ruku prema Kofijevoj ćeliji. Džon Kofi jc istegao veliki prst, i neka me đavo nosi ako taj miš nije istegao vrat i liznuo mu vrh, kao da je pas.

„Idemo, Del, ne odugovlači“, rekao je Brutalni. „Ti ljudi nisu pošli kući na toplu večeru, samo da vide skakutanje tvog miša.“ Sto, naravno, nije bilo istina - Anderson je tu svake večeri ostajao sve do

osam, a čuvari koje dovukao da vide Delakroovu „predstavu“ biće tu do jedanaestdvanaest, zavisno od toga kad im prestaju smene. Političar iz državne prestonice će verovatno biti nekakav kancelarijski moljac s pozajmljenom kravatom. Ali Delakroa, naravno, ničeg od svega toga nijebio svestan.

„Ja sam spreman“, rekao je Delakroa, govoreći glasom velike zvezde koja je nekako uspela da sačuva osećaj za male ljude. „Idemo.“ A kad ga je Brutalni poveo Zelenom miljom, zajedno s mišem koji mu se smestio na ramenu, Delakroa je još jednom zatrubio: „*Messieurs et mesdames! Dobrodošli u mišji cirkus!*“ Pa ipak, čak i tako izgubljen u svom fantastičnom svetu, odmakao se od Persija na sigurnu udaljenost i uputio mu nepoverljiv pogled.

Hari i Din su zastali pred praznom ćelijom preko puta Vortonove (a ta poštenjačina se nije ni pomerila). Gledali su kako Brutalni otključava vrata ka zatvorskom krugu, gde su još dva čuvara čekala da im se priključe, pa izveli Delakroa, koji je kretao na svoju naručenu predstavu za najveće puvandere zatvora *Hladna planina*. Sačekali smo da se vrata ponovo zaključaju, a onda sam pogledao prema svojoj kancelariji. Ona senka je još ležala na podu, tanka kao glad, i meni je bilo drago što je Delakroa bio tako uzbuđen da je nije ni primetio.

„Izlazite, ljudi“, rekao sam. „I idemo, brza brzina. Hoću dve generalke, a nemamo mnogo vremena.“

Stari Tu-Tu, kao i uvek jasnog oka i raščupanog repa, na ovo je izašao, pošao do Delakroove ćelije, pa ušao u nju kroz otvorena vrata.

„Seduckam“, rekao je. „Seduckam, seduckam, seduckam“.

Ovo je pravi cirkus, pomislio sam i na trenutak zatvorio oči. Pravi cirkus je ovo ovde, a mi smo samo gomila dresiranih miševa. A onda sam odagnao tu misao, pa smo nastavili s probom.

8

Prva proba je prošla dobro, a onda i druga. Persi se pokazao boljim nego što sam i u najsmelijim snovima mogao da se nadam. To nikako nije značilo i da će sve ispasti dobro i kad Kađenu kucne čas da se prošeta Miljom, ali je to bio veliki korak u pravom smeru. Palo mi je na pamet da je sve ispalo tako zato što je Persi napokon radio posao koji ga je zanimao. Pri toj pomisli me je zapljusnuo talas prezira, ali sam ga odagnao. Kakve to ima veze? On će Delakrou staviti kapu i dati znak da puste struju, i posle toga odavde odlaze i jedan i drugi. Ako to nije srećan završetak, šta onda jeste? I, kao što reče Murs, Delakrou će isphovati mozak bez obzira na to ko je u prvom planu.

Pa ipak, Persi se u svojoj novoj ulozi pokazao korisnim, i on je to i znao. Svi smo to znali. Što se mene tiče, ja sam osećao toliko olakšanje da mi čak više nije ni toliko išao na živce, bar neko vreme. Izgledalo je da će na kraju sve ispasti dobro. Još veće olakšanje sam osetio kad sam otkrio da Persi stvarno sluša kad smo mu predlagali neke stvari koje bi poboljšale izvođenje, ili bar smanjile verovatnoću da nešto pođe naopako. Ako baš želite da čujete istinu, sve nas je čak obuzelo i nekakvo oduševljenje - čak i Dina, koji se inače držao podalje od Persija... kako telesno, tako i mentalno, koliko god je mogao. Ništa od toga, pretpostavljam, ne bi trebalo da deluje iznenadujuće - jer većini ljudi ništa ne laska toliko kao kad neko mlad stvarno hajje za njihove savete, i mi u tom pogledu nismo bili nimalo drugačiji. Posledica toga bila je da niko od nas nije primetio da Divlji Bil Vorton više ne zuri u plafon. To važi i za mene, pa ipak znam da nije zurio. Jer je gledao u nas, dok smo stajali tako kraj stola dežurnog, mlatarajući jezikom i deleći Persiju savete. Deleći mu savete! Dok se on pretvarao da sluša! Da pukneš od smeha, kad znaš kako je na kraju sve ispalo!

Čangrljanje ključa u vratima prema zatvorskom krugu označio je kraj našeg kratkog kritičkog osvrta na probu. Din je uputio Persiju pogled pun upozorenja.

„Ni reči i nijedan pogrešan pogled“, rekao je. „Ne bismo želeli da shvati šta smo radili. To za njih nije dobro. Veoma ih uznemiri.“

Persi je klimnuo glavom i prešao prstom preko usana u gestu ko pisne, govno stisne, koji je trebalo da bude smešan, a nije. Tada su se otvorila vrata prema vežbalištu i u zgradu je ušao Delakroa, u pratnji Brutalnog, koji je nosio kutiju od cigara i unutra obojeni kalem, onako kako mađioničarev pomoćnik na kraju varijetetske tačke s pozornice odnosi gazdine rekvizite. Gospodin Džingls je sedeo na Delakroovom ramenu. A sam Delakroa? Sad ću vam reći - jače ne bi sijala ni Lili Langtraj posle predstave u Beloj kući.

„Oni vole gospodina Džinglsa!“ objavio je Delakroa. „Oni se smeju, kliču i pljeskaju rukama!“

„Fenomenalno“, rekao je Persi. Govorio je pomirljivim, pokroviteljskim glasom, koga je teško bilo povezati s onim starim Persijem. „Uskači u ćeliju, matora budalo.“

Delakroa mu je uputio komičan pogled neverice, i stari Persi je nasrnuo na njega. Iskezio je zube, kobajagi kao da reži, i tobože pokušao da dohvati Delakroa. To je, naravno, bio vic, Persi je bio sav veseo, i uopšte nije bio raspoložen za tako nešto, ali Delakroa to nije znao. Odskočio je s izrazom straha i očaja na licu, pa se spotakao o veliku nogu Brutalnog. Srušio se silovito, i udario potiljkom o linoleum. Gospodin Džingls je odskočio u poslednjem trenutku, i tako izbegao prignječenje, pa cijučući poleteo Zelenom miljom sve do Delakroove ćelije.

Delakroa se uspravio na noge, uputio Persiju, koji se smejuljio, jedan jedini pogled prepun mržnje, pa šmugnuo za svojim mezimcem, dozivajući ga i trljajući potiljak. Brutalni (koji nije znao da je Persi za promenu pokazao uzbudljive znakove sposobnosti) uputio mu je prezriv pogled bez ijedne reči, pa krenuo za Delom i usput istresao ključeve iz džepa.

Mislim da se ono što je zatim usledilo dogodilo samo zato što je Persi osetio potrebu da se izvini - znam da je u to teško poverovati, ali je on tog dana bio u zaista izuzetnom raspoloženju. Ako je to zaista bilo tako, onda je to samo potvrda cinične stare izreke, koju sam čuo jednom prilikom, da nijedno dobro delo ne prolazi nekažnjeno. Sećate se da sam vam ispričao kako je, trčćći za mišem sve do disciplinske sobe u jednoj od one dve prilike, pre nego što

nam se Delakroa pridružio, Persi prošao malo preblizu Predsednikove ćelije? Tako nešto je bilo prilično opasno, i baš zato je Zelena milja bila toliko široka - onoga koji bi hodao tačno njenom sredinom, ne bi mogli da dohvate iz ćelija. Predsednik Persiju nije učinio ništa, ali se sećam kako sam pomislio da bi Arlen Biterbak mogao, da mu se Persi toliko približio. Čisto da ga nauči pameti.

I Predsednik i Poglavica su se u međuvremenu odselili, ali je na njihovo mesto došao Divlji Bil Vorton. On se ponašao tako ružno kako ni Predsednik ni Poglavica nisu mogli ni da sanjaju, i samo je gledao čitavu tu malu predstavu, nadajući se prilici da i sam stupi na pozornicu. I ta mu je prilika sad pala pravo u krilo, ljubaznošću Persija Vitmura.

„Hej, Del!“ uzviknuo je Persi, napola kroz smeh, dok je tako zurio za Brutalnim i Delakroom, i tako, i ne shvatajući šta radi, dolutao preblizu Vortonovoj strani Zelene milje. „0, glupo govno, ma ja se to samo zezam! Stvarno si se sav...“

Vorton je brzinom munje ustao s kreveta i bacio se prema rešetkama ćelije - za sve vreme koje sam proveo kao čuvar nisam video nikoga da se kreće takvom brzinom, iz čega ne isključujem ni atletski građene mladiće s kojima smo Brutalni i ja kasnije radili u maloletničkom zatvoru. Ruke su mu proletele između rešetaka i zgrabile Persija, najpre za naramenice, a potom i za vrat. Vorton ga je povukao i pritisnuo mu leđa na vrata ćelije. Persi je zaskvičao kao svinja u klaničkom prolazu, i u očima sam mu ugledao misao da mu je došao sudnji čas.

„Zar nisi sladak“, prošaptao je Vorton. Jedna ruka niu je sišla s Persijevog vrata i promrsila mu kosu. „Mekan!“ rekao je napola kroz smeh. „Kao u curice. Radije bih tebe jebao u dupence, nego tvoju sekicu u pičkicu.“ I onda ga je stvarno i poljubio u uvo.

Ja mislim da je Persi - koji je, ne zaboravite, prebio Delakroa na mrtvo ime samo zato što mu se slučajno očešao o prepone - jako dobro znao šta se dešava. Sumnjam da mu je bilo drago, ali je ipak znao. Lice mu je potpuno prebledelo, a pege na obrazima iskočile kao mladeži. Oči su mu bile ogromne i suzne. Iz ugla usana mu je potekla nit pljuvačke. Sve se to dogodilo brzo - počelo i završilo, rekao bih, za manje od deset sekundi.

Hari i ja smo krenuli prema njemu, s podignutim pendrecima. Din je potegao pištolj. Ali pre nego što je sve to stiglo da ode i centimetar dalje, Vorton je pustio Persija i odstupio, pa podigao ruke u vazduh i balavo se iskezio.

„Pustio sam ga, samo sam se zezao i pustio ga“, rekao je. „Nije mu otpala ni dlaka s perutave glave, i ne gurajte me više u tu prokletu tapaciranu sobu.“

Persi Vitmur je poleteo preko Zelene milje i šcucurio se uz rešetkasta vrata prazne ćelije s druge strane, dišuci tako brzo i glasno da je zvučalo skoro kao jccanje. Napokon je dobio lekciju tome kako se treba držati sredine Zelene milje i što dalje od polipskih pipaka, od zuba koji grizu i kandži koje grebu. Nešto mi je govorilo da će mu ta pouka ostati u glavi duže od svih saveta koje sam dao posle naših proba. Na licu mu je bio izraz totalnog užasa, i njegova dragocena kosa bila je prvi put otkako ga znam ozbiljno raščupana, sva u boc ijama i ufrčkana. Izgledao je kao da se upravo oteo silovateljima.

Usledio je trenutak u komc je sve stalo, tišina tako gusta da je jedini zvuk bio jecavo zviždanje Persijevog disanja. A ono što ju je prekinulo, bio je kicotavi smeh, tako neočekivan i tako na poseban način lud, da je delovao šokantno. *Vorton*, bila mi je prva pomisao, ali to nije bio on. Bio je to Delakroa, koji je stajao u otvorenim vratima svoje ćelije i pokazivao na Persija. Miš mu se vratio na rame, i Delakroa je izgledao kao neki maleni ali zloban veštac, zajedno sa svojim vilenjakom.

„Vid' to! Piškio gaće!“ zahukao je Delakroa. „Tako veliki, a u gaće! Pendrek zna lupit, *mais oui* kad neko *mauvais homme*, al njega neko pipni, pipi gaće, beba mala!“

On se smejavao i pokazivao prstom, i u tom prezrivom smehu iz njega je izbijao sav strah i mržnja prema Persiju. Persi je samo zurio u njega, i izgledalo je da nije sposoban ni da se pomeri, ni da progovori. Vorton se vratio do rešetaka svoje ćelije, spustio pogled na tamnu mrlju na Persijevim pantalonama - bila je mala, ali je ipak bila tu, i nije bilo nikakve sumnje o njenom poreklu - pa se iskezio.

„Ko će da junačini kupi pelene“, rekao je i vratio se na krevet, blesavo se cerekajući.

Brutalni se spustio do Delakroove ćelije, ali se Kađen povukao unutra i bacio na krevet pre nego što je Brutalni i mogao da stigne.

Ja sam ispružio ruku i uhvatio Persija za rame. „Persi...“ počeo sam, ali dalje nisam ni stigao. On je najednom oživeo i otresao se moje ruke. Spustio je pogled na pantalone, primetio mrlju koja se širi, pa žestoko pocrveneo. Ponovo je podigao pogled ka meni, pa onda Hariju i Dinu. Sećam se kako mi je najednom postalo drago što je stari Tu-Tu već otišao. Da je on bio u blizini, priča bi se već istog dana proširila čitavim zatvorom. A s obzirom na Persijaevu prezime - u tom kontekstu prilično nesrećno¹ - bila bi to priča koja bi se s najvećim uživanjem i zadovoljstvom još mnogo godina prepričavala.

„Samo zucnite o tome, i za nedelju dana ćete stajati pred sirotinjskom kuhinjom“, prošaptao je besno. Bila je to rečenica koja bi u drugačijoj prilici u meni izazvala želju da ga tresnem, ali je u ovim okolnostima izazvala samo sažaljenje. Verujem da je on to i primetio, i od toga postao još gori - kao da sam mu otvorenu ranu ^rotrijao koprivom.

„Sta se ovde dešava, to ovde i ostaje“, rekao je Din tiho. „O tome ne moraš da brineš.“

Persi se osvrnuo preko ramena, prema Delakroovoj ćeliji. Brutalni je upravo zaključavao vrata, i iznutra se, smrtonosno jasno, čulo Delakroovo kikotanje. Persijaevu lice bilo je natmureno kao olujni oblak. Poželeo sam da mu kažem da u ovom životu čovek žanje što je sejao, ali onda sam pomislio da ovo možda i nije najbolji trenutak za predavanje na biblijske teme.

„Što njega tiče...“ počeo je, ali nije dovršio. Umesto toga je otišao, oborene glave, u skladište da potraži druge, suve pantalone.

„Tako je skockan“, rekao je Vorton sanjivim glasom. Hari mu je rekao da zatvori posranu gubicu pre nego što završi u disciplinskoj sobi čisto iz jebenog principa. Vorton je prekrstio ruke na prsima, zatvorio oči i, po svemu sudeći, zaspao.

Noć uoči Delakroovog pogubljenja bila je toplija i sparnija nego ikada - dvadeset sedam stepeni na termometru pod prozorom administrativne prijemne sobe, kad sam se u šest tamo nacrtao. Dvadeset sedam stepeni na kraju oktobra, zamislite samo, i grmljavina koja tutnji na zapadu kao u julu. Tog popodneva sam u gradu sreo člana svoje verske zajednice i on me upitao, očigledno sasvim ozbiljno, mislim li da je takvo nerazumno vreme predznak Sudnjeg dana. Odgovorio sam da to nikako ne mislim, ali mi je ipak prošlo kroz glavu da je to Sudnji dan za Eduarda Delakroa, neosporno. I zaista je tako i bilo.

Bil Dodž je stajao na vratima koja su vodila na zatvorski krug, pa pio kafu i pomalo pušio. Odmerio me je i rekao: „Gle, molim te, koga to vidim. Pol Edžekomb u prirodnoj veličini i natprirodnoj ružnoći.“

„Kako je prošao dan, Bili?“

„Dobro.“

„Delakroa?“

„Sjajno. Kao da shvata da je to sutra, a ipak kao da ne shvata. Znaš kako se većina ponaša kad im konačno dođe kraj.“ Klimnuo sam glavom. „yorton?“

Bil se nasmejao. „Kakav komedijaš. Džek Beni je prema njemu kveker. Rekao je Ralfu Vastermarku da mu je ženi iz pičke jeo džem od jagoda.“

„I šta mu je Ralf rekao?“

„Da nije oženjen. Nego da je to sigurno jeo svojoj majci.“

Nasmejao sam se, i to žestoko. Jer je to zaista bilo smešno, makar i na veoma prostački način. A bilo je lepo već i to što sam se mogao nasmejati bez osećaja da mi neko na dnu utrobe pali šibice. Bil se smejavao sa mnom, a onda ostatak kafe izlio u dvorište, kome nije bilo nikoga osim nekoliko poluslobodnih zatvorenika, koji su tu već hiljadama godina vukli noge.

Negde u daljini odzvanjala je grmljavina, a munje su bleskale po sve tamnijem nebu nad nama. Bil je nelagodno podigao pogled, i

smeh mu je zamro.

„Ali nešto ću ti reći“, rekao je. „Ovo vreme mi se baš nimalo ne sviđa. Osećam da će se nešto dogoditi. Nešto ružno.“

I tu je bio u pravu. To nešto se dogodilo baš te večeri, oko devet i petnaest. Persi je ubio gospodina Džinglsa.

10

U početku je izgledalo da će to, uprkos vrućini, biti prilično lepa noć - Džon Kofi je, kao i obično, bio veoma tih, Divlji Bil je glumio Pitomog Bila, a Delakroa je bio dobro raspoložen za čoveka koji za nešto više od dvadeset četiri sata ima zakazan sastanak sa Veselom varnicom.

On je *shvatao* šta će mu se dogoditi, bar na najosnovnijem nivou; za poslednju večeru je naručio čili i preko mene poslao kuhinji posebna uputstva.

„Rec' da stave jako ljuto saft“, rekao je. „Onaj koji žari i pali grlo ko sam đavo - zeleno, ništa ono blago. To jebe me u dupe, sutra ne izlazim iz klozeta, ali mislim, nema problema ovaj put, *n'estce pas?*“

Većina od njih s nekakvim imbecilnim žarom brine samo o svojoj besmrtnoj duši, ali Delakroa na moje pitanje kakvu duševnu utehu želi u zadnjem času, samo što nije odmahnuo rukom. Ako je „taj tip“ Sreder bio dobar velikom poglavici Biterbaku, smatrao je Del, onda će biti dobar i njemu. Ne, ono što ga je najviše brinulo - sigurno već naslućujete - bilo je šta će se dogoditi s gospodinom Džinglsom nakon što se on preseli na drugi svet. Poslednje večeri, pred polazak na poslednje putovanje, često sam s osuđennicima razgovarao satima, ali to mi je bilo prvi put da te duge sate provodim u razmišljanjima o sudbini jednog miša.

Del je po glavi premetao različite scenarije, i strpljivo kroz zamagljenu svest razrađivao različite mogućnosti. I dok je on tako glasno razmišljao, ti želji da se pobrine za budućnost svog mezimca, kao da je reč o detetu koje treba poslati na koledž, bacao je obojeni kalem o zid. Svaki put kad bi to učinio, gospodin Džingls bi skočio za njim, pošao njegovim tragom i dokotrljao ga Delu do nogu. To je posle nekog vremena počelo da mi ide na živce - najpre to tupkanje kalema o kamenu zid, a potom sitno lupkanje šapica gospodina Džinglsa. Iako je to bila divna tačka, nakon devedesetak minuta ipak je počela da pomalo bleedi. Ali gospodin Džingls kao da je bio neumoran. Zastajao bi povremeno da se okrepi gutljajem vode iz

tacnice koju je Delakroa držao baš za tu svrhu, ili grickanjem ružičastog komadića pepermint, ali bi se onda opet vratio starom poslu. Već nekoliko puta mi je bilo na vrh jezika da kažem Delakrou da ga pusti da se malo odmori, ali bih se onda podsetio da mu je za igru s gospodinom Džinglsom i kalemom preostala još samo ova noć i sutrašnji dan, i da je to sve. Pri kraju je, međutim, postalo vrlo teško zadržati u glavi tu misao- znate i sami kako je to, kad se jedan zvuk ponavlja i ponavlja. Posle nekog vremena počne da ti kida živce. Na kraju sam ipak odlučio da progovorim, ali me je onda nešto nateralo da pogledam preko ramena i kroz vrata ćelije. Džon Kofi je stajao na vratima svoje ćelije preko puta prolaza, i onda je prema meni odmahnuo glavom: desno, levo, pa u sredinu. Kao da mi je pročitao misli i sad mi kaže da još jednom razmislim o tome.

Ja ću se pobrinuti da gospodina Džinglsa dobije Delakroova neudata tetka, rekao sam mu, ona koja mu je poslala ovu veliku kesu bombona. S njim ću joj predati i obojeni kalem, pa čak i „kućicu“ - napravićemo sabirnu akciju, i nagovoriti Tu-Tua da se odrekne svojih prava na Koroninu kutiju. Ne, rekao je Delakroa nakon kraćeg razmišljanja (tokom kojeg je ipak imao vremena da bar pet puta baci kalem o zid, nakon čega bi ga gospodin Džingls dogurao nosom ili dokotrljao šapicama), to ne bi išlo. Tetka Hermiona je bila prestara, i ona ne bi imala smisla za njegove nestašluke, a i šta bi bilo da je gospodin Džingls nadživi? Šta bi onda bilo s njim? Ne, ne, to ne bi išlo.

*Pa dobro, upitao sam, a da ga uzme neko od nas? Neko od čuvara? Mogli bismo da ga držimo baš ovde, u bloku E. Ali Ne, odgovorio je Delakroa. On mi, *certainement*, zahvaljuje na ljubaznoj ponudi, ali je gospodin Džingls miš koji čezne za slobodom. To zna on, Eduard Delakroa, zato što mu je - pogađate - gospodin Džingls tu informaciju šapnuo na uvo.*

„U redu“, rekoh, „onda će ga neko od nas uzeti i odneti kući. Možda Din. On ima klinca koji bi sigurno voleo da ima svoju mazu.“

Delakroa je već i na samu pomisao na to potpuno prebledelo od straha. Malo dete da vodi brigu o tako genijalnom glodararu? Tako nii pomogao le bon Dieu, kako od malog deteta da se očekuje da ga makar i samo održava u formi, a kamoli da ga još i uči no~ vim trikovima? A šta ako ga on prestane da ga zanima, pa ga dvatri dana

zaredom zaboravi da ga nahrani? Delakroa, koji je spalio šestoro ljudi u pokušaju da prikrije onaj prvi zločin, stresao se s prefinjenim zgražavanjem gorljivog protivnika vivisekcije.

„U redu“, reko, „onda ću ga uzeti ja (obećaj im, ne zaboravi, svej za njihovih poslednjih četrdeset osam sati obećaj im sve).“ Šta kaže na to?

„Ne, gospodine, gazda Edžekomb“, rekao je Del kao da se izvinjava. Ponovo je bacio kalem. On je udario u zid, odskočio, zavrteo se; a onda je već gospodin Džingls bio na njemu kao tačka na i, i nosom ga gurao nazad prema Delakrou. „Hvala vam najlepše - *merci beaucoup* - ali vi živite u šuma, a gospodin Džingls, on se boji živeti *dans la foret*. To znam zato što mi je...“

„Del, mislim da znam kako znaš“, prekinuo sam ga.

Delakroa je zaklimao glavom i nasmešio se.

„Ali mi ćemo to rešiti. To sigurno!“ Bacio je kalem. Gospodin Džingls je zaskakutao za njim. Pokušao sam da se ne trzam.

Na kraju je spas došao od Brutalnog. On je bio za stolom dežurnog, gde je gledao kako se Din i Hari kartaju. Tu je bio i Persi, i Brutalni se već umorio od stalnog pokušavanja da ga navede na razgovor, pri čemu je jedini odgovor bilo zlovoljno gundanje. Pošao je do mene koji sam sedeo na šamlici pred Delakroovom ćelijom, pa stao tako i slušao nas s rukama prekrštenim na grudima.

„Sta kažeš na Mišvil?“ upitao je Brutalni usred zamišljene tišine koja je usledila nakon što je Del otklonio moju sablasnu staru kuću u šumi. Izbacio je to ležernim tonom, koji je govorio da je to samo ideja o kojoj bi možda valjalo razmisliti.

„Mišvil? Kao Mišograd?“ upitao je Delakroa, pa uputio Brutalnom pogled istovremeno i uplašen i zainteresovan. „Kakav sad Mišograd?“

„To je turistička atrakcija na Floridi“, rekao je. „Talahasi, mislim. Je li tako, Pole? Talahasi?“

„Aha“, odgovorio sam ja bez trunke oklevanja, i pomislio *Bog blagoslovio Brutusa Hovela*. „Talahasi. Nedaleko od univerziteta za pse.“ Brutalni je na ovo trznuo ustima, i već sam pomislio da će se nasmejati i zeznuti stvar, ali je uspeo da se savlada i klimnuo glavom. Ali sam kasnije, čini mi se, ipak čuo za pseći univerzitet.

Del ovog puta nije bacio kalem, iako mu je gospodin Džingls stajao na papuču, i to s podignutim prednjim šapicama, očito žudeći za još jednom prilikom da lovi taj komadić drveta. Kađen je skrenuo pogled s Brutalnog na mene pa ga opet vratio na njega. „Šta to rade u Mišvilu?“ upitao je.

„Misliš da bi uzeli gospodina Džinglsa?“ upitao je Brutalni, pretvarajući se da ne primećuje Dela ali ga istovremeno uvlačeći sve više. „Misliš da on ima ono što njima treba?“

Sad sam ja počeo da glumim duboku zamišljenost.

„Znaš šta“, rekao sam, „što više o tome razmišljam, ideja mi se čini sve blistavijom.“ Krajičkom oka video sam Persija kako se spustio delić puta Zelenom miljom (držeci se na sigurnoj udaljenosti od Vortonove ćelije). Stajao je jednim ramenom naslonjen na praznu ćeliju, i slušao sa sitnim, prezrivo smeškom na usnama.

„Šta taj Mišvil?“ upitao je Del, sad već ispunjen grozničavom željom da sazna.

„Turistička atrakcija, kao što sam i rekao“, odgovorio je Brutalni. „Tamo ti je, čini mi se, stotinak miševa. Šta ti kažeš, Pole?“ „Možda već i sto pedeset“, odgovorio sam. „I doživio je veliki uspeh. Čuo sam da razmišljaju da otvore jedan i u Kaliforniji nazovu ga Zapadni Mišvil, jer to ide kao alva. Dresirani miševi su sada, mislim, kod inteligentnije publike udarna stvar - iako se ja sam u to baš ne razumem preterano.“

Del je sedeo s obojenim kalemom u ruci i gledao nas, privremeno zaboravivši na sopstvenu situaciju.

„Oni uzimaju samo najbistrije miševe“, upozorio ga je Brutalni, „one koji znaju da izvode akrobacije. I to ne sme da bude beli miš, jer takvih ima u prodavnici.“

„Miševi iz prodavnice, mislim, ljudi!“ rekao je Delakroa sa žestinom u glasu. „Kako mrzim ja miševe iz prodavnice!“

„I evo šta još imaju“, rekao je Brutalni, a pogled mu je, dok je to zamišljao, bio negde daleko. „Imaju jedan šator u koji se ulazi...“

„Aha, aha, kao u *cirque*! Plaća li se upad?“

„Je l' ti to mene zajebavaš? Naravno da se plaća. Deset centi po glavi, dva centa klinici i klinceze. I mislim, to ti je nešto kao čitav grad od bakelitnih kutija i valjčića za toaletni papir, i imaš onda i prozorčice od liskuna, kroz koje gledaš sve što se unutra...“

„Aha! Aha!“ Delakroa je već bio u ekstazi. Potom se okrenuo prema meni. „Sta to liskun?“

„Kao prozorčić na peći, da vidiš unutra“, odgovorio sam.

„A! Da! To sranje!“ Savio je ruku prema Brutalnom, kao da ga moli da nastavi, dok su se oči gospodina Džinglsa, nalik na kapljice ulja, okretale u dupljama, pokušavajući da zadrže pogled na kalemu. Bilo je to prilično smešno. Persi je sad prišao bliže, kao da želi da pogleda malo bolje, a ja sam primetio kako se Džon Kofi na njega mršti, ali bio sam isuviše zaokupljen maštarijama Brutalnog da bih na to obratio pažnju. A one su sve ono što je osuđenik želeo čuti uzdignile na nove vrhunce, i ja sam se, verujte mi, potpuno zadivio.

„Mislim“, rekao je Brutalni, „tu je taj mišji grad, ali klincima je ipak najdraži njegov *Cirkus svih zvezda*, gde se miševi njišu na trapezima, i kotrljaju bačvice, i slažu novčiće...“

„Da, to je to! Pravo mesto za gospodina Džinglsa!“ rekao je Delakroa. Oči su mu blistale a obrazi zarumeneli. Najednom mi je palo na pamet da je Brutalni pravi svetac. „Gospodin Džingls, ti na kraju budeš ipak cirkusmiš! I živeti ti ćeš u mišogradu u Florida! Prozori liskuna! Ura!“

Bacio je kalem jače nego obično. On je udario nisko o zid, šašavo se odbio, pa šmugnuo kroz rešetke i pao na Milju. Gospodin Džingls je poleteo za njim, i tu je Persi spazio svoju šansu.

„*Ne, budalo!*“ zauriao je Brutalni, ali Persi na to nije obratio najmanju pažnju. Baš kad je gospodin Džingls stigao do kalema - previše zaokupljen da bi shvatio kako mu je stari dušmanin u blizini - Persi ga je zgazio potpeticom teške crne radničke cipele. Jasno se čulo kako gospodinu Džinglsu puca kičma, a onda mu je iz usta navrla krv. Sitne crne oči su mu se iskolačile u dupljama, i u njima sam pročitao isuviše ljudski izraz zaprepašćenog bola.

Delakroa je zauriao od tuge i užasa. Bacio se na vrata svoje ćelije i kroz rešetke izbacio ruke najdalje što je mogao, pa zavrištao bez prestanka izvikujući miševo ime.

Persi se okrenuo prema njemu, sav nasmešen. Prema svima nama, zapravo.

„Eto“, rekao je. „Znao sam da ću ga uloviti, pre ili posle. Sve je to zapravo bilo samo pitanje vremena.“ Okrenuo se i pošao nazad

Zelenom miljom, ne žureći, a za njim je ostao gospodin Džingls.
Ležao je na linoleumu u barici sopstvene krvi koja se polako širila.

IV deo DELAKROOVA GADNA SMRT

1

Otkako sam se nastanio u *Borovima Džordžije*, uz sve ostalo što sam pisao, vodio sam i dnevnik - ništa posebno, svaki dan po nekoliko rečenica, uglavnom o vremenu - koji sam sinoć malo prelistavao. Zeleo sam samo da vidim koliko je vremena prošlo otkako su me moj unuk i unuka, Kristofer i Danijel, što milom što silom strpali u *Borove Džordžije*. „To je za tvoje dobro, dedice“, rekli su. Naravno da su to rekli. Zar ljudi uglavnom ne govore baš to kad konačno shvate kako da se reše problema koji govori i hoda?

Od tada je prošlo nešto više od dve godine. I pritom je sablasno da ja to ne osećam kao dve godine, ali ni kao duže, ni kao kraće vreme. Moj osećaj za vreme se bukvalno *topi*, kao dečji sneško belić u januarskom otopljenju. Izgleda mi baš kao da vreme, takvo kakvo je oduvek bilo - istočno standardno vreme, letnje vreme, radno vreme - više i ne postoji. Kao da postoji samo vreme *Borova Džordžije*, vreme koje je staračko vreme, starodamsko vreme, pišokrevetsko vreme. Sve ostalo je... nestalo.

Ovo je đavolski opasno mesto. U početku to i ne shvataš, u početku misliš da je ovde samo dosadno, da je opasno kao u obdaništu u doba popodnevene dremke, ali ovde je zaista opasno. Otkako sam stigao ovamo, video sam već mnoge koji su kliznuli u senilnost, a ponekad i ne samo kliznuli - već potonuli poput podmornice koja izvodi brzo zaranjanje. Ljudi ovamo stižu uglavnom u dobrom stanju - mutnog pogleda, možda, i zavareni za štap, i možda malo slabije bešike, ali inače u redu - a onda se s njima nešto dogodi. Mesec dana kasnije oni samo sede u sobi s televizorom i tupim pogledom zure u Opru Vinfri, omlitavljene vilice, dok im se u ruci cedi iz zaboravljene i nagnute čaše sok od pomorandže. Mesec dana posle toga već moraš da im govoriš kako im se zovu deca koja su im došla u posetu. A posle još mesec dana, moraš da im osvežiš

pamćenje da bi se setili i prokletog sopstvenog imena. Nešto se s njima dogodi, zaista: dogodi im se vreme *Borova Džordžije*. Vreme koje ovde vlada je kao slaba kiselina koja najpre briše sećanje a onda i želju za daljim života.

Čovek mora da se bori protiv njega. Eto šta govorim Elen Koneli, mojoj izuzetnoj prijateljici. Otkako sam počeo da pišem o onome što mi se dogodilo 1932, one godine kad je Džon Kofi došao na Zelenu milju, moje stanje se bitno popravilo. Neke uspomene su baš strašne, ali osećam kako mi one izoštravaju misli i svest, baš kao što nož šilji olovku, i to je vredno tog bola. Ali samo pisanje i pamćenje nisu, međutim, dovoljni. Jer ja imam i teo, i iako je ono možda uništeno i groteskno, ja ga ipak vežbam koliko god mogu. U početku je bilo teško - stari tupavci kao ja nisu baš luđi za mrdanjem čisto mrdanja radi - ali mi je mnogo lakše sad kad to moje hodanje ima i nekakvu svrhu.

U prvu šetnju obično krećem još pre doručka - uglavnom u prvi osvit dana. Tog jutra je padala kiša, a mene od vlage bole zglobovi, ali sam ipak skinuo pončo s čiviluka do kuhinjskih vrata pa izašao. Kad čoveka čeka neka dosadna dužnost, onda mora da je obavi, a ako mu je neprijatna - njegov problem. Osim toga, ima to i svoje dobre strane. Prva je očuvanje osećaja za stvarno vreme, nasuprot vremenu *Borova Džordžije*. A, osim toga, ja volim kišu, bez obzira na reumu. Posebno rano ujutro, kad je dan još mlad i pun raznih mogućnosti, čak i za istrošenog matorca kakav sam ja.

Prošao sam kroz kuhinju, zastao da izmolim dve kriške tosta od jedne od dve kuvarice još sanjivog pogleda, pa izašao. Prešao sam preko igrališta za kriket, pa preko korovom obraslog malog terena za golf. Iza toga je bio šumarak, kroz koji je vodila uzana staza, a uz nju su bile dve šupe, koje više nisu služile ničemu i sad su samo tiho trunule. Polako sam krenuo stazom, osluškujući tanano i tajnovito sipanje kiše po borovima i s ono nekoliko preostalih zuba žvakao komadid tosta. Noge su me bolele, aii je bol bio lagan, izdržljiv. Uglavnom sam se osećao prilično dobro. Uvlačio sam vlažan sivi vazduh što sam mogao dublje u pluća, proždirao ga kao hranu.

A kad sam došao do druge stare šupe, na trenutak sam ušao, i tu obavio posao.

Kad sam se dvadesetak minuta kasnije vratio na stazu, osetio sam kako mi se u truhu migolji crv gladi, pa sam pomislio kako bih mogao da pojedem i nešto malo konkretnije od tosta. Činijicu zobene kašice, možda čak i kajganu s kobasicom. Voleo sam kobasice, oduvek sam ih voleo, ali danas me uvek spopadne gorušica ako pojedem više od jedne. Jedna je, međutim, i dalje bezbolna. A onda bih mogao da se, punog želuca, i s mozgom još uvek čilim od vlažnog vazduha (ili sam se tome bar nadao), popnem u svetlarnik i napišem šta imam o pogubljenju Eduarda Delakroa. Morao sam da to obavim najbrže što mogu, da me pre kraja ne izda hrabrost.

Dok sam prelazio preko staze za kriket, na putu prema kuhinjskim vratima, razmišljao sam o gospodinu Džinglsu - o tome kako ga je Persi Vitmur zgazio i slomio mu kičmu, i kako je Delakroa vrisnuo kad je shvatio šta mu je njegov dušmanin uradio - pa tako nisam ni primetio Breda Dolana koji je stajao u blizini, napola skriven kontejnerom za đubre, sve dok nije ispružio ruku i uhvatio me za zglavak.

„Malo u šetnju, Poli?“ upitao me.

Ja sam odskočio i istrkao ruku. Nešto od toga može se naprosto pripisati činjenici da sam se uplašio - svako se trgne kad se uplaši - ali to nije bila cela priča. Ne zaboravite da sam baš razmišljao o Perciju Vitmuru, i da me Bred stalno podsećao baš na njega. Razlog tome je, bar delimično, što je Bred uvek šetao s broširanom knjigom zataknutom u džep (u Persijevom slučaju to su uvek bili pustolovni časopisi za muškarce; kod Breda su to redovno bile knjižice s vicevima kojima su se mogli smejati samo glupci i sitne duše), a pomalo i to što se uvek držao kao da je kralj Zgovnani s planine Drekavci, ali je to ipak bilo najviše zato što je bio ljigav i voleo da napakosti čoveku.

Tek se bio prihvatio posla, čak se još nije ni presvukao u svoj uredni beli kombinezon. Na sebi je imao farmerice i košulju u stilu Divljeg zapada. U ruci su mu bili ostaci peciva koje je maznuo u kuhinji. Stajao je i jeo pod ivicom krova, tako da nije kisnuo. I odakle je mogao da me posmatra, u to sam danas poprilično siguran. A poprilično sam siguran i u još nešto: kako ću morati da pripazim na gospodina Breda Dolana. Koji me baš i ne voli. Ja ne znam zašto je tako, ali nikad nisam shvatio ni zašto Persi Vitmur nije voleo

Delakroa. A to da ga nije voleo zapravo je preblag izraz. Persi je Dela mrzeo do srži, i to još od prvog trenutka kad se mali Francuz pojavio na Zelenoj milji.

„Poli, kakav to pončo imaš na sebi?“ upitao je i zalupkao po okovratniku. „Taj nije tvoj.“

„Našao sam ga u hodniku pored kuhinje“, odgovorio sam. Nisam voleo da me zove Poli, i slutim da je i on to znao, ali neka me đavo nosi ako mu priuštim zadovoljstvo da to i pokažem. „Bio ih je čitav niz. I šta će mu biti? Za šta je drugo i stvoren nego za kišu?“

„Ali nije stvoren i za tebe, Poli“, rekao je i još jednom me lagano čvrknuo. „U tome je stvar. Te kabanice su za radnike, a ne za stanare.“

„Ja i dalje ne vidim šta će mu od toga biti.“ Uputio mi je tanani, sitni osmejak.

„Nije uopšte reč o tome šta će im biti, nego o pravilima. Kakav bi život bio bez pravila? Poli, Poli, Poli.“

Zavrteo je glavom, kao da već od samog pogleda na mene gubi želju za životom. „Ti verovatno misliš da takav stari prdonja više ne mora da pazi na pravila, ali to naprosto nije istina, *Poli*.“

Smeši mi se. I ne podnosi me. Možda me čak i mrzi. Ali zašto? To ne znam. Ponekad za to i nema razloga. To je onaj jezivi deo priče.

„Onda dobro, žao mi je što sam prekršio pravila“, rekao sam. Izustio sam to pomalo cvileći, pomalo vriskavo, i naljutio se na samog sebe što je to zazvučalo tako, ali ja sam star, a stari ljudi su skloni cviljenju. Zato što se lako *uplaše*.

Bred je klimnuo glavom. „Izvinjenje se prihvata. A sad ga vrati na njegovo mesto. A šta ti i imaš da šetaš po kiši? Posebno po toj šumi. Sta ako se oklizneš, pa slomiš kuk? A? Šta misliš, ko bi te tvoje stare kosti teglio uzbrdo?“

„Ne znam“, odgovorio sam. Samo sam želeo da što pre odem od njega. Što sam ga više slušao, sve me je više podsećao na Persija. Vilijam Vorton, onaj ludak koji je u jesen 1932. došao na Zelenu milju, jednom je dohvatio Persija i tako ga isprepj ovaj od straha upišao u gaće. *Samo zucnitc o tome*, kasnije je Persi nama ostalima rekao, *i za nedelju dana ćete stajati pred sirotinjskom kuhinjom*. A sada, nakon toliko godina, čujem Breda Dolana kako

izgovara te iste reči, čak istim tonom. Bilo je to baš kao da sam, pišući o tim davno minulim danima, otključao nekakva neiskaziva vrata koja povezuju prošlost sa sadašnjošću - Persija Vitmura s Bredom Dolanom, Dženis Edžekomb s Elen Koneli, zatvor *Hladna planina* sa staračkim domom *Borovi Džordžije*. I ako mi ta misao bude noćas dala da oka sklopim, onda ne znam šta me može održati budnim.

Već sam bio krenuo prema vratima kuhinje, kad me je Bred opet uhvatio za zglavak. Za prvi put ne znam, ali sada je to učinio namerno, i stegao tako da zaboli. Pogled mu je išao tamoamo, kao da želi da se uveri da u jutarnjoj vlazi još nema nikoga, nikoga da vidi kako zlostavlja starca o kome bi zapravo trebalo da vodi računa.

„I šta si uopšte radio na toj stazi?“ upitao je. „Znam da nisi otišao da izdrkaš, ti dani su već odavno iza tobe, ali šta si onda radio?“

„Ništa“, odgovorio sam i samom sebi rekao *budi miran, ne pokazuj mu koliko te boli i budi miran, ne zaboravi da je pomenuo samo stazu, i da ne zna za šupu*. „Samo sam se prošetao. Da razbistrim glavu.“

„Za to je već prekasno, Poli, u glavi ti više nikad neće biti bistro.“ Ponovo me stegao za tanki starački zglavak, mrveći mi krhke kosti, dok su mu oči stalno letele s jedne na drugu stranu, za svaki slučaj. Bred se nije bojao da će prekršiti neko pravilo; bojao se samo da ga pri tom i ne *uhvate*. Tako da je i u tome bio potpuno sličan Persiju Vitmuru, koji nikad nije dozvoljavao da se zaboravi kako je on guvernerov rođak. „Pravo je čudo već i to da se, s toliko godina, možeš i setiti *ko* si. Jer tih godina imaš prokleta *previše*. Čak i za ovakav muzej. Poli, od tebe mi se koža ježi u tri materine.“

„Pusti me“, rekao sam, trudeći se da mi u glasu ne začuje cviljenje. Ali nije to bilo samo zbog ponosa. Kad bi ga začuo, to bi ga moglo raspaliti, onako kao što vonj znoja ume da raspali zloćudnog psa pa ga - iako inače samo reži - natera da ugrize. To me je podsetilo na onog novinara koji je i;veštavao sa suđenja Džonu Kofiju. Taj reporter je bio grozan čovek, zvao se Hamersmit, a najgroznije kod njega je bilo što nije znao da je grozan.

Umesto da me pusti, Dolan me je opet stegao za zglavak. Zastenjao sam. Nisam hteo, ali je to bilo jače od mene. Zabolelo me

je do srži.

„Šta ti to radiš tamo, Poli? Reci mi.“

„Ništa!“ odgovorio sam. Nisam zaplakao, ne još, ali bojao sam se da ću to uskoro učiniti ako nastavi da me tako mrvi. „Ništa, samo sam se šetao, volim da se šetam, pusti me!“

Što je on i učinio, ali samo koliko mu je bilo potrebno da me uhvati za drugu ruku. Koja je bila stisnuta u pesnicu.

„Otvori“, rekao je. „Daj da tata vidi.“

Što sam i učinio, na šta je on samo progundao od gađenja. U šaci su bili samo ostaci drugog tosta. Kad je počeo da mi steže levi zglob, počeo sam da savijam desnu šaku, i sad mi je na prstima bio maslac - dobro, margarin - jer ko je ovde video pravi maslac.

„Ulazi unutra i operi te usrane ruke“, rekao je, odstupio, pa opet zagrizao pecivo. „Gospode Bože.“

Krenuo sam stepenicama. Noge su mi drhtale, srce mi je lupalo kao motor s raštanim ventilima i klimavim starim klipovima. Kad sam se uhvatio za kvaku koja je trebalo da mi otvori vrata kuhinje - i sigurnosti - Dolan je rekao: „Ako budeš pričao, Poli, da sam te stezao za te jadne stare ruke, reći ću im da imaš halucinacije. Što je početak, najverovatnije, senilne demencije. I ti znaš da će mi verovati. Ako bude i modrica, misliće da si ih sam sebi napravio.“

Da. Sve je to istina. I opet je bilo kao da to govori Persi Vitmur, Persi koji je, ko zna zbog čega, ostao mlad i podmukao, dok sam ja postao star i krhak.

„Ja nikome ništa neću reći“, promrmljao sam. „A i šta da kažem?“

„Tako treba, stara dušice.“ Glas mu je bio ponosan i podrugljiv, taj glas blesotupa (da se poslužim Persijevim izrazom) koji je verovao da će večno ostati mlad. „Ali ću otkriti šta si to smislio. To će od sada biti moj posao. Jesi li me čuo?“

Čuo sam ga, da, ali nisam želeo da mu priuštim zadovoljstvo i to mu kažem. Ušao sam u zgradu, prošao kroz kuhinju (sad sam setio miris jaja i kobasica koje se bare, ali mi više nije bilo viđeno), pa vratio pončo na čiviluk. Potom sam se popeo u svoju sobu - zastajući na svakoj stepenici, dajući srcu vremena da malo uspori - pa ponovo skupio sav pišaći pribor.

Sišao sam u svetlarnik i baš seo za stočić u senci, kad je u prostoriju provirila moja prijateljic Elen. Izgledala je umorno i, pomislio sam, kao da joj nije dobro. Namestila je frizuru, ali je još bila u kućnom ogrtaču. Mi stari golubovi ne držimo puno do ceremonija; to uglavnom i ne možemo sebida priuštimo.

„Meću ti smetati“, rekla je. „Vidim da se spremaš za pisanje...“

„Ne luduj“, odgovorio sam. „Ja imam više vremena nego flašica kokakole. Ulazi.“

Ona je to i uradila, ali je ostala kod vrata.

„Došla sam jer nisam mogla da zaspim - opet - a malo pre sam pogledala kroz prozor... i...“

„I videla si gospodina Dolana i mene u malom prijatnom razgovoru“, odgovorio sam. Ponacao sam se da je samo videla; da joj je prozor bio zatvoren i da me nije čula kako cvilim da me pusti.

„Meni on nije izgledao ni prijatno ni prijateljski“, rekla je ona.

„Pole, taj gospodin Dolan se raspituje o tebi. On je o tebi pitao i *mene*- prošle nedelje, mislim da je to bilo tada. Tada tome baš i nisam pridavala neku veliku važnost, mislila sam da samo ima predugi nos i voli da ga zabada u tuđe stvari, ali se sada pitam.“

„Raspitivao se za mene?“ Ponadao sam se da nije primetila nelagodu koju sam osećao. „Raspitivao o čemu?“

„Kao prvo, gde odlaziš u šetnju. I zašto to radiš.“

Pokušao sam da se nasmejem.

„Očigledno je reč o čoveku koji baš ne veruje u rekreaciju, toliko je bar jasno.“

„On misli da ti imaš nekakvu tajnu.“ Zastala je. „A to mislim ja-“

Već sam otvorio usta - da kažem kako, pojma nemam - ali je Elen podigla svoju čvornovatu, ali na neki čudan način lepu ruku pre nego što je meni pošloza rukom da makar jednu reč izustim.

„Ako je imaš, ja ne želim da je znam, Pole. Tvoje stvari su tvoje stvari. Mene su tako vaspitali, ali nisu i sve druge. Zato pripazi. Samo sam to želela da ti kažem. A sada te ostavljam i prepuštam tvom poslu.“

Okrenula se da pođe, ali pre nego što je stigla da izađe, ja sam je vec' pozvao. Ona se okrenula i uputila mi upitan pogled.

„Kad bude gotovo to što pišem...“ počeo sam, pa lagano odmahnuo glavom. To je bilo pogrešno. „Ako završim to što pišem,

hoćeš li pročitati?“

Ona kao da se na trenutak zamislila, a onda mi uputila smešak u koji bi se čovek lako mogao i zaljubiti, čak i čovek u mojim godinama.

„Bila bi mi čast.“

„Najpre pročitaj, pa tek onda govori o časti“, rekao sam i pomislio na Delakroovu smrt.

„Ipak ću pročitati“, rekla je. „Do poslednje reči. To ti obećavam. Ali najpre moraš napisati.“

Tada me je ostavila da radim, ali je proteklo još mnogo vremena pre nego što sam napisao i slovence. Skoro čitav sat sam ostao tako sedeći i zurio kroz prozore, kuckajući perom o ivicu stola, gledajući kako dan pomalo sivi, razmišljajući o Bred Dolanu, koji me zove Poli i nikako da se zasiti viceva o Ircima i čamugama, kosoookima i žutima, razmišljajući o onome što mi je rekla Elen Koneli. *On inisli da ti imaš nekakvu tajnu. A to mislim i ja.*

A možda i imam. Da, možda i imam. I Bred Dolan bi, naravno, da je otkrije. Ne zato što misli da je to nešto važno (a mislim da i nije, osim možda meni), nego zato što misli da tako star čovek ne bi smeo da ima tajne. Ne sme da skida kabanice s čiviluka pored kuhinje; ne sme ni da ima tajne. Jer mu ne ide u glavu da su i takvi stvorovi, kakvi smo mi, još ljudi. I zašto bi nam se uopšte dopustilo da pomislimo tako nešto? Njemu to nije jasno. I u tom je pogledu tako sličan Persiju.

I tako su se moje misli, poput reke koja ulazi u meandar, napokon vratile u tačku u kojoj su bile pre nego što me Bred Dolan pod kuhinjskom nadstrešnicom uhvatio za zglob: vratile na Persija, na sitnu dušu Persija Vitmura, i na to kako se osvetio čoveku koji mu se nasmejao. Delakroa je bacio onaj svoj obojeni kalem - onaj koji mu je donosio gospodin Džingls - i on je odskočio iz ćelije i pao u hodnik. Persiju je to bilo dovoljno: konačno je dočekaio svoju šansu.

2

„*Ne, budalo!*“ zaurlao je Brutalni, ali Persi na to nije obratio pažnju. Baš kad je gospodin Džingls stigao do kalema - previše zaokupljen da bi shvatio kako mu je u blizini stari dušmanin - Persi ga je zgazio potpeticom teške crne radničke cipele. Jasno se čulo kako gospodinu Džinglsu puca kičma, a onda mu je iz usta navrla krv. Sitne crne oči su mu se iskolačile u dupljama, i u njima sam pročitao isuviše ljudski izraz zaprepaščenog bola.

Delakroa je zaurlao od tuge i užasa. Bacio se na vrata svoje ćelije i kroz rešetke izbacio ruke najdalje što je mogao, pa zavrištao, bez prestanka uzvikujući miševo ime.

Persi se okrenuo prema njemu, sav nasmešen. Prema svima nama, zapravo.

„Eto“, rekao je. „Znao sam da ću ga uloviti, pre ili posle. Sve je to zapravo bilo samo pitanje vremena.“ Okrenuo se i pošao nazad Zelenom miljom, ne žureći, a za njim je ostao gospodin Džingls. Ležao je na podu, dok se oko njega, po zelenom linoleumu, polako širila krvavocrvena lokva.

Din je ustao od stola za dežurnog, lujjio u njega kolenom i srušio pločicu za igranje kribidža na pod. Cunjići su ispali iz svojih rupica i zakotrljali se na sve strane. Ni Din ni Hari, koji se baš spremao da izađe, na taj nasilni prekid partije nisu obratili pažnju.

„Šta si sad uradio?“ zaurlao je Din na Persija. „Koje si sad govno smislio, budaletino?“

Persi nije odgovorio. Prošao je kraj stola bez ijedne reči, samo je gladio kosu. Prošao je kroz moju kancelariju i ušao u šupu. Umesto njega odgovorio je Vilijam Vorton.

„Gazda Dine? Evo šta ja mislim: izvesni francuski krompirić je naučio da mu nije baš mnogo pametno da ga ismeva“, rekao je, pa onda i sam prasnuo u smeh. Bio je to vedar smeh, *seoski* smeh, veseo i dubok. U tom periodu svog života sam upoznao i neke ljude (uglavnom prilično jezive) koji su izgledali normalno samo kad bi se smejali. Jedan od njih je bio i Divlji Bili Vorton.

Onako ošamućenom, pogled mi je opet pao na miša. Još je disao, ali su mu se na brčićima već bile uhvatile sićušne kapi krvi, a preko nekada blistavih očiju, nalik na kapljice ulja, već se polako navlačila mutna koprena. Brutalni je podigao obojeni kalem, ogledao u njega, pa pogledao mene. I on je stajao zapanjen kao i ja. A iza nas, Delakroa je nastavio da vrišti od užasa i bola. Nije tu, naravno, bila reč samo o mišu; Persi je izbušio rupu u Delakroovoj obrani, i sad je kroz nju isticao sav njegov strah. Gospodin Džingls je bio ventil svih tih potisnutih osećanja, i bilo je stravično slušati Francuza.

„O ne“, zavrištao je on bezbroj puta za redom, između krikova i profrljanih preklinjanja i molbi na kađenskom francuskom. „O ne, ne, siroti gospodin Džingls, siroti stari gospodin Džingls, o ne.

„Dajte mi ga.“

Ja sam podigao pogled, zbunjen tim dubokim glasom, isprva bez jasne predstave čiji je. Onda sam ugledao Džona Kofija. Baš kao i Delakroa, i on je provukao ruke kroz rešetke ćelije, ali njima, za razliku od Dela, nije mahao. On ih je naprosto ispružio najviše što je mogao i otvorio šake. Bila je to upozoravajuća poza, skoro alarmantna. I u njegovom je glasu ponovo bilo ono nešto, a zbog čega, pretpostavljam, u startu nisam ni shvatio da pripada Kofiju. Sad je izgledao kao sasvim drugačiji čovek, nešto sasvim drugo od one izgubljene, rasplakane duše koja je poslednjih nedelja živela u njegovoj ćeliji.

„Dajte mi ga, gospodine Edžekomb! Dok još nije kasno!“

Tad sam se prisetio šta mi je on uradio, i shvatio. Pretpostavio sam da od toga ne može biti štete, ali nisam baš ni verovao da bi od toga moglo biti i neke velike koristi. Kad sam podigao miša, stresao sam se od samog dodira - iz kože gospodina Džinglsa na toliko su mesta virile polomljene kosti, da me je bockao kao krzneni jastučić za igle.

„Sta to radiš?“ upitao je Brutalni kad sam stavio gospodina Džinglsa u Kofijevu ogromnu desnicu. „Koji je to đavo?“

Kofi je provukao miša kroz rešetke. Ležao mu je mlitav na dlanu, i rep mu je visio preko onog luka između palca i kažiprsta, i njegov vrh se slabašno trzao u vazduhu. A onda je Kofi desnu ruku preklopio levom, i tako stvorio pravu šoljicu za miša. Više nismo videli samog gospodina Džinglsa, nego smo mu videli samo rep, koji

je visio i trzao se pri vrhu kao zamiruće klatno. Kofi je podigao ruke prema licu, i pri tom raširio prste desne ruke, pa su se pojavile praznine kao između zatvorskih rešetaka. Mišji rep je sad visio prema nama.

Brutalni je stao pored mene, i dalje držeći obojeni kalem.

„Kog to davola izvodi?“

„Psst“, rekao sam.

Delakroa je prestao da vrišti.

„Molim te, Džone“, prošaptao je. „0, Džoni, pomози mu, pomози mu molim te, *o, s'il vous plait*“

Sad su nam se pridružili i Din i Hari; Hari s našim starim špilom karata u ruci.

„Šta se dešava?“ upitao je Din, ali sam ja samo odmahnuo glavom. Jer opet me je hipnotisao, đavo me odneo ako nije.

Kofi je prslonio usta na pukotinu između dva prsta i oštro udahnuo. Na trenutak je sve stajalo tako, kao skamenjeno. A onda je podigao glavu s ruku, i ja sam ugledao čoveka, očigledno užasno bolesnog, ili koji trpi strašne bolove. Pogled mu je bio oštar i sav u plamenu; gornji zubi su mu grizli punu donju usnu; crno lice mu je izbledelo i poprimilo ružnu boju, nalik na pepeo pomešan sa blatom. Duboko iz njegovog grla začulo se kao da se guši.

„Gospode Bože nad vojskama“, prošaputao je Brutalni. Pojavila se opasnost da mu oči iskoče iz glave.

„Kako?“ skoro je dreknuo Hari. „*Kako?*“

„Rep! Zar ne vidite? *Rep!*“

Rep gospodina Džinglsa nije više bio zamiruće klatno; žustro je leteo levodesno, kao rep mačke koja se sprema da se baci na pticu. A onda se, između Kofijevih preklopljenih ruku, začuo savršeno poznati cijuk.

Kofi je ponovo izustio onaj pridavljeni, zagrcnuti zvuk, a onda je okrenuo glavu u stranu, kao da je iskašljao nešto i sad se sprema da ispljune. Ali umesto toga, on je iz usta i nosa izdahnuo roj crnih insekata -ja mislim da su to bili insekti, a isto su rekli i drugi, ali u to nisam siguran sve do današnjeg dana. Zarojili su oko njega, kao crni oblak koji mu je na trenutak zamračio lik.

„Isuse, šta je to bilo?“ upitao je Din vrištavim, preplašenim glasom.

„Sve je u redu“, začuo sam sopstveni glas. „Bez panike, sve je u redu, za nekoliko trenutaka će nestati.“

Baš kao i onda kad me je Kofi izlečio od upale mokraćnih kanala, i sad su „bube“ izbledele i nestale.

„Sto mu gromova“, prošaputao je Hari.

„Pole?“ upitao je Brutalni nesigurnim glasom. „Pole?“

Kofi je opet izgledao sasvim normalno - kao čovek koji je upravo iskašljao loptu mesa koja ga je davila. Sagnuo se, spustio skupljene dlanove na pod, virnuo kroz prste, pa ih rastvorio. Između njih je istrčao gospodin Džingls savršenog zdravlja - bez ijednog zakrivljenja na kičmi, bez ijedne grbe da mu nadiže kožu. Zastao je na trenutak na vratima Kofijeve ćelije, pa pretrčao preko Zelene milje do Delakroove rešetke. Dok je prolazio, primetio sam da na brčićima još ima kapljice krvi.

Delakroa ga je dohvatio i podigao, istovremeno se i smejući i plačući, pa ga bez ikakvog stida čitavog prekrio glasnim cmakanjem. Din, Hari i Brutalni su sve to gledali s nemim čuđenjem. Onda je Brutalni prišao i kroz rešetke pružio obojeni kalem. Delakroa ga u prvom momentu nije video; toliko je bio zaokupljen gospodinom Džinglsom. Bio je poput oca kome su sina spasili od davljenja. Brutalni ga je kalemom kucnuo po ramenu. Delakroa je pogledao, primetio kalem, uzeo ga, ali se onda opet vratio gospodinu Džinglsu, pa počeo da ga mazi po krznu i guta očima, osećajući potrebu da stalno osvežava opažanje da je miš, da, i živ i zdrav, i da je čitav i u komadu i u savršenom stanju i da je s njim sve u redu.

„Hajde baci ovo“, rekao je Brutalni. „Da vidim kako trči.“ „0, živ je i zdrav, gazda Hovel, živ je i zdrav, slava Bogu na...“ „Hajde baci ovo“, ponovio je Brutalni. „Čuješ šta ti kažem, Del.“

Delakroa se sagnuo, očito nevoljno, očito ne želeći da ponovo ispusti gospodina Džinglsa iz ruku, ili bar ne još. I onda je, vrlo lagano, bacio kalem. Kalem se zakotrljao preko ćelije, pored kutije od cigara Korona, i stigao do zida. Gospodin Džingls je već leteoza njim, iako ne više onom brzinom koju je maločas pokazao. Činilo se da pomalo šepa na zadnju levu nogu, i baš to je na mene ostavilo najdublji utisak -jer je, pretpostavljam, baš zbog toga sve najednom postalo stvarno. Zbog tog laganog šepanja.

On je, međutim, stigao do kalema baš kako treba, pa ga sa starim oduševljenjem nosom odgurao do Delakroa. Okrenuo sam se Džonu Kofiju, koji je stajao na vratima ćelije i smešio se. Bio je to umoran smešak, i ne bi se baš mogao nazvati veselim, ali mu se s lica već izgubila ona oštra uznemirenost kao u trenutku kad me je preklinjao da mu dam miša, a izgubio se i izraz bola i straha, izraz gušenja. Bio je to opet naš Džon Kofi, s licern koje je odavalo da on nije baš sasvim tu, lice s tim čudnim, u daljinu zagledanim očima.

„Pomogao si mu“, rekao sam. „Nisi li, veliki momče?“

„Istina“, odgovorio je Kofi. Smešak mu se malo raširio, i na trenutak dva je bio istinski *srećan*. „Pomogao sam mu. Pomogao sam Delovom mišu. Pomogao sam...“ Glas mu je zamro, jer očigledno nije mogao da mu se seti imena.

„Gospodinu Džinglsu“, rekao je Din. Gledao je Džona pažljivo i zaprepašćeno, kao da očekuje da će iz Kofija suknuti plamenovi ili da će možda zalebdeti u ćeliji.

„Tako je“, rekao je Kofi. „Gospodinu Džinglsu. Jer on cirkusmiš. I živeti on će pod liskunom.“

„Možeš da se kladiš u to“, rekao je Hari, koji se pridružio našem zurenju u Džona Kofija. A iza nas, Delakroa je ležao na svom krevetu, s gospodinom Džinglsom na prsima, i pevušio mu nekakvu francusku pesmicu nalik na uspavanku.

Kofi je pogledao Zelenom miljom prema stolu za dežurnog i vratima koja su vodila u moju kancelariju i šupu iza nje.

„Gazda Persi zao“, rekao je. „Gazda Persi podmukao. Zgazio Delovog miša. Zgazio gospodin Džinglsa.“

I tada, pre nego što je iko mogao da mu kaže i reč - da smo znali šta da mu kažemo - Džon Kofi se vratio do svog kreveta, legao i okrenuo se na bok, lica prema zidu.

3

Kad smo dvadesetak minuta kasnije Brutalni i ja došli u šupu, Persi nas je dočekaao okrenut leđima. Na polici iznad korpe u koju smo odlagali prljave uniforme (a ponekad i civilnu Odeću; zatvorskoj perionici je bilo svejedno šta pere) pronašao je kutiju sa pastom za poliranje nameštaja, i sad je polirao hrastove rukohvate i noge električne stolice. To vam može zvučati bizarno, možda čak i sablasno, ali je i Brutalnom i meni to što je Persi radio celu noć izgledalo savršeno normalno. Vesela varnica će sutra imati javni nastup, i bar će izgledati da Persi vodi predstavu.

„Persi“, rekao sam tiho.

On se okrenuo, pesmica koju je pevušio zamrla mu je u grlu, a onda nas je pogledao. U očima mu nisam ugledao strah koji sam očekivao, ili bar ne odmah. Ali sam shvatio da Persi izgleda nekako starije. I, pomislio sam, Džon Kofi je bio u pravu. Zaista je izgledao zlo. Zlo je kao droga - niko na svetu za tu tvrdnju nije kvalifikovaniji od mene - pa je zloba, pomislio sam, nakon izvesnog eksperimentisanja, Persiju postala navika bez koje više nije mogao da živi. Uživao je u onome što je uradio Delakroovom mišu. I još više u Delakroovim očajničkim kricima.

„Ajde, nemoj sad da mi tupiš“, rekao je tonom gotovo ljubaznim. „Sta sad, mislim, miš kao miš. Tu mu, kao prvo, nikad i nije bilo mesto, momci, to vam je valjda jasno.“

„S mišem je baš sve u najboljem redu“, rekao sam. Srce mi je žestoko tuklo u prsima, ali sam ipak postigao da glas koji izlazi iz mene bude blag, skoro nezainteresovan. „Miš je k'o puška. Trči i ciči i opet ganja onaj svoj kalem. Ubijanje miševa ti ne ide ništa bolje od svega ostalog oko čega se trudiš.“

On me je pogledao, zapanjeno i u neverici.

„Očekuješ da ću poverovati u to? Ja sam to govance *zdrobiol* Cuo sam sopstvenim ušima! I možeš se lepo...“

„Odjebi.“

Zapiljio se u mene razrogačenim očima.

„Molim? Sta si ti to meni rekao?“

Napravio sam još korak prema njemu. Osetio sam kako mi posred čela kucka žila. Ne sećam se da sam se ikada toliko naljutio.

„Zar ti nije drago što je gospodin Džingls živ i zdrav? Nakon svih razgovora o tome kako je naš posao smirivanje zatvorenika, posebno kad im se bliži kraj, mislio sam da bi ti zbog toga trebalo biti drago. Da bi morao da osetiš olakšanje. S obzirom na to da će se Del sutra prošetati i sve to.“

Persi je prebacio pogled s mene na Brutalnog, a proračunati mir mu se raspršio i pretvorio u neizvesnost.

„Momci, kakvu to vi usranu igru igrate?“ upitao je.

„Nije to nikakva igra, druškane“, odgovorio je Brutalni. „Ti misliš da je to... mislim, to je samo jedan od razloga zbog kojeg ne možemo da u tebe imamo poverenja. Želiš da znaš celu istinu? Mislim da si ti izgubljen slučaj.“

„Bolje pripazi šta pričaš“, rekao je Persi. Glas mu je promukao. Na kraju je u njega ponovo počeo da se uvlači strah - strah od toga šta hoćemo od njega, strah od toga šta smo naumili. Bilo mi je drago što to čujem. Tako ćemo lakše izaći na kraj s njim. „Ja poznajem neke ljude. I to vrlo važne ljude.“

„Da, tako ti kažeš, ali ti si jedna velika sanjalica“, rekao je Brutalni. Izrekao je to, činilo se, na ivici smeha.

Persi je bacio krpu za poliranje na sedište stolice kojoj su na nogama i rukohvatima bile pričvršćene kopče.

„Ja sam ubio tog miša“, rekao je ne baš sasvim sigurnim glasom.

„Idi pa vidi“, odgovorio sam. „Ovo je slobodna zemlja.“

„I hoću“, odgovorio je. „I hoću.“

Promarširao je kraj nas, napućenih usta, dok su mu se male šake (Vorton je imao pravo, zaista su bile lepe) igrale češljem. Popeo se stepenicama, sagnuo se i ušao u moju kancelariju. Brutalni i ja smo ostali pored Vesele varnice; čekali smo da se vrati i ćutali. Ne znam šta je bilo s Brutalnim, ali ja nisam mogao da smislim nijednu reč. Nisam znao čak ni šta da mislim o onome što smo upravo videli.

Prošla su tri minuta. Brutalni je dohvatio Persijevu krpu i počeo da glanca ivice naslona električne stolice. Dok se Persi vratio, imao

je taman vremena da dovrši jednu i započne drugu. Persi se sapleo i skoro strmoglavio niz stepenice koje su vodile iz moje sobe do poda šupe, a kad nam je prišao, učinio je to neravnomernim, ukočenim korakom. Lice mu je bilo šokirano i puno neverice.

„Zamenili ste ih“, rekao je pištavim, optužujućim glasom. „Nekako ste zamenili miševe, gadovi. Sad me vučete za nos, i ako s tim ne prestanete, najebaću vam se matere! Stajacete u redu za prosjačku čorbu, to vam ja kažem, ako ne prestariete! Sta vi zamišljate, ko ste vi uopšte?“

Onda je stao, dahtanjem tražeći vazduh, i stezao šake.

„Ja ću ti reći ko smo mi“, odgovorio sam. „Mi smo ljudi, Persi, s kojima ti radiš... ali ne još dugo.“ Uhvatio sam ga za ramena šakama kao kleštima. Ne baš jako čvrsto; ali molim, bila su to klešta. Jesu, zaista.

Persi je pružio ruku da ih skine. „Skidaj te...“

Brutalni ga je uhvatio za desnu ruku - i čitava šaka, mala i meka i bela, nestala mu je u preplanuloj pesnici.

„Začepi gubicu, sinko. Ako znaš šta je za tebe dobro, shvatićeš ovo kao poslednju priliku da očistiš mast iz ušiju.“

Okrenuo sam ga, digao na podijum, pa ga gurnuo sve dok nije zadnjom stranom kolena udario u sedište električne stolice i morao da sedne. Njegov mir se izgubio; baš kao i zloba i arogancija. Sve to je kod njega bilo prilično jasno izraženo, ali ne smete zaboraviti da je Persi još bio jako mlad. U tim godinama je sve to još samo tanka spoljašnja pokorica, nalik na ružnu nijansu emajllaka. Kroz to je još moguće proseći. I procenio sam da je Persi sada spreman da me sasluša.

„Daj mi časnu reč“, rekoh.

„Časnu reč za šta?“ Usta su mu se još pokušavala razvući u posprdni cer, ali mu je pogled bio užasnut. Struja je u rasklopnoj komori bila isključena, ali je drvena stolica zračila sopstvenom snagom, i tada sam pomislio da je Persi oseća.

„Časnu reč: ako te večeras stavimo u prvi plan, da ćeš stvarno otići u *Drajar Ridž* i ostaviti nas na miru“, izrekao je Brutalni sa za njega nečuvenom žestinom. „Da ćeš već sutradan zatražiti premeštaj.“

„A šta ako neću? Šta ako samo pozovem neke ljude i kažem im da me uznemiravate i pretite? Da me *maltretirate*!”

„Ako su tvoje veze zaista tako dobre kao što misliš, onda smo zaista jebali ježa“, odgovorio sam mu, „ali ćemo se pre pobrinuti, Persi, da i ti ostaviš kožu na bojištu.“

„I sve zbog miša? Ha! Mislite cfa će ikoga boleti uvo što sam nagazio na osuđenikovog mezimca? Mislim, ikoga izvan žute kuće?“

„Ne. Ali su te trojica videla kako stojiš s prstom zabijenim u dupe dok je Divlji Bil Vorton lancem davio Dina Stantona. A za to će ih zaista boleti uvo, Persi, veruj mi na reč. Za to će boleti uvo čak i tvog teču.“

Persijevi obrazi i čelo planuli su crvenim pečatima.

„Misliš da će ti poverovati?“ upitao je, ali mu je glas izgubio mnogo od svoje srdite snage. Očito je poverovao da bi neko i mogao da nam poveruje. A Persi nije voleo probleme. Kršiti pravila bilo je sasvim u redu. Biti uhvaćen na delu bilo je nešto sasvim drugo.

„Mislim, potrudio sam se da Dinu snimim vrat pre nego sto su nestale modrice“, rekao je Brutalni - nisam imao pojma da li je to istina, ali je to sasvim sigurno zvučalo privlačno. „I znaš šta kažu te fotke? Da je Vorton imao poprilično vremena za uživanje pre nego što ga je iko skinuo s Dina, iako si ti bio u blizini, i to Vortonu u slepoj tački. Možda bi morao da odgovoriš i na poneko nezgodno pitanje? A tako nešto može dugo da prati čoveka. Sva je prilika da bi to ostalo i nakon što se njegovi rođaci odsele iz državne prestonice, i vrate se kući da na verandi piju viski s nanom. Čovekov radni dosije ume da bude veoma zanimljiva stvar, i tokom njegovog života mnogi imaju prilike da zavire u njega.“ Persijeve oči su nepoverljivo zatitrale, seleći se između nas dvojice. Leva ruka mu je krenula prema kosi i zagladila je. Nije rekao ništa, ali sam pomislio da ga sad imamo.

„Hajde da se manemo toga“, reko. „Tebi se ovde ne ostaje, kao što se ni nama neće da ostaneš, zar ne?“

„Ovde mi je grozno!“ planuo je on. „Odvratno zbog toga kako se ponašate prema meni, odvratno zato što mi nikad ne dajete šanse!“

Ovo poslednje je bilo daleko od istine, ali sam procenio da sad nije trenutak za načinjanje tog pitanja.

„Ali ja ne volim da me gaze. Moj tata me je naučio, kad čovek krene tim putem, onda će ga čitav život gaziti.“ Njegove oči, ne baš lepe kao ruke, ali skoro toliko, na ovo su blesnule. „A najmanje od svega volim da me gaze takvi veliki majmuni, kao taj tu.“ Bacio je pogled na mog starog prijatelja i groknuo. „Brutalni - ako ništa drugo, imaš dobar nadimak.“

„Persi, ti bi nešto trebalo da shvatiš“, rekao sam. „Prema onome kako mi na to gledamo, ti gaziš *nas*. Mi ti stalno pričamo kako mi ovde rešavamo stvari, a ti stalno teraš po svome, a kad sve ode do davola, skrivaš se iza svojih političkih veza. To što si zgazio Delakroovog miša...“ Brutalni je uhvatio moj pogled, pa sam se brzo povukao. „To što si *hteo* da zgaziš Delakroovog miša je samo jedan primer. Ti nas stalno guraš i guraš i guraš; sad smo konačno počeli da ti uzvraćamo, i to je sve. Ali slušaj, ako sad uradiš sve kako treba, iz svega toga ćeš izaći lep kao slika - slika mladića u usponu - i mirisan kao ruža. Niko nikad neće ni čuti za ovaj naš razgovor. Dakle, da čujem. Počni da se ponašaš kao odrastao čovek. Obećaj da ćeš posle Dela otići.“

On je o tome razmislio. I onda, posle trenutak dva, u očima mu se pojavio izraz, izraz čoveka koji je upravo došao na dobru ideju. To mi se nije baš mnogo svidelo, jer je svaka ideja koja je za Persija bila dobra, za nas mogla biti samo loša.

„Ako ništa drugo“, rekao je Brutalni, „pomisli samo kako bi bilo lepo pobeći od te vreće govana, tog Vortona.“

Persi je klimnuo glavom, i ja sam ga pustio da ustane sa stolice. On je popravio košulju na uniformi, ugurao je pozadi u pantalone, pa prošao češljem kroz kosu. Onda nas je pogledao.

„U redu, dogovoreno. Sutra uveče sam glavni za Dela; već preksutra tražim premeštaj u *Brajar Ridž*. I neka to bude kraj priče. Je 1' u redu tako?“

„Dobro je tako“, odgovorio sam. U očima mu je i dalje bio onaj pogled, ali sam u tom trenutku osećao toliko olakšanje da mi to i nije bilo važno.

Ispružio je ruku. „Da presečemo?“ Presekao sam. I Brutalni. Kakve budale.

4

Sutrašnji dan je bio najsparniji od svih, i poslednji u tom čudnom oktobarskom otopljenju. Kad sam stigao na posao, na zapadu je grmelo, i već su počeli da se gomilaju crni oblaci. Kako se noć približavala, i oni su bili sve bliži, i videli smo kako iz njih izleću plavičaste niti munja. Te noći oko deset sati u okrugu Trapingus pojavio se i tornado - ubio je četvoro ljudi i odneo krov s konjušnice u Teftonu - a u *Hladnoj planini* su divljale oluje s gromovima i duvali vetrovi orkanske snage. Kasnije mi se činilo kao da se i samo nebo pobunilo zbog ružne smrti Eduarda Delakroa.

Na početku je sve pošlo u najboljem redu. Del je u ćeliji proveo miran dan. Povremeno bi se igrao s gospodinom Džinglsom, ali je uglavnom ležao na krevetu i mazio ga. Vorton je u dva navrata hteo da napravi frku - jednom je doviknuo Delu kako će, čim stari Srećni Pjer u paklu zaigra čarlston, napraviti mišburgere - ali mu mali Kađen nije odgovorio, pa se Vorton, očigledno zaključivši da je i to pun pogodak, okanuo toga.

U deset i petnaest se pojavio brat Sreder i sve nas obradovao najavom da će s Deiom izrecitovati očenaš na kađenskom francuskom. To je izgledalo kao dobar znak. U čemu smo sc, naravno, prevarili.

Svedoci su počeli da pristižu oko jedanaest, i uglavnom su tihim glasom govorili o nevremenu koje se približavalo te spekulisali o mogućnosti da prekid struje odloži pogubljenje. Izgleda da niko od njih nije znao da Vesela varnica radi na sopstveni generator, i da ako baš u njega ne udari grom, du ce se predstava nastaviti. Te noći je u komori sa prekidačem bio Hari, tako da su Bili Dodž i Persi Vitmur preuzeli ulogu domaćina, pa pratili ljude do njihovih sedišta i redom ih pitali da li su za čašu hladne vode. Prisutne su bile i dve žene: sestra devojčice koju je Del silovao i ubio, i majka jedne žrtve požara. Ova poslednja dama je bila krupna i bleđa i odlučna. Rekla je Ilariju Tervilgiru da se nada da se čovek kome je došla u posetu mnogo uplašio, da zna da su za njega u peći već razgrnuli vatru, i da

ga već čekaju Sotonini demoni. A onda je briznula u plač i zabila lice u čipkanu maramicu nešto manju od jastučnice.

Gromovi, jedva prigušeni limenim krovom, tukli su glasno i žestoko. Ljudi su sa strepnjom dizali pogled. Muškarci, koji su s neprijatnošću nosili kravate tako kasno noću, brisali su rumene obraze. U šupi je bilo vruće kao u paklu. I naravno, oči su im stalno skretale na Veselu varnicu. Možda su se ranije na račun te neprijatne dužnosti i zezali, ali su oko pola dvanaest presušili svi vicevi. Sve ovo sam započeo tvrdnjom da ta situacija ljudima koji će morati da sednu u hrastovu stolicu nije nimalo smešna, ali, kad bi taj trenutak stvarno došao, na smrt osuđeni nisu bili jedini kojima bi s lica nestao osmeh. Stolica je izgledala baš *ćelavo*, dok je čučala tako na podijumu, dok su joj iz nogu s obe strane virile stege, nalik onima koje nose paraplegičari. Nije se mnogo razgovaralo, a kad se ponovo začuo prasak groma, oštar i određen kao da se raskolilo stablo, sestra Delakroove žrtve je tiho kriknula. Poslednji koji je zauzeo mesto u prostoru za svedoke bio je Kertis Anderson, zamenik upravnika Mursa.

U pola dvanaest prišao sam Delakroovoj ćeliji u pratnji Brutalnog i Dina koji su išli malo iza mene. Del je sedeo na svom krevetu, s gospodinom Džinglsom u krilu. Miš je ispružio glavu prema osuđeniku, i njegove sitne okice, nalik na kapljice ulja, bile su ushićeno prikovane za Delovo lice. Del mu je mazio teme između ušiju. Niz lica su mu se kotrljale krupne neme suze, i miš je, izgledalo je, zurio baš u njih. Začuvši naše korake, Del je podigao pogled. Bio je potpuno bled. Više sam osetio nego video Džona Kofija kako stoji na vratima ćelije i posmatra nas.

Kad je začuo zveket mojih ključeva o metal, Del se trgao, ali se i dalje držao čvrsto, i dok sam okretao ključ u bravi i gurao vrata, nastavljao je da mazi gospodina Džinglsa po glavi.

„Zdravo budi, gazda Edžekomb“, rekao je. „Zdravo bili, momci. Reci čao, gospodine Džingls.“ Ali je gospodin Džingls samo nastavljao da ushićeno zuri u lice proćelavog čovečuljka, kao da se pita otkud tolike suze. Obojeni kalem je bio uredno položen kraj kutije - položen poslednji put, pomislio sam, i osetio ubod bola.

„Eduarde Delakroa, ja, kao službenik suda...“

„Gazda Edžekomb?“

Pomislio sam da jednostavno nastavim pripremljeni govor, ali sam se predomislio.

„Šta je bilo?“

On mi je pružio miša.

„Evo. Ništa da se dogodi gospodinu Džinglsu ne dajte.“

„Del, ne verujem da će on hteti da živi kod mene. On nije...“

„*Mais oui*, on kaže hoće. On kaže zna sve o vama, gazda Edžekomb, i vi njega odnesete dole u Florida, miševi gde rade sve te cirkuzarije. On kaže vama veruje.“ Ispružio je ruku još dalje, i neka me davo odnese ako miš nije s njegovog dlana prešao na moje rame. Bio je tako lagan da ga kroz blejzer uniforme nisam ni osećao kao dodir, ali sam ga zato osetio kao mali izvor toplote. „Gazda, ne puštajte onaj zločesti ni blizu. Ne dajte taj zločesti nešto zlo napravi moj mišu.“

„Ne, Del. Neću mu dati.“ Pitanje je, međutim, bilo, šta da radim s njim baš tog trenutka? Nisam valjda mogao da s mišem na ramenu provedem Delakroa pored svedoka.

„Ja ću ga uzeti, gazda“, zabrujao je iza mene glas Džona Kofija, i bilo je sablasno to što se začuo baš u tom trenutku, kao da mi je pročitao misli. „Samo za sada. Ako Del kaže da može.“

Del je s olakšanjem klimnuo glavom.

„Aha, ti uzmi njega, Džone, dok ta glupanija gotova - *bien!* A onda posle...“ Pogled mu se opet vratio na Brutalnog i mene. „Vi ga odvedete na Florida. U taj Mišvil.“

„Da, najverovatnije demo to Pol i ja učiniti zajedno“, rekao je Brutalni, gledajući zabrinutim i uznemirenim pogledom kako gospodin Džingls silazi s mog ramena i prelazi na Kofijev veliki ispruženi dlan. Gospodin Džingls je to uradio bez protesta i ne pokušavajući da pobegne; naprotiv, uz ruku Džona Kofija se uspenrao podjednako spremno kao što je i došao na moje rame. „Odvojićemo od godišnjeg. Slažeš se, Pole?“

Klimnuo sam glavom. Klimnuo je i Del, dok su mu oči blistale, a na usnama mu se pojavio tek tračak osmeha.

„Ljudi plaćaće pet centi po glavi da vide njega. Dva centa za klince. Tako pošteno, gazda Hovel?“

„Pošteno, Del.“

„Ti dobar čovek, gazda Hovel“, rekao je Del. „I ti, gazda Edžekomb. Vi vikali ste ponekad na mene, *oui*, ali samo kad trebalo je. Svi vi dobri ljudi, samo ne taj Persi. Šteta što se ne upoznali negde drugde. *Loš trenutak, loša prilika*“

„Ali moram da ti kažem nešto, Del“, rekao sam mu. „To su samo reči koje moram da izreknem svakome pre nego što se prošeta. Nije to ništa posebno, ali i to je deo mog posla. U redu?“ „*Oui, monsieu*“, odgovorio je on, pa poslednji put pogledao gospodina Džinglsa kako stoji na širokom ramenu Džona Kofija. „*Au revoir, mon ami*“, rekao je i još jače se rasplakao. „*Ja t'aime, mon petit*“ Poslao je mišu poljubac. To bi trebalo da bude smešno, taj poslati poljubac, ili možda čak i groteskno, ali nije bilo. Na tren sam pogledao Dela pravo u oči, pa skrenuo pogled. Din se zagledao prema disciplinskoj sobi i čudno se nasmešio. Verujem da je bio na ivici suza. Što se mene tiče, izgovorio sam to što sam morao, počevši od toga da sam službenik suda, i kad sam s tim završio, Delakroa je poslednji put izašao iz svoje ćelije.

„Čekaj čas, tupko“, rekao je Brutalni i pregledao Delu teme, gde će mu staviti kapu. Klimnuo mi je glavom, pa pljesnuo Dela po ramenu. „Izbrijano. Krećemo.“

I tako je Eduard Delakroa krenuo u poslednju šetnju Zelenom miljom dok su mu niz obraze tekli potočići znoja pomešanog sa suzama, a nebom nad nama treštala žestoka grmljavina. Brutalni je išao osuđeniku sleva, ja sam bio zdesna, dok je Din išao iza.

Šreder je bio u mojoj kancelariji, a u uglovima su čuvari Ringold i Betl držali stražu. Šreder je pogledao Dela, nasmešio se, pa mu se obratio na francuskom. Meni se učinio pompezno ukočenim, ali je stvorio čudo. Del mu je uzvratio osmeh, pa prišao Šrederu, obuhvatio ga i zagrlio. Ringold i Betl su se napeli, ali sam ja digao ruke prema njima i odmahnuo glavom.

Šreder je saslušao Delovu bujicu suzama zagušenog francuskog, klimao glavom kao da ga savršeno razume, pa ga potapšao po ramenima. Pogledao me preko čovečuljkovog ramena i rekao: „Od svega nisam shvatio ni četvrtinu.“

„Ne mislim da je to važno“, zabrujao je Brutalni.

„Ni ja“, odgovorio je Šreder uz široki osmeh. On je od svih njih bio najbolji, i sad sam se setio da nemam pojma šta je posle bilo s

njim. Nadam se samo da je, bez obzira šla ga je snašlo, uspeo da sačuva veru.

Ohrabrio je Delakroa da klekne, pa sklopio ruke. Delakroa je učinio isto.

„*Not'Pere, qui etes auxcieuic!*“, započeo je Šreder i Delakroa mu se pridružio. Zajedno su izgovorili očenaš tim tako tečnim kađenskim francuskim, sve do „*mais delivereznou du mal, ainsi soitil.*“^u Do tada su Delove suze uglavnom presušile i on se smirio. Usledilo je nekoliko redova iz Biblije (na engleskom), pri čemu nije bila zanemarejia ni stalna rezerva o mirnim vodama. Kad je to bilo obavljeno, Šreder je krenuo da ustane, ali ga je Del uhvatio za rukav košulje i rekao mu nešto na francuskom. Šreder ga je saslušao pažljivo i namrštio se. Pa odgovorio. Del mu je rekao još nešto, i onda ga je samo pogledao s puno nade.

Šreder se okrenuo prema meni i rekao: „On bi želeo još nešto, gospodine Edžekomb. Molitvu u kojoj mu, zbog svoje vere, ne mogu pomoći. Da li može?“

Pogledao sam na sat na zidu i video da je do ponoći ostalo još sedamnaest minuta. „Da“, rekoh, „ali moramo da požurimo. Ovde, znate, moramo da radimo tačno po programu.“

„Da. Znam.“ Okrenuo se Delakrou i klimnuo mu glavom.

Del je zatvorio oči kao da se moli, ali za trenutak nije rekao ništa. Namrštio se, čelo mu se nabralo, i za trenutak mi se učinilo da traži nešto po dnu svesti, kao neko ko pretura tavansku ostavu u potrazi za predmetom kojim se već dugo, dugo nije poslužio (ili mu nije bio potreban). Ponovo sam bacio pogled na sat i zamalo nešto rekao - što bih i učinio da me Brutalni nije povukao za rukav i zavrteo glavom.

A onda je Del počeo, tiho ali brzo, tim kađenskim koji je bio zaobljen i mek i senzualan kao devojačke grudi: „*Marie! Je vous salue, Maire, oui, milosti puna. Gospodin s tobom. Blagoslovljena ti medu ženama, a blagoslovljen i moj dragi Isus, plod utrobe tvoje*“ ponovo se rasplakao, ali ne verujem da je toga i sam bio svestan. „*Sainte Marie, O ma mere, Mere de Dieu, moli za mene, moli za nas jadne grešnike, sada i u času... i u času smrti naše. Smrti moje.*“ Duboko je uzdahnuo i sav se stresao. „*Ainsi soitil*“

Kad se Delakroa uspravio na noge, kroz jedini prozor se u sobu ulio kratak plavičasti blesak. Svi smo poskočili i stresli se, osim samog Dela; on kao da je i dalje bio izgubljen u toj staroj molitvi. Ispružio je ruku, i ne gledajući prema čemu je pruža. Brutalni ju je uhvatio i kratko stegao. Delakroa ga je pogledao i malo se nasmešio.

„*Nous voyons... videćemo*“, počeo je, pa stao. Onda se svesnim naporom vratio na ehgleski. „Sad možemo poci, gazda Hovel, gazda Edžekomb. Pomirio ham se s Bogom.“

„To je dobro“, odgovorio sam i upitao se koliko će se pomiren s Bogom Del osećati za dvadeset minuta, kad bude s druge strane elektriciteta. Nadao sam se da mu je poslednja molitva uslišena, i da se Majka Marija molila s njim svim srcem i dušom, zato što su Eduardu Delakrou, silovatelju i ubici, u tom trenutku bile potrebne sve molitve na koje je mogao da računa. A napolju je grom ponovo tresnuo preko čitavog neba. „Idemo, Del. Nema još mnogo.“

„Dobro, gazda, sve dobro. Jer više ne bojim se.“ Tako je rekao, ali sam mu u očirna video da laže - bez obzira na sve očenaše i zdravomarije. U trenutku kad pređu ostatak zelenog tepiha i sagnu se kroz vratanica, nema toga koji se ne boji.

„Ostani na dnu, Del“, rekao sam mu tihim glasom kad smo ih prošli, ali mu taj savet i nije bio potreban. Zastao je na dnu stepenica, mislim, zastao kao sleđen, i to zato što je ugledao Persija Vitmura kako stoji na podijumu, s kantom u kojoj je bio sunder pored noge, a iza desnog boka mu se tek nazirao telefon koji je vodio do guvernera.

„*Non*“, rekao je Del tihim, užasnutim glasom. „*Non, non, nen!*“

„Produži“, rekao je Brutalni. „Gledaj saino Pola i mene. Zaboravi da je on uopšte tu.“

„Ali...“

Ljudi su se okrenuli prema nama, ali sam ja, malo pomerivši telo, ipak mogao da Delakroa neprimetno uhvatim za lakat.

„Samo mirno“, rekao sam glasom koji je mogao čuti samo Del - i možda Brutalni. „Vecina njih će zapamtiti samo kako si izašao, zato se potruđi da ostaviš dobar utisak.“

U tom trenu nad nama se prolomio dosad najglasniji grom, tako glasan da se od njega zatresao limeni krov šupe. Persi je poskgčio

kao da ga je ncko ubo šilom, a Del se nasmejao kratko, prezrivo i posprdno.

„Ako glasnije od toga, on opet bi piškio gaće“, rekao je pa zabacio ramena - iako baš za zabacivanje i nije imao nešto posebno. „Idemo. Da se pre svrši.“

Prišli smo podijumu. Delakroa je nervoznim pogledom preleteo svedoke - ovog puta ih je bilo oko dvadeset pet - pa smo nastavili, ali su i moj i Brutalnov i Dinov pogled bili usmereni na stolicu. Meni se činilo da je sve u redu. Podigao sam palac i upitnu obrvu prema Persiju, i on mi je uzvratio sitnom grimasom polovine lica, kao da kaže: *Kako to misliš, da li je sve u redu? Naravno da jeste.*

Nadao sam se da jeste.

Kad je Delakroa stupio na podijum, Brutalni i ja smo ga mahinalno uhvatili za laktove. Podijum je samo dvadesetak centimetara viši od poda, ali biste se iznenadili kolikima je od njih, čak i najžilavijim među žilavim bebama, potrebna pomoć na naprave taj poslednji korak u životu.

Del je to, međutim, obavio kako treba. Na trenutak je zastao pred stolicom (odlučno ne gledajući u Persija), a onda joj se čak i obratio, kao da se predstavlja: „*To sam ja*“ Persi je ispružio ruku prema njemu, ali se Delakroa sam okrenuo i seo. Ja sam mu kleknuo s leve strane, a Brutalni s desne. Zaštitio sam prepone i grkljan na već ranije opisan način, a onda okrenuo kopče tako da su njihove otvorene čeljusti obuhvatile mršavo belo meso neposredno nad Kađenovim gležnjom. U tom trenutku je zaurloao grom i ja sam poskočio. U oko mi se ulio znoj i zapekao me. Mišvil, stalno mi se motalo po glavi, ko zna zbog čega. Mišvil, i kako će ulaz koštati deset centi. A dva centa za klince koji će kroz prozorčice od liskuna gledati gospodina Džinglsa.

Kopča je bila jogunasta, i nije htela da se zatvori. Čuo sam Dela kako duboko i suvo uvlači vazduh, kako se ta pluća, koja će se za manje od četiri minuta pretvoriti u progorele vreće, trude da održe korak sa srcem koje je trčalo od straha. Činjenica da je on ubio pola tuceta ljudi, u tom trenutku je bila najmanje važna. Ne želim da vam ovde govorim ništa o dobrom i zlu, nego samo da ispričam kako je to bilo.

Din je kleknuo do mene i prošaputao: „Šta nije u redu, Pole?“

„Ne mogu...“ počeo sam, i onda se kopča zatvorila uz glasan škljocaj. Sigurno je pri tom i uštinula Delakroa za nabor kože, zato što se Kađen trgnuo i tiho jeknuo. „Izvini“, rekao sam.

„Sve u redu, gazda“, odgovorio je Del. „Bole me će samo minut.“

Sa druge strane je bila kopča s elektrodom, i za nju je uvek trebalo malo više vremena, tako da smo sva trojica ustala skoro istovremeno. Din je dohvatio kopču za zglavak koja je stajala Delu s leva, a Persi je prišao onoj zdesna. Bio sam spreman da priskočim ako Persiju zatreba pomoć, ali je on sa svojom kopčom imao više sreće nego ja sa svojom. Video sam kako se Del sad već trese čitavim telom, kao da su mu već pustili struju. A namirisao sam mu i znoj. Bio je kiseo i jak i podsećao me na blag rastvor za kiseljenje.

Din je klimnuo Persiju. Persi se okrenuo i pogledao preko ramena - video sam mesto baš pod pregibom čeljusti gde se tog dana posekao pri brijanju - pa mu rekao tihim i čvrstim glasom: „Prebaci na jedan!“

Usledio je zuj, onakav kakav stvara stari frižider kad se uzjoguni, i u šupi se pojačao sjaj obešenih sijalica. Iz publike se začulo nekoliko tihih uzdaha i mrmljanje. Del se zatrzao u stolici, a rukama je tako čvrsto stegao krajeve rukohvata da su mu pobeleli zglobovi na rukama. Oči su mu se brzo zavrtile levodesno u dupljama, a ono suvo disanje se još više ubrzalo. Sad je već dahtao.

„Samo mir“, promrmljao je Del. „Samo mir, Del, sve je u najboljem redu. Samo se drži, sve je u najboljem redu.“

Hej, ljudi! pomislio sam. *Dodite i vidite šta sve izvodi gospodin Džingls!* A iznad nas, ponovo je grunuo grom.

Persi je paradnim korakom obišao električnu stolicu i stao ispred nje. Bio je to veliki trenutak, on je bio na središtu pozornice, i sve su oči bile uprte u njega. Sve, tačnije, osim jednog para. Delakroa je video ko je to, i zato je oborio pogled u krilo. Kladio bih se s vama u dolar protiv uštipka da bi Persi, da je morao da izrecituje svoj tekst na audiciji, pomešao sve redom, ali je sada sve izverglao bez zastoja, sablasno mirnim glasom.

„Eduarde Delakroa, osuđeni ste na smrt na električnoj stolici, presudom koju je donela porota sastavljena od vaših sugrađana i koju je izrekao sudija na dobrom glasu u ovoj državi. Neka Bog čuva

sve ljude u ovoj državi. Imate li još nešto da kažete pre izvršenja presude?“

Del je pokušao da odgovori, ali mu iz usta nije izašlo ništa osim užasnutog šapata punog vazduha i samoglasnika. Vrhove je Persijevih usana dotakla je senka prezrivotog osmeha, i s kakvom bih ga radošću u tom trenutku ubio! Onda je Del liznuo usne i pokušao ponovo.

„Zao mi je što ono sam učinio“, rekao je. „Dao bi sve da mogu vratiti vreme, ali to ne može niko. I tako sada...“ Iznad nas je eksplodirao grom kao rasprskavajuća granata iz bacača. Del je poskočio koliko su mu to dopuštale kopče, a oči su mu se divlje trznule iz vlažnog lica. „I tako sada plaćam cenu. Neka Bog mi oprost.“ Još je jednom liznuo usne i pogledao Brutalnog. „Ne zaboravite šta mi obećali za gospodina Džinglsa“, rekao je tišim glasom, jer se to odnosilo samo na nas.

„Ne brini, ne brini“, rekao sam i potapšao Delakroa po ruci hladnoj kao led. „Odnećemo ga u Mišvil...“

„Malo sutra“, rekao je Persi. Izgovorio je to s ivice usana, poput iskusnog robijaša, dok je Delakrou kaišem vezivao prsa. „Tako nešto ni ne postoji. To je bajka koju su izmislili da te sinire. Pomislio sam da je bolje da znaš istinu, pederčino.“

Poraženi blesak u Delovim očima mi je rekao da je jedan deo njega to oduvek znao... ali da je tu spoznaju, ako može, želeo da zadrži pred ostatkom svesti. Pogledao sam Persija, zanemio i besan, a on mi je uzvratilo pogled, i pogledao me pravo u oči, kao da me pita šta mislim da preduzmem. I tu me je, naravno, pobedio. Jer tu zaista nisam mogao da uradim ništa, ne tako pred svedocima, dok Delakroa sedi na samoj ivici života. Nije se moglo učiniti baš ništa, nego nastaviti s tim i završiti posao.

Persi je skinuo masku s kuke i navukao je Delu na lice, a un da je namestio ispod čovečuljkovog podvaljka i tako raširio rupu na vrhu. Potom je izvukao sunđer iz kante i stavio ga u kapu, i tu je Persi prvi put skrenuo s rutine: umesto da se jednostavno sagne i uzme sunđer, skinuo je čeličnu kapu s naslona, i sagnuo se s njom u rukama. Drugim rečima, umesto da sunđer prinese kapi - što bi bio najprirodniji postupak - kapu je prineo sunđeru. Trebalo je da shvatim da tu nešto ne valja, ali sam bio previše uznemiren. Bilo je

to jedino pogubljenje u kome sam ikad učestvovao s osećanjem da nad njim nemam nikakvu vlast. Što se Brutalnog tiče, on Persija nije pogledao ni na tren, čak ni kad se Persi nagnuo nad kantu (i tako nam delimično zaklonio pogled na ono što radi), čak ni kad se uspravio i okrenuo Delu s kapom u rukama u koju je već bio umetnut smeđi krug sunđera. Brutalni je gledao u platno koje je Delu zamenilo lice, posmatrao kako se crna svilena maska uvlači, ocrtavajući krug Delovih otvorenih usta, i zatim ponovo naduvava od njegovog daha. Na čelu su mu bile krupne graške znoja, baš kao i na slepoočnicama, odmah ispod kose. Još nikad nisam video da se znoji na pogubljenju. Iza njega je stajao Din, rastresen i s mučninom, kao da se bori da ne povрати večru. Svi smo shvatali da nešto nije u redu, danas mi je to jasno. Ali naprosto nismo znali šta. Niko nije znao - ne tada - za pitanja koja je Persi postavio Džeku Van Ileju. Bilo ih je mnogo, ali slutim da su uglavnom poslužila kao kamuflaža. Jer Persi je želeo da sazna verovatno jedino o tom sunđeru. Njegovu svrhu. Zašto je natopljen slanom vodom... i šta bi se dogodilo da nije.

Šta bi se dogodilo da je sunđer suv. ^

Persi je nabio kapu Delu na glavu. Covečuljak je poskočio i opet zaječao, ovog puta glasnije. Nekoliko svedoka se nelagodno promeškolo na stolicama na sklapanje. Din je napravio pola koraka, htevši da mu pomogne da mu stavi kaiš ispod brade, ali mu je Persi odrešito mahnuo da se odmakne. Din je odstupio, i malo se trgao i zgrbio kad je još jedan udar groma potresao šupu. Ovog puta je bio praćen prvim dobovanjem kapi po krovu. Zazvučao je tvrdo, kao da je neko na pleh bacio šaku kikirikija.

Već ste čuli da je neko rekao: „Krv mi se sledila“? Naravno da jeste, svi ste to čuli, ali se to meni, tokom svih mojih godina, dogodilo samo jednom, i to je bilo jedne gromovite noći u oktobru 1932, otprilike deset sekundi posle ponoći. Nije to bilo zbog otrovnog trijumfa na licu Persija Vitmura u času kad je odstupio od tela koje je u stegama, pod kapom i kapuljačom sedelo na Veseloj varnici; bilo je to zbog nečega što je trebalo da vidim, a nisam. Ispod kapuljače nije tekla voda koja se iz kape slivala Delu niz obraze. I tad sam konačno shvatio.

„Eduarde Delakro“, izgovarao je Persi, „sad će vam kroz teo biti puštena struja dok vas ne usmrti, u skladu sa zakonima ove države. Neka se Bog smiluje vašoj duši.“

Pogledao sam Brutalnog, lud od bola prema kome je moja upala mokraćnih kanala bila priklješteni prst. *Sunder je suv!* izgovorio sam, nečujno pomerajući usne, ali je on samo odmahnuo glavom, ne shvatajući, i vratio pogled na masku preko Francuzovog lica, gde su njegovi poslednji udisaji uvlačili crnu svilu i potom je opet naduvavali.

Uhvatio sam Persija za lakat i on je odstupio, i pritom me pogledao pravo u oči. To je potrajalo samo trenutak, ali mi je taj pogled rekao sve. Kasnije će on pričati laži i poluistine, i oni koji odlučuju poverovaće u većinu njih, ali sam ja znao za drugu priču. Kad je radio nešto do čega mu je bilo stalo, Persi je bio dobar đak, otkrili smo to još na probama, i znam da je slušao vrlo pažljivo kad je Džek Van Hej objašnjavao kako slanom vodom natopljen sunder provodi struju, kako je kanališe, kako napon pretvara u svojevrsni električni metak usmeren u mozak. O, da, Persi je tačno znao šta radi. Mislim da sam mu poverovao kad je kasnije rekao da nije znao koliko će to daleko otići, ali to, slažete se, čak ni ne ulazi u rubriku dobrih namera. Pa ipak, što sam i mogao da uradim, osim da pred svedocima i zamenikom upravnika viknem Džeku Van Heju da ne povlači prekidač? Da sam imao još pet sekundi, mislim da bih viknuo baš to, ali mi ih Persi nije dao.

„Neka se Bog smiluje tvojoj duši“, rekao je zadihanom, užasnutom stvoru na električnoj stolici, pa skrenuo pogledom mimo njega prema mrežicom pokrivenom pravougaoniku pored koga su stajali Hari i Džek, Džek s rukom na prekidaču pored koga je pisalo MABELINA HAUBA. Lekar je stajao desno od tog prozora, pogleda zalepljenog za crnu torbu između nogu, nem i nevidljiv kao i uvek. „Prebaci na dva!“

U prvom momentu je bilo isto kao i uvek - zujanje malo glasnije od početnog uključivanja, ali ne baš jako, i sasvim refleksno bacanje Delovog tela u trenutku kad mu se zgrče mišići.

A onda je sve pošlo naopako.

Zujanje je izgubilo jednoličnost i počelo da se koleba. Tome se pridružilo i pucketanje, nalik na gužvanje celofana. Namirisao sam nešto užasno, nešto u čemu nisam prepoznao smesu smrada

spaljene kose i organskog suđera, a onda sam ugledao plave vitice dima kako se izvijaju ispod ruba kape. Zatim je iz rupe na kapi, kroz koju prolazi žica, pokuljalo još dima; izgledao je kao dim koji izlazi iz rupe na indijanskom vlgvamu.

Delakroa je počeo da se bacaka i izvija u stolici, a glava pokrivena maskom počela je da se trza levodesno, kao da nešto žestoko odbija. Noge su mu proradile kao klipovi, i poskakujući kratko goredole ograničene kopčama na gležnjevima. Nad nama su zagrmeli gromovi, a onda je zakišilo još jače.

Pogledao sam Dina Stantona; on mi je odgovorio divljim pogledom. Ispod kape se začuo prigušeni prasak, kao kad u vrućoj vatri prasne borova kvrga, i sad sam video kako dim prodire i kroz masku, kako se cedi u sitnim viticama.

Bacio sam se prema mreži između nas i rasklopne sobe, ali pre nego što sam i mogao otvoriti usta, Brutus Hovel me zgrabio za lakat. Stisak mu je bio tako jak da su me prodrмали žmarci. Bio sam bled kao kreč, ali se nisam uspaničio - ni izbliza.

„Nemoj reći Džeku da prekine“, rekao je tihim glasom. „Učini šta god hoćeš, ali mu to nemoj reći. Sad je već prekasno.“

U prvi mah, kad je Del počeo da urla, svedoci ga nisu čuli. Kiša što je tukla po limenom krovu prerasla je u tutanj, i grmljavina se gotovo nije ni prekidala. Ali mi koji smo bili na podijumu jasno smo ga čuli - prigušene urlike bola ispod zadimljene maske, glasove kakve ispušta životinja zahvaćena i osakaćena kosilicom.

Zujanje ispod kape sad je bilo iskrzano i divlje, isprekidano nečim nalik na krčanje radiostanice. Delakroa je počeo da se baca u stolici poput histeričnog deteta. Podijum se zatresao, i Del je kožni remen za sputavanje tako silno zatrzao da ga je gotovo raskinuo. Struja ga je izvijala levodesno, i onda sam začuo lomljavu i prasak, kad mu se desno rame slomilo ili iščašilo. Popustilo je kao da je neko teškim maljem prasnuo po drvenom sanduku. Prepone njegovih pantalona, koje smo zbog preklopa nogu tek nazirali, najednom su potamnile. A onda je počeo da cvili, bii su to užasni zvuci, piskavi i pacovski, koji su se jasno čuli čak i kroz podivljali prolom oblaka.

„Šta se to, do davola, s njim dešava?“ kriknuo je neko. „Hoće li kopče izdržati?“

„Isuse, taj *smrad!* Fuj!“

I tada, jedna od dve žene: „Je li to normalno?“

Delakroa se bacio napred, klonuo natrag, bacio se napred, srušio se natrag. Persi je zurio u njega, dok mu se od jeze oklembesila vilica. On je, naravno, očekivao nešto; ali ne to.

Maska na Delakroovom licu je najednom planula. Smradu spečene kose i sunđera sad se pridružio i smrad ispečenog mesa. Brutalni je dohvatio kantu u kojoj je bio sunđer - kantu koja je, naravno, bila prazna - i poleteo prema posebnoj dubokoj sudoperi u uglu.

„Da prekinem struju, Pole?“ doviknuo je Van Hej kroz mrežicu. Glas mu je bio sasvim van sebe. „Zar ne bih...“

„Ne!“ odviknuo sam. Brutalni je to shvatio prvi, ali ni ja nisam puno zaostao: to treba završiti. Šta god nam se moglo dogoditi u preostalom delu života, sve je to bilo ništa prema jednom jedinom: morali smo da dokusurimo Delakroa. „Puštaj, za ime Božje! Puštaj, puštaj, puštaj!“

Okrcnuo sam se Brutalnom, jedva i svestan da su ljudi iza nas progovorili, da su neki već i ustali, da ih nekolicina vrišti.

„*Pusti to!*“ dreknuo sam na Brutalnog. „*Ne vodu! Ne vodu! Jesi li lud?*“

Brutalni se okrenuo prema meni, i na licu mu se pojavilo zbunjeno razumevanje. Baciti vodu na čoveka kroz koga prolazi struja. O, da. To bi bilo baš jako pametno.

Osvrnuo se, opazio hemijski protivpožarni aparat okačen na zid, pa uinesto vodu uzeo njega. Pametan mali.

Maska se smakla s Delakroove glave dovoljno da otkrije lice crnije od Kofijevog. Njegove oči, pretvorene u puke izobličene lopte bele, ljigave mase, struja je izbacila iz duplji i sad su mu ležale na obrazima. Trepavica više nije bilo, i dok sam ga gledao, zapalile su se i planule i same veđe. Iz otvorenog izraza u obliku slova V njegove bluze prokuljao je dim. A struja je nastavila zujati i zujati, puneći mu glavu, trepereći unutra. Verujem da takav zvuk čuju ludaci. Ili nešto jako slično tome.

Din je krenuo prema stolici, zamišljajući na nekakav uamu ćen način da bi vatru na Delovoj košulji mogao ugasiti rukama, ali sam ga ja odgurnuo tako jako da sam ga umalo oborio. Da ga je u tom

trenutku dotakao, bilo bi mu kao zecu Breru kad je udario lutku od katrana u Harisovoj priči „Ujak Rem“. I to, u ovom slučaju, naelektrisanu.

Ja se još nisam bio okrenuo da vidim šta se iza nas događa, ali je zvučalo kao urnebes. Stolice su se rušile, neka je žena vrištala: „*Prestanite, prestanite, zarmu to nije dosta?*“ koliko je gr-nosi. Kertis Anderson me je zgrabio za rame i upitao šta se, za ime Božje, dešava, i zašto ne naredim Džeku da isključi struju?

„Zato što ne mogu“, odgovorio sam. „Otišli smo predaleko, povratka nema, zar ne vidite? A sve će da se završi za nekoliko sekundi.“

Ali prošla su dva minuta dok se nije završilo, dva najduža minuta u celom mom životu, i mislim da je Delakroa skoro sve vreme bio pri svesti. Vrištao je i bacakao se i ljuljao levodesno. Iz nozdrva i usta, koja su postala purpurnocrna kao prezrele šljive, dizao se dim. Dim mu se dizao s jezika kao s vrelog tiganja. Sva su mu dugmeta na košulji ili popucala ili se istopila. Potkošulja mu se baš nije zapalila, ali je počađavila i dimila se, a kroz nju se osećao smrad zapaljenih dlaka na prsima. Iza nas su ljudi nagrnuli ka vratima kao goveda u stampedu. Kroz njih, naravno, nisu mogli da prođu - sve se to, do sto đavola, ipak zbivalo u nekakvom zatvoru - i zato su se naprosto skupili oko njih dok se Delakroa i dalje pohovao (*Sad se pečem*, rekao je stari Tu-Tu kad smo vežbali pogubljenje Arlena Biterbaka. *Eto pečen ćuran.*) a grmljavina je bubnjala i kiša je gnevno lila s neba.

U jednom trenu sam pomislio na lekara i potražio ga pogledom. Još je bio tu, ali sav zgužvan na podu kraj svoje crne torbe. Od muke se onesvestio.

Brutalni je prišao i stao kraj mene, s požarnim aparatom u rukama.

„Ne još“, rekao sam.

„Znam.“

Pogledom smo potražili Persija i videli ga kako sad stoji gotovo sasvim iza Varnice, sleđen, s iskolačenim očima, sa zglibom šake zabijenim u usta.

I onda se, napokon, Delakroa slio u stolicu, a nabreklo, unakaženo lice leglo na rame. Još se bacakao, no to smo već viđali;

to je kroz njega proticala struja. Kapa mu je bila naherena, ali kad smo je malo kasnije skinuli, s njom je otpao i skalp i preostali venčić kose, koji su se upekli u metal kao stopljeni jakim lepkom.

„Prekini!“ doviknuo sam Džeku kad je prošlo trideset sekundi, a da zadimljena lopta drvenog uglja ljudskog lika, koja se ljuljala u električnoj stolici, nije proizvela ništa osim električnih trzaja. Zujanje je smesta prestalo, i ja sam klimnuo Brutalnom.

On se okrenuo i zabio požarni aparat tako silovito Persiju u ruke, da je ovaj zateturio natraške i umalo pao.

„Izvoli“, rekao je Brutalni. „Ti si, ako se ne varam, šef parae.“

Persi mu je uputio pogled pun mučnine i ubilački, pa skinuo osigurač, napumpao požarni aparat, nakrivio ga, pa na čoveka u stolici ispalio pozamašni oblak bele pene. Kad je mlaz pogodio Dela u lice, noga mu se trznula i ja sam pomislio *O ne, ne opet sve ponovo*, ali je to bio jedini trzaj.

Anderson se već bio okrenuo, i sad je urlao na uspaničene svedoke, kako je sve u redu, kako je sve pod kontrolom, samo što se zbog oluje struja malo pojačala, nemaju zbog čega brinuti. Još malo pa bi im rekao da taj smrad koji su osetili - đavolja smesa spaljene kose, pohovanog mesa i sveže ispečenih govana - nije ništa drugo nego *Šanel 5*.

„Dodaj mi doktorov stetoskop“, rekao sam Dinu kad je požarni aparat napokon presušio. Delakroa je sad već bio sav prekriven belim, i tako je lagani i gorki miris hemikalija prikrio onaj najgori smrad.

„Doktore... smem li...“

„Pusti sad doktora, samo dodaj slušalice“, odgovorio sam. „Daj da to završimo... sklanjajmo ga odavde.“

Din je klimnuo glavom. *Završimo* i *odavde* bile su mu dve jako privlačne ideje. Bile su nam zapravo obojici privlačne. Prišli smo lekarskoj torbi i počeli da je pretražujemo. Doktor se opet malo pokrenuo, što znači da ga nije pogodila kap ili srčani udar. To je bilo dobro. Što se nije moglo reći za ono kako je Brutalni gledao Persija.

„Idi dole u tunel i čekaj na kolica“, rekao sam.

Persi je progutao pljuvačku. „Pole, slušaj, ja nisam znao...“

„Kuš. Idi dole u tunel i čekaj na kolica. Smesta.“

Progutao je pljuvačku, napravio grimasu kao da ga je to zbolelo, pa krenuo prema prolazu koji je vodio do stepenica i tunela. U rukama je nosio ispražnjeni požarni aparat, kao da nosi bebu. Din ga je mimoišao, pa se vratio sa slušalicom. Istrgnuo sam mu je iz ruke i stavio krajeve u uši. To sam već radio, u vojsci, i to je kao vožnja bicikla - nikad se ne zaboravlja.

Obrisao sam penu s Delakroovih prsa, a onda morao da nadvladam želju za povraćanjem kad je krupan, vruć komad kože naprosto kliznuo s mesa, onako kao što koža klizne s... mislim, znate. S pečenog ćurana.

„O, moj Bože!“ zajecao je iza mene nepoznati glas. „Zar je to uvek tako? Zašto mi nisu rekli? Nikad ne bih došao.“

Sad je već prekasno, prijatelju, pomislio sam.

„Sklonite ga odavde“, rekao sam Dinu ili Brutalnom ili ko me je već slušao - izgovorio sam to kad sam već bio siguran da se neću isповraćati u Delakroovo zadimljeno krilo. „Sve ih izvedite kroz vrata.“

Očeličio sam se koliko sam mogao, pa stavio stetoskop na crvenocrnu krpicu sirovog mesa koju sam stvorio na Delovim psima. Poslušao sam, moleći se Bogu da ne čujem ništa, i baš je tako i bilo.

„Mrtav je“, rekao sam Brutalnom. „Hvala ti, Bože.“

„Da. Hvala ti, Bože. Ti i Din pođite po kolica. Otkopčajmo ga i sklanjamo odavde, najbrže moguće.“

5

Sneli smo truplo niz dvanaest stepenica i bez problema ga postavili na nosila na točkovima. Mene je mučila jeziva vizija da bi mu, dok smo ga tako vukli, kuvano meso moglo skliznuti s kostiju - stalno mi je u glavu dolazio Tu-Tuov pečeni ćuran - ali se to, naravno, nije dogodilo.

Kertis Anderson je bio gore i tešio posmatrača - ili bar pokušavao da to uradi - i to je bilo dobro za Brutalnog, zato što Anderson nije bio tu, pa nije ni mogao da vidi kako je Brutalni zakoračio prema prednjem delu kolica i već povukao ruku da Persija, koji je stajao onde sasvim ošamućen, tresne u glavu. Ja sam ga uhvatio za ruku, i to je bilo dobro za obojicu. Za Persija je to bilo dobro zato što je Brutalni nameravao da mu zada udarac od koga leti glava, a dobro za Brutalnog zato što bi, da ga je stvarno zakačio, sigurno izgubio posao, a možda i sam završio u zatvoru.

„Ne“, rekoh.

„Kako to misliš, ne?“ upitao me gnevno. „Kako možeš da kažeš ne? Video si šta je uradio! Šta to želiš da mi kažeš? Da ćeš i dalje puštati da ga štite njegove veze? Posle svega što je *uradio*?“

„Da.“

Brutalni se zagledao u mene, razjapljenih usta, a iz očiju su mu od besa potekle suze.

„Sad me saslušaj, Brutalni - ako ga udariš, skoro je sigurno da smo svi izvisili. Ti, ja, Din, Hari, možda čak i Džek Van Hej. Svako drugi se uspinje lestvicudve društvenom skalom, počevši od Bila Dodža, a zatvorska komisija zapošljava tričetiri nova iz reda pred prosjačkom kuhinjom da popune mesta na dnu. Možda ti to možeš da preživiš, ali...“ Pokazao sam palcem na Dina, koji je zurio niz tunel, obložen ciglom iz koje se cedila voda. U ruci je držao naočare i činilo se da je ošamućen koliko i Persi. „Ali šta ćemo s Dinom? On ima dvoje dece, jedno već ide u gimnaziju, a drugo se sprema da krene.“

„I na šta se to onda svodi?“ upitao je Brutalni. „Da ga pustimo tek tako?“

„Nisam znao da sunder mora da bude moka“, rekao je Persi slabašnim, mehaničkim glasom. Bila je to, naravno, već unapred uvežbana priča, koju je smislio kad je očekivao samo bolnu pakost a ne pravu kataklizmu koja se upravo odigrala pred njegovim očima. „Kad smo uvežbavali, nikad nije bila mokra.“

„O, ti pseto...“ otpočeo je Brutalni pa krenuo prema Persiju. Ponovo sam ga uhvatio i povukao nazad. Na stepenicama su se začuli koraci. Podigao sam pogled, ispunjen očajničkim strahom da ću ugledati Kertisa Andersona, ali je to bio Hari Tervilgir. Obrazi su mu bili beli kao papir i usne purpurne, kao da je jeo ušećerene kupine.

Vratio sam pažnju na Brutalnog.

„Za ime Božje, Brutalni, Delakroa je *mrtav*, i to više ništa ne može da promeni, a Persi nije vredan toga.“ Da li mi je još tada u glavi bio plan, ili samo njegov začetak? To se pitam, verujte mi, još od tog trenutka. To sam se pitao tokom mnogih godina, i nikad nisam uspeo doći do zadovoljavajućeg odgovora. Ali mislim da to baš i nije mnogo važno. Toliko toga nije važno, ali to čoveka ipak ne sprečava, primetio sam, da o tome postavlja pitanja.

„Vi pričate o meni kao da sam bivši“, rekao je Persi. Još je uvek bio nekako ošamućen i smušen - kao da ga je neko žestoko raspalio u creva - ali je već pomalo < . jlazio k sebi.

„Ti i jesi bivši, Persi“, odgovorio sam.

„Hej, ne možeš tako...“

Samo sam s najvećim naporom volje uspeo da suzbijem poriv da ga udarim. Voda je šuplje kapala iz cigala dole u tunelu, naše ogromne i izobličene senke su igrale po zidovima, poput senke velikog majmuna iz one Poove priče *Ulica Morg*. Ponovo je udario grom, ali je tu dole bio prigušen.

„Želeo bih, Persi, da od tebe čujem samo jedno, a to je ponovljeno obećanje da ćeš sutra zatražiti premeštaj u *Brajar Ridž*.“ „Za to ne brini“, odgovorio je smrknuto. Pogledao je na čaršavom pokriveno telo na kolicima, na trenutak zažmirkao prema meni, pa ponovo skrenuo pogled.

„To bi ti zaista bilo najbolje“, rekao je Hari. „Jer bi inače Divljeg Bila Vortona mogao da upoznaš mnogo bolje nego što želiš.“ Usledila je kratka pauza. „Mogli bi da se pobrinemo za to.“ Persi nas se bojao, a verovatno se bojao i onoga što bismo mu uradili ako bi još bio tu kad otkrijemo da je razgovarao s Džekom Van Hcjem o tome čemu služi sunder, i zašto ga uvek natope u slanu vodu, ali mu je tek Harijevo pominjanje Vortona u očima probudilo stvarni užas. Video sam da se priseća kako ga je Vorton držao, mrsio mu kosu i pevušio mu u uvo.

„Ne bi se usudio“, prošaputao je Persi.

„Vala, bih“, odgovorio je Hari mirno, „I znaš šta? Lako bih se izvukao. Zato što si ti već pokazao da si u blizini zatvorenika neoprezan k'o đavo. A osim toga i nesposoban.“

Persi je stisnuo šake, a obrazi su mu se obojili tankim rumenilom.

„Ja nisam...“

„Naravno da jesi“, odgovorio je Din i tako nam se pridružio. Stvorili smo oko Persija nepravilni polukrug na dnu stepenica, a odsečena mu je bila čak i odstupnica tunelom; iza njega su bila kolica, a njihov tovar zadimljenog mesa bio je skriven ispod stalog čaršava. „Upravo si spalio živog čoveka. Ako to nije dokaz nesposobnosti, šta onda jeste?“

Persi je žmirnuo. Nameravao je da se zaštiti tvrdnjom da nije znao, i sad je shvatio da je upao u vlastitu zamku. Ne znam šta je na ovo mogao da odgovori, zato što se baš u tom trenutku Kertis Anderson sjurio niz stepenice. Čuli smo ga, i zato smo se malo odmakli od Persija, da ne delujemo tako preteći.

„Jebem vas u mozak, šta je to bilo?“ zaurlao je Anderson. „Isuse Hriste, ta bljuvotina po čitavom podu! I taj smrad! Rekao sam Magnusonu i starom Tu-Tuu da otvore oboje vrata, ali se taj smrad neće izgubiti za pct jebelih godina, u to se mogu kladiti. A ona džukela Vorton zbog toga *peva!* Dovde se čuje!“

„Zar peva tako falš?“ upitao je Brutalni. Znate kako jednom iskrom možete da zapalite plin a da vam se ništa ne dogodi, samo ako koncentracija nije previsoka? A ovo je bilo baš tako. Samo smo na trenutak zinuli u Brutalnog, a onda smo već urlali od smeha. Naš visoki, histerični smeh lepetao je mračnim tunelom poput šišmiša.

Naše senke su se ldatile i treperile po zidovima. Pri kraju nam se pridružio čak i Persi. Na kraju je i zamro, a onda smo se svi osetili malo bolje. Ponovo smo osetili da smo pri zdravoj svesti.

„Dobro, momci“, rekao je Anderson, dok je maramicom brisao upiakane oči i frktao nakon što bi se povremeno zacenio smehom, „šta se to do đavola dogodilo?“

„Pogubljenje“, odgovorio je Brutalni. Mislim da je njegov ravnodušan ton iznenadio Andersona, ali ne i mene, ili bar ne toliko; Brutalni je oduvek bio vešt u brzom spuštanju tenzije. „I to uspešno.“

„Kako, za ime božje, možeš takvo abortiranje jednosmernom strujom nazvati uspehom? Svedoci ceo mesec neće oka sklopiti! Ona stara debeljuca, nek' je đavo nosi, neće zaspati najmanje godinu dana!“

Brutalni je pokazao na kolica, i na priliku pod čaršavom. „On je mrtav, zar ne? Što se tvojih svedoka tiče, većina njih će već sutra pričati prijateljima kako je time izvršena poetska pravda - Del je spalio gomilu živih ljudi, pa je na kraju ista sudbina zadesila i njega. Samo što neće govoriti da smo to uradili mi. Reći će da je to Božja volja, koja deluje kroz nas. U čemu možda čak i ima nešto istine. A hoćeš li da čuješ i ono najbolje? Apsolutno ludilo?“

Većini tih prijatelja će biti žao što to i sami nisu videli.“ Kad je izgovorio ovo poslednje, uputio je Persiju pogled u kome se gađenje mešalo sa sarkazmom.

„I ako smo im malo nakostrešili perje, šta onda?“ upitao je Hari. „Dobrovoljno su se prijavili, niko ih nije prisilno pokupio.“

„Nisam znao da sunder mora da bude moker“, rekao je Persi robotskim glasom. „Na probama nikad nije bio moker.“

Din ga je pogledao s totalnim gadenjem.

„Koliko godina si pišao po klozetskoj dasci pre nego što su ti objasnili da treba da je digneš pre upotrebe?“ zarežao je na njea.

Persi je već otvorio usta da mu odgovori, ali sam mu ja rekao da začepi. Što je on, za divno čudo, i učinio. Okrenuo sam se Andersonu.

„Persi je sve zajebao, Kertise - eto šta se dogodilo, jasno kao dan.“ Okrenuo sam se prema Persiju, kao da ga izazivam da me demantuje. Što on nije učinio, možda i zato što mi je pročitao u očima: bolje da Anderson čuje da je to bila *glupa greška* nego da mu

kažemo da je to uradio *namerno*. Osim toga, šta god da kažemo tu dole u tunelu, ništa nije važno. Važno je, i to je Persiju Vitmuru oduvek bila najvažnija stvar na svetu, šta će velike ribe - oni koji odlučuju - dočuti ili videti napisano. Persijima ovoga sveta važno je samo kako to izgleda u novinama.

Persi nas je svu petoricu pogledao s nedoumicom. Pogledao je čak i Dela, ali Del je ćutao.

„Moglo je biti i gore“, rekao je Anderson.

„To je istina“, složio sam se. „Mogao je da ostane živ.“

Kertis je zatreptao - ta mogućnost kao da mu i nije prošla kroz glavu.

„Zelim da sutra na svom stolu imam potpuni izveštaj o tome“, rekao je. „I niko od vas o tome neće razgovarati s upravnikom Mursom pre nego što ja za to budem imao prilike. Dakle?“

Svi smo odlučno odmahнули glavom. Ako Kertis Anderson želi da o tome priča upravniku, nama to u potpunosti odgovara.

„Ako nijedan drkadžija među tim piskaralima to ne stavi u novine...“

„Neće“, rekao sam ja. „Ako i probaju, urednici će im to precrtati. Previše je jezivo za porodične novine. Ali oni to neće ni pokušati - večeras smo imali same veterane. Ponekad stvari pođu po zlu, i to je sve. A oni to znaju bolje nego mi.“

Anderson je razmislio još jedan trenutak, pa klimnuo glavom. Vratio je pažnju na Persija, a na njegovom obično prijatnom licu pojavio se izraz gađenja. „Ti si sitan drkadžija“, rekao je, „i ne sviđaš mi se ni koliko crno ispod nokta.“ Klimnuo je kad je ugledao Persijev izraz potpune zapanjenosti. „Ako nekom od svojih mlitavih drkadžija, koje nazivaš prijateljima, kažeš da sam ti to rekao, ja ću to poricati sve dok stara siva guska tetke Rodi ponovo ne zalepeće krilima, a to će potvrditi i svi prisutni. Sinko, pred tobom je veliki problem.“

Okrenuo se i pošao uz stepenice. Pustio sam ga da pređe četiri i rekao: „Kertise?“

On se okrenuo. Obrve su mu bile podignute, ali nije ništa rekao.

„Nema potrebe da brineš zbog Persija“, rekao je. „On se uskoro seć u *Brajar Ridž*. Tu će sve biti i veće i bolje. Zar ne, Persi?“ „Cim prođe taj transfer“, dodao je Brutalni.

„A dok on ne dođe, biće svakodnevno na bolovanju“, ubacio se Din.

To je uzбудilo Persija, koji još nije radio toliko u zatvoru da bi skupio imalo plaćenog bolovanja. Pogledao je Dina s jarkom antipatijom. „Nije nego“, odgovorio je.

6

U blok smo se vratili oko jedan i petnaest (s izuzetkom Persija, kome sam naredio da očisti šupu i koji se sad mrgodno probijao kroz posao), a ja sam se prihvatio pisanja izveštaja. Odlučio sam da to obavim za stolom dežurnog; da sam seo u udobniju stolicu u kancelariji, najverovatnije bih zadremao. To vam možda zvuči neobično, s obzirom na ono što se dogodilo pre samo sat vremena, ali sam se osećao kao da sam od jedanaest sati proživeo tri života, i da u sva tri nisam ni oka sklopio.

Džon Kofi je stajao na vratima svoje ćelije, a iz njegovih čudnih, dalekih očiju su potokom tekle suze - bilo je to kao da iz neke neizlečive, ali začudo bezbolne rane, teče krv. Bliže mom stolu, na svom krevetu je sedeo Vorton i njihao se levodesno, pevao pesmu koju je očito sam izmislio, i ne baš sasvim besmislenu. Koliko se secam, išla je otprilike ovako:

*Na roštilj! Ko fitilj!
Smrdiš, prdiš, cviljcviljcvilj!
To ne bje ni Bili ni Filadelfija Fili, to ne bje ni Džek ni Roj!
Već komad kobase, ispečen ko prase, što zvao se Delakroa!*

„Daj zaveži, moronu“, rekoh.

Vorton se nacerio i pokazao puna usta trulih zuba. Jer nije umirao on, bar ne još; bio je na nogama, veseo, i skor da je stepovao.

„što ti ne dodeš da mi zatvoriš usta, da se slučajno ne bojiš?“ rekao je veselo, pa otpočeo drugu strofu „Grilbalade“, slažući reči ne baš sasvim nasumice. Nešto se u toj glavi ipak događalo, to da. Bila je to zelena i smrdljiva inteligencija, ali na svoj način skoro brilijantna.

Otišao sam do Džona Kofija. Obrisao je suze ivicom dlana. Oči su mu bile crvene i ranjave, a učinilo mi se i da je iscrpljen. Zašto bi bio, kad je dnevno samo dva sata izgarao po zatvorskom krugu, a

ostatak vremena provodio u ćeliji, to ja, naravno, nisam znao, ali u ono što sam video zaista nisam sumnjao. Bilo je isuviše očigledno.

„Siroti Del“, rekao je tihim, promuklim glasom. „Siroti stari Del.“

„Da“, rekao. „Siroti stari Del. Džone, je li s tobom sve u redu?“

„On je već izvan svega“, rekao je Kofi. „On je već izvan svega. Nije li, gazda?“

„Da. Ali mi odgovori na pitanje, Džone. Je li s tobom sve u redu?“

„On je već izvan svega, on ima sreće. Bez obzira kako mu je bilo, on ima sreće.“

Pomislio sam kako bi tu Delakroa mogao izneti i solidne protivargumente, ali to nisam rekao. Umesto toga osvrnuo sam se po Kofijevoj ćeliji.

„Gde je gospodin Džingls?“

„Pobegao je tamo.“ Pokazao je prstom kroz rešetke, niz hodnik prema disciplinskoj sobi.

Klimnuo sam glavom. „Pa dobro, vratiće se.“

Ali se nije vratio; bio je to kraj Džinglsovih dana na Zelenoj milji. Jedini trag na koji smo ikad naišli jeste onaj koji je Brutalni otkrio te zime: nekoliko jarko obojenih komadića drveta, i miris bombona od nane izduvan iz rupe u krovnoj gredi.

Tada sam poželeo da odem, ali nisam. Pogledao sam Džona Kofija, i on mi je uzvratio pogled kao da zna šta mislim. Rekao sam sebi pokreni se, stavi tačku na sve i skloni se, vrati se stolu dežurnog i izveštaju. Ali sam umesto toga izgovorio njegovo ime: „Džon Kofi.“

„Da, gazda“, odgovorio je on istog trenutka.

Ponekad je čovek proklet potrebom da nešto shvati, i u tom trenutku je baš tako bilo i sa mnom. Spustio sam se na koleno i počeo da izuvam cipelu.

Dok sam stigao kući, kiša je već bila prestala, i iznad planinskih vrhova na severu se pojavio široki mesečev osmeh. Ona sanjivost me je prošla s oblacima. Bio sam sasvim budan, i na sebi sam upravo namirisao Delakroa. Pomislio sam da ću ga još dugo osećati sa sopstvene kože - sa roštilj, ko fitilj, smrdiš, prdiš, cviljc viljcvilj.

Dženis me je dočekala budna, kao i uvek posle pogubljenja. Mislio sam da joj ne ispričam tu priču, nisam video nikakvog razloga da je time uznemiravam, ali kad sam ušao kroz kuhinjska vata, bistro me je pogledala u oči i poželela da čuje sve po redu. I tako sam seo, uzeo njene tople ruke u svoje hladne (grejanje u mom starom fordu je jedva i radilo, a vreme se posle oluje okrenulo za sto osamdeset stepeni), pa joj ispričao sve što je želela da čuje. Negde na pola priče sam i sam briznuo u plač, što nisam nimalo očekivao. Malo sam se postideo, ali samo malo; bilo je to pred njom, shvatate, a ona mi nikad nije prebacivala trenutke slabosti, kad bih se poneo onako kako, po mom mišljenju, muškarac ne bi smeo da se ponaša... ili bar ne ja. Covek koji ima dobru ženu najsrećniji je od svih Božjih stvorenja, a čovek bez nje, verujem, sigurno spada među najbednija, i jedina mu je uteha u životu što ni sam ne zna koliko mu je ružno. Ja sam plakao, i ona mi je pritiskala glavu na grudi, a kad je prošla i moja oluja, osetio sam se bolje... bar malo. I mislim da sam tada prvi put svesno sagledao svoju ideju. Ne cipelu; nisam mislio na to. Cipela ima veze s tim, ali je to nešto drugo. Moja *stvarna* ideja u tom trenutku je, zapravo, bila jedna čudna spoznaja: da Džon Kofi i Melinda Murs, bez obzira na to koliko se razlikovali stasom, polom i bojom kože, imaju savršeno iste oči: paćeničke, tužne i daleke. Umiruće.

„Dođi u krevet“, rekla mi je žena napokon. „Pole, dodi u krevet kod mene.“

Što sam i učinio, onda smo vodili ljubav, i kad je to bilo gotovo, ona je zaspala. Dok sam tako ležao i gledao mesec kako se široko smeši i zidove kako pucketaju - napokon su se počeli da se uvlače u

sebe, da iz leta prelaze u zimu - pomislio sam kako je Džon Kofi rekao da mu je pomogao. *Pomogao sam Delovom mišu. Pomogao sam gospodinu Džinglsu. Jer on cirkusmiš.* Naravno. A možda smo, pomislio sam, i svi mi samo cirkuski miševi koji trčkaraju svetom bez i najmaglovitije svesti da nas Bog i Njegove nebeske vojske posmatraju kroz prozorčice od liskuna u našim bakelitnim kućicama.

U prvo svitanje dana sam malo odspavao - dva sata, rekao bih, možda tri; i spavao sam onako kao što danas uvek spavam u *Borovima Džordžije*, i kao skoro nikad u to doba, spavao kao da pomalo ližem san. A zaspao sam s mislima na crkve moje mladosti. Imena su se menjala, u zavisnosti od mušica moje majke i njenih sestara, ali su one zapravo sve bile iste, sve redom Prve crkve svete Selendre, *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć.* U seni tih zdepastih, četvrtastih zvonika, ideja okajavanja dolazila je redovno poput zvonjave zvona koje vernike zove na službu. Samo Bog može oprostiti grehe, on to može i on to čini, on ih ispira paćeničkom krvlju Svoga Sina Raspetog, ali to Njegovu decu ne oslobađa dužnosti da te grehe (ili naprosto greške u rasuđivanju) i okajavaju kad god je to moguće. Okajavanje je imalo veliku moć; bila je to brava na vratima koja su se zatvarala za prošlošću.

Zaspao sam s mislima na okajavanje u borovoj šumici, i slikom Eduarda Delakroa kako se, uzjahavši munju, peče na vatri, i mislima na Melindu Murs, i onog orijaša s večno uplakanim očima. Te reči su se preoblikovale u san. U njemu je Džon Kofi sedeo na obali reke i urlao svoju neartikulisanu nakaznu tugu ka nebu, dok je na drugoj strani teretni voz beskrajno jurio prema zardalom rešetkastom mostu koji je premoščavao Trapingus. U pregibu ruku crnac je držao gola tela plavokosih devojčica. Njegove šake, velike crne kamenčine na kraju tih ruku, bile su stisnute. Svuda oko njega crvrčali su cvrčci i rojile se mušice; dan je bruja od vreline. U svom snu sam mu prišao, klekao ispred njega, i uhvatio ga za ruke. Šake su mu se opustile i ispustile svoju tajnu. U jednoj je bio kalem obojen zeleno i crveno i žuto. U drugoj je bila cipela zatvorskog čuvara.

„To je bilo jače od mene“, rekao je Džon Kofi. „Pokušao sam da se povučem, ali je već bilo prekasno.“

I tada, u svom snu, ja sam ga razumeo.

8

Sutra u devet ujutru, dok sam u kuhinji ispijao treću šoljicu kafe (žena mi nije rekla ništa, ali kad mi ju je donela, na licu joj je velikim slovima bilo ispisano neodobravanje), zazvonio je telefon. Otišao sam da se javim u dnevnu sobu, i centrala je nekome rekla da je zauzeto. Potom mi je operaterka poželela da mi danas sve bude kao pesma i onda se isključila... ili je to bar trebalo da učini. Jer se s operaterkama nikad ne zna.

Glas Hala Mursa me je potpuno šokirao. Lelujav i promukao, bio je to glas osamdesetogodišnjaka. Pomislio sam kako je dobro što se sinoć sve dobro završilo, dok je Kertis Anderson bio u tunelu, dobro zato što je o Persiju mislio otprilike isto što i mi ostai, i zato što čovek s kojim sam upravo razgovarao u Hladnoj Planini verovatno više nikad neće raditi ni dana.

„Pole, koliko sam shvatio, imali ste problema sinoć. A shvatio sam i da je u to umešan i naš prijatelj gospodin Vitmur.“

„Mala nezgodacija“, priznao sam, pa čvrsto pritisnuo slušalicu na uvo i nagnuo se prema mikrofону, „ali je posao ipak obavljen. A to je jedino važno.“

„Da. Naravno.“

„Mogu li da pitam ko ti je to javio?“ Tako da mu mogu vezati konzervu za rep? Ali to nisam dodao.

„Možeš da pitaš, ali kako to nije za tvoje uši, mislim da ću po tom pitanju zadržati jezik za zubima. Ali kad sam pozvao svoju kancelariju da vidim ima li poruka ili hitnog posla, rekli su mi nešto izuzetno zanimljivo.“

„0?“

„Da. Izgleda da je u moju korpu sletela molba za premeštaj. Persi Vitmur bi želeo što pre u *BrajarRidž*. Sigurno je molbu napisao još pre kraja noćasnje smene, šta misliš?“

„I meni se čini“, složio sam se.

„Obično taj posao prepuštam Kertisu, ali kad uzmemo u obzir... atmosferu koja odnedavno vlada u bloku E, zamolio sam Hanu da mi

je lično donese u pauzi za ručak. Ona je na to ljubazno pristala. Ja ću je odobriti i još isto popodne proslediti u državnu prestonicu, i nadam se da ćeš za mesec dana ugledati Persijevu zadnjicu kako izlazi kroz vrata. Možda i pre.“

Očekivao je da će me ta vest razveseliti, i za takvo je očekivanje imao dobar razlog. Odvojio je vreme od negovanja žene da bi ubrzao posao koji bi se inače, uprkos svim Persijevim kočopernim vezama, mogao odužiti i preko pola godine. Pa ipak, meni je klonulo srce. Mesec dana! Ali možda to i nije bilo tako važno. Ta činjenica je otklanjala sasvim prirodnu želju da sačekam i odložim rizični poduhvat, a ono o čemu sam upravo razmišljao biće zaista veoma rizično. Ponekad je u takvim situacijama bolje skočiti pre nego što čovek izgubi živce. Ako i tako moramo da sredimo račune s Persijem (uvek, naravno, uz pretpostavku da mogu da pridobijem i druge da se pridruže mojoj ludosti - uvek, drugim rečima, uz pretpostavku da tu postojimo nekakvi *mi*), onda je to najbolje obaviti već večeras.

„Pole? Jesi li tu?“ Glas mu se malo spustio, kao da misli da sad već razgovara sam sa sobom. „Do đavola, je li se to prekinula veza?“

„Ne, tu sam, Hale. To je divna vest.“

„Da“, složio se on, i ja sam još jednom primetio koliko mu je glas starački. Kako je, na neki način, *tanušan*.

„O, znam šta misliš.“

Ne, ti to ne znaš, upravniče, pomislio sam. Ne bi pogodio ni za milion godina.

„Misliš kako će naš mladi prijatelj biti s nama i za Kofijevo pogubljenje. To je verovatno istina - Kofi će nas, verujem, napustiti mnogo pre Dana zahvalnosti - ali možeš da ga prebaciš u komoru s prekidačem. Protiv toga se niko neće buniti. Rekao bih ni on sam.“

„Uradiću tako“, odgovorio sam. „Hale, kako je Melinda?“

Usledila je duga pauza - toliko duga da sam mogao da pomislim da sam sad *ja* izgubio vezu s *njim*, samo da nije bilo njegovog disanja. Kad je ovog puta progovorio, učinio je to mnogo tišim glasom.

„Ona tone“, odgovorio je.

Ona tone. Ta ledena reč kojom su se u stara vremena služili da opišu čoveka koji još nije baš umirao, ali koji je već počeo da kida

veze sa životom.

„S glavoboljama se stanje malo popravilo... bar zasad... ali bez tuđe pomoći ne može više ni da hoda, ne može ništa ni da podigne, a u snu više nema vlast nad mokrenjem...“ Usledila je još jedna pauza, a onda je, još tišim glasom, Hal rekao nešto što je zazvučalo kao „Ona čuje.“

„Šta čuje, Hale?“ upitao sam i namrštio se. Moja žena se stvorila na vratima dnevne sobe. Stajala je tako, brisala ruke o krpu za sudove i gledala u mene.

„Ne“, rekao je glasom koji se kolebao između suza i gneva.

„Ona psuje“

„0.“ Još nisam shvatao šta je time mislio, ali to nisam ni mislio nastavljati. Nisam ni morao; učinio je to on umesto mene.

„S njom je sve u redu, savršeno normalno, i onda priča o cvetnom vrtu ili haljini koju je videla u katalogu, ili možda kako je na radiju slušala Ruzvelta i kako je prelepo govorio, i tada, najednom, počne da govori najgore prostote, najružnije moguće... reči. I pri tom čak ni ne podigne glas. Iako bi, mislim, bilo skoro bolje da to čini, zato što bi tada... shvataš, *tada..*“

„To bila neka druga ona.“

„Tako je“, odgovorio mi je on zahvalnim glasom. „Ali kad je čujem kako te užasne prostote izgovara onim svojim milim glasom... oprost mi, Pole.“ Glas mu se izgubio i sad sam čuo kako glasno čisti grlo. A onda se vratio, i glas mu je sad bio malo jači, ali i dalje podjednako smlavljen. „Htela bi da joj dođe sveštenik Donaldson, i ja znam da bi je on utešio, ali kako smem da ga zamolim? Zamisli da on sedi tu, da joj čita Sveto pismo, a ona mu kaže nešto pogrdno? A mogla bi; sinoć je to rekla meni. Rekla mi je: ‘Hajde, molim te, dodaj mi *Liberti* i puši kurac.’ Pole, gde je ona ikad mogla i da čuje takvo izražavanje? Odakle zna sve te rcči?“

„Nemam pojma. Hale, hoćeš li večeras biti kod kuće?“

Kad bi bio dobro i potpuno vladao sobom, kad nije bio smeten brigama i tugom, kod Hala Mursa bi se uočavala oštra i sarkastična karakterna crta; njegovi podređeni su se, verujem, te crte bojali čak i više nego ljutnje ili prezira. Njegov sarkazam, obično netrpeljiv i često grub, je znao da zapeče kao kiselina. A nešto od toga je sada poprskalo i mene. Bio je neočekivano ali mi je, u celini gledano, bilo

drago što to čujem. Iz njega, znači, još nije izvetrila sva želja za borbom.

„Ne“, odgovorio je, „vodim Melindu na kadril. Najpre ćemo dosido, a lemand levo, pa reći muzičaru da mamici stavi kurac od ovce.“

Pritisnuo sam ruku na usta da ne prasnem u smeh. Na svu sreću, bio je to poriv koji me je prošao munjevitom brzinom.

„Izvini“, rekao je. „U poslednje vreme gotovo da ne spavam. Pa sam malo džangrizav. Naravno da ćemo biti kod kuće. Zašto pitaš?“

„Mislim da to nije važno“, odgovorio sam.

„Ne misliš valjda da svratiš? Jer ako si sinoć imao smenu, imaćeš je i večeras. Ukoliko se nisi s nekim zamenio?“

„Ne, nisam se zamenio“, odgovorio sam. „Večeras imam smenu.“

„Ali ti to svejedno baš nije jako pametno. S obzirom na njeno trenutno stanje.“

„Možda i nije. Hvala ti na novostima.“

„Nema na čemu. Moli se za moju Melindu, Pole.“

Rekao sam mu da hoću, i pomislio kako bih možda mogao da uradim i mnogo više od toga. Bog pomaže onima koji sami sebi pomažu, kako kažu u Crkvi hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć. Spustio sam slušalicu i pogledao Dženis.

„Kako je Meli?“ upitala je.

„Nije dobro.“ Ispričao sam joj sve što mi je Hal rekao, uključujući i ono o psovanju, iako sam ispustio pušenje kurca, a posebno stavljanje istog od ovce sopstvenoj mamici. Završio sam kod Halove konstatacije *da tone*, i Džen je tužno klimnula glavom. A onda me je pogledala pažljivije.

„O čemu to razmišljaš? Jer vidim da misliš o *nečemu*, verovatno ničemu dobrom. Vidi ti se na licu.“

Laganje nije dolazilo u obzir; toga među nama nije bilo. Samo sam joj rekao da će i za nju biti bolje da to ne zna, bar ne još neko vreme.

„Da li bi te to... moglo uvaliti u nevolju?“ Nije baš izgledalo da je ta misao mnogo plaši - ona joj je pre svega bila naprosto radoznala - što je oduvek bila jedna od njenih meni najdražih osobina.

„Možda“, odgovorio sam.

„Je li to nešto dobro?“

„Možda“, ponovio sam. Stajao sam tako, dokono jednim prstom okretao ručicu telefona a prstom druge mu pritiskao viljušku.

„Hoćeš da se sklonim dok telefoniraš?“ upitala me je. „Da budem dobra ženica i sklonim se u ugao? Operem sudove? Štrikam čarape?“

Klimnuo sam glavom. „Ja to ne bih baš tako formulisao, ali...“

„Dolazi li nam neko na ručak, Pole?“

„Nadam se da da“, odgovorio sam.

9

Brutalnog i Dina sam dobio odmah, jer su obojica imala telefon. Hari ga nije imao, ili bar ne još tada, ali su ga zato imali mnogi njegovi bliski susedi. Hari me je pozvao dvadesetak minuta kasnije, i bilo mu je jako neprijatno što je morao da pozove o mom trošku, pa je samo sipao obećanja kako će „platiti svoj deo“ kad nam dođe sledeći račun. Ja sam mu odgovorio da ćemo da deljemo ražanj kad ulovimo zeca; u međuvremenu, da li bi hteo da dođe kod mene na ručak? Tu će biti i Brutalni i Din, a Dženis je obećala da će na sto staviti i svoju slavnu salatu od kupusa... a da i ne spominjemo njenu još slavniju pitu od jabuka.

„Ručak čisto iz fazona?“ Harijev glas je zvučao skeptično.

Priznao sam da bih voleo da s njima porazgovaram o nečemu, ali da baš nije mnogo pametno ulaziti i to, makar i samo ovlaš, ovako preko telefona. Hari je pristao da dođe. Spustio sam slušalicu na viljušku, otišao do prozora i zamišljeno se zagledao napolje. Iako smo imali noćnu smenu, nisam probudio ni Brutalnog ni Dina, a ni Harijev glas nije bio glas momka tek prispelog iz sveta snova. Izgledalo je da ono što se sinoć odigralo ne muči samo mene, ali s obzirom na ludost koja mi se motala po glavi, to je verovatno bilo dobro.

Brutalni, koji je stanovao najbliže, stigao je u jedanaest i petnaest. Din se pojavio petnaest minuta kasnije, a Hari - već obučen za posao - petnaestak minuta posle Dina. Dženis nas je u kuhinji poslužila sendvičima s hladnom govedinom, salatam od kupusa i čajem. Da su došli samo dan ranije, smestili bismo ih na bočnu verandu, i još bismo bili srećni ako bi malo pirnulo, ali je nakon one oluje s gromovima temperatura pala za dobrih deset stepeni, a s planinskih vrhova je na nas dahtao oštar vetar.

„Sedi s nama“, rekao sam ženi. Dženis je odmahnula glavom. „Draže mi je da ne znam šta ste to smislili - manje ću se brinuti ako ne budem znala. Prezalogajiću u dnevnoj sobi. I ovog meseca imam

sastanak s gospođicom Džejn Ostin, i ona mi je baš prijatno društvo.“

„Ko je Džejn Ostin?“ upitao je Hari kad je Dženis otišla. „Tvoja ili njena rodbina, Pole? Sestrična? Je li zgodna?“

„Ma ona ti je pisac, balvane“, odgovorio mu je Brutalni. „Pokojna još pre nego što je Betsi Ros vezla zvezdice na prvoj zastavi.“

„0.“ Hariju je bilo neprijatno., Ja baš ne čitam puno. Uglavnom slušam radioprograme.“

„Šta si to smislio, Pole?“ upitao je Din.

„Džon Kofi i gospodin Džingls, da krenemo od toga.“ To ih je iznenadilo, baš kako sam i očekivao - sigurno su mislili da ću poželeći da porazgovaramo o Delakrou ili Persiju. Možda i obojici. Pogledao sam Dina i Harija. „Ono s gospodinom Džinglsom - ono što mu je uradio Kofi - odigralo se prilično brzo. Ne znam jeste li stigli da vidite koliko je taj miš bio polomljen.“

Din je odmahnuo glavom. „Ipak sam video krv na podu.“ Okrenuo sam se Brutalnom.

„Taj debil Persi bukvalno ga je smrskao“, jednostavno je konstatovao. „Trebalo je da ispusti dušu, ali nije. Kofi je s njim nešto učinio. Nekako ga je izlečio. Znam kako vam to zvuči, ali sam to video sopstvenim očima.“

A ja sam rekao: „Pa, on je izlečio i mene, i ja to nisam samo video, nego i *osetio*“ Ispričao sam im o svojoj upali mokraćnih kanala - kako mi se vratila, kako je gadna bila (pokazao sam kroz prozor na naslagana drva za koja sam morao da se uhvatim onog jutra kad me je bol bacila na kolena), i kako je ona, nakon što me Kofi dotakao, sasvim nestala. Da se više ne vrati.

Ta priča nije potrajala dugo. Kad se završila, oni su neko vreme zamišljeno sedeli i žvakali sendviče. A onda je Din rekao: „Iz usta mu je izletelo nešto crno. Kao nekakve bube.“

„Tako je“, složio se Hari. „Ili su bar u početku bile crne. A onda su pobezele i nestale.“ Zamišljeno se osvrnuo. „Na sve to sam skoro i zaboravio sve dok mi to ti nisi pomenuo. Zar to nije čudno?“

„Ništa to nije ni čudno ni neobično“, odgovorio je Brutalni. „Mislim da se ljudi tako ponašaju uvek kad naidu na nešto što ne mogu da shvate -jednostavno to zaborave. Čoveku baš nije dobro da

pamti nešto što ne može da objasni. Ali šta s tim, Pole? Jesu li se bube pojavile i kad je sredio tebe?“

„Da. Ja mislim da su one bolest... bol... patnja. On ih uvlači u sebe, pa ih opet ispušta u vazduh.“

„Gde umiru“, rekao je Hari.

Slegnuo sam ramenima. Nisam znao umiru li ili ne, nisam čak ni bio siguran da je to važno.

„Je li on to isisao iz tebe?“ upitao je Brutalni. „Izgledalo je kao da isisava baš iz miša. Te rane. Tu... znaš i sam. Tu smrt.“ „Ne“, odgovorio sam. „Samo me je dodirnuo. I ja sam to osetio. Bio je to kao nekakav trzaj, nešto kao struja, samo ne bolno. Ali ja nisam umirao, samo sam bio bolestan.“

Brutalni je klimnuo glavom.

„Dodir i dah. Kao da čujem one evanđeoske drekavce iz najdublje vukojebine.“

„Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć“, reko.

„Ja ne znam ima li Isus kakve veze s tim“, rekao je Brutalni, „ali mi se čini da je Džon Kofi prava ljudina.“

„Pa dobro“, rekao je Din. „Ako kažete da se sve to dogodilo, ja ću vam poverovati. Čudni su putevi Gospodnji, na nepoznat način čini dela svoja. Ali kakve to veze ima s nama?“

Mislim, to je bilo ključno pitanje, zar ne? Duboko sam udahnuo i ispričao im šta želim da uradim. Oni su me slušali, zanemeli. Čak i Brutalni, koji je voleo da čita magazine s malim zelemm iz svemira, čak je i on ostao bez reči. Ovog puta je, kad sam završio, zavladao još duži muk, i niko više nije žvakao nikakve sendviče.

Napokon je Brutus Hovel progovorio blagim i razumnim glasom: „Ako nas uhvate, Pole, ostaćemo bez posla, i imaćemo đavolske sreće ako i to bude ono najgore. Verovatno ćemo završiti u bloku A kao državni gosti, gde ćemo plesti korpe i tuširati se u parovima.“

„Da“, odgovorio sam. „I to bi moglo da se dogodi.“

„Pomalo shvatam kako ti je“, nastavio je. „Jer ti Mursa poznaješ bolje nego mi - on ti nije samo veliki gazda nego i prijatelj - i znam da puno misliš na njegovu ženu...“

„Nemoj ni da se nadaš da bi mogao sresti ženu miliju od nje“, odgovorio sam, „i ona mu je sve na svetu.“

„Ali mi je ne poznajemo kao Dženis i ti“, rekao je Brutalni. „Zar ne, Pole?“

„Da je poznajete, i vi biste je zavoleli“, odgovorio sam. „Ili biste je bar zavoleli da ste je upoznali pre nego što je tom jadu upala u šape. Ona učestvuje u mnogim dobrotvornim akcijama, pravi je prijatelj, i pobožna. A povrh svega, još je i duhovita. Ili je bar bila. Znala je da čoveka nasmejae do suza. Ali ništa od toga nije ono zbog čega bih želeo da je spasem, ako joj uopšte ima spasa. To što se s njom događa je pravi *zločin*, do đavola, baš *zločin*. Zločin prema očima, i prema ušima, i prema srcu.“

„Vrlo plemenito, ali sumnjam da ti je baš to stavilo tu bubu u glavu“, odgovorio je Brutalni. „Ja mislim da je to zbog onoga što se dogodilo s Delom. I sad bi to želeo nekako da iskupiš.“

I tu je bio u pravu. Naravno da jeste. Ja sam Melindu poznavao bolje od ostalih, ali, na kraju krajeva, možda ipak ne toliko da bih od drugih zatražio da zbog nje rizikuju posao... a možda i slobodu. Pa to ne bih zatražio ni od samog sebe. Imao sam dvoje dece, i od svega sam na Božjem svetu najmanje želeo da majka mora da im napiše kako će njihovom ocu suditi zbog... mislim, zbog čega? U to baš nisam siguran. Podsticanje i pomaganje pri begu bi bilo najverovatnije.

Ali je smrt Eduarda Delakroa bilo nešto najružnije, najgnusnije što sam video u životu - ne samo u radnom veku, nego u čitavom životu, uzetom u celini - a u tome sam i ja imao udela.

U tome smo svi imali udela, zato što smo Persiju Vitmuru dozvolili da ostane i nakon što smo shvatili koliko je on užasno nesposoban za rad na takvom mestu. Igrali smo igru. U tome je udela imao čak i direktor Murs. „Delakrou će se skuvati mozak, pa bio Vitmur u ekipi ili ne“, rekao je, i možda je to bilo sasvim u redu, s obzirom na ono što je učinio mali Francuz, ali je Persi na kraju učinio i mnogo više od toga: on Delu ne samo što je skuvao mozak, nego mu je i izbacio oči iz duplji i zapalio mu lice. A zašto? Zato što je Del bio ubica, i tako petšest puta? Ne. Nego zato što se Persi upiškió u gaće a mali Kađen bio dovoljno drzak da mu se nasmeje. Svi smo mi imali udela u tom čudovišnom delu, a Persi će se iz toga nekažnjeno izvući. Otperjaće u *Brajar Ridž*, veseo kao školjka u najvišoj plimi, i dobiti čitavu ludnicu punu ludaka na kojima će vežbati svoje

okrutnosti. Ali mi tu više ništa ne možemo, ali zato možda još nije prekasno da sa svojih ruku speremo bar malo blata.

„U mojoj crkvi to zovu ispaštanje greha, a ne iskupljenje“, odgovorio sam, „ali mislim da se to u suštini svodi na isto.“

„Ti zaista misliš da bi Kofi *mogao* da je spasi?“ upitao je Din tihim glasom punim strahopoštovanja. „Tako da joj naprosto... šta?... isisa taj tumor iz glave? Kao da je to... truli komad breskve?“

„Ja verujem da bi on to mogao. To, naravno, nije sigurno, ali nakon onoga što je uradio meni... i gospodinu Džinglsu...“

„Miš je bio sjeban do kraja, to je istina“, rekao je Brutalni.

„Ali da li bi on to i *hteo*?“ glasno se upitao Hari. „Da li bi zaista?“

„Ako može, onda i hoće“, odgovorio sam.

„Zašto? Pa Kofi je ni ne poznaje!“

„Zato što je to njegov posao. Zato što ga je za njega stvorio Bog.“

Brutalni je demonstrativno prešao pogledom po prostoriji, i tako nas podsetio da tu neko nedostaje.

„A šta ćemo s Persijem? Misliš da će on to pustiti tek tako?“ upitao je, i tako sam im ispričao što sam smislio za Persija. Kad sam završio, Hari i Din su me gledali zapanjeno, a na Brutalnovom licu je sinuo nevoljni osmeh divljenja.

„Prilično hrabro, brate Pole!“ rekao je. „Ostao sam bez teksta!“

„Sve mora biti kao mudo od komarca!“ skoro je prošaputao Din, pa se nasmejao i zapljeskao rukama kao dete. „Hoću reći, pararara... pampam, pa bris!“ Ne smete zaboraviti da se Din posebno zanimao za deo mog plana koji se odnosio na Persija -jer je zbog njega, napokon, Din umalo poginuo, zato što se Persi onako sledio.

„Da, ali šta posle toga?“ upitao je Hari. Glas mu je zazvučao turobno, ali su ga odale oči; one su se bukvalno caklile, bile su to oči čoveka koji želi da ga uvere. „Šta onda?“

„Kažu da mrtvaci ne govore“, probrundao je Brutalni, i ja sam ga brzo pogledao da se uverim da se on to samo zeza.

„Ja mislim da će on držati jezik za zubima“, odgovorio sam.

„Zaista?“ Dinov izraz je odavao skepsu. Skinuo je naočare i počeo je da ih čisti. „Uveri me.“

„Kao prvo, on neće znati šta se u stvari dogodilo - sudiće po sebi, pa će misliti da je sve to bila samo pakost. Kao drugo - i važnije - *on se neće usuditi da bilo šta kaže*. I ja baš na to i računam. Reći ćemo mu da ćemo, ako počne da piše pisma i okreće telefone, i mi početi da pišemo pisma i okrećemo telefone.“ „U vezi sa onim pogubljenjem“, rekao je Hari.

„I o tome kako se sledio kad je Vorton napao Dina“, rekao je Brutalni. „Ja mislim da se Persi stvarno boji da bi to neko mogao da otkrije.“ Klimnuo je glavom polako i zamišljeno. „To bi moglo da upali. Ali, Pole... zar ne bi bilo pametnije da gospođu Murs dovedemo Kofiju nego obratno? Mi bismo mogli da se pobrinemo za Persija baš kako si nam izložio, i onda nju dovedemo kroz tunel, umesto da tako izvedemo Kofija.“

Odmahnuo sam glavom. „Nema šanse. Ni za milion godina.“ „Zbog upravnika Mursa?“

„Baš tako. On je tako tvrdoglav, da je stari Neverni Toma prema njemu Devica Orleanska. Ali ako mu Kofija dovedemo u kuću, možda uspemo da ga iznenadimo, pa će mu dopustiti da makar pokuša. U suprotnom...“

„A jesi li razmišljao o vozilu?“ upitao je Brutalni.

„Najpre sam pomislio na maricu“, odgovorio sam, „ali je nikad ne bismo neopaženo izveli iz dvorišta, a osim toga je poznaje i sve živo u krugu od dvadeset milja. Pa sam pomislio da bismo možda mogli da se poslužimo mojim fordovom.“

„Nema šanse“, odgovorio je Din i vratio naočare na nos. „Njega ne bi mogao da strpaš u auto, pa da ga skineš do gole kože, namažeš lojem i još uzmeš i kašiku za cipele. Toliko si se vec navikao na njega, da si zaboravio koliki je.“

Na ovo nisam znao šta da odgovorim. Tog jutra sam svu svoju pažnju usmerio na problem Persija - i nešto manji, ali nikako ne i neznatan problem Divljeg Bila Vortona. A sad sam shvatio da transport neće biti ni izdaleka tako jednostavan kao što sam se nadao.

Hari Tervilgir je dohvatio ostatak svog drugog sendviča, na trenutak se u njega zagledao, pa ga ponovo spustio.

„Ako zaista napravimo tu ludost“, rekao je, „možda možemo da uzmemo moj kombi. U to doba ionako neće biti nikoga na putu. To

će biti već dobrano iza ponoći?“

„Da“, odgovorio sam.

„Momci, vi ste zaboravili na nešto“, rekao je Din. „Ja znam da je Kofi bio prilično miran otkako je stigao u blok, da samo leži na krevetu i pušta da mu teku suze, ali je on ipak *ubica*. A osim toga, tako je *ogroman*. Ako odluči da pobjegne kroz zadnja vrata Harijevog kombija, možemo da ga zaustavimo samo ako ga ubijemo. A takvog momka bi trebalo baš mnogo ubijati, čak i s kalibrom .45. Sta ako ga ne uspemo da ga oborimo? I šta ako ubije još nekoga? Ne bih voleo da izgubim posao, i ne bih voleo da završim u zatvoru - kod kuće me čekaju gladna usta žene i dece - ali sve bi mi to bilo mnogo, mnogo draže nego da na savesti imam još jednu mrtvu devojčicu.“

„To se neće dogoditi“, odgovorio sam.

„Kako, za ime boga, u to možeš da budeš tako siguran?“ Nisam mu odgovorio. Nisam znao kako da počnem. Znao sam da će se i o tome povesti reč, naravno da sam to znao, ali ipak nisam znao kako da im počnem priču o onome što znam. A onda mi je pomogao Brutalni.

„Ti, Pole, ne misliš da je on to učinio?“ Pogledao me je s nevericom. „Ti misliš da je taj veliki bilmez nevin.“

„Sasvim sam siguran da je tako“, odgovorio sam ja.

„A kako to, za ime boga, *možeš* da budeš?“

„Zbog dve stvari“, odgovorio sam. „Jedna od njih je moja cipela.“ Nagnuo sam se preko stola i počeo priču.

V deo NOĆNO PUTOVANJE

1

Gospodin H. Dž. Vels je jednom prilikom napisao roman o čoveku koji je izumeo vremeplov, a ja sam otkrio da sam, pišudi ove uspomene, i sam stvorio takvu spravu. Za razliku od Velsove, ona može putovati samo u prošlost - zapravo samo do 1932. kad sam bio glavni ključar u bloku E Državnog zatvora *Hladna planina* - ali je ona, uprkos tome, sablasno efikasna. Taj me vremeplov unekoliko podseca na starog forda koga sam u to vreme vozio; znao si uvek da će na kraju ipak da krene, ali nikad nisi bio siguran hoćeš li motor moći da pokreneš ključem ili ćeš morati da izađeš i kurblaš da ti ruka otpadne.

Otkako sam počeo priču o Džonu Kofiju imao sam mnogo glatkih startova, ali sam juče morao da kurblam. Verujem da je to zato što sam dospeo do Delakroovog pogubljenja, a deo moje svesti nije nikako želeo da to ponovo oživljam. Bila je to *ružna* smrt, užasna smrt, a dogodila se zato što Persi Vitmur, mladi momak koji je voleo da se češlja, nije podnosio da mu se neko smeje - pa bio to i proćelavi mali Francuz koji neće dočekati sledeći Božić.

Međutim, kao i kod svih prljavih poslova, najteže je krenuti. Motoru je svejedno jeste li okrenuli ključ ili ste morali da kurblate; kad ga jednom pokrenete, on će voziti podjednako glatko i ovako i onako. Tako je to juče bilo i sa mnom. U početku su mi reči dolazile u malim krhotinama, zatim u celim rečenicama, i na kraju u bujici. Otkrio sam da je pisanje poseban i prilično užasavajući način prisećanja - u njemu je tolika potpunost da izgleda skoro kao silovanje. Možda tako mislim samo zato što sam mnogo ostario (a to je nešto što mi se, povremeno mi se čini, zbiva iza leđa), ali u to baš nisam siguran. Ja verujem da olovka, udružena s uspomenu, stvara nekakvu praktičnu magiju, a magija je opasna. Kao čovek koji je poznavao Džona Kofija i vidco šta taj može da uradi - i miševima i

ljudima - čini mi se da sam sasvim kvalifikovan da iznesem takvu tvrdnju.

Magija je opasna.

Ali, bilo kako bilo, juče sam pisao ceo dan, i reči su iz mene naprosto tekle. Svetlarnik ovog veličanstvenog doma za starije osobe odjednom je nestao, a na njegovom mestu stvorila se šupa na kraju Zelene milje, gde je toliko problematične dece poslednji put selo na stolicu, na dnu stepenica koje su vodile do tunela ispod puta. Bilo je to mesto na kome smo se Din, Hari, Brutalni i ja suprotstavili Persiju Vitmuru nad Delakroovim zadimljenim tclom, i prisilili Persija da se ponovo zakune kako će zatražiti premeštaj u državni zavod za mentalno zdravlje *Brajar Ridž*.

U svetlarniku ima uvek svežeg cveća, ali sam juče u podne osećao samo prodorni smrad pokojnikovog kivanog mesa. Zvuk motorne kosilice na travnjaku ispod pozora zamenio je šuplji plinkplink kapanja vode koja se cedila kroz zakrivljeni svod tunela. Putovanje je već počelo. Ja sam se već vratio u 1932, dušora i mislima, ako već ne telom.

Preskočio sam ručak, pisao do otprilike četiri sata, a kad sam napokon odložio olovku, već me je zbolela ruka. Polako sam krenuo do kraja hodnika na spratu. Tamo je prozor koji gleda na parking za zaposlene. Bred Dolan, bolničar koji me podseća na Persija - onaj koga tako mnogo zanima gde ja to idem i šta radim u svojim šetnjama - vozi stari ševrolet s nalepnicom na kojoj piše VIDEO SAM BOGA I ZOVE SE NJUT. Kola više nije bilo; Bredova smena je bila završena, i sad se odvezao do autokampa koji zove svojim domom. Već ga vidim u erstrimovoj prikolici s *Haslerovom* duplericom selotejpom pričvršćenom na zid i s limenkama piva po čoškovima.

Izašao sam kroz kuhinju, gde su već počinjale pripreme za večeru.

„Šta to imate u torbi, gospodine Edžekomb?“ upitao je Noron.

„Praznu flašu“, odgovorio sam. „U šumi sam otkrio Izvor večne mladosti. Svakog popodneva uronim bocu i nalijem malo. Pijem pre spavanja. Kažem vam, prava stvar.“

„Možda vas i podmlađuje“, odgovorio je Džordž, onaj drugi kuvar, „ali vam se na licu to ne primecuje.“

Na ovo smo svi prasnuli u smeh, pa sam izašao. Otkrio sam da pogledom tražim Dolana uprkos tome što mu više nije bilo automobila, rekao sebi koliko sam blesav jer sam ga pustio da mi se toliko usadi u glavu, pa prešao preko igrališta za kriket. Iza njega je džombasti travnjak, oznaka na kraju igrališta za golf, a koji neuporedivo lepše izgleda u reklamnim brošurama *Borova Džordžije*. Iza njega je opet staza koja vijuga u šumarak istočno od staračkog doma. Pored staze su dve stare šupe, koje danas ne služe baš ničemu. Ušao sam u drugu od njih, koja stoji pored visokog kamenog zida podignutog između zemljišta koje pripada *Borovima Džordžije* i autoputa 47, i u njoj se zadržao krace vreme.

Te večeri sam se pošteno najeo, malo gledao televiziju i rano pošao u postelju. Mnogo puta sam se noću probudio i odšunjao dole u TV-sobu, pa gledao stare filmove na *Američkom filmskom kanalu*. Ali ne i sinoć; sinoć sam zaspao kao klada, i nisam sanjao nijedan od snova koji su me progonili otkako sam se upustio u tu malu književnu pustolovinu. Toliko pisanje me je sigurno veoma iscrplo; znate, nisam više mlad.

Kad sam se probudio i shvatio da je zrak sunca koji se obično pojavi na podu u šest ujutro prevalio ceo put do mog kreveta, brzo sam uskočio u papuče, toliko uspaničen da sam jedva i opazio artritičnu bol koja mi je planula u kukovima, kolenima i gležnjevima. Obukao sam se što sam brže mogao, pa požurio hodnikom do prozora koji gleda na parking za zaposlene, u nadi da će mesto na kome Dolan parkira svoj stari ševrolet biti još prazno. On ponekad zna da zakasni i punih pola sata...

Ali nisam bio te sreće. Automobil je već bio tu, i rđa se presijavala na jutarnjem suncu. Zašto je gospodin Bred Dolan ovih dana imao razloga da dolazi na vreme? Da. Stari Poli Edžekomb rano ujutru odlazi nekuda, starom se Poliju nešto mota po glavi, i gospodin Bred Dolan namerava da otkrije šta je to. *Sta toi radiš tamo, Poli? Hajde, reci mi*. Sva je prilika da me već traži. Bilo bi mi najpametnije da ostanem tu gde sam... samo što ne mou.

„Pole?“

Okrenuo sam se tako brzo da sam skoro pao. Bila je to moja, prijateljica Elen Koneli. Oči su joj se raširile i pružila je ruke kao da želi da me uhvati. Sreća njena što sam uspeo da povratim

ravnotežu; njen artritis je prava strahota, i da sam joj pao u ruke verovatno bih je slomio kao suhu granu. Kad čovek pređe u tu čudnu zemlju koja leži iza osamdesetog rođendana, romantika ne umire, ali zato mora da zaboravi sva sranja u stilu *Prohujalo s vihorom*.

„Izvini“, rekla je. „Nisam htela da te uplašim.“

„Sve je u redu“, odgovorio sam i slabašno joj se nasmešio.

„Bolje je da me budiš tako nego da me poliješ hladnom vodom. Trebalo bi da ti platim da mi to radiš svakog jutra.“

„Gledaš da li je tu njegov auto? Dolanov?“

Muljanje nije imao nikakvog smisla, i zato sam samo klimnuo glavom.

„Voleo bih da budem siguran da je u zapadnom krilu. Želeo bih da malo zbrišem, ali ne bih voleo da me vidi.“

Ona se nasmešila - bila je to utvara vragolastog golicavog osmeha kojim se smešila kao devojka.

„Taj gad voli da u sve gurne nos, a?“

„Da.“

„Ali ga nema ni u zapadnom krilu. Ja sam već bila na doručku, spavalice, i zato mogu da ti kažem gde je, zato što sam pronjuškala. On je u kuhinji.“

Pogledao sam je očajno. Znao sam da je Dolan radoznao, ali ne da je baš toliko.

„Možeš li da odložiš jutarnju šetnju?“ upitala je Elen. Razmislio sam o tome. „Mislim da bih *mogao*, ali...“

„Ali ne bi smeo.“

„Ne. Ne bih smeo.“

Sad će me upitati, pomislio sam, gde to idem, i šta je to u toj šumi tako strašno važno.

Ali nije. Umesto toga ponovo mi se nasmešila na taj svoj vragolasti način. Taj osmeh je bio tako čudan i tako apsolutno prekrasan na tom izmučenom i izmoždenom licu.

„Poznaješ li gospodina Haulenda?“ upitala me je.

„Naravno“, odgovorio sam, iako ga nisam često viđao; on je bio u zapadnom krilu, što je u *Borovima Džordžije* skoro susedna država.

„Zašto?“

„Znaš li zašto je on tako poseban?“

Odmahnuo sam glavom.

„Gospodin Haulend je jedan od samo petorice preostalih pitomaca u *Borovima Džordžije*“, rekla je Elen i nasmešila se šire nego ikada, „koji ima dozvolu da puši. To je zato što je on ovamo došao pre nego što su se promenila pravila.“

Takozvana dedovska klauzula, pomislio sam: zakon važi od časa usvajanja, nema retroaktivnog dejstva. A koje je mesto za to primerenije od staračkog doma?

Stavila je ruku u džep plavobeke prugaste haljine i delimično izvukla dva predmeta: cigarete i kutiju šibica. „Koje dete neće dobro biti“, zapevušila je smešnim, iskrivljenim glasom, „dobiće šibama po riti.“

„Elen, šta...“

„Otrati svoju babu dole“, rekla je i vratila cigarete i šibice u džep i čvornatim prstima me uhvatila pod ruku. Krenuli smo nazad hodnikom. Dok smo tako išli, odlučio sam da se predam i sve prepustim njoj. Bila je stara i lomna, ali ne i glupa.

Dok smo silazili, hodajući veoma pažljivo, kao stakleni relikti, Elen je rekla: „Sačekaj tu na dnu stepenica. Ja idem u zapadno krilo, do toaleta u hodniku. Znaš na koji mislim?“

„Da“, odgovorio sam. „Onaj kraj bazena. Ali zašto?“

„Nisam zapalila već petnaest godina“, odgovorila je ona, „ali mi se jutros baš puši. Ne znam koliko puta ću morati da dunem da uključim detektor dima, ali umirem od radoznalosti.“

Pogledao sam je dok se u meni budilo divljenje, i pomislio koliko me podseća na moju pokojnu ženu - Džen bi verovatno učinila potpuno isto. Elen mi je uzvratila pogled i opet mi se nasmešila onim sočnim vragolastim osmehom. Obgrlio sam joj dlanom vrat, privukao joj lice i lagano je poljubio u usta.

„Volim te, Eli“, rekao sam.

„O, velike reči“, odgovorila je, ali mi je bilo jasno da joj je drago.

„A šta ćemo s Čakom Haulendom?“ upitao sam. „Da nema on problema?“

„Ne, zato što je u TV-sobi, gde s još dvadesetoricom gleda *Dobro jutro, Ameriko*. A ja du ispariti čim detektor dima uključi alarme u zapadnom krilu.“

„Samo nemoj da padneš i ubiješ se, ženska. Nikad ne bih sebi oprostio ako bi...“

„0, daj ne gnjavi“, odgovorila je i ovog puta ona poljubila mene. Ljubav u ruševinama. To verovatno nekima od vas zvuči smešno a ostalima groteskno, ali da ti nešto kažem, prijatelju: bilo kakva ljubav je bolja nego nikakva.

Gledao sam je kako odlazi, korakom sporim i ukočenim (ali je išla sa štapom samo kad je kišovito, i samo ako ju je strašno bolelo; bio je to njen mali danak sujeti), i pričekao. Prošlo je pet minuta, pa deset, i kad sam već počeo da pomišljam da je izgubila hrabrost ili da se u detektoru dima istrošila baterija, u zapadnom krilu se aktivirao protivpožarni alarm i oglasio se prodornom zvonjavom.

Smesta sam krenuo prema kuhinji, ali polako - nije bilo razloga za žurbu dok još nisam bio siguran da mi se Dolan sklonio s puta. Iz TV-sobe (koja se ovde zove zabavni centar; mislim, *to* je groteskno) izletela je bulumenta starog sveta, vednom još u kucnim ogrtačima, da vidi šta se to dešava. Među njima je bio i Čak Haulend, i bilo mi je drago što to vidim.

„Edžekomb!“ prošištao je Kent Ajveri, jednom rukom oslonjen na štaku, dok je drugom opsesivno kroz pidžamu natezao prepone. „Stvarna uzbuna ili opet lažna? Šta ti kažeš?“

„Đavo bi ga znao“, odgovorio sam.

Baš u tom trenutku su prokaskala tri bolničara, sva trojica na putu prema zapadnom krilu, pa doviknula svetu skupljenom oko vrata TV-sobe da izađe napolje i sačeka da prođe opasnost. Treci u nizu je bio Bred Dolan. U prolasku me nije čak ni pogledao, i ta činjenica me je beskrajno razveselila. Dok sam nastavio da silazim prema kuhinji, pomislio sam kako je ekipa sastavljena od Elen Koneli i Pola Edžekomba dorasla čitavom tucetu Bredova Dolana, svc kad bi se u to ubacilo i pola tuceta Persija Vitmura, čisto da se popuni kvota.

Kuvari su nastavili s pripremanjem doručka, ne obraćajući nL najmanju pažnju na zavijanje požarnih sirena.

„Ovaj, gospodine Edžekomb“, rekao je Džordž. „Čini mi se da vas je nešto tražio Bred Dolan. Upravo ste se mimoišli.“

Blago meni, pomislio sam. A glasno sam rekao da cu se s njim čuti kasnije. Onda sam upitao da li je možda ostalo malo tosta od doručka.

„Naravno“, odgovorio je Norton, „ali je već tvrd kao kamen. Jutros ste zakasnili.“

„Jesam“, složio sam se, „ali sam gladan.“

„Čekajte minut, napraviću vam nov i vruć“, rekao je Džordž i dohvatio krišku hleba.

„Ma pustite, biće dobro i ovako“, rekao sam kad mi je pružio dve kriške (sa zbunjenim izrazom na licu - zapravo su ga na licu imala obojica), nakon čega sam požurio kroz vrata, osećajući se kao nekad, kao dečak, kad bih zbrisao iz škole i pošao na pecanje s izgnečenim ostacima hrane umotanim u masni papir zataknut pod košulju.

Kad sam se našao pred kuhinjskim vratima, brzo sam zamišljenim pogledom potražio Dolana, pa kad nisam primetio ništa što bi moglo da me uplaši, požurio preko igrališta za kriket i golf, žvaćući usput komadić tosta. Kad sam se našao u zaklonu šume malo sam usporio, i dok sam išao stazom, otkrio sam da mi se misli vraćaju na dan nakon jezivog pogubljenja Eduarda Delakroa.

Tog jutra sam razgovarao s Halom Mursom, i on mi je ispričao kako Melinda zbog tumora na mozgu dobija napade psovanja i prostakluka... koje je moja žena kasnije nazvala (ne baš sasvim sigurna da je to baš to) Turetovim sindromom. Drhtanje njegovog glasa, udruženo sa sećanjem na to kako je Džon Kofi izlečio i moju upalu mokraćnih kanala i slomljenu kičmu Delakroovog mišamezimca, na kraju me je gurnulo preko one crte koja deli pomisao da ćemo nešto učiniti od stvarnog činjenja.

Ali bilo je tu i još nešto. Nešto u vezi s Kofijevim rukama i mojom cipelom.

I tako sam pozvao ljude s kojima sam radio, ljude kojima sam godinama poveravao svoj život - Dina Stanton, Harija Tervilgira, Brutusa Hovela. Oni su dan posle Delakroovog pogubljenja došli kod mene na ručak, i dok sam im izlagao svoj plan, barem su me saslušali. Svi su oni, naravno, znali da je Kofi izlečio miša; Brutalni je to i video sopstvenim očima. I zato oni, kad sam izjavio kako verujem da bi se moglo dogoditi još jedno čudo ako Džona Kofija odvezemo do Melinde Murs, nisu smesta prasnuli u smeh. Ali je zato Din Stanton postavio najmučnije pitanje: šta ako nam Džon Kofi pobegne dok ga budemo vodili na taj terenski zadatak?

„I šta ako ubije još nekoga? Ne bih voleo da izgubim posao, i ne bih voleo da završim u zatvoru - kod kuc'e me čekaju gladna žena i deca - ali sve bi mi to bilo mnogo, mnogo draže nego da na savesti imam još jednu mrtvu devojčicu.“

Usledila je tišina, i svi su me pogledali, čekajući da vide kako ću na to odgovoriti. Shvatao sam da će se, izreknem li ono što mi je bilo na vrh jezika, sve izmeniti; povlačenje iza toga više ne bi bilo moguće.

Samo što ono za mene već nije bilo. Otvorio sam usta i rekao:

2

„To se neće dogoditi.“

„Kako, za ime boga, u to možeš da budeš tako siguran?“ Nisam mu odgovorio. Nisam znao kako da počnem. Znao sam da će se i o tome povesti reč, naravno da sam to znao, ali ipak nisam znao kako da im počnem priču o onome što znam. A onda mi je pomogao Brutalni.

„Ti, Pole, ne misliš da je on to uradio?“ Pogledao me je s nevericom. „Ti misliš da je taj veliki bilmez nevin.“

„Sasvim sam siguran da je tako“, odgovorio sam ja.

„A kako to, za ime boga, možeš da budeš?“

„Zbog dve stvari“, odgovorio sam. „Jedna od njih je moja cipela.“

„*Tvoja cipela!*“ uzviknuo je Brutalni. „Kakve veze ima tvoja cipela s tim da li je Džon Kofi ubio te dve devojčice?“

„Sinoć sam skinuo cipelu i dao mu je“, odgovorio sam. „Mislim, posle pogubljenja, kad su se stvari opet malo slegle. Gurnuo sam mu je kroz rešetke, i on ju je dohvatio onim svojim velikim šakama. Rekao sam mu da je zaveže. Zeleo sam da budem siguran, zato što problematična deca obično nose samo papuče - iako čovek koji stvarno želi da se ubije to može da učini i bez pertli. To nam je sviina veoma dobro poznato.“

Zaklimali su glavama.

„Uzeo ju je u krilo i prebacio kraieve, ali je onda zapeo. Rekao je kako je sasvim siguran da mu je neko pokazao kako se toadi dok je još bio mali - možda otac, a možda i koji mamm pnjatelj nakon što je tata otišao - ali je zaboravio u čemu je štos.“ „Ja sam na strani Brutalnog -ja i dalje ne vidim kakve veze ta cipela ima s pitanjem da li je Kofi ubio Deterikove blizakinje“, rekao je Din.

Zato sam im ponovo ispričao priču o otmici i ubistvu - sve ono što sam pročitao onog vrelog dana u biblioteci dok mi je gorelo u preponama a Džibons hrkao u uglu, kao i sve ono što mi je onaj reporter Hamersmit kasnije ispričao.

„Pas Deterikovih kao ujedač i nije bio baš neki, ali je zato kao lajavac bio prva liga“, rekao sam. „Covek koji je oteo devojkice ućutkao ga je kobasicama. Kod svake bi se sledeće, pretpostavljam, primakao još malo, i dok je džukela ždrala poslednju, ispružio je ruku, uhvatio je za glavu i zakrenuo. Slomio joj vrat.“

Kasnije, kad su sustigli Kofija, šerifov zamenik koji je predvodio poteru - a zvao se Rob Mekgi - opazio je u džepu na prsima Kofijevog kombinezona nekakvu kvrgu.

Mekgi je u prvi mah pomislio da je to, možda, pištolj. Kofi je rekao da mu je to ručak, i pokazalo se da je baš tako - dva sendviča i turšija, umotani u novine i zavezani mesarskim kanapom. Kofi se nije sećao ko mu je to dao, nego samo da je to bila neka žena u kecelji.“

„Sendviči i turšija, ali ne i kobasice“, rekao je Brutalni.

„Ne i kobasice“, složio sam se.

„Naravno da ne“, rekao je Din. „Zato što ih je dao psu.“ „Mislim, to je rekao i tužilac na sudu“, složio sam se, „ali ako je Kofi odmotao ručak i dao psu kobasice, kako je opet mogao da zaveže zamotuljak mesarskim kanapom? Ne znam da li je za to uopšte imao prilike, ali ostavimo to zasad po strani. Taj čovek ne ume da zaveže ni najobičniju mašnicu.“

Usledio je trenutak zgromljene tišine, koju je na kraju prekinuo Brutalni.

„Sto mu gromova“, rekao je tihim glasom. „Kako da to niko nije izneo na suđenju?“

„Niko o tome nije ni razmišljao“, rekao sam i otkrio da opet razmišljam o Hamersmitu, onom reporteru - Hamersmitu koji je bio na koledžu u Bouling Grinu, Hamersmitu koji voleo da sebe smatra obrazovanim, Hamersmitu koji mi je rekao da su psi mešanci i crnci u nečemu isti, da i jedni i drugi mogu odjednom da ugrizu čoveka, i to bez ikakvog razloga. Samo što ih je on i dalje zvao *vaši cmci*, kao da su oni još uvek u nečijem... ali ne njegovom vlasništvu. Ne, ne njegovom. Nikad njegovom. A u to vreme je Jug bio pun Hamersmita. „Niko zapravo nije ni bio *spreman* da o tome razmisli, iz čega ne izuzimam ni Kofijevog advokata.“

„Ali ti jesi!“ rekao je Hari. „Do đavola, momci, mi ovde sedimo s gospodinom Šerlokom Holmsom.“ Glas mu je zvučao i kao da se

zeza i kao da je pun strahopoštovanja.

„Ma, daj okreni ploču“, rekao sam. „Ni ja to ne bih pomislio da nisam ono što je onog dana rekao zameniku Mekgiju povezoao s onim što je rekao nakon što mi je izlečio upalu, i što je rekao nakon što je izlečio onog miša.“

„Šta?“ upitao je Din.

„Kad sam ušao u njegovu ćeliju, osećao sam se kao hipnotisan. Mislim da ne bih mogao da prestanem da radim to što mi je rekao sve da sam i pokušao.“

„Ovo mi se baš ne sviđa“, rekao je Hari i nervozno se promeškoltio u stolici.

„Upitao sam ga šta želi, a on je rekao: *Samo da pomognem*“ Toga se sećam sasvim jasno. A kad je to bilo završeno, i kad mi je bilo bolje, on je to znao. *Pomogao*, rekao je. *Pomogao sam vam, zar ne?*“

Brutalni je zaklimao glavom.

„Baš kao što je bilo i s mišem. Ti si rekao: *Pomogao si mu*, a Kofi je ponovio kao papagaj: *Pomogao sam Delovom mišu*. I tada si shvatio? Tada, zar ne?“

„Da, mislim da je tako. Sećam se šta je rekao Mekgiju kad ga je on upitao šta se dogodilo. A toga ima u svakoj priči o ubicama, skoro svakoj. *To je bilo jače od mene, gazda. Pokušao sam da to ispravim, ali je već bilo prekasno*. Kad čovek govori tako, a u rukama drži dve mrtve devojčice, bele i plave, a on je veliki kao kuća, onda nije nikakvo čudo da su ga shvatili pogrešno. Oni su to što je izgovorio doveli u vezu s onim što su videli, a videli su da je on crnac. Mislili su da on to priznaje zločin, da govori kako je osetio kompulsivnu potrebu da otme te devojčice, siluje ih i ubije. Da se onda osvestio i pokušao da stane...“

„Ali je tad već bio prekasno“, promrmljao je Brutalni.

„Da. Dok je on *u stvari* hteo da im kaže da ih je pronašao, pokušao da ih izleči - vrati u život - ali da u tome nije uspeo. Jer su već preduboko utonule u smrt.“

„Pole, ti u to veruješ?“ upitao je Din. „Ti u to iskreno, do boga iskreno veruješ?“

Još jednom sam ispitao svoje srce, najdublje što sam mogao, pa klimnuo glavom. Ne samo da sam to tada znao, nego je u meni

oduvek bio jedan intuitivni deo koji je shvatao da u čitavoj toj priči s Džonom Kofijem od početka nešto ne štima, da se tu nešto ne slaže još od onog trenutka kad je Persi stigao u blok vukući Kofija za mišicu i derući se „Mrtvac hoda!“ koliko ga grlo nosi. Ja sam se s njim rukovao, zar ne? Još se nikad nisam rukovao ni sa kim ko je došao na Zelenu milju, ali sam se s njim rukovao. „Isuse“, rekao je Din. „Isuse Hriste presveti.“

„Tvoja cipela je jedno“, rekao je Hari. „A šta je drugo?“ „Malo pre nego što je potera pronašla Kofija i devojčice, ljudi su izašli iz šume kraj južne obale reke Trapingus. Tu su našli busen ugažene trave, puno krvi i ostatke spavačice Kore Deterik. Tu su se psi malo smeli. Većina je želela da pođe na jugoistok, nizvodno obalom. Ali su dva od njih - rakunari - želela da pođu *uzvodno*. Pse je vodio Bobo Marčant, i kad je rakunarima dao da onjuše spavačicu, i oni su krenuli za ostalima.“

„To znači da su se rakunari smeli?“ upitao je Brutalni. Oko usana mu je zaigrao čudan, mučni osmeh. „Oni baš, strogo govoreći, i nisu stvoreni za tragače, pa su se malo zbunili, ne znajući šta im je posao.“

„Da.“

„Ništa nisam shvatio“, rekao je Din.

„Rakunari su zaboravili šta im je to Bobo stavio pod nos da ih pokrene“, rekao je Brutalni. „U trenutku kad su izbili na obalu, rakunari su tražili *ubicu* a ne devojčice. Sto nije bio problem sve dok su ubica i devojčice bili zajedno, ali...“

U Dinovim očima je počelo da sviće. Kod Harija se osvit već dogodio.

„Kad malo razmislim o tome“, rekao sam, „pitam se kako je iko, pa čak i porota koja je želela da taj zločin prikači crnom lutalici, i u jednom trenutku mogla pomisliti da je Džon Kofi čovek koga traže. Već i sama ideja da utiša psa hranom, i onda mu zakrene vrat, daleko nadilazi Kofijeve sposobnosti.“

On farmi Deterikovih nikad nije prišao bliže od južne obale Trapingusa, eto što ja o tome mislim. Deset kilometara, možda i više. On je jednostavno lutao, verovatno je hteo da ode do pruge i uhvati teretni voz koji će ga odvesti negde drugde - kad jednom krenu tim

putem, obično su laki na menjanju vozova - kad je na severu začuo nekakvo komešanje.“

„Ubicu?“ upitao je Brutalni.

„Ubicu. Možda ih je već silovao, ili je Kofi čuo baš to. U svakom slučaju, krvava mrlja na travi je označila mesto gde je ubica dovršio posao; tresnuo im je glave, bacio ih i dao petama vetra.“ „yetra prema severozapadu“, rekao je Brutalni. „U smeru u kome su hteli da krenu rakunari.“

„Tako je. Džon Kofi prolazi kroz šumarak još malo jugoistočnije od mesta na kome su devojčice ostavljene, verovatno privučen bukom, i nalazi njihova tela. Jedna od njih je možda još živa; moguće je da su bile i obe, iako ne još dugo. Ali to Džon Kofi nije mogao da zna, to je sigurno. On zna samo da u rukama ima isceliteljsku moć, pa pokušava da je primeni na Koru i Kejt Deterik. Kad u tome ne uspeva, on se slama, pa plače i histeriše. I u tom ga stanju i nalaze.“

„Zašto nije ostao tamo gde ih je našao?“ upitao je Brutalni.

„Zašto ih je odneo na jug, rečnom obalom? Možeš li i to nekako da objasniš?“

„Kladim se da je ostao skamenjen, u početku“, odgovorio sam.

„A na sudenju su stalno govorili o *velikoj* ugaženoj površini, o tome kako je sva trava zdrobljena. A Džon Kofi je krupan čovek.“

„Džon Kofi je krupan u pičku materinu“, rekao je Hari, ali je pri tom jako snizio glas da ga moja žena, ako slučajno sluša, ne čuje da psuje.

„Kad je video da mu ne polazi za rukom to što je hteo, možda ga je uhvatila panika. Ili je možda pomislio da je ubica još u blizini, u šumi uzvodno, i da ga gleda. Kofi je, znate, veliki, ali ne baš junačina. Hari, sećaš se kako nas je pitao ostavljamo li posle leganja upaljeno svetlo?“

„Aha. Sećam se da sam pomislio kako je to smešno, kad je tako veliki.“ Hari je bio očito potresen i duboko zamišljen.

„Dobro, ako on nije ubio devojčice, ko jeste?“ upitao je Din. Zavrteo sam glavom.

„Neko drugi. Najverovatnije neko *beo*. Državni advokat bio uhvatio činjenice da je onako velikog psa, kao što je Deterikov, mogao ubiti samo snažan čovek, ali...“

„To je sranje“, progundao je Brutalni. „I malo jača dvanaestogodišnja curica može slomiti vrat velikom psu, samo ako ga iznenadi i zna kako da ga uhvati. Ako to nije učinio Kofi, onda je to mogao učiniti bilo ko drugi... mislim, svako. To verovatno nikada nećemo saznati.“

A ja sam odgovorio: „Ukoliko to ne učini ponovo.“

„Nećemo znati čak ni tada, ako to učini dole u Teksasu ili preko, u Kaliforniji“, rekao je Hari.

Brutalni se zavalio, protrljao oči kao umorno dete, pa ponovo spustio šake u krilo.

„Ovo je noćna mora“, rekao je. „Pred nama je čovek koji je možda nevin - koji je *verovatno* nevin - a ipak će se prošetati Zelenom miljom, što je sigurno kao što je sigurno da je Bog napravio visoka stabla i male ribe. I šta bi mi trebalo da uradimo? Ako počnemo da seremo o lekovitom dodiru, svima će otpasti guzica od smeha, a on će opet završiti na Varnici.“

„O tome ćemo brinuti kasnije“, rekao sam zato što nisam imao ni najblažeg pojma kako da mu odgovorim. „A u ovom trenutku je glavno pitanje šta da uradimo - ili ne uradimo - da pomognemo Meli. Kad svaki dan čekanja ne bi smanjivao njene izgleda, rekao bih da malo usporimo i uzmemo nekoliko dana za razmišljanje.“

„Sećate se kako je pružao ruke prema onom mišu?“ upitao je Brutalni. „*Dajte mi ga, gospodine Edžekomb! Dok još nije kasno,* rekao je. *Dok još nije kasno.*“

„Sećam se.“

Brutalni se zamislio, pa klimnuo glavom. „Ja sam za. I ja se loše osećam zbog Dela, ali mislim da bih prvenstveno voleo da vidim šta će se dogoditi kad je dodirne. Verovatno ništa, ali možda...“

„Ja čisto sumnjam da ćemo tog velikog tupavca ikad i izvući iz zatvora“, rekao je Hari, pa uzdahnuo i klimnuo glavom. „Ali baš me boli kita. Možeš da računaš na mene.“

„I na mene“, rekao je Din. „Ko ostaje u zatvoru, Pole? Hoćemo li da izvlačimo slamke?“

„Ne, gospodine“, odgovorio sam. „Nema slamki. Ti ostaješ.“

„Tek tako? Kako možeš to da kažeš!“ odgovorio je Din, povredan i ljut. Obrisao je naočare i onda ljutito počeo da ih briše o košulju. „Kakva su to ciganska posla?“

„Onakva kakva se rade ako ti deca još idu u školu“, rekao je Brutalni. „Hari i ja smo neženje. Pol je oženjen, ali su mu deca odrasla i već grizu vlastitim zubima. Ovo tu je čista luda mačistička parada; mislim da je skoro suđeno da nas uhvate.“ Pogledao me je trezvenim pogledom. „Jedno ipak nisi spomenuo, Pole. Ako i uspemo da ga izvučemo iz buvare, ali ako Kofijevi isceliteljski prsti zakažu, onda će nas otkucati sam Hal Murs, to ti je jasno kao dan.“ Pružio mi je priliku da mu na to odgovorim, možda i da pokušam da ga demantujem, ali ja to nisam mogao i zato sam oćutao. Brutalni se ponovo okrenuo Dinu i nastavio. „Nemoj da me pogrešno shvatiš, verovatno bi onda i ti ostao bez posla, ali bi, ako se stvari zakuvaju, bar mogao da izbegneš zatvor. Persi će misliti da je to nekakva pakost; ako ti budeš dežuran, reci da si i ti mislio isto, i da ti mi nikad nismo rekli ništa drugo.“

„I dalje mi se ne sviđa“, rekao je Din, ali bilo je jasno da pristaje, pa svidalo se to njemu ili ne. Uverila ga je pomisao na klince. „I to već noćas? Sigurni ste?“

„Ako to uopšte mislimo da izvedemo, onda nam je bolje da to Ličinimo što pre“, odgovorio je Hari. „Budem li o tome dugo razmišljao, mogao bih da izgubim živce.“

„Ma bar da mi prepustite stacionar“, rekao je Din. „Da bar to uradim, a?“

„Samo ukoliko to možeš da izvedeš tako da te ne uhvate“, rekao je Brutalni.

Dina je to očigledno uvredilo, pa sam ga potapšao po rameu.

„Cim ti počne smena, što pre možeš... u redu?“

„Dogovoreno.“

U tom času je moja žena, kao po dogovoru, gurnula glavu kroz vrata.

„Ko je za još malo ledenog čaja?“ upitala je vedrim glasom. „Ti, Brutuse?“

„Ne, hvala“, odgovorio je on. „U ovom času bih najviše voleo da me zdrma jedna konjska doza viskija ali, s obzirom na okolnosti, mislim da to ne bi bila baš dobra ideja.“

Sad je Dženis pogledala mene. Na ustima joj je bio osmclli, u očima zabrinutost.

„Pole, u šta to uvlačiš momke?“ Ali pre nego što sam mogao da smislim šta da joj odgovorim, ona je podigla ruku i rekla: „Nije važno, draže mi je da ne znam.“

3

Kasnije, pošto su ostali otišli i dok sam se oblačio za posao, ona me je uhvatila za mišicu, naglo me okrenula i pogledala u oči sa gorućim pogledom. „Melinda?“ upitala je.

Klimnuo sam glavom.

„Možeš li da joj nekako pomogneš, Pole? Mislim, stvarno pomogneš - ili su to samo puste želje zbog onoga što si sinoc video?“

Pomislio sam na Kofijeve oči, Kofijeve ruke, i o tome kako sam, kad me je pozvao, krenuo prema njemu kao hipnotisan. Zamislio sam ga kako pruža ruke prema slomljenom, umirućem telu gospodina Džinglsa. *Dok još nije kasno*, rekao je. I pomislio sam na ono crno koje se kovitlalo i izbledelo i nestalo.

„Mislim da joj je to možda jedina preostala šansa“, odgovorio sam konačno.

„Onda je iskoristi“, odgovorila je dok je zakopčavala moj novi krzneni kaput. On je bio u ormaru još od mog rođendana početkom septembra, ali sam ga sad obukao možda tek treći ili četvrti put.

„Onda je iskoristi.“

I onda me je skoro izgurala kroz vrata.

4

Svoju smenu sam - te na mnogo načina najčudnije noći čitavog mog života - preuzeo u šest i dvadeset. Činilo mi se da još osećam zaostali slabašni smrad spaljenog mesa u vazduhu. To je nesumnjivo bila iluzija - jer su spoljna vrata, kako u zatvorskom bloku tako i u šupi, celog dana bila otvorena, a prethodne dve smene su satima ribale i trljale - ali nos mi je svejedno govorio kako tu smrdi. Ne verujem da bih mogao da ručam čak i da se nisam na smrt preplašio večeri koja je tek bila preda mnom.

Brutalni je u blok došao u petnaest do sedam, a Din u deset do. Upitao sam Dina da li bi otišao do stacionara da vidi imaju li termofor za moja nesrećna krsta koja sam, bojim se, jutros ušinio dok smo odnosili Delakroovo telo dole u tunel. Din je odgovorio da će mi to rado učiniti. Mislim da je čak poželeo i da mi namigne, ali se uzdržao.

Hari se pojavio u tri do sedam.

„Kamionet?“ upitao sam.

„Po dogovoru.“

Dosad - sve po planu. Potom je usledio kratak period vremena kad smo svi stajali za stolom dežurnog, pili kafu i trudili se da ne razgovaramo o onome o čemu smo svi razmišljali i čemu smo se svi nadali: da će Persi zakasniti, da možda uopšte neće ni doći. S obzirom na neprijateljske prikaze svog vođenja pogubljenja, to je izgledalo moguće.

Pa ipak, Persi se sigurno bio pretplatio na onaj stari aksiom da se na konja koji te je zbacio moraš smesta opet popeti, jer evo ti njega kako u sedam i šest minuta prolazi kroz vrata, uparađen u plavu uniformu, dok mu o jednom boku visi pištolj a na drugom orahova palica zataknuta u one njegove smešne, rukom rađene korice. Otkucao je radnu karticu pa nas sve redom oprezno pogledao (osim, naravno, Dina, koji se još nije vratio iz stacionara).

„Zezao me starter“, rekao je. „Morao sam da kurlam.“

„Au“, rekao je Hari. „Jadno dete.“

„Trebalo je da ostaneš kod kuće i popraviš to sranje“, rekao je Brutalni umiljatim glasom. „Zašto, momci, da napreže svoju nežnu ručicu?“

„A, to biste vi voleli, je 1' da?“ Persi se prezrivo nacerio, ali mislim da ga je ipak umirila prilična blagost odgovora Brutalnog. To je bilo dobro. Jer ćemo u nekoliko narednih sati morati da se malo poigramo s njim - ne baš dušmanski, ali bogami ni baš prijateljski. Posle onoga od sinoć, njemu je sigurno bilo sumnjivo sve što je imalo makar i malo topline. Nećemo ga zateći spuštenih gaća, u to smo bili sigurni, ali ih, budemo li na pravi način igrali igru, neće baš sasvim ni podići. U svemu je bila bitna brzina ali je podjednako bilo važno - bar meni - da pri tom niko ne strada. Pa čak ni Persi Vitmur.

Din se vratio i lagano mi klimnuo glavom.

„Persi“, rekoh, „sad lepo idi u šupu i obriši pod. I stepemee do tunela. Onda možeš da napišeš izveštaj o onome od sinoć.“

„To se zove kreativan posao“, primetio je Brutalni pa zadenuo palčeve za pojas i zagledao se u plafon.

„Smešni ste kao tucanje u crkvi“, rekao je Persi, ali je to bio i kraj njegove pobune. Nije nam čak ni ukazao na očiglednu činjenicu da su taj pod danas već dvaput prali. Mislim da je to bilo zato što je hteo da se skloni od nas.

Ja sam preleteo preko izveštaja prethodne smene, pa kad u njemu nisam video ništa što bi me se ticalo, prošetao sam se do Vortonove ćelije. Sedeo je na krevetu; kolena je privukao do brade i obgrlio noge, pa me pogledao s bistrim, neprijateljskim smeškom.

„yidi, ko nam to ide, veliki šef“, rekao je. „U prirodnoj veličini i dvaput toliko ružan. Izgledaš mi srećno kao svinja do pupka u sopstvenim govnama, gazda Edžekomba. Sigurno ti je žena pred polazak malo pomuzla stojka, a?“

„Kako život, Kide?“ upitao sam ravnodušno, i na to mu se lice stvarno razvedrilo. Pustio je noge, uspravio se i protegnuo. Osmeh mu se raširio i iz njega je nestalo bar malo neprijateljstva.

„Mislim, dođavola!“ rekao je. „Jednom da mi znaš ime! Sta je to s tobom, gazda Edžekombe? Da nisi bolestan, ili koji ti je već đavo?“

Ne, nisam bolestan. Ali sam bio - međutim, za to se pobrinuo Džon Kofi. Njegove ruke više ne znaju kako se vezuju cipele, ako su ikada i znale, ali zato znaju druge trikove. O, da, i te kako.

„Dragi moj“, odgovorio sam mu, „ako želiš da budeš Bili Kid a ne Divlji Bil, i za to me zaboje.“

On se na ovo vidljivo naduvao, kao one gnusne ribe iz južnoameričkih reka koje te mogu na smrt izbosti bodljama na leđima i bokovima. Tokom svog boravka na Milji imao sam već posla s kojekakvim opasnim tipovima, ali ih je bilo zaista jako malo odbojnijih od Vilijama Vortona, koji je sebe smatrao velikim odmetnikom, ali čija su se junaštva u zatvoru svodila uglavnom na pišanje i pljuvanje kroz rešetke. Mi mu sve do sada nismo iskazali svoje strahopoštovanje, na koje je on, po sopstvenom uverenju, polagao pravo, ali sam želeo da baš večeras bude obradiv. Ako zbog toga bude potrebno da mu guzicu perem dečjim sapunom, ni toga se neću libiti.

„Ja sam po toliko toga sličan Kidu, i ako si pametan, onda to vidiš i sam“, rekao je Vorton. „Nisam ovamo dospeo zbog krađe bombona.“ Gordo, kao čovek koga su primili u Brigadu junaka francuske Legije stranaca, a ne kao seronja kome su zaključali guzicu na sedamdeset dugih koraka od električne stolice. „Gde je moja večera?“

„Ma daj, Kide, u izveštaju piše da si je dobio u pet i pedeset. Rolat od mlevenog mesa s umakom, grašak, pire. Nećeš me tek tako preveslati.“

On se široko nasmejao pa opet seo na krevet.

„Onda uključi radio.“ Taj je „radio“ izgovorio onako kako su se ljudi tada zezali, vise kao „radijo“. Cudno je čega se sve čovek seća iz trenutaka kad su mu živci bili tako napeti da su skoro svirali.

„Možda kasnije, momče“, odgovorio sam. Odstupio sam od njegove ćelije i pogledao niz hodnik. Brutalni se već odšetao do njegovog kraja, i tu proverio da li su vrata disciplinske sobe zaključana jedanput a ne dvaput. Znao sam da jesu, jer sam to već proverio i sam. Kasnije ćemo ta vrata morati da otvorimo najvećom mogućom brzinom. Tada neće biti vremena da iz nje vadimo sav taj krš koji se skupljao godinama; sve smo to već bili izvadili, sortirali i stavili na drugo mesto nedugo nakon što se Vorton pridružio našem veselom društvu. Verovali smo da će se soba s mekim zidovima često upotrebljavati, i to bar dok se „Bili Kid“ ne prošeta Miljom.

Džon Kofi, koji bi u to vreme već ležao, lica okrenutog zidu i njišući dugačkim, debelim nogama obešenim preko ivice kreveta, sad je prekrštenih ruku sedeo na ivici ležaja i posmatrao Brutalnog kao da je sasvim budan - i sasvim *prisutan* - što njemu uopšte nije bilo svojstveno. A ni iz očiju mu se nisu slivale suze.

Brutalni je proverio vrata disciplinske sobe, pa se vratio Miljom. U prolazu je bacio pogled na Kofija, a onda je Kofi rekao nešto čudno: „Naravno. Baš bih voleo da se provozam.“

Bilo je to kao da Brutalnom na nešto odgovara.

Brutalni me je pogledao pravo u oči. *On zna*, skoro da sam ga čuo kako govori. *On to po nečemu zna*.

Ja sam samo slegnuo ramenima i raširio ruke, kao da kažem: *Naravno da zna*.

5

Stari Tu-Tu i njegova kolica su poslednju noćnu turu u bloku E imali oko petnaest do devet. Nakupovali smo toliko tih njegovih sranja da se nasmešio od pohlepe. „Kažite, momci, jeste li videli miša?“ upitao je.

Odmahnuli smo glavom.

„Možda ga je video lepi dečko“, rekao je Tu-Tu i pokazao glavom prema šupi, gde je Persi ili prao pod, ili pisao izveštaj, ili češao guzicu.

„Šta te briga? Kako god okreneš, nije tvoja stvar“, rekao je Brutalni. „Pokreni točkove, Tu. Ovde si nam već sve usmrdeo.“

Tu se nasmešio onim svojim neobičnim, neprijatnim osmehom, krezubim i podmuklim, pa se dao na njuškanje vazduha.

„Ne smrdim vam to ja“, rekao je. „To vam Del kaže zbogom.“

Zacerekao se pa odgurao kolica napolje. I tako je još deset godina nastavio da ih gura, još dugo posle mog odlaska - do davola, dugo nakon što je otišao i sam zatvor - gurati i prodavati čokoladne tortice i slatku sodu stražarima i zatvorenicima koji su to mogli priuštiti. Ponekad ga još i danas čujem u snu, kako viče da se peče, da se peče, eto pečen ćuran.

Nakon što je Tu otišao, vreme se rasteglo, i sat kao da je milio. Sat i po smo držali uključen radio, i Vorton je njištao od smeha na Freda Alena i *Alenu aleju*, iako mogu da se kladim kako ni pola fazona nije razumeo. Džon Kofi je sedeo na kraju ležaja, prekrštenih ruku, a oči su mu retko silazile s čoveka za stolom. Viđao sam već ljude kako taho sede na autobuskoj stanici čekajući da ih pozovu u njihovo vozilo.

Oko petnaest do jedanaest iz šupe je došao Persi i pružio mi izveštaj, pedantno napisan olovkom. Mrvice od gumice ležale su svuda po papiru u lepljivim mrljama. Video je kako preko njih prelazim palcem^ pa je brzo rekao: „To je samo prva verzija. To ću posle prepisati. Šta ti misliš?“

A ja sam pomislio da je to najodvratnije svinjsko pranje od svega što sam pročitao otkako sam ispao iz mamice. A rekao sam mu da je to u redu, i on je zadovoljno otišao.

Din i Hari su igrali kribidž, govorili preglasno, i prečesto se natezali oko bodova, i svakih pet sekundi bacali pogled na mileće kazaljke sata. U poslednjoj partiji te noći ploču su obišli ne dvaput, nego triput. U vazduhu se osećala takva napetost da se mogao seći na kocke, a od svih nas, po svemu sudeći, nisu je osećali samo Persi i Divlji Bil.

Kad je već bilo deset do dvanaest, ja to više nisam mogao da izdržim, pa sam Dinu lagano klimnuo glavom. On je ušao u moju kancelariju s flašom kole kupljene od Tu-Tua, i nakon minutdva se vratio. Kola je sad bila u lončetu, koje zatvorenik nije mogao da iskida i zatim njim zakolje sebe ili nekog drugog.

Uzeo sam ga i osvrnuo se. U mene su gledali i Hari i Din i Brutalni. A gledao me je, kad smo već kod toga, i Džon Kofi. Ali ne i Persi. Persi se vratio u šupu, gde se bar ove noći verovatno osećao nekako prijatnije. Brzo sam ga pomirisao, i ono nije mirisalo ni na šta osim na kolu, koja je u to vreme mirisala čudno ali prijatno na cimet.

Odneo sam ga do Vortonove ćelije. Vorton je ležao na krevetu. Nije masturbirao - ne još - ali mu se u gaćama diglo rebarce, pa bi ga povremeno prodžarao, kao drogirani basista po posebno debeloj žici E.

„Kide“, rekoh.

„Odjebi“, odgovorio je on.

„U redu“, složio sam se. „Doneo sam ti malo kole zato što si se čitavo veče ponašao kao ljudsko biće - što je za tebe rekord - ali je možda bolje da je sam popijem.“

Kao da želim da uradim baš to, podigao sam lonče do usta - lonče istučeno uzduž i popreko mnogim lupanjima o mnoge zatvorske rešetke. Vorton je skočio s kreveta kao munja, što me nije iznenadilo baš ni malo. To i nije bio nikakav baš jako riskantan blef, jer su mnogi teški robijaši - doživotnjaci, silovatelji kao i ljudi u adresaru Vesele varnice - bili prave svinje na slatko i slatkiše, i ovaj nije bio izuzetak.

„Daj mi to, bilmezu“, rekao je Vorton. Izgovorio je to kao da je on moćni feudalac, a ja samo jedan od mnogih bednih kmetova. „Daj to

Kidu.“

Pružio sam mu ga sa spoljne strane rešetaka, i pustio da ga dohvati kroz njih. Učiniti suprotno recept je za veliku nevolju, kao što će vam reći svaki dugogodišnji zatvorski čuvar. Mi o tome mislimo čak i kad ne mislimo da o tome mislimo - onako kao što znamo da ne smemo da dopustimo zatvorenicima da nam se obraćaju imenom, onako kao što znamo da brzo zveckanje ključeva znači frku u bloku, zato što je to zvuk koji proizvode čuvan u trku, a čuvari *nikad* ne trče ukoliko se nije zakuvala nekakva nevolja. Sve su to stvari koje Persiju Vitmuru nikad neće ući u glupu glavu.

Večeras, međutim, Vorton nije bio zainteresovan ni za hvatanje ni za davljenje. Zgrabio je lonče, iskapio kolu u tri duga gutljaja, pa gromoglasno podrignuo.

„*Sjajno!*“ rekao je.

Ispružio sam ruku. „Lonče.“

On ga je na trenutak zadržao, izazivajući me očima.

„Šta ako ne?“

Slegnuo sam ramenima. „Onda ulazimo da ga uzmemo. Onda ideš u onu sobicu. I onda ti je to zadnja kola koju si popio. Ukoliko je, naravno, ne poslužuju dole u paklu.“

Osmeh mu se izgubio.

„Znaš da ne volim viceve o paklu, pederčino.“ Gurnuo je lonče kroz rešetke. „Na. Uzmi.“

I uzeo sam ga. A iza mene, Persi je rekao: „Koji ti je da takvom blesotupu daješ kolu?“

Zato što je u nju udrobljeno toliko droge iz stacionara da će se izvrnuti na četrdeset osam sati, a da ništa ni oseti, pomislio sam.

„Zato što Pol“, rekao je Brutalni, „ne škrtari na milosrđu; ono iz njega sipi kao blaga kišica s nebesa.“

„A?“ upitao je Persi i namršti se.

„Što znači da ima meko srce. Uvek ga je imao i uvek će ga imati. Persi, hoćeš da igraš lude osmice?“

Persi je prezrivo otfrknuo.

„Posle ribe i usedelice, to je najgluplja igra kartama koju su ikad izmislili.“

„Baš zato sam i mislio da bi voleo da baciš neku partiju“, rekao je Brutalni i medeno se nasmešio.

„Blago vama kad imate pameti kao govana“, rekao je Persi i mrgodno se povukao u svoju kancelariju. Nije mi se baš svidela misao da će taj mali štakor da parkira dupe za moj sto, ali sam oćutao.

Sat je nastavio da mili. Dvanaest i dvadeset, dvanaest i trideset. U dvanaest i ćetrdeset, Džon Kofi je ustao s kreveta i stao uz vrata ćelije, i onda se lagano uhvatio za rešetke. Brutalni i ja smo otišli do Vortonove ćelije i pogledali unutra. Oći su mu bile otvorene, ali su izgledale kao veliki stakleni klikeri. Jedna ruka mu je ležala na grudima; druga je mlitavo visila preko ivice kreveta, i zglibom brisala pod.

„Gospode“, rekao je Brutalni, „od Bili Kida do Vili Plaćljivka za manje od sat vremena. Pitam se koliko mu je tih morfijumskih pilula Din stavio u piće.“

„Dovoljno“, odgovorio sam. Glas mi je malo zadrhtao. Ne znam da li je to ćuo i Brutalni, ali ja sigurno jesam. „Idemo. Daj da to obavimo.“

„A nećemo da saćekamo da naš lepotan otplovi?“

„Većje otplovio, Brutalni. Samo je toliko smlavljen da ne može ni oći da zatvori.“

„Ti si šef.“ Pogledom je potražio Harija, ali je Hari već bio tu. Din je sedeo pravo kao metla za stolom dežurnog, i mešao karte tako žestoko i brzo da me ćudi kako mu se nisu zapalile, i pri svakom propuštanju karata kroz prste bi pogledavao nalevo, prema mojoj kancelariji. Držeći Persija na oku.

„Je li već vreme?“ upitao je Hari. Njegovo dugo, konjsko lice je bilo vrlo blede nad plavom košuljom uniforme, ali je ipak odavao utisak odlućnosti.

„Da“, odgovorio sam. „Ako mislimo da krenemo, onda je već vreme.“

Hari se prekrstio i poljubio se u palac. A onda je otišao do disciplinske sobe, otključao je i vratio se sa ludaćkom košuljom. Predao ju je Brutalnom. Potom smo sva trojica pošli Zelenom miljom. Kofi je stajao na vratima ćelije; gledao nas je kako idemo; ali nije rekao ni reći. Kad smo stigli do stola dežurnog, Brutalni je stavio košulju iza leđa, dovoljno široka da je potpuno sakriju.

„Sreća“, rekao je Din. Bio je bled kao i Hari, i držao se jednako odlučno.

Persi je sedeo za mojim stolom, da, sedeo u mojoj stolici i mrštio se nad knjigom koju je vukao sa sobom poslednjih nekoliko večeri - ali nije to bila ni *Saznanje* ni *Neženja* nego *Bolnička nega duševnih bolesnika*. A po pokajničkom, zabrinutom pogledu koji nam je dobacio kad smo ušli, čovek bi pomislio da čita *Poslednje dane Sodome i Gomore*.

„Sta?“ upitao je i brzo zatvorio knjigu. „Šta hoćete?“

„Da porazgovaramo s tobom, Persi“, rekao sam, „to je sve.“

Ali nam je on na licima pročitao mnogo više od želje za razgovorom, pa je skočio kao oparen i požurio - ne baš potrčao, ali gotovo - prema otvorenim vratima šupe. Pomislio je da smo došli da ga dobro izmlatimo, ako ne i ubijemo boga u njemu.

Hari mu je presekao put i zagradio vrata, s rukama prekrštenim na grudima.

„Heeej!“ Persi se okrenuo prema meni, pun straha koji se trudio da sakrije. „Šta je sad ovo?“

„Ništa ne pitaj, Persi“, odgovorio sam ja. Mislio sam, kad jednom zaplovimo u tu ludost, da ću opet biti u redu - mislim, vratiti se na normalu - ali nije ispalo tako. Nisam mogao da poverujem da radim to što radim. Sve je to bilo kao ružan san. Stalno sam očekivao da će me žena probuditi i reći da ječim u snu. „Bićejnno bolje za tebe da se naprosto prepustiš.“

„Šta to Hovel drži iza leđa?“ upitao je Persi drhtavim glasom, pa se okrenuo da malo bolje pogleda Brutalnog.

„Ništa“, rekao je Brutalni. „Mislim... ovo..“

Naglo je izvukao košulju i zatrcsao njom pored boka, kao matador crvenom krpom kad izaziva bika da nasrne.

Persi je razrogačio oči i skočio. Pomislio je da potrči, ali ga je Hari zgrabio za laktove i tako je sve i ostalo samo na skoku.

„Ma pusti me!“ zaurlao je Persi i pokušao da se istrgne iz Harijevog stiska. Ali se to nije moglo dogoditi, jer je Hari bio teži od njega za preko četrdeset kila, a mišići su mu bili kao u orača i drvoseče, iako se Persi toliko potrudio da ga je odvuкао preko pola sobe i zgužvao mi onaj ružni zeleni tepih koji sam nameravao da

promenim. Na trenutak sam pomislio da će čak uspeti da oslobodi i jednu ruku - panični strah ima silnu motivacionu moć.

„Smiri se više, Persi“, rekao sam. „Tako će nam svima biti lakše i...“

„Ma, nemoj ti meni da pričaš da se smirim, ti glupane!“ dreknuo je Persi pa zatrzao ramenima i pokušao da oslobodi ruke. „Pustite me! Svi vi! Ja poznajem ljude! *Krupne* zverke! Ako ne prestanete, ići ćete sve do Južne Karoline po kupon za prosjačku čorbu!“

Još jednom je pokušao da skoči, i zabio se gornjim delom bedra u moj sto. Knjiga koju je malopre čitao, *Bolnička nega duševnih bolesnika*, na ovo je poskočila, pa je iz nje iskočila skrivena knjižica, ne veća od brošure. Nije nikakvo čudo što se Persi, kad smo ušli, ponašao tako pokajnički. Nisu to, istina, bili baš *Poslednji dani Sodome i Gomore*, ali je to zato bila jedna od onih knjižica koje povremeno dajemo zatvorenicima kad su posebno napaljeni, a lepo su se ponašali pa zaslužuju nagradu. Mislim da sam je već pomenuo - bila je to knjižica sa stripom, u kojem je Oliva počastila sve osim one Popajeve bebe.

Pomislio sam kako je tužno da je Persi baš u mojoj kancelariji uživao u takvom ofucanom porniću, a Hari je - koliko sam mogao da vidim preko Persijeovog napetog ramena - na njega reagovao s izrazom blagog gađenja, ali je zato Brutalni zaurkao od smeha, i to je u Persiju ubilo svaku želju za borbom, bar na neko vreme.

„0, Persi“, rekao je on. „Šta bi na ovo rekla tvoja mama? I još gore, šta bi na to rekao guverner?“

Persija je oblilo duboko rumenilo.

„Umukni. I pusti moju majku na miru.“

Brutalni mi je dobacio košulju i uneo se Persiju u lice. „Nema problema. A sad samo budi dobar pa ispruži ruke.“ Persiju su zadrhtale usne, a oči su mu postale i previše sjajne. Shvatio sam da je na ivici suza.

„Neću“, rekao je detinjim, drhtavim glasom. „I ne možete da me naterate.“ A onda je podigao glas i zavrištao u pomoć. Hari se trgao, a trgao sam se i ja. Ako smo ikad zamalo digli ruke od svega, onda je to bilo tada. Možda bi se tako i dogodilo, da nije bilo Brutalnog. On nije oklevao ni trenutka. Zakoračio je Persiju iza leđa i našao se

rame uz rame s Harijem, koji je i dalje sapinjao Persiju ruke iza leđa. Brutalni je ispružio ruke i uhvatio Persija za uši.

„Prestani sa dranjem“, rekao je Brutalni. „Ukoliko ne želiš da ti od ušiju napravim najpoznatije kesice za čaj na svetu.“

Persi je prestao da vrišti u pomoć i samo ostao da stoji tako. Samo je drhtao i gledao u korice priproste knjižice sa stripovima, na kojima su bili prikazani Popaj i Oliva kako to čine na jedan kreativan način za koji sam već čuo ali ga nisam nikad i probao.

„Oooo, Popaje!“ pisalo je u oblačiću iznad Olivine glave. „Akakakak!“ pisalo je u oblačiću iznad Popajeve. Ali je on pri tom i dalje pušio lulu.

„Ispruži ruke“, rekao je Brutalni, „i prestani s glupostima. Smesta.“

„Neću“, odgovorio je Persi. „Neću, i vi ne možete da me naterate.“

„Tu se ljuto varaš, znaš“, rekao je Brutalni, pa povukao Persijeve uši i okrenuo ih kao dugmad na rerni. Rerni koja ne peče kako se od nje očekuje. Persi je ispustio bedni krik bola i iznenađenja, i dao bih mnogo da nisam morao da ga čujem. Jer to nije bio krik *samo* bola i iznenađenja, shvatate, nego i spoznaje. Persi je prvi put u životu shvatio da se te strahote ne događaju samo drugim ljudima, onima koji nemaju sreću da su u rodu s guvernerom. Poželeo sam da kažem Brutalnom da prestane, ali to, naravno, nisam mogao da uradim. Sve je već otišlo predaleko. Jedino što sam mogao je da se podsetim kako je Persi Delu priredio paklene muke samo zato što mu se nasmejao. Ali me to prisećanje nije baš mnogo utešilo. Možda bi i moglo, da sam bio više nalik Persiju.

„Gurni ruke ovamo, ljubavi“, rekao je Brutalni, „ili ćeš dobiti još.“

Hari je već pustio mladog gospodina Vitmura. Ovaj se rasplakao kao malo dete, i suze, koje su se dotad zadržavale u očima, razlile su mu se niz lice. Persi je ispružio ruke pravo ispred sebe, kao mesečar u filmskoj komediji. Ja sam mu nataknuo rukave košulje dok bi rekao keks. Jedva sam mu je i navukao preko ramena, kad je Brutalni pustio Persiju uši i dohvatio kaiševe koji su visili sa rukava ludačke košulje. Zavio mu je i zabacio ruke prema bokovima, tako da su mu ostale čvrsto prekrštene na grudima. Hari se u međuvremenu pobrinuo za leđa i zakopčao poprečne kopče. Od trenutka kad se

Persi predao i ispružio ruke, čitava priča nije potrajala ni deset sekundi.

„Dobro, ljubavi“, rekao je Brutalni. „Napred marš.“

Ali on nije hteo. Pogledao je Brutalnog, pa okrenuo užasnute, uplakane oči prema meni. Ni reči više o svojim vezama, ili kako ćemo morati sve do Južne Karoline po besplatni ručak; to je već davno prošao.

„Molim te“, prošaputao je hrapavim, vlažnim glasom. „Nemoj me staviti kod njega, Pole.“

I tada sam shvatio zašto se tako uspaničio, zašto se toliko otimao. Mislio je da ćemo ga staviti u ćeliju s Divljim Bilom Vortonom; i da će kazna za onaj suvi sunder biti karanje na suvo lokalnog psihopate. Umesto da ta spoznaja u meni pobudi samilost prema Persiju, osetio sam gađenje i još veću odlučnost. On nas je, napokon, procenjivao prema sebi, prema onome kako bi se on poneo prema nama da je situacija obratna.

„Ne kod Vortona, Persi“, rekao sam. „Nego u disciplinsku sobu. Tu ćeš provesti tričetiri sata u tami i razmišljanju o tome šta si učinio Dclu. Verovatno je za tebe već prekasno da shvatiš kako se pravi ljudi ponašaju - ili bar Brutalni tako misli - ali ja sam optimista. A sad pokret.“

Na to je on i krenuo, mrmļajući ispod glasa kako ćemo zbog ovoga zažaliti, i to žestoko, neka se samo strpimo pa ćemo videti, ali se sve u svemu držao mnogo samouverenije i kao da mu je laknulo.

Kad smo ga izgurali u hodnik, Din nas je pogledao s takvim razrogačenim zaprepašćenjem i anđeoskom nedužnošću da bih se nasmejao, samo da sve to nije bilo tako ozbiljno. Bolju glumu sam video i u nastupima amaterskih skupina po ambarima bogu iza nogu.

„Mislim, niste li ipak malo preterali sa šalom?“ upitao je Din.

„Ti se ne mešaj, ako nećeš probleme“, progundao je Brutalni. Bile su to rečenice iz scenarija koji smo napisali za ručkom, i baš su mi tako i zvučale, kao rečenice iz unapred pripremljenog scenarija, ali je Persi bio tako uplašen i smeten da bi u slučaju da zagusti možda Dinu Stantonu ipak spasile posao. Ja lično nisam tako mislio, ali sve je moguće. Svaki put kad bih u to posumnjao, i tada i od tada, samo bih pomislio na Džona Kofija i Delakroov.og miša.

Poterali smo Persija Zelenom miljom, i on se saplitaio i zadihano nas molio da usporimo, jer će pasti na nos. Vorton je bio na svom krevetu, ali smo prošli prebrzo da vidim da li je budan ili spava. Džon Kofi je stajao na vratima ćelije i sve to posmatrao.

„Ti zao čovek i zaslužuješ spreme te na mračno mesto“, rekao je, ali ja ne verujem da ga je Persi čuo.

I onda smo ušli u disciplinsku sobu. Persiju su obrazi bili crveni i mokri od suza, oči su mu kolutale, a razmaženi uvojci lupkali po čelu. Hari je Persiju jednom rukom izvukao pištolj a drugom njegov dragoceni orahov glavolomac.

„Dobićeš ih nazad, ništa se ne boj“, rekao je liari. Glas inu je zazvučao malo zbunjeno.

„Bilo bi mi drago da to i ja mogu da kažem o tvom poslu“, odgovorio je Persi. „Da to mogu reći *svima* vama. Niste to smeli da mi uradite! Niste *smeli*!“

On se očigledno spremao da nastavi još neko vreme u istom stilu, ali mi nismo imali vremena za njegove propovedi. Ja sam u džepu imao kolut izolirtrake, što je predak iz tridesetih godina današnjeg selotejpa. Persi ga je ugledao i ustuknuo. Brutalni ga je zgrabio iza leđa i zagrlio ga, a ja sam mu zalepio traku na usta i za svaki slučaj mu zakružio kolutom oko glave. Kad mu skinemo traku imaće nekoliko čuperaka manje na glavi, a povrh toga i *ozbiljno* ispucale usne, ali me za to više nije bilo briga. Bilo mi je preko glave i Persija i Vitmura.

Odmakli smo se od njega. Stajao je u sredini prostorije, pod sijalicom u žičanom kavezu, odeven u ludačku košulju, a disao je kroz raširene nozdrve i kroz traku ispuštao prigušeni *mmmmli!* *mmmmh!* Sve u svemu, izgledao je luđi od ijednog zatvorenika koga smo ga ikad zatvorili u tu sobu.

„Što budeš tiši, pre ćeš napolje“, rekao sam. „Pokušaj da to ne zaboraviš, Persi.“

„A ako počne da te muči samoća, samo razmišljaj o 01ivi“, posavetovao ga je Hari. „Akakakak.“

Potom smo izašli. Ja sam zatvorio vrata, a Brutalni ih je zaključao. Din je stajao malo dalje na Milji, tačno ispred Kofijeve ćelije. Već je u gornju bravu stavio zajednički ključ. Nas četvorica smo se samo pogledali, ali niko nije prozborio ni reči. Za to nije ni

bilo potrebe. Pokrenuli smo mašineriju; sad smo samo rnošli da se nadamo da će poći svojim putem a ne negde usput iskočiti iz šina.

„Džone, ti još uvek želiš da pođeš na taj izlet?“ upitao je Brutalni.

„Da, gospodine“, odgovorio je Kofi. „Mislim da da.“

„Dobro“, odgovorio je Din. Okrenuo je ključ u prvoj bravi, izvadio ga, pa ga gurnuo u drugu.

„Džone, hoćemo li morati da te okujemo?“ upitao sam.

Kofi kao da se nad tim malo zamislio.

„Možete ako hoćete“, rekao je napokon. „Ali ne morate.“

Klimnuo sam Brutalnom, i on je otvorio vrata, pa se okrenuo Hariju, koji je držao Persijev .45 uperen manjeviše u Kofija dok je ovaj izlazio iz ćelije.

„Daj to Dinu“, rekao sam.

Hari je zažmirkao kao čovek koji se budi iz kratkog dremeža, video da su mu Persijev pištolj i palica još u rukama, pa ih predao Dinu. Kofijevo glomazno telo se u međuvremenu našlo u hodniku, a ćelava glava se umalo očešala o svetlo u žičanom kavezu na plafonu. Dok je tako stajao, s ispruženim rukama i ramenima koja su se koso spuštala s obe strane bačvastih prsa, još me je jednom podsetio, kao prvi put kad sam ga ugledao, na velikog uhvaćenog medveda.

„Zaključaj Persijeve igračke u sto za dežurnog dok se ne vratimo“, rekao sam.

„Ako se vratimo“, dodao je Hari.

„Hoću“, rekao je Din ne obazrevši se na Harija.

„A ako se neko pojavi - verovatno neće niko, ali ipak - šta ćeš mu reći?“

„Da je Kofi oko ponoći postao nemiran“, odgovorio je Din. Izgledao je pripremljeno kao student na diplomskom ispitu. „Morali smo da mu navučemo košulju i smestimo ga u disciplinsku sobu. Ako bude kakve bitke, misliće da je to on.“ Podigao je bradu prema Džonu Kofiju.

„A šta je s nama?“ upitao je Brutalni.

„Pol je u administraciji, pregleda Delov dosije i traži šta su rekli svedoci“, odgovorio je Din. „To je posebno važno sada, zato što je pogubljenje ispalo takav zajeb. Rekao je da će gore verovatno ostati sve do kraja smene. Ti i Hari i Persi ste u perionici, i perete odeću.“ ’

Mislim, tako je glasila službena verzija. U ostavi perionice bi se ponekad noću kockali; drugi put bi to bio ajnc, poker ili remi. Ali šta god od toga da je, uvek bi se reklo da stražari peru odeću. Na tim sedeljkama bi obično bilo i švercovanog pića, a povremeno bi zakružila i travka. Valjda je tako bilo u svim zatvorima otkako je sveta i veka. Kad čitav život čuvaš ljude s dna, teško je da se bar malo ne zamažeš. No, u svakom slučaju bilo je malo verovatno da će neko poći da proverava. Prema „pranju odeće“ u *Hladnoj planini* svi su se odnosili s velikom diskrecijom.

„Prosto kao pasulj“, odgovorio sam, okrenuo se Koliju 1 pogurao ga. „A ako se sve sruši, Din, onda ti ne znaš ništa ni o čemu.“

„To je lako reći, ali...“

U tom trenutku je između rešetaka Vortonove celije izletela koščata ruka i uhvatila Kofijevu gromadu od bicepsa. Svi smo samo zinuli. Vorton je trebalo da je mrtav za svet, skoro komiran, pa ipak je stajao pred nama i ljuljao se na nogama kao grogirani bokser i mutavo se cerio.

Kofijeva reakcija je bila čudna. On nije istrгнуo ruku, nego je samo dahnuo, srкнуo vazduh kroz zube kao čovek koji je dodirnuo nešto hladno i neprijatno. Oči su mu se razrogačile i na trenutak je izgledalo kao da on s onim tupanom nema baš ništa, da se s njim nikad nije ni sreo, a kamoli da je s njim svakog jutra ustajao i svake večeri legao. Izgledao je živ - *prisutan* - kao onda kad me je pozvao u svoju ćeliju da me dodirne. Ili da mi pomogne, izrečeno kofijskim jezikom. A tako je izgledao i u trenutku kad je pružio ruku prema mišu. I sad mu se lice i po treći put osvetlilo, kao da mu je neko najednom u mozgu uključio reflektor. Samo što je ovog puta bilo drugačije. Ovog puta je bilo *hladnije*, i tad sam se prvi put upitao šta bi se dogodilo da Džon Kofi najednom pošandrca. Imali smo pištolje, i mogli smo da ga ustrelimo, ali ne bilo baš nimalo lako da ga zaustavimo.

Slične sam misli pročitao i na licu Brutalnog, ali je Vorton jednostavno nastavio da se ceri svojim drogiranim smeškom obešenih usana.

„Kuda bi to ti?“ upitao je. A zazvučalo je nekako kao kudbioti?

Kofi je stajao nepomično, pa pogledao najpre u Vortona, potom u njegovu ruku, pa opet u njegovo lice. Ja nisam mogao da

protumačim taj izraz. Hoću reći, na njemu sam video inteligenciju, ali je nisam mogao da ga *protumačim*. Što se Vortona tiče, on me nije brinuo ni malo. On se svega toga kasnije svejedno neće sećati: bio je poput pijanca koji još hoda, iako mu se smračilo.

„Ti si zao čovek“, prošaptao je Kofi, i ne mogu da kažem šta sam tačno čuo u tom glasu - bol ili bes ili strah. Možda sve to. Kofi je ponovo spustio pogled na ruku na svojoj mišici, onako kako bi pogledao bubu koja ga je ugrizla baš jako, kad bi ta buba imala pameti.

„Tako je, crnjo“, odgovorio je Vorton uz mutav, nabusit osmeh. „Zao koliko voliš.“

Najednom sam bio sasvim siguran da će se dogoditi nešto strašno, nešto što će promeniti planirani tok zbivanja u ovim sitnim satima, onako kao što katastrofalni potres zna da promeni tok reke. To će se dogoditi, i ništa što bismo uradili ja ili bilo ko od nas to ne može da spreči.

A onda je Brutalni ispružio ruku, skinuo Vortonove prste s Kofijeve mišice, i tog osećaja je nestalo. Bilo je to kao da se prekinuo neki potencijalno opasni strujni krug. Već sam rekao da tokom svog mog bivstvovanja u bloku E guvernerov telefon nije nikad zazvonio. To je istina, ali da se to dogodilo, verujem da bih pri tom osetio isto ono olakšanje koje me je preplavilo kad je Brutalni skinuo Vortonu ruku s tog diva koji je stajao pored mene. Kofijeve oči su smesta potamnele; bilo je to kao da mu je neko najednom ugasio onaj reflektor u glavi.

„Hajde lezi, Bili“, rekao je Brutalni. „Odmori se malo.“ Bila je to uobičajena mehanička fraza, ali mi, s obzirom na okolnosti, nije bilo krivo što ju je Brutalni izrekao.

„Možda i hoću“, složio se Vorton. Otkoračio je, zanjihao se, skoro se prevrnuo, pa onda u zadnjem trenutku povratio ravnotežu. „Huuu, tatice. Cela soba se vrti. Kao da sam pio.“

Krenuo je natraške prema svom krevetu, sve vreme ne skidajući s Kofija svoj mutavi pogled.

„Crnje bi trebalo da imaju posebnu električnu stolicu“, izrazio je mišljenje. A onda je kolenima udario krevet i svalio se na njega. Pre nego što mu je glava i dotakla zatvorski jastuk već je zahrkao, a pod

prazninom njegovih očiju pojavile su se duboke modre senke, i vrh jezika mu je ispao iz usta.

„Gospode, kako je mogao da ustane s toliko droge u sebi?“ prošaputao je Din.

„Nije ni važno, sad je ispao iz igre“, odgovorio sam. „Ako počne da dolazi sebi, daj mu još jednu pilulu u čaši vode. Ali sa-2 mo jednu. Ne želimo da nam umre.“

„To govoriš u svoje ime“, progundao je Brutalni i uputio Vortonu prezriv pogled. „Ali takvog majmuna svejedno ne možeš drogom da ubiješ. Takvi na njoj bujaju.“

„On je zao čovek“, rekao je Kofi, ali ovog puta tiše, kao da više nije sasvirn siguran šta to govori niti šta to znači.

„To je istina“, odgovorio je Brutalni. „Istinski zao. Ah lu jda nije problem, zato što više s njim nećemo da igramo tango.“ Ponovo smo pošli, četvorica nas oko Kofija kao vernici oko idola koji je napola oživeo. „Reci mi nešto, Džone - znaš li gde te to vodimo?“

„Da pomognem“, odgovorio je on. „Mislim... da pomognem... gospođi?“ Pogledao je Brutalnog sa zabrinutošću i nadom.

Brutalni je klimnuo glavom.

„To je istina. Ali kako to znaš? Otkud *znaš*?“

Džon Kofi je pažljivo razmotrio to pitanje, pa zavrteo glavom.

„To ne znam“, rekao je Brutalnom. „Da kažem istinu, gazda, ja ne znam skoro ništa ni o čemu. Niti sam ikada znao.“

I morali smo da se time zadovoljimo.

6

Znao sam da vratanica između kancelarije i stepenica koje su se spuštale u šupu nisu bila predviđena za Kofija i njemu slične, ali sve dok nije stao pred njih i pogledao ih nekako zamišljeno, ja nisam ni shvatio kolika je tu disproporcija.

Hari se nasmejao, ali Džon kao da nije video ništa smešno u tome što krupan čovek stoji pred uskim vratima.

A nije, naravno, ni trebalo; čak i da je bio za nekoliko stepeni bistriji nego što je bio, čak ni tada ne bi trebalo. On je skoro ceo život bio tako krupan, a ta vrata su bila samo za dlaku uža od većine ostalih.

Kofi je seo pa se tako provukao kroz njih, a onda ponovo ustao i sišao niz stepenice gde ga je Brutalni već čekao. I tu je zastao, pa pogledao na drugi kraj prazne prostorije, prema podijumu na kome je čekala Vesela varnica, nema - i sablasna - kao presto u dvoru mrtvog kralja. Na jednom od zadnjih stubaca nekako šuplje ponosno visila je kapa, više nalik kapi dvorske lude negoli kraljevskoj kruni, nečemu što bi luda nosila, ili time tresla da bi se njena plemenita publika slađe smejala dosetkama. Senka stolice, izdužena i paučinasta, uspinjala se zidom kao pretinja. I da, činilo mi se da u vazduhu još osećam spaljeno meso. Smrad je bio slabašan, ali jači od onog iz mašte.

Hari se pognuo i prošao kroz vrata, a za njim i ja. Nije mi se sviđao sleđen, razrogačen pogled koji je Džon uputio Veseloj varnici. A još mi se manje svidelo ono što sam mu video na rukama kad sam mu prišao: naježenu kožu.

„Hajde idemo, ljudino“, rekao sam. Uhvatio sam ga za zglavak i pokušao da povučem prema vratima koja su vodila prema tunelu. U prvi čas nije hteo da se pomeri, pa sam s istim uspehom mogao i da pokušavam da iz zemlje golim rukama iščupam kamenu gromadu.

„Hajde, idemo, Džone, moramo da idemo, ako nećeš da se četvoropreg opet pretvori u bundevu“, rekao je Hari i opet se nasmejao onim svojim nervoznim smehom. Uhvatio je Džona za

drugu ruku i povukao, ali Džon ponovo nije želeo da krene. A onda je tihim i sanjivim glasom rekao nešto. Nije to rekao meni, nije to rekao nikome od nas, pa ipak to nikad neću zaboraviti.

„Oni su još tu. Delovi njih, još su tu. I čujem ih kako vrište.“ Hari je prestao da se nervozno smejuji, i na licu mu je zaostao samo osmeh koji mu je visio na ustima kao iskrivljena roletna na napuštenoj kući. Brutalni me je pogledao skoro užasnuto. Za manje od pet minuta drugi put sam osetio da se čitav poduhvat našao na granici sloma. Sad sam ja uskočio u igru; kad je malo kasnije katastrofa zapretila i po treći put, red je bio na Harija. Verujte mi, te noći nam se svima pružila prilika.

Skliznuo sam između Džona i stolice, i popeo se na prste da budem siguran da sam mu sasvim zagradio pogled. A onda sam mu pucnuo prstima pred očima, dvaput i oštro.

„Idemo!“ rekao sam. „Hodaj! Rekao si da nema potrebe da te vezujemo, sad to i dokaži! Hodaj, ljudino! Hodaj, Džone Kofi! Ovamo! Ova vrata!“

Pogled mu se razbistrio.

„Da, gazda.“

I, hvala Bogu, krenuo.

„Gledaj u vrata, Džone Kofiju, samo u vrata i ni u šta drugo.“

„Da, gazda.“ Džon je poslušno upro pogled na vrata. „Brutalni“, rekao sam i pokazao prstom.

On je požurio napred, pa zatresao alku s ključevima i pronašao pravi. Džonov pogled je i dalje bio zalepljen za vrata tunela, dok je moj bio zalepljen za Džona, ali sam krajičkom oka video kako Hari baca nervozne poglede na stolicu, kao da je vidi prvi put u životu.

Oni su još tu. Delovi njih, još su tu. I čujem ih kako vrište.

Ako je to istina, onda je Eduard Delakroa nesumnjivo vrištao najduže i najglasnije od svih, i bio sam srećan što ne čujem isto što i Džon Kofi.

Brutalni je otvorio vrata. Krenuli smo niz stepenice s Kofijem na čelu. Kad smo se našli na dnu, on je turobno pogledao kroz tunel, s njegovim niskim svodom od opeke. Dok dođe do drugog kraja pučiće mu kičma, osim...

Dogurao sam nosila na točkovima. Čaršav na koji smo bili stavili Dela bio je već skinut (i verovatno spaljen), tako da su se videli crni

kožni jastučići.

„Penji se“, rekao sam Džonu. On me je pogledao s nevericom, ali sam ga ja ohrabrio naklonom glave. „Tako će tebi biti lakše, a nama neće biti teže.“

„U redu, gazda Edžekomb.“ Seo je, pa legao na leđa, i pogledao nas svojim zabrinutim smeđim očima. Njegove noge, obuvene u jeftine zatvorske papuče, visile su skoro do poda. Brutalni je zašao između njih i pogurao Džona Kofija kroz memljivi hodnik kao što je pogurao već tolike. Jedina razlika bila je u tome što je sadašnji putnik još disao. Otprilike na pola puta - negde ispod puta, gde bismo začuli prigušeno brujanje automobila u prolazu da ih je u to doba bilo - Džon je počeo da se smeši. „Mislim“, rekao je, „ovo je veselo.“ *To mu neće biti ni na kraj pameti kad se sledeći put proveze kolicima*, proletelo mi je kroz glavu. Ali zapravo, kad se sledeći put proveze kolicima, onda više neće ništa ni misliti ni osećati. Ili možda hoće? Delovi njih još su tu, tako je rekao; i čuo ih je kako vrište.

Dok sam tako hodao iza ostalih, njima nevidljiv, sav sam se stresao.

„Nadam se da nisi zaboravio Aladina, gazda Edžekomb“, rekao je Brutalni kad smo stigli do drugog kraja tunela.

„Ništa ne brini“, odgovorio sam ja. Aladin nije izgledao ništa drugačije od drugih ključeva koje sam tada nosio sa sobom - a imao sam ih čitav svežanj od najmanje dva kila - ali to je bio kalauz nad kalauzima, ključ koji je otvarao sva vrata. U to vreme je svakih pet blokova ćelija imalo svog Aladina, i svaki od njih je

1

Vitmur se može shvatiti i kao složenica od wet (vlažan, mokar, ali i upišan) i more (više), dakle prilično upišan. (Prim. prev.)

2

bio u rukama načelnika tog bloka. Drugi stražari su mogli da ga pozajme, ali je samo načelnik mogao da ga uzme bez reversa.

Na drugom kraju tunela su bila vrata od gvozdениh rešetaka. Ona su me oduvek podsećala na slike starih zamaka; shvatate, na dane iz davnina kad su vitezovi bili hrabri i viteštvo u punom cvatu. Samo što je *Hladna planina* daleko i predaleko od Kamelota. Iza tih vrata, niz stepenica uspinjao se do neupadljivih vrata, sličnih onim nepropusnim na brodovima, na kojima je sa spoljne strane pisalo

ZABRANJEN PROLAZ, DRŽAVNA IMOVINA I ŽI-CA POD NAPONOM.

Ja sam otključao vrata, a Hari ih je povukao. Krenuli smo gore, opet s Džonom Kofijem na čelu, skupljenih ramena i pognute glave. Kad smo se našli na vrhu, Hari ga je obišao (mada ne bez problema, iako je bio najmanji od nas trojice) i otključao nepropusna vrata. Bila su teška. Mogao je da ih pomeri, ali nije mogao i da ih podigne.

„Evo, gazda“, rekao je Džon. Ponovo se probio na čelo - i pri tom udarcem boka odbacio Harija na zid - i jednom rukom podigao vrata. Pomislili biste da su napravljena od obojenog kartona a ne debelog čeličnog lima.

U lice nam je dunuo hladan noćni vazduh, donet vetrom koji se spuštao s visokih planina, a koji će nam duvati sve do marta ili aprila. S njim je došao i kovitlac mrtvog lišca, i Džon Kofi je jedan od njih uhvatio slobodnom rukom. Nikad neću zaboraviti kako ga je pogledao, ni kako ga je zgužvao pod svojim širokim, lepim nosom, da ispusti miris.

„Idemo“, rekao je Brutalni. „Idemo, napred marš.“

Uspentrali smo se. Džon je spustio kapak a Brutalni ga je zaključao - za ova vrata nam nije bio potreban Aladin, ali nam je zato bio neophodan da otključamo vrata u kavezu od stubova i žice koji je okruživao kapak.

„Ruke uz bokove, ljudino, dok prolaziš“, promrmljao je Hari. „Nemoj da diraš žicu, ako ne želiš da se opečeš.“

A onda smo već bili na čistini, stali na ivicu puta (verujem da smo izgledali kao tri sitna brega u podnožju planine), i zurili preko zidova i svetala i stražarskih tornjeva zatvora *Hladna planina*. Čak sam uspeo i da nejasno razaberem siluetu čuvara u jednom od tih tornjeva, i vidim kako duva u ruke, ali je to potrajalo samo trenutak; prozori na tornju okrenuti putu bili su mali i nevažni. Ipak smo morali da budemo veoma, veoma tihi. Kad bi sada naišao automobil, našli bismo se u velikoj nevolji.

„Idemo“, prošaputao sam. „Ti vodiš, Hari.“

Zagegali smo se putem prema severu u nizu, kao da igramo ratnički ples, s Harijem na čelu, dok su za njim išli Džon Kofi, pa Brutalni, pa ja. Prešli smo prvu uzbrdicu i spustili se s druge strane,

odakle smo od zatvora videli samo odsjaj u krošnjama. A Hari nas je vodio i dalje.

„Gde si ga parkirao?“ upitao je Brutalni scenskim šaptom, pa iz nozdrva izbacio beli oblak pare. „U Baltimoru?“

„Još malo napred“, odgovorio je Hari, a glas mu je bio nervozan i razdražljiv. „Hajde, Brutuse, nećeš se upišati.“

Ali bi Kofi, po onome što sam video, rado hodao i dok se ne digne sunce, a možda i dok se ne spusti. On je zagledao sve oko sebe, i prenuo se - ne od straha, nego od radosti, u to sam siguran - kad je zahukala sova. Odjednom sam pomislio, iako se boji mraka unutra, ovog napolju se ne boji baš nimalo. On je milovao noć, trljao se o nju čulima, onako kao što muškarac trlja lice obline i udubine ženinih grudi.

„Ovde skrećemo“, promrmljao je Hari.

Nadesno je skretao puteljak - uzak, neasfaltiran, s korovom po sredini. Krenuli smo njim 1 prevalili još četrstopetsto metara. Brutalni je ponovo počeo da gundđa kad je Hari najednom stao, skrenuo na levu stranu livade, pa počeo da sklanja nabacane odlomljene borove grane. U igru su se odmah ubacili i Džon i Brutalni, i pre nego što sam stigao da im se pridružim, razotkrili ulubljenu njušku starog kamioneta, koji je zurio u nas farovima zaštićenim žičanom mrežicom, sličnim očima nekog velikog insekta.

„Bio sam, znate, najoprezniji što mogu“, rekao je Hari Brutalnom tihim, prekornim glasom. „Možda je sve ovo za tebe, Brutuse Hovelu, samo dobar štos, ali ja potičem iz veoma pobožne porodice, i imam rođake koji ližu oltare i takvi su sveci da su hrišćani prema njima zveri, i kad bi me uhvatili da se igram s tako nečim...“

„Sve je u redu“, odgovorio je Brutalni. „Malo sam nervozan, to je sve.“

„I ja“, odgovorio je Hari ukočeno. „Sad samo da ta stara mrcina proradi...“

Obišao je nos kamiona, i dalje mrmljajući, a Brutalni mi je namignuo. Sto se Kofija tiče, mi smo prestali da postojimo. Glava mu je bila zabačena, i sad je pogledom upijao zvezde kojima je nebo bilo obasjano.

„Ja ću, ako hoćete, da se vozim pozadi s njim“, ponudio se Brutalni. Iza nas je starter nakratko zacvileo, oglasio se kao nekakav

stari pas koji pokušava da se uspravi u hladno zimsko jutro; a onda je motor eksplodirao u život. Hari mu je jednom dodao gas, pa ga vratio u isprekidani ler. „Nema potrebe da to činimo obojica.“

„Dođi napred“, rekao sam. „Ti ćeš se voziti s njim kad se budemo vraćali. To jest, ako se ne vratimo zatvoreni u sopstvenu maricu.“

„Hajde, ne govori tako“, rekao je on, glasom kao da ga je to stvarno uznemirilo. Kao da je sad prvi put shvatio kako bismo se mogli provesti da nas uhvate. „Boga ti, Pole!“

„Idemo“, rekoh. „U kabinu.“

On je uradio šta sam mu rekao. Ja sam vukao Džona Kofija za ruku sve dok mu nisam na trenutak ponovo vratio pažnju na zemlju, a onda sam ga poveo do prikolice kamiona, ograđene letvama. Hari je preko letvi prebacio cirađu, i to bi moglo da bude od pomoći ako naiđemo na automobile i kamione koji idu u suprotnom smeru. Međutim, to nije moglo da uradi baš ništa u pogledu otvorene zadnje strane.

„Hopala, ljudino“, rekao sam.

„Sad idemo u vožnju?“

„Tako je.“

„Dobro.“ Kofi se nasmešio. Bio je ljubak i mio, taj osmeh, možda i zato što ga nisu zakomplikovale misli. Popeo se pozadi. Ja sam pošao za njim, povukao se u dubinu teretnog prostora pa zalupao po krovu kabine. Hari je ubacio u prvu, i tako se kamion, tresući se i poskakujući, izvukao iz šipražja u koje se bio sakrio.

Džon Kofi je raskoračen stajao na sredini prikoliće, i glava mu je opet bila zabačena prema zvezdama. Široko se osmehivao, nimalo se ne obazirući na grane koje su ga šibale dok je Hari vozio kamionet prema putu.

„Vidi, gazda!“ uskliknuo je tihim, ushićenim glasom, i pokazao u crnu noć. „To je Kasika, dama u stolici za ljuljanje!“

Bio je u pravu; i ja sam je video u rasporedu zvezda između mračnih masa stabala u prolazu. Ali kad je pomenuo damu u stolici za ljuljanje, ja nisam pomislio na Kasiopeju, nego na Melindu Murs.

„yidim, Džone“, rekao sam i povukao ga za ruku. „Ali bi sad morao da sedneš, može?“

On je seo i naslonio se na kabinu, ni na tren ne skidajući pogled s noćnog neba. Na licu mu je bio izraz beskrajne sreće bez ijedne misli. Sa svakim okretom ćelavih guma Zelena milja je ostajala sve dalje iza nas, i naizgled beskonačni potok Kofijevih suza kao da je bar privremeno presušio.

7

Do kuće Hala Mursa u Čimni Ridžu bilo je četrdeset kilometara, i to je u sporom i klimavom farmerskom kamionetu Harija Tervilgira potrajalo preko jedan sat. Bila je to sablasna vožnja, i mada mi se danas čini da mi se svaki njen trenutak urezao u pamćenje - svaki okret, svako ispupčenje, svako naginjanje, jezivi trenuci (ukupno dva) kada smo se mimoišli s kamionima koji su išli u suprotnom smeru - ne verujem da bih mogao makar i izdaleka da opišem kako sam se osećao dok sam tako sedeo pozadi s Džonom Kofijem, i dok smo obojica bili umotani kao Indijanci u staru ćebad koje je Hari brižljivo poneo.

Bio je to pre svega osećaj *izgubljenosti* - ona duboka i užasna bol koju oseća dete kad shvati da je otišlo u pogrešnom smeru, da su sve oznake nepoznate, i više ne zna put kući. Bio sam u noći sa zatvorenikom - i to ne bilo kakvim, nego takvim kome je suđeno i presuđeno zbog ubistva dve devojčice, koji je osuđen da umre zbog tog zločina.

Ako nas uhvate, moje uverenje da je nevin neće značiti baš ništa; tada bismo se i sami našli u zatvoru, a s nama verovatno i Din Stanton. Ja sam bacio preko ramena sve što sam celog života radio i u šta sam celog života verovao i to samo zbog jednog ružnog pogubljenja i zato što sam bio ubeđen da je taj izdžigljalni bilmez koji je sedeo do mene *možda* mogao da jednoj ženi izleči inoperabilni tumor. Pa ipak, dok sam gledao Džona kako posmatra zvezde, sa zaprepašćenjem sam shvatio da ja u to više ne verujem, ako sam ikada stvarno i verovao; moja upala mokraćnih kanala je sad izgledala daleka i nevažna, baš kao što takve bolne i teške stvari uvek izgledaju kad jednom prođu (kad bi se žene zaista sećale kako ih je bolelo kad su prvi put rađale, rekla je jednom prilikom moja mati, nikad se ne bi odlučile na drugo dete). Što se gospodina Džinglsa tiče, nije li moguće, pa čak i verovatno, da nam se pogrešno učinilo da ga je Persi tako gadno ranio? Ili nas je možda taj Džon - koji je zaista posedovao nekakvu hipnotičku moć, bar to nije

bilo sporno - zapravo obmanuo, pa smo videli nešto što zapravo uopšte nismo videli? A onda je tu ostajalo i pitanje Hala Mursa. Onog dana kad sam ga iznenadio u kancelariji, zatekao sam drhtavog, rasplakanog starca. Ali ja nisam mislio da je to bilo pravo lice našeg upravnika. Pravi upravnik Murs je bio čovek koji je jednom prilikom slomio zglavak vucibatini koja je htela da ga proburazi; čovek koji mi je cinično tačno ukazao da će se Delakroov mozak skuvati bez obzira ko bude stajao pred ekipom za pogubljenje. Mislim li zaista da će se Hal Murs krotko pomeriti u stranu i pustiti nas da mu u kuću dovedemo osuđenog decoubicu da stavi ruke na njegovu ženu?

Što smo se dalje vozili, moje sumnje su sve više rasle, kao neka zloćudna bolest. Ja naprosto nisam shvatao zašto sam učinio sve to što sam učinio, niti zašto sam nagovarao druge da pođu sa mnom na to šašavo noćno putovanje, kao što nisam verovao ni da imamo izgleda da se iz svega toga izvučemo - šanse su nam bile kao da na vrbi rodi grožđe, kako su to govorili stari. Pa ipak, ja nisam ni pokušao da viknem da prestanemo s tim, što sam možda mogao da učinim; sve dok se ne pojavimo pred Mursovom kućom neće se dogoditi još ništa nepopravljivo. Pa ipak me je nešto - a mislim da su to možda bili baš talasi oduševljenja koji su se širili od orijaša što je sedeo do mene - sprečavalo da zalupam po krovu kabine i dreknem Hariju da se okrene i vrati nas u zatvor dok još nije kasno.

Takvo je bilo moje stanje duha dok smo silazili s puta na regionalni put 5, a s njega na put za Čimni Ridž. Petnaestak minuta kasnije silueta krova je sakrila zvezde i shvatio sam da smo stigli-

Hari je prebacio iz treće u drugu (ja mislim da je tokom celog putovanja samo jednom vozio u četvrtoj). Motor je poskočio idaslao drhtaj kroz čitav kamion, kao da se i sam zgrozio od oii što je pred nama.

Hari je skrenuo na Mursovu prilaznu stazu posutu šljunkom i parkirao drljavi kamion iza upravnikovog crnog bjuika. Ispred nas i malo desno bila je kuća, uredna kao ispeglana, u stilu koji se, mislim, zvao kejp kod. Možda bi trebalo da takva kuća u našem brdskom kraju izgleda pomalo neumesno, ali nije. Mesec se već digao, i jutros mu je osmeh bio malo deblji, i u njegovom svetlu video sam da je dvorište, uvek tako dobro održavano, sada izgledalo zapušteno. Bilo je to najviše zbog neograbiljanog lišća. U normalnim

okolnostima bi to bio Melin posao, ali Meli ove jeseni nije bila dorašla ni tome, kao što nikad više neće ni videti lišće kako pada. I to je bila cela istina, a ja sam lud ako sam ikada i pomislio da tu išta može da promeni taj idiot praznog pogleda.

Ali je možda još bilo vremena da se spasimo. Već sam se bio spremio da ustanem, i prebačeni gunj mi je spao s ramena. Poviću se, pokucati na vozačev prozor, reći Hariju da se nosimo do đavola odavde...

Džon Kofi me je uhvatio za podlakticu svojom snažnom šaketinom i povukao me natrag kao bebu.

„yidi, gazda“, rekao je i pokazao prstom. „Neko je ustao.“

Pošao sam pogledom za njegovim prstom i osetio kako mi se steže ne samo želudac, nego i srce. Na jednom od prozora pozadi pojavila se iskra svetla. Najverovatnije je to bila soba u kojoj je Melinda sad provodila svoje dane i noći; više nije mogla da se kreće stepenicama kao što mje mogla ni da grabulja lišće opalo posle oluje.

Oni su, naravno, čuli kamion - prokleti farmol Harija Tervilgira, njegov motor koji je brektao i prdeo kroz dugu izduvnu cev neopterećenu besmislicom koja se zove prigušivač. Osim toga, do đavola, Mursovi tih dana sigurno nisu spavali baš čvrstim snom.

Zatim se upalilo svetlo i bliže fasadi (u kuhinji), zatim i u dnevnoj sobi iznad nje, pa u prednjem predsoblju, pa iznad nadstrešnice. Gledao sam ta svetla koja mi se približavaju, kao čovek pred betonskim zidom dok puši poslednju cigaretu i gleda kako mu se strojevim korakom približava streljački vod. Pa ipak, ni tada nisam želeo da priznam da je za sve već prekasno sve dok nejednolično seckanje motora nije zamrlo u tišini, a vrata zacvilela i šljunak zaškripao u trenutku kad su Hari i Brutalni izašli iz kabine.

Džon je već ustao i povukao me za sobom. U sumračnom svetlu lice mu je bilo živo i oduševljeno. *A zašto i ne bi?* znam da sam pomislio. Zašto ne bi bilo oduševljeno? Kad je lud.

Brutalni i Hari stajali su rame uz rame pred papučicom kamiona, kao deca u oluji, i video sam da su obojica uplašena, zbunjena i mučena istom nelagodnošću kao i ja. Od toga mi je postao još gore.

Džon je sišao. Za njega je to bio više korak nego skok. Ja sam pošao za njim, ukočenih nogu i s bednim osećajem u duši. Da me

nije uhvatio za mišicu, već bih se rasprostro po šljunku.

„Mislim da smo se zeznuli“, rekao je Brutalni piskavim tihim glasom. Oči su mu bile širom otvorene i prepune straha. „Gospode Bože, Pole, gde nam je bila pamet?“

„Sad je već kasno“, rekao sam. Gurnuo sam Kofija u bok, i on se poslušno pomerio i stao pored Harija. Ja sam uhvatio Brutalnog pod ruku kao da smo zaljubljeni par, i onda smo zajedno pošli prema nadstrešnici pod kojom se upalilo svetlo. „Priču prepusti meni. Jasno?“

„Da“, odgovorio je Brutalni. „U ovom trenutku od svega na svetu jasno mi je samo to.“

Ja sam bacio pogled preko ramena.

„Hari, ti ostani s njim kraj kamiona dok te ne pozovem. Ne želim da ga Murs vidi dok ne budem spreman.“ Samo što to nikad neću biti, i to sam znao.

Brutalni i ja smo upravo došli do dna stepenica kad su se ulazna vrata otvorila tako silovito da je mesingani zvekir udario o pločicu. Pred nama je stajao Hal Murs u plavom donjem delu pidžame i atletskoj majici, a čeličnosiva kosa mu je štrčala u busenovima i čupercima. On je u svojoj karijeri stekao hiljade neprijatelja, i to je znao. U desnoj ruci je držao pištolj abnormalno duge cevi, ne baš uperen u pod, onaj koji mu je uvek stajao nad kaminom. Bio je to pištolj poznat pod imenom *Ned Bantlajn Specijal*, pripadao je još njegovom dedi i u tom trenutku je (kad sam to video srce mi je napravilo još jedan korak prema petama) bio sasvim zapet.

„Koga su to đavoli dovukli ovde u prokletih pola tri noću?“ upitao je. U glasu mu uopšte nije bilo straha. I - bar na trenutak

- onog njegovog drhtanja je nestalo. Ruka kojom je držao pištolj bila je čvrsta kao stena. „Odgovorite ili...“ Cev pištolja je počela da se podiže.

„Stanite, upravniče!“ Brutalni je digao ruke i prema čoveku s pištoljem okrenuo dlanove. Još nikad mu glas nije zazvučao tako; izgledalo je kao da je drhtavica uspela da pobegne iz Mursovih ruku i nađe put do grla Brutusa Hovela. „To smo mi! To smo Pol i ja i... to smo mi!“

Napravio je korak uza stepenice, tako da mu svetlo koje je dolazilo ispod nadstrešnice sasvim padne na lice. Ja sam mu se

pridružio. Pogled Hala Mursa je počeo da prelazi s jednog na drugo, a njegova ljutita odlučnost je ustupila mesto zaprepašćenju.

„Šta vi tu radite?“ upitao je. „Ne samo da je cik zore, nego ste još i na dužnosti. Znam da jeste, jer sam u radionici okačio raspored. I šta onda, za ime... o, Bože. Nije valjda štrajk? Ili pobuna?“ ponovo je pogledao čas njega čas mene, a pogled mu se izoštrio. „I ko je to još kraj kamiona?“

Priču prepusti meni. Tako sam rekao Brutalnom, ali vremena za priču i nije bilo, i ja nisam ni stigao da otvorim usta. Polazeći tog popodneva na posao, pažljivo sam isplanirao šta ću reći kad se nađem pred njim, i mislio sam da to neće zvučati baš previše šašavo. Ne baš normalno - jer u svemu tome nije bilo baš ničeg normalnog - ali možda ipak ne toliko abnormalno da nas ne bi pustio kroz vrata i bar nam pružio šansu. Pružio šansu *Džonu*. Ali sad su se sve moje brižljivo uvežbane reči izgubile u gromoglasnoj zbrci. Misli i slike - Dela kako gori, miša kako umire, Tua koji se baca u krilu Vesele varnice i vrišti da je pečeni ćuran - vrtele su mi se po glavi kao peščana oluja. Ja verujem da na svetu postoji dobro, i da ono na ovaj ili onaj način potiče od Boga. Ali ja verujem da postoji i jedna druga sila, sila do poslednje dlake stvarna - kao i Bog kome sam se molio celog života - koja se svesno trudi da uništi sve naše poštene namere. Nije tu reč o Sotoni, ne mislim na Sotonu (iako verujem da je i on sasvim stvaran), nego o nekakvom demonu nesloge, spadalu i glupanu koji se smeje od radosti kad se neki starac zapali dok pripaljuje lulu ili kad obožavana bebica strpa u usta svoj prvi božićni poklon i uguši se. Imao sam mnogo godina da o tome razmišljam, celim putem od *Hladne planine* do *Borova Džordžije*, i danas verujem da je te noći ta sila na nas aktivno delovala, da se kovitlala oko nas kao magla, pokušavajući da udalji Džona Kofija od Melinde Murs.

„Direktore... Hale... ja...“ Ništa što sam pokušao da izgovorim nije imalo nikakvog smisla.

On je ponovo podigao pištolj i uperio ga, i ne slušajući, između Brutalnog i mene. Njegove podlivene oči su se odjednom sasvim razrogačile. I sad se pojavljuje Hari Tervilgir, koga manjeviše vuče naš veliki momak, sa svojim širokim i blentavo očaravajućim smeškom.

„Kofi“, samo je dahnuo Murs. „Džon Kofi.“ Uvukao je vazduh i dreknuo glasom krhkim ali jakim: „Stoj! Stoj gde si, ili pucam!“

Odnegde iza njega se čuo slabašan i kolebljiv ženski glas: „Hale? Sta to radiš napolju? I s kim to pričaš, koji kurac kenjaš?“

On se na samo trenutak okrenuo u tom smeru, lica smetena i očajna. Samo na trenutak, kao što rekoh, ali dovoljno da mu taj pištolj duge cevi istrgnem iz ruke. Samo što nisam mogao ni da podignem ruke. Kao da mi je neko na njih privezao tegove. U glavi mi je bilo samo krčanje; kao u radiju za vreme električne oluje. Jedine emocije kojih se sećam bile su strah i nekakva tupa zbunjenost zbog Hala.

Hari i Džon Kofi stigli su do podnožja stepenica. Murs se okrenuo iz smeru odakle je došao ženin glas i opet digao pištolj. Kasnije je rekao da je zaista nameravao da puca u Kofija; da je zaključio da smo svi mi zarobljenici, i da je mozak koji je stajao iza svega što se dešava ostao pored kamiona, i da sad viri iz mraka. Nije mu baš bilo jasno zašto bi nas doveli kod njega, ali je osveta bila najverovatnija mogućnost.

Pre nego što je mogao da ispali metak, Hari Tervilgir je prestigao Kofija i stao ispred njega i tako mu zaklonio skoro celo teo. Na to ga nije naterao Kofi; Hari je to učinio od sopstvenom voljom.

„Ne, upravniče Murs!“ rekao je. „Sve je u redu! Niko nije naoružan, niko nikom ne želi nikakvo zlo, došli smo da pomognemo!“

„Pomognete?“ Mursu su se skupile umršene, čupave obrve. Oči su mu planule. Ja nisam mogao da skinem pogled s povučenog oroza *Bantlajna*. „Kako da pomognete? Kome da pomognete?“

Kao da želi da mu odgovori, u tom trenutku se opet čuo staričin glas, svadljiv i siguran i sasvim izgubljen: „Ulazi i pročačkaj mi guzicu, ti usrani seronjo! Dovedi i te svoje drkadžije! Idemo, svi redom!“

Pogledao sam Brutalnog, potresen do dna duše. Shvatao sam da mora da psuje - da je tumor na to na neki način *tera* - ali je ovo bHo više od psovanja. Mnogo više.

„Šta radite ovde?“ upitao nas je Murs ponovo. Iz glasa mu se izgubilo mnogo odlučnosti - za to su se pobrinuli kolebljivi krici njegove žene. „Ništa mi nije jasno. Je li to beg iz zatvora ili...“

Džon je pomerio Harija u stranu - jednostavno ga je podigao i premestio - pa se uspeo uza stepenice. Stao je između Brutalnog i mene, tako veliki da nas je skoro obojicu gurnuo, svakog s druge strane, u Melino grmlje zelenike. Mursov je podigao pogled da ga vidi, onako kako se diže pogled da se vidi krošnja nekog visokog drveta. I onda se svet najednom vratio na svoje mesto. Onaj duh nesloge, koji mi je ispremešao misli kao jaki prsti kad prolaze kroz pesak ili pirinač, odjednom se izgubio. A shvatio sam i zašto je Hari mogao da deluje dok smo Brutalni i ja mogli samo da stojimo, bez nade i neodlučni, pred svojim šefom. Hari je bio sa Džonom... i bez obzira šta da je taj duh koji se opire tom drugom, demonskom, on je te noci bio u Džonu Kofiju. A kad je Džon iskoračio i stao pred upravnika Mursa, kontrolu nad situacijom je preuzeo taj drugi duh - to nešto belo, eto kako ga ja zamišljam, kao nešto belo. Ono drugo nije otišlo, ali sam ga video kako se povlači kao senka pred najednom nadošlim jarkim svetlom.

„Ja želim da pomognem“, rekao je Džon Kofi. Murs ga je pogledao - očiju potpuno fasciniranih - a usta razjapljenih. Ne verujem da je Hal, kad mu je Kofi izvadio iz ruke *Bantlajn Specijal* i predao ga meni, uopšte i shvatio da se nešto dogodilo. Pažljivo sam spustio oroz. Kasnije, kad sam pregledao bubanj, otkrio sam da je i onako bio prazan. Ponekad se pitam da li je Hal to znao. A Džon je u međuvremenu nastavio da mrmlja: „Došao sam da joj pomognem. Samo da pomognem. To je sve što želim.“

„Hale!“ viknula je ona iz spavaće sobe sa zadnje strane. Glas joj je zazvučao snažnije, ali i nekako uplašenije, kao da se to nešto što nas je tako zbunilo i oduzelo nam muškost sad povuklo do nje. „Oteraj ih, ma ko da su! Sto će nam akviziteri usred noći! Ne treba nam nikakav *Elektroluks!* Nikakav *Huver!* Nikakve francuske gačice da mi se uvuku u pičku! Pošalji ih u materinu! Neka se jebu u tri pizde lepe ma... ma... ma...“ I onda se nešto slomilo - kao staklena čaša - i ona je zajecala.

„Samo da pomognem“, rekao je Džon Kofi do šapata tihim glasom. Nije se obazirao ni na ženino jecanje, ni na njene prostote. „Samo da pomognem, gazda, to je sve.“

„Ali ne možeš“, rekao je Murs. „To niko ne može.“ Bio je to ton koji sam već čuo, i trenutak kasnije sam shvatio da je tako glas

zvučao i meni kad sam ušao kod Kofija u ćeliju one noći kad mi je izlečio upalu mokraćnih kanala. Hipnotisan. *Ti gledaj svoja posla, a ja ću svoja*, eto šta sam rekao Delakrou... samo što je tada o mojim poslovima brinuo *Kofi*, baš kao sada o Mursovim.

„Mi mislimo da možemo“, rekao je Brutalni. „I nismo na kocku stavili svoj posao - uz mogućnost da i sami odemo na besplatan stan i hranu - samo zato da dođemo, okrenemo se i odemo, a da bar nešto ne pokušamo da uradimo.“

Samo što sam pre tri minuta ja na to bio spreman. A i Brutalni.

Sad je Džon Kofi preuzeo igru u svoje ruke. Progurao se u ulaz pored Mursa, koji je pokušao da ga zaustavi samo podizanjem jedne nemoćne ruke (samo ju je povukao Kofiju preko boka, i onda je pala; siguran sam da je taj div nije ni osetio), a onda je krenuo hodnikom prema dnevnom boravku, kuhinji iza njega, i spavaćoj sobi iza nje, gde se ponovo digao onaj prodorni, neprepoznatljivi glas: „Ne ulazi! Ko god da si, da nisi ušao! Nisam obučena, cice su mi gole, i kurvinjak mi se luftira!“ Džon na ovo nije obratio baš nikakvu pažnju, nego je tupo nastavio, pognute glave da ne razbije sijalicu, dok mu se smeđa lobanja presijavala a ruke mu se klatile uz bokove.

Posle jednog trenutka za njim smo pošli i mi, najpre ja, pa Brutalni i Hal jedan do drugoga, a Hari na začelju. I jedno sam shvatao savršeno jasno: situacija se sasvim istrгла iz naših ruku, i sad je u Džonovim.

8

Žena u spavaćoj sobi, koja je sedela naslonjena na jastuk i zapanjeno zurila u diva koji joj je došao na zamučene oči, nije uopšte ličila na Meli Murs koju sam već dvadeset godina poznavao; čak nije izgledala ni kao Meli Murs koju smo Dženis i ja posetili malo pre Delakroovog pogubljenja. Žena koja je sedela u tom krevetu izgledala je kao bolesno dete koje se igra veštice. Njena pepeljasta koža bila je obešeno testo napravljeno od samih bora, namreškana oko desnog oka, kao da želi da namigne. S iste strane joj se ugao usana izvitoperio; a preko pepeljaste donje usne virio joj je stari žuti očnjak. Kosa joj je bila divlja tanka magla oko lobanje. Soba joj je smrdela na ono što naše telo, kad sve funkcioniše kako treba, odbacuje s tolikim dostojanstvom. Noćna posuda kraj kreveta bila je napola puna nekakvog odvratnog žućkastog smrada. Na kraju smo ipak došli prekasno, pomislio sam užasnuto. Pre samo nekoliko dana još je mogla da se prepozna - bila je bolesna, ali i dalje ona. Od tada je to u njenoj glavi zacelo užasavajućom brzinom utvrdilo poziciju. Nisam verovao da bi sada čak i Džon Kofi mogao da joj pomogne .

Kad je Kofi ušao, na licu joj je bio samo izraz užasa i straha - kao da je nešto u njoj prepoznalo doktora koji bi konačno mogao da dopre do toga i iščupa ga... pospe solju, kao pijavicu kad želimo da je nateramo da otpusti. Pazite šta vam kažem: ne tvrdim da je Meli Murs bila opsednuta, i svestan sam toga da su, s obzirom na to koliko sam bio napet, sva moja opažanja podložna sumnji. Ali ja nikad nisam ni sasvim ođbacio mogućnost da ju je opseo demon. U očima joj je, kažem vam, bilo nešto nalik na strah. O, mislim da mi bar to možete poverovati; toga sam se toliko nagledao da ne mogu da omanem.

Šta god da je to zapravo bilo, smesta je nestalo, da bi ga zamenio izraz živahnog, iracionalnog zanimanja. Ta neizreciva usta zatitrala su nečim što je trebalo da bude osmeh.

„0, tako veliki!“ uskliknula je. Izgovorila je to kao devojčica koju je gadna upala grla strpala u krevet. Izvukla je ruke - sunderaste i bele kao i lice - ispod pokrivača i zapljeskala. „Skidaj gaće! Celog života slušam o crnčini i njegovoj kurčini, a nikad ga još nisam videla!“

Iza mene je Murs tiho zaječao, očajan.

Džon Kofi na sve to nije obraćao pažnju. Nakon što je tako trenutak postajao, kao da želi da je izbliza pogleda, prišao je krevetu, osvetljenom jednom noćnom svetiljkom. Ona je bacala sjajni krug svetla na beli pokrivač navučen sve do čipke na okovratniku spavaćice. Pored kreveta, u senci, ugledao sam ležaljku prenetu iz dnevne sobe. Pokrivač sastavljen od medaljona, a koji je Meli u srećnije dane isplela sopstvenim rukama, ležao je delom na ležaljci a delom na podu. Kad smo se dovezli, Hal je spavao baš na njoj - ili bar dremao.

Dok joj je Džon prilazio, lice joj je doživelo i treću promenu. Odjednom sam ugledao Meli, čija mi je ljubaznost kroz tolike godine toliko značila, a još više mojoj Dženis kad su deca odlepršala iz gnezda i kad je ona počela da se oseća usamljeno, beskorisno i turobno. Meli se i dalje interesovala, samo što je sad njeno zanimanje, po svemu sudeći, odjednom postalo zdravo i pri punoj svesti.

„Ko si ti?“ upitala je ona jasnim, razumnim glasom. „I zašto po šakama i rukama imaš toliko ožiljaka? Ko te je to tako gadno izranjavio?“

„Jedva se i sećam kako je sve to nastalo, gospođo“, rekao je Džon Kofi smernim glasom i seo kraj nje na krevet.

Melinda se nasmešila kako je najbolje umela - nacerena desna strana usta joj je zadrhtala, ali nije htela da se sasvim podigne. Dotakla je beli ožiljak, zakrivljen kao sablja, na levoj nadlanici.

„Kakav je to blagoslov! A znaš li zašto?“

„Mislim, ako ne znaš ko ti zlo učini ili pse na tebe napujda, bar se ne prevrćeš noću“, odgovorio je Džon Kofi skoro južnjačkim naglaskom.

Ona se tome nasmejala, i glas joj je u toj smrdljivoj bolesničkoj sobi bio čist kao suza. Hal je sada bio pored mene i disao ubrzano, ali nije ni pokušao da se umeša. Kad se Meli nasmejala, njegovo

brzo disanje je na trenutak zastalo, usred udaha, a svojom krupnom šakom me je uhvatio za rame. Uhvatio me je tako čvrsto da mi je ostala modrica - video sam je sutradan - ali' sam je u tom trenutku jedva i osetio.

„Kako se zoveš?“ upitala je.

„Džon Kofi, gospođo.“

„Kofi kao napitak.“

„Da, gospođo, samo što se drukčije piše.“

Ona se ponovo zavalila u jastuke, uspravila u postelji ali ne baš u sedeći položaj, i zagledala se u njega. On je sedeo kraj nje i uzvrćao joj pogled, a svetlo iz svetiljke ih je okruživalo kao da su glumci na pozornici - glomaznog crnca u zatvorskom kombinezonu i sitnu belkinju na samrti. A ona se s blistavim divljenjem zagledala Džonu u oči.

„Gospođo?“

„Da, Džone Kofi?“ Te reči su bile jedva dašak, i jedva su kliznule do nas kroz smrdljivi vazduh. Osetio sam kako mi bubre mišići na rukama i nogama i u ledima. Negde sam, u velikoj daljini, osećao kako me direktor čvrsto steže za mišicu, a krajičkom oka video Harija i Brutalnog kako se grle kao deca izgubljena u noći. Nešto će se dogoditi. Nešto veliko. I svi smo to osećali, svako na svoj način.

Džon Kofi joj se primakao bliže. Opruge na krevetu su zaškripale, posteljina zašuštala, a hladno nasmešeni mesec pogledao kroz gornje staklo prozora. Kofijeve podlivene oči su pretraživale njeno podignuto, izmučeno lice.

„Vidim ga“, rekao je. Govoreći ne njoj - ili mi se tako bar učinilo - nego sebi. „Vidim ga, i mogu da pomognem. Mirujte... sasvim se umirite...“

Privio joj se bliže, pa još bliže. Njegovo ogromno lice se na trenutak zaustavilo na četiri prsta od njenog. Podigao je jednu ruku, raširio prste, kao da nečemu kaže da sačeka... jednostavno sačeka... pa opet prignuo lice. Njegove široke, glatke usne su se priljubile uz njene i prisilile ih da se otvore. Na trenutak sam samo video kako joj se oko, ono koje je zurilo kraj Kofija, puni izrazom nalik na iznenađenje. A onda se njegova glatka ćelava glava pomerila, pa je nestalo i toga.

Začuo se tihi zviždukavi zvuk - Kofi je udahnuo vazduh koji joj je ležao duboko u plućima. To je na trenutakdva bilo sve, a onda se pod nama pomerio pod i oko nas čitava kuća. I to nisam umislio; svi su to osetili i posle komentarisali. Bio je to nekakav tup udarac od koga nam se naježila koža. I začuo se lom kao da se u dnevnoj sobi prevrnulo nešto teško - kasnije se otkrilo da je to veliki podni sat. Hal Murs je pokušao da ga popravi, ali on nikada više nije merio vreme duže od petnaest minuta odjednom.

Iz neposredne blizine je dopro zvuk pucanja, nakon čega je usledio zveket razbijenog prozora, onog kroz koji je mesec virio. Slika na zidu - jedrenjak koji plovi preko jednog od sedam mora - najednom je pala s kuke i tresnula o pod; zaštitno staklo se razbilo u komadiće.

Osetio sam nešto vruće i video kako se s dna belog pokrivača diže dim. Jedan komadić je odjednom pocrneo, onaj dole, kraj desnog stopala. Osećajući se kao da sanjam, otresao sam Mursovu ruku i prišao noćnom ormariću. Na njemu je bila čaša vode, okružena s tričetiri flašice pilula koje su se srušile od drmanja. Dohvatio sam čašu i izlio je na zadimljeno mesto. Začulo se cvrčanje.

Džon Kofi je nastavio da je ljubi duboko i intimno, i udiše i udiše, dok ju je jednom rukom još držao, a druga mu je bila na krevetu i podupirala njegovu veliku težinu. Prsti su mu bili rašireni; ruka mu je izgledala kao smeđa morska zvezda.

I onda je ona odjednom izvila leđa. Jednom rukom je zamahala po vazduhu, a prsti su počeli da joj se grče i trzaju. Noge su joj zabubnjale po krevetu. A onda je nešto vrisnulo. I opet, to nisam čuo samo ja, čuli su to i drugi. Brutalnom je to zazvučalo kao oglašavanje vuka ili kojota kad mu nogu uhvati zamka. Meni je zazvučalo kao kliktanje orla, onako kao što sam ih nekada slušao kad bi se, s kruto raširenim krilima, kružeći spuštali kroz oblake.

Napolju je vetar dunuo tako žestoko da je kuću potresao i po drugi put - i to je, znate, bilo čudno, zato što sve do tada nije bilo nikakvog, ni pomena vrednog, vetra.

Džon Kofi se odmakao od nje, i ja sam opazio da joj se lice izravnalo. Desna strana usana više nije visila. Oči su joj ponovo zadobile normalan oblik, i izgledala je deset godina mlađa. On ju je

na trenutak dva gledao kao očaran, a onda se zakašljao. Okrenuo je glavu da joj ne kašlje u lice, pa izgubio ravnotežu (što nije bilo teško; zato što je, kao prvo, onako krupan kakav jeste,- sedeo sa pola guzice na rubu kreveta) i pao na pod. Bilo ga je toliko da je kuću potresao i po treći put. Dočekao se na noge i oborio glavu, pa se zakašljao kao čovek u zadnjoj fazi TBC-a. •

A ja sam pomislio: *A sad insekti. Sad će ih iskašljati, i koliko li će ih tek sada biti.*

Ali ih nije iskašljao. Samo je nastavio da kašlje kao da duboko, štucavo laje, i pri tom između napada jedva nalazio vremena srkne još jedan udisaj vazduha. Njegova tamna, čokoladna koža počela je da sivi. Uplašen time, Brutalni mu je prišao, bacio se kraj njega na koleno, pa mu preko širokih pleća koja su se grčila prebacio ruku. Kad je pokret Brutalnog odagnao čaroliju, Murs je prišao ženinom krevetu i seo gde je do malopre sedeo Kofi. Izgledalo je da jedva i primećuje orijaša koji je kašljao i gušio se. Iako mu je Kofi čučao do samih nogu, Mursove oči su bile samo na njegovoj ženi, koja je zaprepašćeno zurila u njega. Izgledala je kao prijavo ogledalo koje je neko obrisao.

„Džone!“ viknuo je Brutalni. „Povrati to! Povrati to kao i ranije!“

Džon je nastavio da kašlje kao da se guši. Oči su mu bile vlažne, ali ne od suza nego od naprezanja. Iz usta mu je izletela pljuvačka u sitnoj magli, ali ništa sem toga.

Brutalni ga je nekoliko puta opaučio po leđima, pa onda pogledao mene.

„On se guši! To što je isisao iz nje, to ga guši!“ Poleteo sam napred. Pre nego što sam napravio i dva koraka, Džon se na kolenima odmaknuo od mene sve do u ugao sobe, sve vreme žestoko kašljući i teško uvlačeći svaki udisaj. Naslonio je čelo na tapete - divlje crvene ruže koje su se prelivale preko zida - pa ispustio jeziv, dubok i oštro isprekidan zvuk, kao da iz grla želi da iskašlje i samu sluzokožu. Ako išta može da istera insekte, onda je to to, sećam se da sam pomislio, ali od njih nije bilo ni traga ni glasa. Ali je onda ipak izgledalo da se taj napad kašlja pomalo smirio.

„Dobro mi je, gazda“, rekao je, i dalje naslonjen čelom na divlje ruže. Oči su mu ostale zatvorene. Nije mi baš jasno kako je znao da

sam tu, ali je to očigledno znao. „Na časnu reč ja jesam. Vidite šta je s gospođom.“

Ja sam ga pogledao sa sumnjom, pa se okrenuo prema krevetu. Iial je milovao Meli po čelu, a ja sam iznad njega ugledao nešto zapanjujuće: malo je kose - ne baš jako puno, ali bar malo - ponovo pocrnelo.

„Sta se dogodilo?“ upitala ga je. I onda joj se na moje oči u obraze počela vraćati boja. Izgledalo je kao da je s tapeta ukrala par ružica. „Kako sam dospela ovde? Zar nije trebalo da idemo u bolnicu u Indijanolu? Trebalo je da mi doktor osvetli glavu i slika mozak.“

„Pssst“, rekao je Hal. „Pssst, mila, sve to više nije važno.“ „Ali ja ništa ne *razumem*^{V1} skoro je jauknula ona. „Stali smo pored tezge kraj puta... ti si mi kupio buketic cveća od deset centi... i tada... evo me tu. Kako je mračno! Hale, jesi li već večerao? Zašto sam u gostinskoj sobi? Jesam li već bila na rendgenu?“ Oči su joj pošle preko Harija a da ga skoro nisu ni videle - verovatno zbog šoka - i zaustavile se na meni. „Pole? Jesam li bila na rendgenu?“

„Da“, odgovorio sam. „Nalaz je bio uredan.“

„Znači da nisu našli tumor?“

„Ne“, odgovorio sam. „Rekli su da će glavobolje sad verovatno prestati.“

A kraj nje, Hal je briznuo u plač.

Ona se nagnula prema njemu i poljubila ga u slepoočnicu. A onda joj je pogled odlutao u ćoške.

„A ko je taj crnac? I zašto je u uglu?“

Okrenuo sam se i primetio da Džon pokušava da ustane. Brutalni mu je pomogao, i Džon je i uspeo uz trzaj. Pa ipak je ostao da stoji okrenut zidu, kao dete koje su poslali da stoji u ćošku. I dalje je grčevito kašljao, ali mu je kašalj ipak stalno slabio. „Džone“, rekao sam. „Okreni se, ljudino, i pogledaj gospou.“

On se polako okrenuo. Lice mu je i dalje bilo sivo kao pepeo, i izgledao je deset godina stariji, kao nekada snažan muškarac koji gubi bitku sa tuberkulozom. Pogled mu je bio oboren na zatvorske papuče, i činilo se da mu fali šešir da ga vrti po rukama.

„Ko ste vi?“ upitala je ona ponovo. „Kako se zovete?“

„Džon Kofi, gospođo“, rekao je on, na šta je ona smesta odgovorila: „Ali se ne piše kao piće.“

Hal se trgao kraj nje. Ona je to osetila, pa ga umirujuće potapšala po glavi, sve vreme ne skidajući pogleda s crnca.

„Ja sam te sanjala“, rekla je tihim, začuđenim glasom. „Sanjala sam da lutaš u mraku, a lutala sam i ja. I sad smo se našli.“ Džon Kofi nije rekao ništa.

„Našli smo se u mraku“, rekla je ona. „Ustani, Hale, težak sii.

On je ustao, i u neverici gledao kako prevrće pokrivač. „Meli, ti ne smeš...“

„Ne budi glup“, rekla je ona i spustila noge s kreveta. „a ravno da smem.“ Poravnala je spavaćicu, protegla se i stala na noge.

„O, Bože“, prošaptao je Hal. „Dragi moj Bože na nebesima, pogledajte ovo.“

Ona je pošla prema Džonu Kofiju. Brutalni se sklonio od nje, a na licu mu je bio izraz strahopoštovanja. Pri prvom koraku je još šepala, drugim je tek izrazila poštovanje drugoj nozi, ali je tada nestalo čak i toga. Sećam se kako je Brutalni pružio Delakrou obojeni kalem i rekao: *Hajde, baci ovo. Da vidim kako trči.* Gospodin Džingls je tada šepao, ali je sledeće noći, kad se Del prošetao Miljom, već bio sasvim dobro.

Meli je zagrlila Džona i stegla ga. Kofi je za trenutak samo stajao, i pustio da ga gri, a onda je podigao ruku i pomilovao je po temenu. Učinio je to s beskrajnom nežnošću. Lice mu je i dalje bilo sivo. Kao da mu je jako loše.

Ona se udaljila korak od njega, ali i dalje licem okrenuta prema njemu.

„Hvala ti.“

„Baš ni na čemu, gospođo.“

Okrenula se Halu i vratila mu se. On ju je obgrlio.

„Pole...“ Bio je to Hari. Ispružio je desni zglavak i zakuckao po brojčaniku. Bližila su se tri sata. Prvo svetlo će se pojaviti u pola pet. Ako smo hteli da vratimo Džona Kofija u *Hladnu planinu* pre nego što se to dogodi trebalo je da krenemo uskoro. A ja sam želeo da ga što pre vraam. Delimično, naravno, zato što su nam sa svakim trenutkom odlaganja izgledi sve manji. Ali i zato što sam želeo da Džon bude negde gde ću moći, ukaže li se potreba, da mu legitimno pozovem doktora. A dok sam ga gledao, pomislio sam da bi mu zaista mogao zatrebati.

Mursovi su sedeli na ivici kreveta i grlili se. Pomislio sam da zamolim Hala da dođe u dnevnu sobu na nekoliko reči u četiri oka, a onda sam shvatio da bih ga za to mogao moliti sve dok se krave ne vrate kući, a da se on ni ne pomeri s mesta. On bi možda i mogao da skine oči s nje - bar na nekoliko sekundi - ali tek kad izađe sunce, ne sada.

„Hale“, rekao sam. „Sad moramo da idemo.“

On je klimnuo glavom i ne gledajući me. Proučavao je boju ženinih obraza, prirodnu nenapetu krivinu njenih usana, novo crnilo u ženinoj kosi.

Potapšao sam ga po ramenu, dovoljno jako da bar na trenutak privučem njegovo zanimanje.

„Hale, mi ovde nikad nismo bili.“

„Kako...?“

„Mi nikad nismo bili ovde“, rekao sam. „Kasnije cemo još razgovarati, ali za sada je to sve što treba da znaš. Nikada nismo bili ovde.“

„Da, naravno...“ Prisilio je sebe da se na trenutak usredsredi na mene, i to s vidljivim naporom. „Uspeli ste da ga izvučete. Možete li ga i vratiti?“

„Mislim da možemo. Ali moramo da idemo.“

„Kako si znao da on to može?“ A onda je zatresao glavom, kao da je sam shvatio da sad nije trenutak za to. „Pole... hvala ti.“ „Ne zahvaljuj meni“, rekao sam. „Zahvali Džonu.“

Pogledao je Džona Kofija, pa ispružio ruku - bas kao što sam ja učinio onog dana kad su Hari i Persi dopratili Džona u blok. „Hvala ti. Beskrajno ti hvala.“

Džon je pogledao ruku. Brutalni ga je munuo laktom, i to ne baš suptilno. Džon se prenuo, pa prihvatio ruku i protresao je. Gore, dole, nazad u sredinu, otpusti. „Nema na čemu“, rekao je hrapavim glasom. Meni je zazvučao kao Melin kad je zatapšala rukama i rekla Džonu da skine gaće. „Nema na čemu“, rekao je čoveku koji će, u uobičajenom sledu stvari, tom istom rukom dohvatiti pero i njime potpisati naređenje za njegovo pogubljenje.

Hari je ponovo zakuckao po brojčaniku svog sata, ovog puta mnogo alarmantnije.

„Brutalni?“ upitao sam. „Spreman?“

„Zdravo, Brutuse“, rekla je Melinda veselim glasom, kao da ga je tek sada приметila. „Drago mi je što te vidim. Jesu li gospoda za čaj? Jesi li ti, Hale? Mogu da skuvam.“ Ponovo je ustala. „Bila sam bolesna, ali sad mi je dobro. Godinama mi nije bilo tako.“

„Hvala, gazdarice Murs, ali stvarno moramo da idemo“, re7 kao je Brutalni. „Džon je već odavno trebalo da bude u krevetu.“ Nasmеšio se da pokaže da je to bila samo šala, ali pogled koji je uputio Džonu nije bio ništa manje zabrinut od moga.

„Mislim... ako si siguran...“

„Jesam, gospođo. Idemo, Džone Kofi.“ Povukao je Džona za mišicu da ga pokrene, i Džon je krenuo.

„Samo trenutak!“ Melinda se istrгла iz Halove ruke i potrčala prema Džonu lagano kao curica. Obujmila ga je i još jednom čvrsto privila na prsa. A onda je posegnula iza vrata pa iz košuljice izvukla lep lanac. Na njegovom kraju je bio srebrni medaljon. Pružila ga je Džonu, i on ga je pogledao s nerazumevanjem.

„To je sveti Kristofer“, rekla je. „Uzмите ga, gospodine Kofi, i nosite. On de vas štiti. Molim vas, nosite ga. Zbog mene.“

Džon me pogledao je zabrinuto, a ja sam pogledao Hala, koji je najpre raširio ruke, pa klimnuo glavom.

„Uzmi ga, Džone“, rekao sam. „To je poklon.“

Džon ga je uzeo, navukao lanac oko volovskog vrata, pa spustio medaljon sa svetim Kristoferom spreda ispod košulje. Sad je već sasvim prestao da kašlje, ali sam pomislio da je sada još sivlji i da izgleda gore nego ikada.

„Hvala, gospođo“, rekao je.

„Ne“, odgovorila je ona. „Hvala *tebi*. Hvala *tebi*, Džone Koi.“

9

Kad smo se vraćali, ja sam se vozio u kabini s Harijem, i zbog toga bio prokleta srećan. Grejanje nije radilo, ali bar nismo bili sasvim na otvorenom. Prevalili smo petnaestak kilometara, kad je Hari primetio puteljak i skrenuo na njega.

„Šta je bilo?“ upitao sam. „Da nije otišao ležaj?“ Moglo je biti to ili bilo šta drugo, jer se Farmolov motor čuo kao da će se raspasti, kao da su mu svi delovi na ivici kataklizmičkog sloma, ili kao da će čitav motor najednom ispustiti dušu.

„Ma ne“, odgovorio je Hari tonom kao da se izvinjava. „Idem da pustim vodu, to je sve. Poplavljen sam do kutnjaka.“

Otkrio sam da je isti slučaj i sa svima ostalima, osim s Džonom. Kad ga je Brutalni upitao hoće li da siđe i pridruži nam se u zalivanju grmlja, on je samo odmahnuo glavom i ne podigavši pogled. Sedeo je naslonjen na leđa kabine, a preko ramena mu je bio prebačen vojnički pokrivač kao pončo. Na licu mu nisam mogao pročitati nikakav izraz, ali sam mu zato čuo disanje - suvo i škripavo, kao zavijanje vetra kroz trsku. Nije mi se sviđalo.

Ušao sam u vrbak, raskopčao se i otvorio slavinu. Upala mokrađnih kanala je bila još tako bliska da me telesna amnezija još nije bila sasvim zahvatila, i zbog toga sam još bio srećan što mogu da piškim bez vrištanja. I tako sam stajao, praznio se i gledao u mesec; jedva sam i shvatao da kraj mene stoji Brutalni i radi isto sve dok mi se nije obratio tihim glasom: „On nikad neće sestiti na Veselu varnicu.“

Ja sam se okrenuo i pogledao ga, iznenađen i pomalo uplašen njegovim tihim i sigurnim tonom.

„Kako to misliš?“

„Mislim zato što je progutao onu gadost umesto da je ispljune kao pre, i to s razlogom. Možda to potraje čitavu nedelju -jer je tako strašno veliki i jak - ali se kladim da ce biti i brže. Neko će od nas poći u obilazak i zateći ga mrtvog u krevetu.“

Već sam mislio da sam završio s poslom, kad mi se leđima promeškoltio drhtaj i iz mene je briznulo još malo. Dok sam zakopčavao šlic, pomislio sam koliko je logike u onome što je Brutalni rekao. I ponadao sam se da je u pravu. Džon Kofi nije uopšte zaslužio da umre, ukoliko sam dobro zaključio šta se dogodilo s Deterikovim devojkicama, ali ako je već morao da umre, nisam želeo da to bude od moje ruke. Nisam bio siguran, ako do toga dođe, da ću uopšte moći da dignem ruku.

„Idemo“, promrmljao je Hari iz mraka. „Vccje kasno. Daj da završimo s tim.“

Dok smo se vraćali prema kamionu, shvatio sam da smo Džona ostavili sasvim samog - što je bila glupost na nivou Persija Vitmura. Pomislio sam da ga nećemo naći; da je ispljunuo one svoje insekte čim je video da ga niko ne čuva, pa nestao u vidu lastinog repa, kao Hak i Džim i Veliki Madi. I da ćemo naći samo cebe koje mu je bilo prebačeno preko ramena.

Ali je on još bio tu, i dalje je sedeo leđima naslonjen na kabinu i podlaktica oslonjenih na kolena. Kad je čuo kako dolazimo, podigao je pogled i pokušao da nam se nasmeši. OsmeH mu je na trenutak ostao na izmučenom licu, ali onda skliznuo s njega.

„Kako ti ie, Veliki Džone?“ upitao je Brutalni i popeo se pozadi u kamion i dohvatio svoje cebe.

„Dobro, gazda“, odgovorio je Džon beživotno. „Dobro.“ Biju talni ga je potapšao po kolenu.

„Uskoro se vraćamo. I kad sve stvari dovedemo na njihovo mesto, znaš šta? Pobrinuću se da dobiješ ovoliko lonče vruće kafe. I to sa šećerom i šlagom.“

Vala će je i dobiti, pomislio sam pa prišao desnoj strani i popeo se u kabinu. Ako nas pre toga ne pohapse i pobacaju u zatvor.

Ali sam s tom mišlju živeo sve otkako smo bacili Persija u disciplinsku sobu, i zbog toga me nije brinula toliko da zbog nje ne bih mogao da zaspim. Zadremao sam i sanjao Kalvariju. Grmljavina na zapadu i mir kao kad se čovek napije. Brutalni i Hari i Din i ja stajali smo u istorijskoj odeći i s kacigama kao iz filma Sesila B. Demila. Mislim da smo bili nekakvi centurioni. Pred nama su bila tri krsta, a Persi Vitmur i Eduard Delakroa bili su razapeti s obe strane

Džona Kofija. Spustio sam pogled na svoje ruke i u njima spazio krvavi malj.

Moramo da ga skinemo, Pole! viknuo je Brutalni. *Moramo da ga skinemo!*

Samo što nismo mogli, jer su već odneli merdevine. Baš sam to hteo da kažem Brutalnom, kad me je probudio jedan posebno jak poskok kamiona. Vraćali smo se u rikverc na mesto na kome je Hari bio sakrio kamion, tog istog dana za koji se činilo da se proteže od početka vremena.

Obojica smo izašli i otišli do zadnjeg đela kamiona. Brutalni je iskočio bez problema, ali su Džonu Kofiju popustila kolena tako da je zamalo pao. Sva trojica smo morali da ga uhvatimo, i on se još nije bio potpuno ni uspravio kad ga je uhvatio novi napad kašlja, i to najgori do sada. Sav se savio i pritisnuo dlanovima usta da priguši zvuk.

Kad je kašalj popustio, opet smo prednji deo farmola pokrili borovim granama i vratili se pešice kako smo i došli. Najgori deo te nadrealne ekskurzije je bio - bar za mene - poslednjih dve stotine metara, dok smo žurili na jug ivicom puta. Već sam video (makar i samo u strahu) prvo blago osvetljavanje neba na istoku, i bio siguran da ćemo naleteti na nekakvog farmera ranoranioca, koji je krenuo u žetvu bundeva ili da iskopa nekoliko poslednjih redova slatkog krompira. Ili čak i ako se to ne dogodi, da ćemo čuti nekoga (u mojoj mašti je to bio glas Kertisa Andersona) kako viče: „*Stoj gde si!*“ baš u trenutku dok svojim Aladinom budem otključavao ograđeni prostor oko kapka koji vodi u tunel. A onda će iz šume izaći dva tuceta čuvara s karabinima i to će biti kraj naše male pustolovine,

U trenutku kad smo stvarno stigli do ograđenog prostora, srce mi je lupalo tako snažno da mi je sa svakim otkucajem pred očima prskala crvena mrljica. Ruke su mi bile hladne i odrvenele i daleke, i dugo nisam uspeo da stavim ključ u bravu.

„0, Gospode, farovi!“ jeknuo je Hari.

Podigao sam pogled i na putu ugledao sve jaču lepezu svetla. Iz ruku mi je skoro ispala alka s ključevima; uhvatio sam je u poslednjem trenutku.

„Daj mi ga“, rekao je Brutalni. „Ja ću.“

„Ne, mogu“, odgovorio sam. Ključ je napokon kliznuo u bravu i okrenuo se. Trenutak kasnije bili smo unutra. Čučnuli smo iza visokog okvira kapka dok je kraj zatvora propućkao pekarski kamion *Sanšajn bređa*. Pored sebe sam čuo mučno disanje Džona Kofija. Zvuk je bio kao kad motor ostane bez ulja. Kad smo izlazili, on je bez napora pridržavao kapak, ali ga ovog puta nismo čak ni zamolili da nam pomogne; to jednostavno nije dolazilo u obzir. Tako smo Brutalni i ja podigli kapak, a Hari je poveo Džona niz stepenice. Naš krupni prijatelj se pri tom sapleo, ali je ipak uspeo da siđe. Brutalni i ja smo pošli za njim što smo brže mogli, pa za sobom spustili kapak i opet ga zaključali.

„Gospode, mislio sam da ćemo...“ počeo je Brutalni, ali sam ga prekinuo oštrim udarcem lakta u rebra.

„Da to nisi rekao“, rekao sam. „Da to nisi ni pomislio, sve dok se sigurno ne vrati u ćeliju.“

„A onda nam ostaje još i Persi“, rekao je Hari. Glasovi su nam u ozidanom tunelu bili nekako šuplji, kao jeka. „Noć još nije prošla sve dok još i njega imamo na vratu.“

I, kako će se pokazati, noć je bila sve samo ne završena.

VI deo KOFI NA MILJI

1

Sedim u svetlarniku *Borova Džordžije*, s očevim nalivperom u ruci, i dok se priseđam noći kad smo Hari, Brutalni i ja skinuli Džona Kofija s Milje i odvezli ga Melindi Murs, u nastojanju da joj spasimo život, u meni se gubi osećaj za vreme. Pisao sam već tome kako smo drogirali Vilijama Vortona, koji je zamišljao da je otelovljenje vaskrslog Bili Kida; pisao sam već o tome kako smo strpali Persija u ludačku košulju i utamničili ga u disciplinsku sobu na kraju Zelene milje; pisao sam i o našem neobičnom noćnom putovanju - i čudu koje se dogodilo na njegovom kraju. Videli smo kako je Džon Kofi izvukao ženu ne sa ivice groba, nego s njegovog dna.

Dok sam sve to pisao, bio sam tek maglovito svestan verzije života, zvane *Borovi Džordžije*, što teče oko mene. Stari svet silazi na večeru, zatim u buljucima odlazi u zabavni centar (da, možete se smejuljiti) po svoju večernju dozu televizijskih komedija. Nejasno se sećam da mi je moja prijateljica Elen donela sendvič, i da sam joj zahvalio, i pojeo ga, ali vam ne bih znao reći u koliko sam ga sati uveče dobio, i od čega je bio. Najveći je deo mene bio u 1932, kad je sendviče raznosio stari Tu-Tu u svojim kolicima, nalik na putujućeg propovednika, i kad su oni s hladnom svinjetinom koštali pet, a oni sa usoljenom govedinom deset centi.

Sećam se i kako se dom utišao kad su se ovde naseljeni relikti spremili za još jednu noć ispunjenu plitkim i nemirnim snom; čuo sam i Mikija - koji ovde možda i nije bio najbolji bolničar, ali je svakako bio najljubazniji - kako svojim lepim tenorom peva „Dolina crvene reke“ dok obilazi sobe i deli večernje lekove: *‘Iz doline čujem da ideš... bez bistrog oka tvog ostasmo i smeška...’* Ta pesma mi je ponovo skrenula misli na Melindu, i na ono što je rekla Džonu nakon što se dogodilo čudo. *Ja sam te sanjala. Sanjala sam da lutaš u mraku, a lutala sam i ja. I sad smo se našli.*

Dom se umirio, ponoć je došla i prošla, a ja sam i dalje pisao. Stigao sam do mesta gde nas je Hari podsetio kako nas - uprkos tome što smo se neotkriveni vratili s Džonom - još uvek čeka Persi. „Noć još nije prošla dokle god njega nismo rešili“, glasile su otprilike njegove reči.

I tu me konačno sustigao dugi dan koji sam proveo vozeći očevo pero. Zato sam ga spustio - *samo na tren*, pomislio sam, da mogu malo da razmrdam prste i vratim ih u život - ali sam tada spustio i čelo na podlakticu i zatvorio oči da ih malo odmorim. Kad sam ih opet otvorio zaslepilo me je jutarnje sunce. Pogledao sam na sat i shvatio da je već prošlo osam. Tako sam prespavao, s glavom na stolu kao kakav stari pijanac, sigurno dobrih šest sati. Ustao sam, stresao se, i protezanjem pokušao da vratim bar malo života u leđa. Pomislio sam da siđem u kuhinju, uzmem malo tosta i krenem u jutarnju šetnju, ali mi je tada pogled pao na gomile nažvrljanih stranica pobacanih po stolu. I tako sam najednom odlučio da na trenutak odložim šetnju. Da, trebalo je da obavim nešto, ali je to moglo i da sačeka -jutros mi se nekako baš nije dalo da s Bredom Dolanom igram žmurke.

Umesto da se prošetam, završiću priču. Ponekad je bolje gurati do kraja, bez obzira koliko se bunili i um i telo. Ponekad se ona samo tako i *može* završiti. A od celog tog jutra mi je u najjačem sećanju ostala baš očajnička želja da se što pre oslobodim uporne utvare Džona Kofija.

„Dobro“, rekao sam. „Još jedna milja. Ali pre toga...“

Otišao sam do toaleta na kraju hodnika na spratu. Dok sam stajao unutra i mokrio, slučajno sam pogledao u detektor dima na plafonu. To mi je usmerilo misli na Elen, i kako je «juče skrenula pažnju Dolanu, tako da mogu da odem u šetnju i obavim svoju malu dužnost. Pomokrio sam se sa širokim osmehom na licu.

Vratio sam se u svetlarnik s mnogo boljim oseđajem u duši (i mnogo prijatnijim u donjim delovima tela). U međuvremenu je neko - ne sumnjam da je to bila Elen - kraj ispisanih stranica spustio čajnik. Popio sam halapljivo najpre jednu šoljicu, pa drugu, a da nisam čak ni seo.

Zatim sam opet zauzeo svoje mesto, odvrnuo nalivepero, i još jednom se latio pisanja.

Bio sam već skoro sasvim utonuo u svoju priču kad je na mene pala senka. Podigao sam pogled i osetio kako mi se želudac grči. Bio je to Dolan; stajao je između mene i prozora. I široko se osmehivao.

„Vidim da jutros nije bilo šetnje, Poli“, rekao je, „pa sam pomislio da svratim da vidim šta si to smislio. I da proverim da nisi slučajno bolestan.“

„Baš si srce i dobar kao hleb“, odgovorio sam. Glas mi je zvučao baš kako treba - do sada, bar - ali mi je srce divlje udaralo. Jer sam ga se bojao, i nisam baš siguran da je ta spoznaja za mene bila sasvim nova. Podsecao me je na Persija Vitmura, ali *njega* se nikad nisam bojao... ali dok sam njega poznavao, i ja sam bio mlad.

Bredov osmeh se raširio, ali nije postao nimalo prijatniji.

„Ljudi mi kažu da si tu proveo čitavu noc, Poli, pišući svoj mali izveštaj. A mislim, to ti nije dobro. Takve stare prdonje moraju puno pajkiti da ne izgube lepotu.“

„Persi...“ počeo sam, pa primetio kako mu je osmeh natkrilila mrgodna bora, i odmah shvatio da sam se zbunio. Duboko sam udahnuo i počeo ponovo. „Bred, šta ti imaš protiv mene?“

On je na trenutak izgledao zbunjeno, možda čak i nesigurno. A onda mu se osmeh vratio na lice.

„Matori“, rekao je, „možda mi se jednostavno ne sviđa tvoja faca. Ali šta to pišeš? Nekome testamentom ostavljaš jajca?“

Krenuo je prema meni i izvio vrat. Pokrio sam dlanom stranicu na kojoj sam upravo radio. Ostale sam počeo da skupljam slobodnom rukom, pa neke i zgužvao žureći se da ih strpam pod mišicu i sklonim.

„Ali“, rekao je kao da se obraća detetu, „to ti neće upaliti, prastaro moje srculence. Kad Bred nešto želi da vidi, onda će to i videti. A to ne možeš da sakriješ ni u kakvu sjebanu *banku*.“

Njegova šaka, mlada i odvratno jaka, zatvorila se oko mog zglavka, i stegla. Bol mi se zabila u ruku kao zub, i ja sam zastenjao.

„Pusti me“, uspeo sam da procedim.

„Kad mi daš da vidim“, odgovorio je on, i više se nije smešio. Lice mu je, međutim, i dalje bilo veselo; bila je to ona veselost koja se viđa samo na licu ljudi koji uživaju u sopstvenoj pokvarenosti. „Daj mi da vidim, Poli. Voleo bih da znam šta to pišeš.“ Moja ruka je

počela da se povlači sa gornje stranice. S opisa našeg povratka s Džonom kroz tunel ispod puta. „Hteo bih da vidim ima li ti to nekakve veze s onim tvojim odlas...“

„Ostavite ga na miru.“

Taj glas je zazvučao kao oštar udarac biča u suvom, vrućem danu... a po tome kako je Bred Dolan poskočio, pomislili biste da ga je lupio po guzici. Ispustio mi je ruku, i ona je tupo tresnula o papire, a onda smo obojica pogledali prema vratima.

Na njima je stajala Elen Koneli, sveža i jaka kakva nije bila već danima. Nosila je farmerice koje su isticale vitke bokove i duge noge; u kosi je imala plavu traku. U artritičnim rukama je nosila poslužavnik - voćni sok, kajganu, tost, još čaja. A iz očiju joj je sevao plamen.

„Šta to do đavola radite?“ upitao je Bred. „Pa ovde se ne sme jesti.“

„On sme, i hoće“, odgovorila je onim istim suvim, zapovednim tonom. Još nikada ga nisam čuo, ali sam ga sada pozdravio iz sveg srca. Potražio sam joj strah u pogledu, ali nisam našao ni mrvicu - video sam samo gnev. „A sada se kupi odavde pre nego što sa bubašvabastog pređeš na stepen odvratnosti malo krupnije gamadi - recimo *američkog pacova*.“

On je zakoračio prema njoj, istovremeno nesiguran u sebe i lud od besa. Pomislio sam kako je to vrlo opasna kombinacija, ali Elen na njegovo približavanje nije ni trepnula.

„Kladim se da znam ko je aktivirao onaj protivpožarni alarm“, rekao je Dolan. „Mogla je to biti izvesna stara veštica s kandžama umesto ruku. A sad se sklanjaj odavde. Poli i ja još nismo završili naš mali razgovor.“

„On se zove *gospodin Edžekomb*“, rekla je ona, „i ako još jednom čujem da ste mu se obratili s Poli, mislim da vam mogu obedati da će to biti kraj vaših dana u *Borovima Džordžije*, gospodine Dolan.“

„Ma šta ti zamišljaš, ko si ti?“ Sad se nadvio nad nju, i pokušao da se nasmeje, samo što mu to baš nije išlo.

„Ja zamišljam“, odgovorila je ona mirno, „da sam baka čoveka koji je trenutno predsednik džordžijske skupštine. Čoveka koji voli svoje rođake, gospodine Dolan. Posebno one *starije*.“

S mukom održavani osmeh sad mu je najednom nestao s lica kao tekst sa table obrisane mokrim sunderom. Na licu sam mu video nesigurnost, pomisao da ga Elen možda farba, strah da to ipak nije istina, i onda svitanje logičnog zaključka: to je lako proveriti, i to je valjda jasno i njoj, što znači da govori istinu.

Ja sam najednom prasnuo u smeh, i mada je zvuk bio nekako zarđao, smeh je bio pravi. Prisetio sam se koliko nam je u ono vreme Persi Vitmur pretio svojim vezama. I sada, prvi put u svom dugom, dugom životu, ponovo sam začuo tu pretnju... ali ovog puta u moju korist.

Bred Dolan me pogledao, blesnuo očima, pa vratio pogled naju.

„Mislim to sasvim ozbiljno“, rekla je Elen. „U početku sam mislila da te oteram dođavola - stara sam, i to mi je bilo najjednostavnije. Ali kad neko preti mojim prijateljima i zlostavlja ih, onda *neću* pustiti da to samo tako prođe. A sad se gubi odavde. I da nisi zucnuo.“

Njemu su se usta pomerila kao ribi - o, kako je žudeo da izgovori još samo jednu reč (verovatno onu koja se rimuje s *olja*). Ali nije. Uputio mi je još jedan pogled pa ju je obišao u širokom luku i nestao u hodniku.

Ja sam ispustio dugi, isprekidani dah, a Elen je pred mene spustila poslužavnik i sela preko puta.

„Je li tvoj unuk zaista predsednik paiimenta?“ upitao sam.

„Jeste.“

„Pa šta onda radiš ovde?“

„To što je predsednik skupštine daje mu moć da pritegne ovakve dripce, ali to ne znači i da je *bogat*, rekla je i nasmejala se.

„Osim toga, ovde mi se sviđa. Pre svega društvo.“

„Shvatiću to kao kompliment“, rekao sam, pa to i učinio.

„Pole, jesi li dobro? Izgledaš mi tako umorno.“ Pružila je ruku preko stola i sklonila mi kosu s čela i obrva. Prsti su joj bili skvrčeni, ali joj je dodir bio hladan i divan. Na trenutak sam zatvorio oči. Kad sam ih opet otvorio, već sam doneo odluku.

„Dobro sam“, rekao sam. „I gotovo da sam završio. Elen, dai bi volela da pročitaš nešto?“ Pružio sam joj nespretno skupljene stranice. Verovatno više nisu bile složene po redu - Dolan mi je zaista uterao strah u kosti - ali su bile numerisane, pa ih je bilo lako dovesti u red.

Ona me je zamišljeno pogledala, i nije uzela to što sam joj nudio. Pa ipak.

„Jesi li završio?“

„Ovo bi mogla da pročitaš do popodneva“, odgovorio sam.

„Mislim, ako to uopšte uspeš da pročitaš.“

Sad je uzela stranice i spustila pogled na njih.

„Imaš veoma lep rukopis, čak i kad ti je ruka očigledno umorna“, rekla je ona. „S ovim neće biti problema.“

„Dok ti završiš čitanje, ja ću završiti pisanje“, rekao sam. „Onda ostatak možeš pročitati za pola sata. I tada... ako još budeš htela... voleo bih da ti pokažem nešto.“

„Ima li to nekakve veze s tvojim jutarnjim i popodnevnim šetnjama?“

Klimnuo sam glavom.

Ona se nad tim dugo zamislila, pa sama sebi klimnula glavom i ustala s listovima u ruci.

„Idem malo napolje“, rekla je. „Jutros je baš lepo ugrejalo.“ „I ljutom je zmaju odsečena glava“, odgovorio sam. „Ovog puta mačem hrabre deve.“

Ona se nasmešila i poljubila me iznad obrve, u ono osetljivo mesto, da su me prošli trnci.

„Nadajmo se da je tako“, odgovorila je ona, „ali koliko me je iskustvo naučilo, vrlo je teško rešiti se zmajeva tipa Breda Dolana.“ Zastala je. „Srećno ti bilo, Pole. Nadam se da ćeš uspeti da pobediš to što te jede iznutra.“

„I ja se nadam“, odgovorio sam i pomislio na Džona Kofija. *To je bilo jače od mene*, rekao je onomad. *Pokušao sam to da ispravim, ali bilo je prekasno.*

Pojeo sam jaja koja mi je donela, popio voćni sok pa odgurnuo tost, da mi se nađe za kasnije. Potom sam dohvatio pero i opet se latio pisanja. Poslednji put - bar sam se tako nadao. Poslednja milja. I to zelena.

2

Kad smo te nod vraćali Džona u blok E, nosila na točkovima su bila nužnost, a ne luksuz. Cisto sumnjam da bi sopstvenim snagama uspeo da se probije kroz ceo tunel; za pogureno koračanje potrebno je mnogo više snage nego za uspravan hod, a svod u tunelu je bio prokleta prenizak za ljude poput Džona Kofija. Nije mi se sviđala pomisao da bi mogao da se sruši u tunelu. Kako bismo to objasnili, posebno s obzirom na činjenicu da smo Persija obukli u ludački smoking i bacili ga u disciplinsku sobu?

Ali smo zato - hvala dragom Bogu - imali ta kolica, i Džon Kofi je na njima, dok smo ga vraćali prema stepenicama šupe, ležao kao nasukani kit. Ali je onda sišao s njih, zateturao, pa naprosto ostao da stoji pognute glave, teško dišući. Koža mu je bila tako siva da se činilo kao da su ga uvaljali u brašno. Pomislio sam kako će do podne već biti u stacionaru... hoću da kažem, ako u međuvremenu ne umre.

Brutalni mi je uputio smrknut, očajnički pogled. Ja sam mu ga smesta uzvratio.

„Ne možemo da ga odnesemo, ali bar možemo da mu pomognemo“, rekao sam. „Ti ga uhvati pod desnu ruku, ja ću pod levu.“

„A ja?“ upitao je Hari.

„Ti idi iza nas. Ako počne da pada na leđa, samo ga gurni.“ „A ako vidiš da to ne ide, samo se podmetni da mu ublažiš pad“, rekao je Brutalni.

„Ma bogati“, rekao je Hari piskavim glasom, „ti bi trebalo da radiš u cirkusu, Brutalni, smešan si kao osedlano prase.“

„Imam smisao za humor, to je istina“, priznao je Brutalni.

Na kraju smo ipak uspeali da odvučemo Džona uza stepenice. Mene je najviše mučio strah da bi mogao da se onesvesti, ali se to srećom nije dogodilo.

„Obiđi me i vidi ima li koga u šupi“, rekao sam Hariju.

„A šta da kažem ako ima?“ upitao je Hari i stisnuo me za mišicu.
„Oh, oprostite, pa bris?“

„Što se praviš nobelovac“, rekao je Brutalni.

Hari je malo odškrinuo vrata i gurnuo glavu. Učinilo mi se da je tako ostao čitavu večnost. Na kraju ju je povukao, pa pogledao skoro veselo.

„Nikog na vidiku. I sve je *tiho*.“

„Nadajmo se da će tako i ostati“, rekao je Brutalni. „Idemo, Džone Kofi, još malo pa smo kod kuće.“

Uspeo je da prođe kroz šupu sopstvenim snagama, ali smo morali da mu pomognemo preko one tri stepenice koje su vodile do moje kancelarije, i onda skoro da ga proguramo kroz vratanica. Kad se ponovo uspravio, disao je teško, a oči su mu imale staklast sjaj. A osim toga mu se - što sam primetio s pravim užasom - obesila i desna strana usta, pa je od toga izgledao kao Melinda u trenutku kad smo ušli u njenu sobu i ugledali je poduprtu jastucima.

Din nas je čuo i prišao nam s pisaćeg stola na kraju Zelene milje.

„0, Bogu hvala! Mislio sam da se nikad nećete vratiti, već sam pomislio da su vas uhvatili, ili da vas je upravnik upucaao, ili...“ I tu je najednom prekinuo, jer je tek sada prvi put stvarno ugledao Džona. „Sto mu gromova, šta je s njim? Izgleda kao će svakog trenutka umreti!“

„Naravno da neće umreti... istina, Džone?“ upitao je Brutalni. Sevnuo je očima na Dina; bilo je to upozorenje.

„Naravno, ovaj, nisam mislio da baš stvarno umire“ - Din se nasmejao nervozno i sitno - „ali, za ime Božje...“

„Pusti sad to“, rekao sam. „I pomози mi da ga vratimo u ćeliju.“

Još smo jednom bili brežuljci koji okružuju planinu, ali je to sad bila planina koja je pretrpela milion godina erozije, zatupljena i sumorna. Džon Kofi se kretao polako, dišući na usta poput starca koji previše puši, ali se napokon ipak pomerio.

„Šta je s Persijem?“ upitao sam. „Je 1' pravio rusvaj?“

„Malo, na početku“, rekao je Din. „Pokušavao je da se dere kroz traku koju si mu nalepio na usta. Valjda je psovao.“

„Nije valjda“, rekao je Brutalni. „Dobro je što su naša nežna ušesa bila daleko.“

„A od tada, znate, svaki čas - konjsko ritanje u vrata.“ Din je zbog toga što nas vidi osetio toliko olakšanje da se razblebetao. Naočare su mu skliznule na vrh nosa, koji se presijavao od znoja, ali onda ih je on opet vratio na mesto. Prošli smo pored Vortonove ćelije. Taj bezvredni mladić je ležao opružen na leđima i hrkao kao krdo morževa. Ali su mu sad bar oči bile sklopljene.

Din je primetio kako ga gledam, pa se nasmejao.

„S ovim momkom nije bilo problema. Otkako je legao nije se pomerio. Mrtav za svet. Sto se tiče Persija i njegovog povremenog šutiranja u vrata, i za to me zaboje. Čak mi je, istinu govoreći, to bilo i draže. Da od njega nije bilo nikakvog glasa, počeo bih da se pitam da ga nije ugušila ta traka preko labrnje. Ali to nije ono najbolje. Znate li šta je bilo najbolje? Bilo je tiho kao na groblju u Nju Orleansu! Cele noći niko nije ni privirio!“ Ovo poslednje je izgovorio trijumfalnim, likujućim glasom. „Uspeli smo, momci! Jesmo, zaista!“

To ga je navelo da razmisli zašto smo uopšte izveli čitavu tu komediju, pa me je upitao kako je Melinda.

„Dobro“, odgovorio sam. Stigli smo do Džonove ćelije. To što je Din rekao tek mi je sada doprlo do svesti: *Uspeli smo, momci... zaista.*

„Je li bilo... mislim... kao s mišem?“ upitao je Din. Bacio je kratak pogled prema ćeliji u kojoj je nekada živeo Delakroa s gospodinom Džinglsom, pa zatim pošao pogledom sve do disciplinske sobe, miševе prividne zemlje porekla. Glas mu se spustio kao na ulasku u veliku crkvu, u kojoj se čini da šapuće i sama tišina. „Je li to bilo...“ Progutao je pljuvačku. „Majku mu, znate šta mislim... je li to bilo čudo?“

Sva trojica smo se kratko pogledali, i tako potvrdili ono što smo već od ranije znali.

„Izvukao ju je iz crnog groba, eto šta je uradio“, rekao je Hari.

„Da, bilo je to čudo, zaista.“

Brutalni je otvorio dvostruku bravu ćelije, i lagano unutra gurnuo Džona.

„Hajde, idemo, ljudino. Malo se odmori. Pošteno si to zaslužio. A mi još moramo da dovedemo Persija u red...“

„On je zao čovek“, rekao je Džon tihim, mehaničkim glasom.

„Tako je, slažem se, pokvaren kao mućak“, složio se Brutalni

najpitomije što je mogao, „ali nemoj o njemu brinuti ni malčice, ne puštamo ti ga ni blizu. Samo se izvali na krevet i dok kažeš keks dobiješ svoju kafu. Vruću i jaku. Bićeš kao nov.“

Džon se svalio na krevet i seo. Pomislio sam da će se prevrnuti na leđa i okrenuti zidu kao i obično, ali je on neko vreme tako sedeo, ruku labavo sklopljenih među kolenima, oborene glave teško dišući na usta. Medaljon svetog Kristofera koji mu je Melinda dala ispao mu je iz košulje i sad se klatio u vazduhu. *On će te čuvati*, rekla mu je, ali Džon Kofi nije izgledao ni od čega sačuvan. Izgledao je kao da je sam zauzeo Melindino mesto na ivici groba, koje je Hari pomenuo.

Ali ja u tom trenutku nisam mogao da mislim na Džona Koija. Okrenuo sam se ostalima.

„Dine, daj Persijev pištolj i orahovu palicu.“

„Dobro.“ Vratio se do stola, otključao fioku u kojoj su bili pištolj i palica, pa ih doneo.

„Spreman?“ upitao sam ga. Moji ljudi - vrsni momci, nikad se njima nisam ponosio tako kao noćas - na ovo su klimnuli glavom. I Hari i Din su izgledali nervozno; Brutalni je, međutim, bio flegmatičan kao i uvek. „U redu. Priču prepustite meni. Što manje budete otvarali usta, pre će biti završeno... pa bilo dobro ili loše. U redu?“

Opet su klimnuli glavom. Ja sam duboko udahnuo i pošao Zelenom miljom prema disciplinskoj sobi.

Kad je na njega palo svetlo, Persi je podigao pogled i trepnuo. Sedeo je na podu i lizao traku koju sam mu zalepio na usta. Onaj deo koji sam obmotao oko glave već se oslobodio (verovatno se odlepio zbog znoja i brilijantina u kosi), a on je pronašao načina da se reši i ostataka. Još sat vremena i urlao bi koliko ga grlo nosi.

Kad smo ušli, malo se odgurnuo nogama, pa stao, očigledno shvativši da ne može dalje od jugoistočnog ugla sobe.

Uzeo sam od Dina Persijev pištolj i palicu pa mu ih pružio.

„Hoćeš da ti ih vratim?“ upitao sam.

On me je pogledao oprezno, pa klimnuo glavom.

„Brutalni“, rekoh. „Hari. Podignite ga.“

Oni su se sagnuli, uhvatili ga pod platnene rukave košulje, i eto ga već na nogama. Pošao sam prema njemu i prišao tako blizu da su nam se nosevi skoro dotakli. Namirisao sam ukiseljeni znoj kojim je bio sav obliven. Deo je sigurno izlučio i zato što je pokušavao da

se oslobodi majičice za smirivanje, ili zato što bi se povremeno ritnuo u vrata, (a što je Din mogao da posvedoči), ali ja ipak verujem da je većina tog znoja bila posledica dobrog starog straha: straha od onoga što bismo mu mogli uraditi kad se vratimo.

Sve će biti u redu, oni nisu *ubice*, sigurno je mislio Persi... a onda bi pomislio na Veselu varnicu i kroz glavu bi mu prošlo da mi, na izvestan način, zaista *jesmo* ubice. Ja sam ih lično sredio sedamdeset sedmoricu, više od ijednog momka koga sam vezao kaiševima, više nego što ih je na nišanu u Prvom svetskom ratu imao i sam narednik Jork. Ubiti Persija ne bi bilo logično, ali smo se mi već poneli krajnje nelogično, nesumnjivo je ponavljao u sebi sedeći tako s rukama na leđima, dok je jezikom obrađivao traku na ustima. A osim toga, logika verovatno i nema neku veliku vlast nad čovekovim mislima dok taj čovek sedi na podu u sobi s tapaciranim zidovima, umotan urednije od ijedne muve koja je dopala pauku u šake.

Što će reći, ako mu sad nisam pokazao gde mu je mesto, onda nikad ni neću.

„Skinuću ti traku s usta ako obećaš da nećeš da urlaš“, rekoah. „Hteo bih s tobom da razgovaram, a ne da se nadvikujem. Dakle, šta kažeš? Hoćeš li biti tih?“

Video sam kako mu u oči navire olakšanje. Shvatio je: ako s njim želim da razgovaram, iz toga sledi da bi mogao da se iz svega izvuče čitav. Klimnuo je glavom.

„Ako počneš da galamiš, traka se vraća na mesto“, rekao sam. „Je li ti i to jasno?“

Još jedno klimanje glavom, ali ovog puta prilično nestrpljivo.

Ispružio sam ruku, dohvatio kraj olabavljene trake, pa je žestoko povukao. Začulo se glasno guljenje. Brutalni se trznuo. Persi je zaskvičao od bola i protrljao usne. Pokušao je da progovori, shvatio da to ne može s rukom na ustima, pa ju je spustio.

„Daj, blesotupe, vadi me iz ove ludačke košulje“, ispljunuo jeeči.

„Čekaj sekund“, odgovorio sam.

„*Smesta! Smesta! Ovog tren...*“

Udario sam ga. Uradio sam to pre nego što sam i shvatio šta radim... ali sam, naravno, znao da bi do toga *moglo* da dođe. Još tokom onog prvog razgovora o Persiju s direktorom Mursom, onog

za vreme koga mi je Hal savetovao da Persiju poverim Delakroovo pogubljenje, shvatio sam sasvim jasno da bi do toga moglo doći. Ljudska ruka je kao delimično pripitomljena životinja; uglavnom je dobra, ali ponekad pobegne i ugrize prvo na šta naiđe.

Zazvučalo je to kao oštro pras, kao zvuk pucanja grane. Din je uzdahnuo. Persi se zapiljio u mene u stanju potpune šokiranosti, a oči su mu se razrogačile kao da će ispasti iz duplji. Usta su mu se otvorila i zatvorila, kao ribi u akvarijumu.

„Zaveži i slušaj šta ti govorim“, rekao sam. „Za ono što si napravio Delu zaslužio si kaznu, i sad si dobio po zasluži. I to smo mogli da izvedemo samo ovako. Mi smo se svi složili, osim Dina, ali je i on morao da pristane, jer bismo se inače potrudili da zažai. Zar ne, Dine?“

„Da“, prošaputao je Din. Bio je beo kao mleko. „Valjda.“

„A mi ćemo se pobrinuti da ti prokuneš dan kad si se rodio“, nastavio sam. „I pobrinuti se da svi saznaju kako si sabotirao Delakroovo pogubljenje...“

„*Sabotirao..!*“

„... i kako je Din zbog tebe skoro izgubio glavu. To ćemo udariti na tako velika zvona da ni tvoj teča neće moći da te zaposli.“ Persi je ljutito odmahnuo glavom. On u to nije verovao, u to možda i nije *mogao* da poveruje. A otisak moje ruke mu je ostao na bledom obrazu kao žig na kravi.

„A pobrinućemo se i da te prebiju da budeš više mrtav nego živ. I nećemo mi morati da to obavimo. I mi, Persi, poznajemo ponekog. Zar si zaista tako glup da to ne shvataš? Oni baš nisu u državnoj prestonici, ali se i oni razumeju u izvesne zakone. To su ljudi koji ovde imaju prijatelje, braću i očeve. I koji bi uživali da ovakvom govнару amputiraju nos ili penis. Oni bi to učinili i samo zato da neko, do koga im je stalo, nedeljno dobije tri sata šetnje.“

Persi je prestao da odmahuje glavom. Sad je samo zurio ispred sebe. U očima su mu bile suze, ali nisu tekle. Mislim da su to bile suze gneva i bespomoćnog besa. Ili sam se bar tako nadao.

„Ali dobro - pogledajmo sad to i sa svetlije strane, Persi. Malo te, pretpostavljam, peku usta, zato što sam s njih strgnuo traku, ali ti inače nije stradalo ništa osim ponosa... i o tome, osim nas, niko ništa i ne treba da zna. A mi nikad nećemo reći ni reči. Je li tako, momci?“

Odmahnuli su glavom.

„Naravno da ne“, rekao je Brutalni. „Sve što se dešava na Zelenoj milji, na Zelenoj milji i ostaje. Oduvek je bilo tako.“

„Ti ćeš lepo otići u *BrajarRidž*, i mi ćemo te sve do tada ostaviti na miru“, rekao sam. „Hoćeš da sve ostane na tome, Persi, ili bi hteo s nama da igraš grubo?“

Usledila je duga, duga tišina dok je razmišljao o ponudi - skoro da sam video kako mu se u glavi okreću točkići dok je tako razmatrao i odbacivao pojedine odgovore. I onda, napokon, mislim da je sve druge kalkulacije nadvladala mnogo temeljnija istina: traka mu više nije bila na ustima, ali je još bio u košulji, i verovatno mu se strašno pišalo.

„U redu“, rekao je. „Smatrajmo da je priča završena. A sad me vadite iz košulje. Kao da su mi ramena...“

Brutalni je zakoračio i odgurnuo me ramenom, pa šaketinom zgrabio Persija za lice - prsti su mu se zabili duboko u Persijev desni obraz, a palac mu je u levom iskopao duboku rupu.

„Za minut“, rekao je. „Ali me prvo dobro saslušaj. Ovde je Pol veliki gazda, i zato on ponekad mora da govori otmeno.“ Pokušao sam da se prisetim bar nečega otmenog što sam rekao Persiju, ali nisam iskopao bogzna šta. Pomislio sam kako bi mi možda bilo najpametnije da držim jezik za zubima; Persiju je očito strah bio prilično uteran u kosti, i zato nisam želeo da pokvarim utisak.

„Ljudima baš nije uvek jasno da otmenost nije isto što i mekoća, i eto gde ja ulazim u igru. Meni uopšte nije do toga da budem otmen. Ja naprosto kažem to što mislim. I zato, evo, čuj to što mislim: ako ne održiš reč, onda ćeš nas zaista pojebati u dupe. Ali ćemo te zato posle naći - čak i ako za tobom budemo morali i do Rusije - i onda ćemo *mi* jebati *tebe*, i to ne samo u dupe, nego u sve rupe na tebi. Jebaćemo te dok ti ne bude žao što nisi mrtav, i onda ćemo ti još u rane utrljati sirće. Jesi li me shvatio?“

On je klimnuo glavom. Dok su mu tako u meke obraze bili zakopani prsti Brutalnog, Persi je izgledao sablasno kao stari Tu-Tu.

Brutalni ga je pustio i odstupio. Klimnuo sam Hariju, i on je prišao Persiju iza leđa i počeo da ga razvezuje i raskopčava.

„Samo to nemoj da zaboraviš, Persi“, rekao je Hari. „Samo to nemoj da zaboraviš, i reci: šta je bilo, bilo je.“

Sve je to bilo prilično jezivo, ta tri bauka u plavim uniformama... ali sam ipak osetio kako je kroz mene prostrujao očaj predosećanja. On bi mogao da čuti na jedan dan ili nedelju dana, sve vreme proračunavajući moguće posledice različitih postupaka, ali će se na kraju ipak spojiti dvoje - njegova vera u veze koje ima njegova nesposobnost da se pomiri sa situacijom u kojoj sebe vidi kao gubitnika. Kad se to dogodi, istrešće sve iz sebe. Mi možda i jesmo spasili život Meli Murs zato što smo joj doveli Džona, i ja ne bih ni voleo da je drugačije („ni za sav čaj u Kini“, kako se onda govorilo), ali ćemo na kraju ipak dobiti po nosu i nogu u dupe. Naprosto nije bilo ničega čime bismo Persija mogli naterati da održi svoju stranu pogodbe - osim da ga baš ubijemo - a posebno kad ode od nas i kad mu se počne vraćati ono što je on smatrao petljom.

Dobacio sam iskosa kratak pogled Brutalom i shvatio da i on misli isto što i ja. Što me nije iznenadilo. Na Brutusu, onom malom gospođe Hovel, nisu se skupljale muve. Lagano je slegnuo ramenom, samo jedno rame podigao za samo jedan palac i onda ga spustio, ali to je bilo dovoljno. *Pa šta?* reklo je to rame. *A šta nam drugo i preostaje, Pole? Uradili smo ono što smo morali, i to najbolje što smo umeli.*

Da. I rezultati i nisu bili tako loši.

Hari je oslobodio i poslednju kopču ludačke košulje. Praveći grimase gnušanja i gneva, Persi ju je strgnuo sa sebe i pustio da mu padne do nogu. I nikoga od nas nije hteo ni da pogleda, posebno ne u oči.

„Daj mi pištolj i palicu“, rekao je. Ja sam mu ih dao. Ubacio je pištolj u korice i gurnuo orahovu palicu u rukom izrađenu omču.

„Persi, ako dobro razmisliš o svemu...“

„O, i te kako ću razmisliti“, rekao je i očešao se o mene.

„Razmišljaću o tome iz petnih žila. Već sam počeo. Celim putem do kuće. Zapišite da sam otišao na kraju radnog vremena.“ Stigao je do vrata disciplinske sobe i okrenuo se da nas pogleda očima punim ljutitog, zbunjenog prezira - što je bila kombinacija smrtonosna za našu tajnu, za koju smo se - budale - nadali da će je sačuvati.

„Ukoliko, naravno, ne želite da objašnjavate zašto sam otišao ranije.“

Izišao je iz sobe i krupnim korakom krenuo Zelenom miljom, ali je, onako uzbuđen, zaboravio zašto je taj središnji prolaz, pokrivcn

zelenim linoleumom, tako širok. Tu je grešku jednom već napravio, i izvukao se. Ali mu to drugi put neće uspeti.

Ispratio sam ga kroz vrata, pokušavajući da smislim nešto da ga umirim - nisam želeo da takav odlazi iz bloka E, znojav i raščupan, s crvenim otiskom moje ruke na obrazu. Ostala trojica su pošla za mnom.

Ono što se tada dogodilo, dogodilo se zaista vrlo brzo - sve je bilo gotovo za manje od minuta, možda čak i manje. Pa ipak se svega sećam sve do današnjeg dana - najviše, verujem, zato što sam, vrativši se kući, ispričao Dženis sve što mi se motalo po glavi. Ono što se dogodilo posle - sastanak u zoru s Kertisom Andersonom, ispitivanja, konferencija za štampu koju nam je organizovao Hal Murs (koji se do tada, naravno, već bio vratio), te u konačnom istražna komisija u državnoj prestonici - sve se to tokom godina rasplinulo kao i toliko drugih uspomena. Ali onoga što se tada dogodilo na Zelenoj milji, da, toga se sećam baš savršeno.

Persi je hodao desnom stranom Milje i oborene glave, a reći ću još i ovo: nijedan ga obični zatvorenik ne bi dohvatio. Ali Džon Kofi nije bio običan zatvorenik. Džon Kofi je bio div, i stoga je mogao i da se divovski pruži.

Video sam kako su mu dugačke smeđe ruke izletele kroz rešetke i viknuo: „*Pazi, Persi, pazi!*“ Persi je već počeo da se okreće, i leva ruka mu je pala na kraj palice. Ali onda su ga ruke već zgrabile i tresnule njim o rešetke Kofijeve ćelije, i desna strana lica mu se zabila u njih.

Zagundao je, okrenuo se prema Kofiju i podigao orahovu toljagu. Na šta je Džon bio nesumnjivo ranjiv; lice mu je bilo tako jako utisnuto u prostor između dve središnje rešetke da se činilo da kroz njih želi da protisne celu glavu. To je, naravno, bilo nemoguće, ali je tako bar izgledalo. Desna šaka mu je potražila i pronašla Persijev vrat, omotala se oko njega i zabacila mu glavu. Persi je podigao toljagu i spustio je između rešetaka Džonu na slepoočnicu. Potekla je krv, ali Džon na to nije obratio pažnju. Pritisnuo je usta na Persijeva.

Začuo sam nekakav šapat, nekakvo šuškanje - zvuk izdisanja, kao kod dugo zadržavanog daha. Persi se trznuo kao riba na udici i pokušao da pobegne, ali za to nije imao šanse; Džonova desna ruka

mu je bila pritisnuta na vrat i čvrsto ga je držala. Lica su im se stopila, kao lica ljubavnika koji se strasno ljube kroz rešetke.

Persi je zavrištao, ali je zvuk bio prigušen kao da dopire kroz traku na ustima, i još jednom je pokušao da se odvoji. Usne su im se na trenutak malo razdvojile, i onda sam video kako iz Džona Kofija ističe crna, zakovitlana bujica i uliva se u Persija Vitmura. A ono što mu nije ulazilo kroz uzdrhtala usta, ulivalo mu se kroz nozdrve. A onda se ruka na vratu napela, i Persija ponovo povukla prema Džonovim ustima; gotovo se nabio na njih.

Persijeva leva šaka se naglo otvorila. Njegova dragocena orahova palica je pala na zeleni linoleum. Nikad je više nije podigao.

Pokušao sam da potrčim prema njima, verujem da sam i stvarno potrčao, ali su mi pokreti i samom izgledali nekako starački i klimavi. Dohvatio sam pištolj, ali je preko drške od kvrgave orahovine još bio zakopčan kaiš, tako da nisam mogao odmah da ga izvučem iz korica. I osetio sam kako se pod poda mnom zatresao kao onda u spavaćoj sobi upravnikove lepe male kućice u stilu kejp kod. Nisam baš siguran, ali mi se čini da je u tom trenutku prsnula jedna od sijalica u žičanom kavezu na tavanici. Zapljuštali su staklići. Hari je iznenađeno uskliknuo.

Napokon sam uspeo da prstom otkopčam sigurnosni kaiščić na dršci mog pištolja kalibra .38, ali pre nego što sam stigao da ga potegnem iz korica, Džon je odgurnuo Persija od sebe i povukao se u dubinu ćelije. Džon je pravio grimase i trljao usta kao da je probao nešto ružno.

„Sta je to uradio?“ povikao je Brutalni. „Pole, šta je to uradio?“

„Ono što je izvukao iz Meli, sad je dao Persiju“, rekao sam.

Persi je stajao naslonjen na rešetke nekadašnje Delakroove ćelije. Oči su mu bile razrogačene i prazne - dvostruka nula. Prišao sam mu oprezno, očekujući da će se nakašljati i početi da se davi kao Džon kad je završio s Melindom, ali se to nije dogodilo. U prvom trenutku je samo stajao.

Pucnuo sam mu prstima pred očima. „Persi! Hej, Persi! Probudi se!“

Ništa. Onda mi se pridružio i Brutalni, pa ispružio obe ruke prema Persijevom praznom licu.

„To neće ići“, rekao sam.

Brutalni je ovo naprosto prečuo, pa dvaput glasno pljesnuo Persiju pred samim nosom. I ovo *jest*e upalilo, ili je bar tako izgledalo. Obrve su mu zatreperile i on se samo tiho zagledao - ošamučen, kao neko udaren u glavu ko se sad s mukom vraća svesti. Pogledao je Brutalnog pa mene. Posle svih tih godina, prilično sam siguran da pri tom nije video ni mene ni njega, ali tada sam mislio da nas vidi; pomislio sam da izlazi iz tog stanja.

Odgurnuo se od rešetaka i malo se zaljuljao na nogama. Brutalni ga je pažljivo posmatrao.

„Polako, mali, jesi li dobro?“

Persi nije odgovorio, nego je samo obišao Brutalnog i okrenuo se prema stolu dežurnog. Nije se baš teturao, ali se zato nagnuo na levi bok kao nasukani brod.

Brutalni je pružio ruku prema njemu. Ja sam mu je odgurnuo.

„Pusti ga.“ Da li bih to rekao i da sam znao šta će se zatim dogoditi? To sam pitanje od te jeseni 1932. postavio već hiljadu puta. I nikad nisam našao odgovor.

Persi je napravio desetpetnaest koraka, pa ponovo stao, oborene glave. Sad je već bio pred ćelijom Divljeg Bila Vortona. Vorton je i dalje ispuštao one morževske zvuke. On je celu priču jednostavno prespavao. On je prespavao i sopstvenu smrt, pa je, kad razmislim, imao više sreće od većine ljudi koji su ovde završili. I svakako mnogo više nego što je zaslužio.

Pre nego što smo i shvatili šta se dešava, Persi je potegao pištolj, prišao rešetkama Vortonove ćelije, pa u spavača ispalio svih šest metaka. Jednostavno bumbubum, bumbubum, najbrže što je mogao. Taj zvuk je u zatvorenom prostoru bio doslovce zaglušujući; kad sam sutradan ujutro Dženis pričao celu tu priču, od zvonjave u ušima jedva sam čuo sopstveni glas.

Poleteli smo prema njemu, sva četvorica. Din je stigao prvi - iako mi nije jasno kako, jer je, u trenutku kad je Kofi dohvatio Persija, bio iza Brutalnog i mene - ali se sve baš tako odigralo. Zgrabio je Persija za zglavak, spreman da mu istrgne pištolj iz ruke, ali za tim nije bilo potrebe. Persi je jednostavno ispustio oružje, i ono je palo na pod.

Njegov pogled nam je prešao preko lica, kao da su mu oči klizaljke, a mi led. Začulo se tiho pištanje i osetio oštar miris amonijaka kad je Persiju popustila bešika, a potom i *brrrap* i još žešći

smrad kad je napunio i drugu stranu gađa. Pogled mu je počivao na drugom kraju hodnika. Bile su to oči koje više nikad - bar koliko je meni poznato - neće videti ništa u ovom našem stvarnom svetu. Negde na početku ove priče napisao sam da je, u trenutku kad smo Brutalni i ja nekoliko meseci kasnije pronašli obojeno iverje kalema gospodina Džinglsa, Persi već bio u *Brajar Ridžu*, i tu nisam lagao. On, međutim, nikad nije dobio kancelariju s ventilatorom u uglu; baš kao što nije dobio ni gomilu ludaka da se na njima iživljava. Ali mislim da je ipak dobio svoju privatnu sobu.

Jer je on, na kraju krajeva, imao vezu.

Vorton je ležao na boku, leđima naslonjen na zid delije. U tom času nisam video skoro ništa osim mnogo krvi koja se upila u čaršav i nakapala po betonu, ali je islednik rekao da je Persi ciljao kao olimpijski prvak. Kad se setim Dinove priče o tome kako je Persi onomad na miša bacio svoju orahovu palicu i promašio ga za dlaku, ne mogu reći da me to mnogo čudi. Ovoga puta je udaljenost bila manja, a meta nepomična. Jedan u prepone, jedan u creva, jedan u prsa i tri u glavu.

Brutalni se nakašljao i razmahao rukama u izmaglici barutnog dima. Kašljao sam i ja, ali to nisam primetio sve do tog trenutka.

„Kraj priče“, rekao je Brutalni. Glas mu je bio miran, ali su mu se zato oči nesumnjivo caklile od panike.

Pogledao sam niz hodnik i video da Džon Kofi sedi na ivici kreveta. Ruke su mu ponovo bile sklopljene između kolena, ali mu je glava bila podignuta i više nije izgledao nimalo bolesno. Lagano mi je klimnuo glavom, i ja sam tada iznenadio samoga sebe - kao onog dana kad sam mu pružio ruku - jer sam mu odvratio na isti način.

„I šta ćemo sad?“ zablebetao je Hari. „O, Bože, šta ćemo sad?“

„Baš ništa“, odgovorio je Brutalni istim onim mirnim glasom. „Jer sad smo izvisili. Zar ne, Pole?“

Ali mi je sada mozak proradio baš brzo. Pogledao sam Harija i Dina, koji su zurili u mene poput uplašene dece. Pogledao sam i Persija, koji je stajao obešenih ruku i vilice. A onda sam opet pogledao svog starog prijatelja Brutusa Hovela.

„Sve će biti u redu“, odgovorio sam.

Persi se napokon zakašljao. Presavio se, stavio ruke na kolena i skoro povratio. Lice mu je pocrvenelo. Otvorio sam usta, jer sam

hteo ređi ostalima da se odmaknu, ali za to nisam imao prilike. Ispustio je zvuk, nešto između suvog podrigivanja i žabljeg kreketanja, otvorio usta i izbljuvao oblak crne, uzvitlane materije. Oblak je bio tako gust da mu na trenutak nismo videli glavu. Hari je na to slabašnim i vodnjikavim glasom izgovorio: „0, Bože, sakloni nas.“ A onda se to đubre pretvorilo u belinu, zaslepljujuću poput januarskog sunca na svežem snegu. Trenutak kasnije oblak je nestao. Persi se polako ispravio i ponovo se prazno zagledao niz Zelenu milju.

„Ovo nismo videli“, rekao je Brutalni. „Zar ne, Pole?“

„Da. Ovo nismo videli ni ti ni ja. A ti, Hari?“

„Ni ja“, odgovorio je Hari.

„Dine?“

„Šta to?“ Din je skinuo naočare i latio se glancanja. Pomislio sam da će mu ispasti iz ruku, tako su mu se tresle, ali ih je ipak uspeozadržati.

„Šta to?“, to je dobro. Desetka. A sad, izviđači, slušajte vodu, i shvatite me bez ponavljanja, jer vremena nema. Priča je vrlo jednostavna. Nemojmo je samo zakomplikovati.“

3

Sve sam to ispričao Džen oko jedanaest ujutru - umalo nisam napisao *sutradan* ujutru, ali se to, naravno, dogodilo istog dana. Tog nesumnjivo najdužeg dana u čitavom mom životu. Ispričao sam joj otprilike to isto, i završio s tim kako je Vilijam Vorton ostao da leži mrtav na krevetu, izrešetan olovom iz Persijevog pištolja.

Ne, nije istina. Priču sam zapravo završio s onim što je izašlo iz Persija, insektima ili šta li je već bilo. Bilo je to teško ispričati, čak i sopstvenoj ženi, ali sam to ipak učinio.

Dok sam pričao, ona mi je donosila crnu kafu sve po pola šoljice - jer su mi se ruke na početku tako tresle da punu nisam mogao ni držati a da pola ne prospem. Ali kad sam dovršio priču, drhtavica je već pomalo sustala, pa sam osetio da bih mogao čak nešto da prezalogajim - jedno jaje, možda, ili malo supe.

„Spasilo nas je u stvari to što niko nije morao da laže.“ „Samo da ponešto ispusti“, odgovorila je ona i klimnula glavom. „Samo pokoju sitnicu, na primer kako ste iz zatvora izveli osuđenog na smrt, i kako je on izlečio ženu na samrti, i kako je on Persija Vitmura pretvorio u ludaka tako što mu je - je li to? - u grlo upljuvao moždani tumor pretvoren u pire?“

„Ne znam, Džen“, odgovorio sam. „Znam samo jedno, ako nastaviš kako si počela, tu supu ćeš pojesti sama ili je dati psu.“ „Izvini. Ali sam tačno rekla?“

„Jesi“, odgovorio sam. „Samo što smo se izvukli bar što se tiče...“ Cega? To se ne može nazvati begom, a ne bi bilo ispravno to nazvati ni odsustvom. „... tog kratkog izleta. Za njega im ne bi mogao reci čak ni Persi, ako ikad više dođe k sebi.“

„Ako dođe k sebi“, ponovila je ona poput jeke. „A koliko je to verovatno?“

Odmahnuo sam glavom, što je značilo da nemam ni najblažeg pojma. Ali sam ga ipak imao; iako nisam mislio da će se to dogoditi ni 1932, ni 1942, pa čak ni 1952.1 tu sam bio u pravu. Persi Vitmur je ostao u *Brajar Ridžu* sve dok 1944. nije zapalio kuću. U požaru je

poginulo sedamnaest pacijenata, ali Persi nije bio među njima. I dalje u svakom pogledu i nemog i tupog - saznao sam da se takvo stanje zove *katatonija* - Persija su izveli čuvari mnogo pre nego što je vatra doprla do njegovog krila. Potom su ga premestili u drugu instituciju - imena se ne sećam, a mislim da nije ni važno - gde je 1965. i umro.

Koliko je meni poznato, svoje poslednje reči je izgovorio kad nam je rekao da zapišemo kako je otišao na kraju radnog vremena... ukoliko ne želimo da objašnjavamo zašto je otišao ranije.

Ironično u svemu je bilo to da se mi nikad nismo ni morali da se upuštamo u neka velika objašnjavanja. Persi je poludeo i upucao Vilijama Vortona. Rekli smo samo to, i u tome što smo rekli sve je do poslednje reči bila istina. Kad je Anderson upitao Brutalnog kakav je Persi bio pre nego što je zapucao, i Brutalni mu odgovorio jednom jedinom rečju - „*Tih*“ - ja sam proživeo jedan užasan trenutak, jer sam pomislio da ću prasnuti u smeh. I to zato što je to i bila istina, zato što je Persi zaista bio tih, jer mu je na usta bila nalepljena lepljiva traka, pa je najviše što je mogao da izgovori bilo *mmmph*, *mmtnph*, *mmmph*.

Kertis je Persija zadržao do osam sati, Persija nemog popui Indijanca pred trafikom, ali mnogo sablasnijeg držanja. Međutim, do tada je već stigao i Hal Murs, smrknut ali očigledno sposoban da s tim izađe na kraj, i spreman da se opet baci na posao. Kertis Anderson ga je pustio da baš to uradi, i propratio to skoro čujnim uzdahom olakšanja. Onog zbunjenog, uplašenog starca je nestalo; i baš je on krupnim korakom prišao Persiju, velikim šakama ga uhvatio za ramena i žestoko ga protresao.

„Sinko!“ dreknuo je Persiju u prazno lice - lice koje je već počelo da omekšava kao vosak. „*Sinko!* Čuješ li me? Ako me čuješ, govori! Želim da čujem šta se dogodilo!“

Ali od Persija, naravno, ni glasa. Anderson je želeo da odvuče upravnika u stranu, da raspravi s njim kako da to reše - ako je ikada išta bilo politički vruć krompir, onda je to bilo to - ali mu je Murs dao dvojku, bar privremeno, pa me povukao Miljom. Džon Kofi je ležao na krevetu licem okrenut zidu, dok su mu noge, kao i uvek, visile s kreveta. Izgledalo je da spava, što je verovatno i bilo istina... ali kod

njega to što je izgledalo nije uvek i bilo tako, što smo već imali prilike da otkrijemo.

„Ima li ono što se dogodilo kod mene ikakve veze s ovim što se dogodilo kad ste se vratili?“ upitao me je Murs tiho. „Pokrivaću vas koliko god budem mogao, pa makar ostao bez posla, ali to moram da znam.“

Odmahnuo sam glavom. Kad sam progovorio, i ja sam se potrudio da mi glas bude što tiši. Na drugom kraju hodnika je bilo bar desetak zatvorskih čuvara. Jedan od njih je fotografisao Vortona u njegovoj ćeliji. Kertis Anderson se okrenuo i zagledao u njega, i u tom trenutku nas je gledao samo Brutalni.

„Ne, gospodine. Vratili smo Džona u ćeliju, kao što vidiš, i pustili Persija iz disciplinske sobe, gde smo ga bili ostavili na sigurnom. Mislio sam da će imati feferon u guzici, ali nije. Samo je zatražio pištolj i palicu. I to je bilo sve što je rekao, samo je pošao hodnikom. I onda, kad je došao do Vortonove ćelije, samo je potegao pištolj i zapucao.“

„Misliš li da mu je to što je bio u disciplinskoj sobi... moglo poremetiti svest?“

„Ne, gospodine.“

„Jeste li ga stavili u košulju?“

„Ne, gospodine, to nije bilo potrebno.“

„Bio je miran? Nije se otimao?“

„Nije se otimao.“

„Čak i kad je shvatio da želite da ga strpate u disciplinsku sobu, bio je miran i nije se otimao?“

„Tako je.“ Osetio sam želju da to malo iskitim - da Persiju stavim u usta bar rečenicudve - ali sam se uzdržao. Što jednostavnije to bolje, i to mi je bilo jasno. „Nije bilo nikakve galame. Samo je otišao u ugao i seo.“

„Nije spominjao Vortona?“

„Ne, gospodine.“

„Ni Kofija?“

Odmahnuo sam glavom.

„Da nije vrebao Vortona? Da nije imao nešto protiv njega?“ „Moglo bi biti“, rekao sam i još više snizio glas. „Persi nije pazio gde gazi, Hale. Jednom prilikom je Vorton ispružio ruku, dohvatio ga i

pritisnuo o rešetke, i onda ga malo pritegao.“ Zastao sam. „Malo ga prepipao, moglo bi se reći.“

„Ništa gore od toga? Samo ‘malo pritegao... i to je bilo sve?’“

„Da, ali to Persiju ipak nije bilo baš mnogo prijatno. Vorton je rekao nešto u smislu kako bi radije poševio Persija nego njegovu sestru.“

„Hm.“ Murs je nastavio da iskosa gleda u Džona Kofija, kao da oseća potrebu za stalnim dokazivanjem da je Kofi stvarna osoba, koja stvarno postoji u stvarnom svetu. „To baš ne objašnjava šta se s njim dogodilo, ali nam prilično pomaže da shvatimo zašto se okomio baš na Vortona a ne na Kofija ili nekoga od vas. Ali kad smo već kod vas, Pole, hoćete li svi ispričati istu priču?“

„Da, gospodine“, odgovorio sam mu. „I ispričaće“, rekao sam Džen i počeo da jedem supu koju je stavila na sto. „Za to ću se ja pobrinuti.“

„Ali si lagao“, rekla je. „I to Halu.“

Mislim, prava žena, zar ne? Stalno traži rupice od moljaca u tvom najboljem odelu - pa ih najčešće i nalazi.

„Mislim, može se na to gledati i tako. Ali mu nisam rekao ništa što bi ikome od nas moglo da naškodi. Hal je, mislim, čist. On, na kraju, čak nije ni bio na poprištu. On je bio kod kuće i brinuo se o ženi sve dok ga Kertis nije nazvao.“

„Je li rekao kako je Melindi?“

„Ne tađa, jcr nije bilo vremena, ali smo o tome ponovo popričali baš kad smo Brutalni i ja već bili na odlasku. Meli se ne seća baš mnogo šta se dogodilo, ali joj je dobro. Ustala je iz kreveta i hoda. I priča kakvo će cveće dogodine posaditi.“

Moja žena je još malo sedela i gledala me kako jedem. Onda je upitala: „Ali zna li Hal da se dogodilo čudo? Je li to shvatio?“ „Da. Svi smo to shvatili, svi koji smo uili onde.“

„Deo mene kao da žali što i ja nisam bila“, odgovorila je ona, „ali najvećem delu mene ipak je drago zbog toga. Da sam slučajno videla kako Saulu pada mrena s očiju na putu za Damask, verovatno bi mi popustilo srce.“

„Ma kakvi“, odgovorio sam i nagnuo tanjir da uhvatim poslednju kašiku, „verovatno bi mu skuvala malo supe. Kako je dobra, zlato moje.“

„Dobro.“ Ali ona u tom trenutku i nije stvarno razmišljala o supi i kuvanju ili Saulovom preobraćenju na putu za Damask. Gledala je kroz prozor prema planinskim vrhovima, brade naslonjene na ruku, i očima zamagljenim kao što su zamagljeni ti vrhovi u letnje jutro kad se sprema vruć dan. *U nedeljna jutra poput onog kad su pronađene sestrice Deterik*, pomislio sam bez povoda. Upitao sam se zašto nisu vrištale. Ubica ih je napao; i na verandi i na stepenicama je bilo krvi. I zašto onda nisu vrištale?

„Ti zaista misliš da je Džon Kofi ubio tog Vortona, a?“ upitala je Dženis i konačno skrenula pogled s prozora. „Ne da je tu reč o nesrećnom slučaju, ili nečem sličnom; ti misliš da je njemu Persi Vitmur bio samo pištolj kojim je ubio Vortona.“

„Da.“

„Zašto?“

„Ne znam.“

„Ispričaj mi još jednom šta se dogodilo kad ste Kofija skidai s Milje, može? Samo taj deo.“

Što sam i uradio. Ispričao sam joj kako je mršava ruka izletela kroz rešetke i zgrabila Džona za mišicu, i kako me je podsetila na zmiju -jednu od onih vodenih zmija kojih smo se tako bojali dok smo kao deca plivali rekom - i kako je Kofi rekao da je Vorton zao čovek. Kako je to skoro prošaputao.

„A Vorton je rekao..?“ Moja žena se opet zagledala kroz prozor, ali je sad slušala, to da.

„Vorton je rekao: *Tako je, crnjo. Zao koliko voliš*“

„I to je sve.“

„Da. I tada sam osetio da de se tog trenutka nešto dogoditi, ali se nije dogodilo ništa. Brutalni je skinuo Vortonovu ruku s Džona i rekao mu da legne, što je Vorton i učinio. A on je tada, da kažem i to, bio na nogama. I rekao nešto u smislu da bi crnčuge trebalo da imaju svoju električnu stolicu, i to je bilo sve. A mi smo nastavili s poslom.“

„Džon Kofi je za njega rekao da je zao čovek.“

„Aha. A jednom je to isto rekao i za Persija. Možda i više nego jednom. Ne sećam se tačno kada, ali znam da jeste.“

„Ali Vorton nije Džonu Kofiju lično nikad učinio ništa? Mislim, kao Persiju.“

„Ne. Ali s obzirom kako stoje ćelije - Vorton s jedne strane, kod stola dežurnog, a Džon na drugom kraju puta - oni su se jedva i videli.“

„Reci mi još jednom kako se Kofi ponašao kad ga je Vorton dohvatio.“

„Dženis, to ne vodi nikuda.“

„Možda ne, ali možda i da. Ispričaj mi još jednom kako se ponašao.“

Duboko sam uzdahnuo.

„Mislim da bi najtačnije bilo reći šokirano. Samo je uzdahnuo. Kao da se, recimo, sunčaš na plaži, a ja te malo poprskam hladnom vodom po leđima. Ili kao da ga je neko udario.“

„Mislim, jasno“, odgovorila je ona. „To što ga je neko dohvatio odjednom sigurno ga je prenuo i probudilo na tren.“

„Da“, rekoh. I onda: „Ne.“

„Onda, šta je? Da ili ne?“

„Ne. On se nije prenuo. Ponašao se kao onda kad me je pozvao u svoju ćeliju da mi izleči upalu. Ili kad je od mene zatražio da mu predam miša. On se jeste iznenadio, ali ne zato što ga je neko dotakao... ne baš... o, Bože, Džen, ne znam.“

„Pa dobro, pustimo to“, odgovorila je ona. „Jednostavno mi ne pada na pamet zašto bi to Džon učinio, i to je sve. Ne čini mi se baš da je on po naravi divalj. Što nas dovodi do jednog drugog pitanja, Pole: Ako je tačno to što ti misliš, kako možeš da ga pogubiš? Kako možeš da ga staviš na električnu stolicu ako je neko drugi...“

Trgao sam se u stolici. Udario sam laktom u tanjir i oborio ga na pod, gde se razbio. Nešto mi je palo na pamet. To je u tom trenutku bilo više plod intuicije nego logike, ali se u tome krila nekakva crna elegancija.

„Pole?“ upitala je Dženis uplašeno. „Šta nije u redu?“

„Ne znam“, odgovorio sam. „Ni u šta još nisam siguran, ali ću se potruditi da postanem.“

4

Epilog pucnjave je bio cirkus sa tri arene. U jednoj je bio guverner, u drugoj zatvor, a u trećoj nesrećni Persi Vitmur razjebanog mozga. A direktor cirkusa? Mislim, na tom poslu su se smenjivala različita gospoda iz medija. Ona tada još nisu bila gadna kao danas - jer sebi to još nisu *dopuštala* - ali čak i u to doba, još pre Džeralda, Majka Valasa i kompanije, svi su oni umeli lepo da potegnu kad bi u nešto pošteno zagrizli. Baš to se dogodilo i ovoga puta, i predstava je, dok je trajala, bila prava.

Međutim čak i najživlji cirkus s najjezivijim čarolijama, najsmješnijim klovnovima i najdivljiijim zverima, na kraju ipak mora da ode iz grada. A ovaj je otišao kad i istražna komisija, što zvuči kao jako posebno i zastrašujuće, ali za koju se na kraju otkrilo da je prilično pitoma i forme radi. Da su okolnosti bile drugačije, guverner bi bez sumnje zatražio nečiju glavu na tanjiru, ali ne ovog puta. Njegov rođak po ženi - krv krvi njegove žene - najednom je prolupao i ubio čoveka. Ubio ubicu - bar to, i hvala Bogu i na tome - ali je Persi ipak upucao čoveka dok je ležao i spavao u svojoj ćeliji, što baš i nije bilo sasvim sportski. Kad se svemu tome doda i činjenica da je sporni mladić posle toga ostao lud sto gradi, onda je sasvim lako shvatiti zašto je guverner od svega toga želeo da pobegne, i to što pre.

Priča o našem izletu do kuće upravnika Mursa u kamionetu Harija Tervilgira nikad nije ugledala svetlo dana. Nikad ga nije ugledala ni činjenica da smo Persija strpali u ludačku košulju i ostavili ga zaključanog u disciplinskoj sobi tokom celog našeg odsustvovanja. Baš kao ni činjenica da je Vilijam Vorton, u trenutku kad ga je Persi ubio, bio mrtav drogiran. A i zašto bi? Vlasti nisu imale nikakav razlog za sumnju da se u Vortonovom sistemu našlo išta osim onih šest kugli. Njih je iz njega izvadio mrtvozornik, a grobar ga je smestio u borov sanduk, i to je bio kraj čoveka koji je na levoj podlaktici imao istetovirano *Bili Kid*. Srećan put nesrećnom ološu, mogli bismo reći.

Sve u svemu, cela ta gungula potrajala je oko dve nedelje. Za to vreme se nisam usudio ni da prdnem, a kamoli uzmem slobodan dan da istražim ideju do koje sam došao onog jutra posle cele one frke. Da je cirkus nepovratno otišao iz grada shvatio sam kad sam stigao na posao jednog dana malo pre sredine novembra - mislim da je bio dvanaesti, ali nemojte me držati za reč. Bio je to dan kad sam nasred svog stola pronašao parče papira čijeg sam se dolaska toliko bojao: bio je to datum pogubljenja Džona Kofija. Nije ga potpisao Hal Murs, nego Kertis Anderson, ali je on bio legalan i ovako i onako, i naravno da je do mene mogao stići samo preko Hala. Mogao sam da zamislim Hala kako sedi za stolom u upravnoj zgradi s tim parčencetom papira u ruci, kako sedi i razmišlja o svojoj ženi, koja je postala svojevrсно čudo od tri dana za sve lekare u Opštoj bolnici Indijanola. Ti isti doktori su joj bili uručili datum pogubljenja, ali ga je Džon Kofi iscepao. A sad je, međutim, došao red na Kofija da se prošetala Zelenom miljom, i ko je od nas to mogao da spreči? Ko će od nas to zaista i uraditi?

Datum izvršenja kazne je bio 20. novembar. Tri dana nakon što sam za njega saznao - mislim da je to bilo petnaestog - rekao sam Dženis da javi da sam bolestan. Posle šoljice kafe sam se već vozio na sever u svom loše amortizovanom ali inače prilično pouzdanom fordu. Dženis me je poljubila na rastanku i poželela mi sreću; ja sam joj se zahvalio ali više nisam imao nikakve jasne predstave o tome kako bi ta sreća morala da izgleda - da pronađem to što tražim ili ne. Siguran sam bio samo u jedno - da nisam bio raspevan kao slavuj. Tog dana sasvim sigurno ne.

U tri sata po podne bio sam već visoko u brdima. Do purdomskog okružnog suda sam stigao malo pre zatvaranja, zavirio u arhivu, nakon čega me je posetio šerif, jer ga je okružni činovnik obavestio da neki stranac pretura po lokalnim kosturima. Šerif Katlet je želeo da zna šta mi je na umu. Ja sam mu to i rekao. Katlet je malo razmislio pa mi ispričao nešto zanimljivo. Rekao mi je da će, budem li o tome pričao, reći da nije rekao baš ništa od toga. To, uostalom, i tako nije ništa sigurno, iako izgleda da u tome ipak ima nečega. I u tome je zaista i bilo nečega. Dok sam se vraćao kući, celim putem sam razmišljao o tome, i te noći je na mojoj strani kreveta bilo mnogo razmišljanja i skoro nimalo sna.

Sutra sam ustao dok je sunce još bilo samo najava na istoku i odvezao se prema središtu države, u okrug Trapingus. Uspeo sam da zaobidem Homera Kribusa, tu mešinu creva i vodurine, pa sam umesto s njim popričao sa zamenikom šerifa Robom Mekgijem. Mekgi nije želeo da čuje šta mu pričam. I to nije hteo da čuje krajnje odlučno. U jednom trenutku sam bio siguran da će me raspaliti šakom preko usta samo da to više ne mora da sluša, ali je na kraju ipak pristao da izađe na teren i postavi Klausu Deteriku nekoliko pitanja. Najviše zato, pomislio sam, da to ne uradim ja.

„On ima svega trideset devet godina, ali već izgleda kao starac“, rekao je Mekgi, „i zaista mu u životu ne treba nekakav pametnjaković, zatvorski čuvar koji se igra detektiva, i koji će u njemu opet sve uzburkati baš u času kad se tuga malo slegla. Vi ostajete tu u gradu. Ne želim da vas vidim ni na puškomet od Deterikove farme, ali kad završim razgovor s Klausom, voleo bih da znam gde mogu da vas nađem. Ako počne da vas muči nervoza, poslužite se parčetom pite, dole u kantini. To će vas otežati.“ Ja sam na kraju pojeo dva komada, i zaista je bila teška.

Kad je Mekgi ušao u kantinu i seo za šank do mene, pokušao sam da mu pročitam izraz na licu, ali u tome nisam uspeo.

„Dakle?“ upitao sam.

„Hajdete sa mnom kući, tamo ćemo razgovarati“, odgovorio je. „Ovo je mesto malčice preprometno za moj ukus.“

Svoju konferenciju smo održali na prednjoj terasi Roba Mekgija. Obojica smo se skupili i smrzavali, ali gospoda Mekgi nije dozvoljavala pušenje u kući. Bila je to žena ispred svog vremena. Mekgi je pričao neko vreme. I činio je to kao čovek koji nimalo ne uživa u onome što mu izlazi na usta.

„To ne dokazuje baš ništa, to vam je jasno, zar ne?“ upitao je već sasvim pri kraju. Ton mu je bio ratoboran, i dok je govorio, agresivno je u mene uperio cigaretu koju je sam smotao, ali mu je na licu bila mučnina. Dokazi nisu samo ono što se vidi ili čuje u sudnici, i to nam je obojici bilo jasno. Pomislio sam kako zamenik Mekgi sad prvi i poslednji put u životu želi da na sve bude slep i gluv kao i njegov šef.

„Jeste“, odgovorio sam.

„A ako mislite da ćete se samo na osnovu toga izboriti za novo sudenje, onda bolje o tome razmislite još jednom, *sinjor*. Džon Kofi je crnac, a mi u okrugu Trapingus smo slabo raspoloženi da crncima pružamo ikakvu a kamoli drugu šansu.“

„I to mi je poznato.“

„I šta onda nameravate da preduzmete?“

Bacio sam cigaretu preko ograde terase sve do ulice. I ustao. Preda mnom je bio dug i hladan put do kuće, i što pre krenem, pre ću stići.

„To bih i sam voleo da znam, zameniče Mekgi“, odgovorio sam, „ali ne znam. Jedino što večeras pouzdano znam je samo to da sam pogrešio kad sam pojeo i drugo parče pite.“

„A ja ću vam nešto reći, prepametni moj“, rekao je on, i dalje govoreći onim tonom šuplje ratobornosti. „Ja mislim da uopšte nije ni trebalo otvarati tu Pandorinu kutiju.“

„Nisam je ja otvorio“, odgovorio sam i krenuo kući.

Stigao sam kasno - posle ponoći - ali me je žena ipak čekala. Slutio sam da će me čekati, ali ipak mi je bilo srcu milo kad sam je ugledao, i kad mi je stavila ruke oko vrata, i čvrsto i fino pripila svoje telo uz moje.

„Zdravo, stranče“, rekla je i pipnula me dole. „S ovim momkom je sad sve u redu? Zdrav kao dren.“

„Da, gospođo“, odgovorio sam i podigao je u naručje. Odneo sam je u spavaću sobu i tu smo se tucali slatko kao šećer, i kad sam stigao do vrhunca, do onog preslatkog osećanja izlaženja i otpuštanja, pomislio sam na beskrajno uplakane oči Džona Kofija. I na Melindu Murs i njene reči: *Sanjala sam da lutaš u mraku, a lutala sam i ja.*

Dok sam još tako ležao na ženi, i dok me je ona grlila oko vrata i prepone nam bile spojene, najednom sam se rasplakao i ja.

„Pole!“ rekla je ona, šokirana i uplašena. Ne mislim da mi je tokom čitavog našeg braka videla suze više od petšest puta. Jer ja nisam nikad bio - pri normalnom sledu događaja - baš nekakav plačljivko. „Pole, šta je bilo?“

„Ja znam sve što se uopšte može znati“, rekao sam kroz suze. „Ja znam prokleta previše, ako baš želiš da znaš istinu. Ja za manje

od nedelju dana moram da pogubim Džona Kofija, ali je Deterikove devojčice zapravo ubio Vilijam Vorton. Ubio ih je Divlji Bil.“

5

Ona ista gomila zatvorskih čuvara koja je ručala u mojoj kuhinji posle zeznutog Delakroovog pogubljenja, sutradan je u njoj ručala ponovo. Ovog puta je naš ratni savet dobio i petog člana: moju ženu. Baš me je Džen i ubedila da sve ispričam i ostalima; moj prvi impuls je bio da to ne uradim. Nije li dovoljno loše već i to, upitao sam je, što to znamo mi'?

„Ti o tome ne misliš baš mnogo jasno“, odgovorila mi je. „Verovatno zato što si još uznemiren. Oni ved znaju ono najgore, da su Džona sredili zbog zločina koji nije počinio. Ovo može bar mao da popravi situaciju.“

Ja u to nisam bio baš tako siguran, ali sam se pokorio njenom sudu. Kad sam Brutalnom, Dinu i Hariju ispričao to što znam (nisam to, istina, mogao i da dokažem, ali sam ipak znao), očekivao sam pravi urnebes, ali je usledilo samo zamišljeno ćutanje. A onda je, uzevši još jedan Dženin dvopek, i nakon što je na njega počeo da stavlja skandaloznu količinu maslaca, Din rekao: „Je li ga Džon video, šta ti kažeš? Je li video Vortona kako baca devojčice, možda čak i kako ih siluje?“

„Da je to^ video, mislim da b ipokušao da ga u tome spreči“, rekao sam. „Što se Vortona tiče, možda ga je i video kako beži. Ali ako ga je i video, to je posle i zaboravio.“

„Naravno“, odgovorio je Din. „On je zaista veoma poseban, ali to ne znači i da je pametan. On je otkrio da je to učinio Vorton tek kad je ovaj pružio ruke kroz rešetke i dodirnuo ga.“

Brutalni je zaklimao glavom. „Zato se Džon toliko i začudio... toliko šokirao. Sećate se kako su mu se razrogačile oči?“ Klimnuo sam glavom.

„Njemu je Persi bio samo pištolj kojim je ubio Vortona, kako je to rekla Dženis, i ja o tome sve do sada nisam prestao da razmišljam. Zašto bi Džon Kofi želeo da ubije Divljeg Bila? *Persija*, možda - Persi mu je pred očima zgazio Delakroovog miša, Persi je spalio živog čoveka, Delakroa, i Džon je to znao - ali Vortona? Vorton nam je

svima, ovako ili onako, stvarao probleme, ali ih uopšte nije stvarao Džonu, bar koliko je meni poznato - za sve vreme koje su zajedno proveli na Milji s njim je izmenio pedeset reči, od toga polovinu sinoć. A i zašto bi? On je iz okruga Purdom, i beli momci odande crnca vide samo ako im se nađe nautu. I zašto je to onda uradio? Šta je on to mogao da vidi ili oseti kad ga je Vorton dotakao, nešto toliko zlo, da je za njega sačuvao otrov koji je izvukao iz Melinog tela?“

„I pritom se napola ubio“, rekao je Brutalni.

„I pritom se tričetvrt ubio. A od svega na svetu na pamet su mi pale samo sestrice Deterik. Samo je priča s njima bila tako gadna da bi mogla da posluži kao objašnjenje. Rekao sam samome sebi da je ideja suluda, čista slučajnost, da je to naprosto nemoguće. A onda sam se setio nečega što je Kertis Anderson napisao u prvom memorandumu o Vortonu koji mi je ikad dospeo u ruke - da je Vorton lud i divalj, i da je lutao po celoj državi pre te oružane pljačke u kojoj je pobio sve te ljude. *Lutao po celoj državi*. To mi je ostalo u sećanju. I onda ono, kako je, kad su ga uveli, pokušao da zadavi Dina. I zbog toga sam pomislio...“

„Onaj pas“, rekao je Din. Protrljao je vrat na mestu gde mu je Vorton bio omotao lanac. Ne verujem da je i shvatio šta radi. „Kako je zavrnuo vrat onom psu.“

„Ali sad je svejedno, otišao sam u okrug Purdom da pogledam Vortonove spise -jer tu su bili izveštaji o svim ubistvima koja su ga dovela na Zelenu milju. Bio je to, drugim rečima, kraj njegove karijere. A mene je zanimalo početak.“

„Puno problema?“ upitao je Brutalni.

„Aha. Vandalizam, sitne krađe, paljenje sena, čak i krađa eksploziva - on i prijatelj drmnuli su patronu dinamita pa je pustili niz potok. On je počeo rano, s deset godina, ali ono što sam tražio ipak nije bilo tu. A onda se pojavio šerif da vidi ko sam to ja i šta ja to radim, i tu sam zaista imao sreće. Ja sam mu vrdao, rekao mu da smo pri pretraživanju ćelije u Vortonovom dušeku našli gomilu slika - devojčica bez odeće. Rekao sam mu da sam želeo da proverim ima li u dosijeju i neki slučaj pedofilije, zato što sam čuo da je u Tenesiju ostala gomila nerešenih slučajeva. Pazio sam pritom da ne pomenem bliznakinje Deterik. Ne verujem da su one i njemu pale na pamet/“

„Naravno da ne“, odgovorio je Hari. „A i zašto bi? Taj slučaj je, na kraju krajeva, rešen.“

„Rekao sam mu da ne vidim smisla da više radim na toj ideji, zato što u Vortonovom dosijeju o tome nema baš ništa. Hoću reći, u tom je dosijeju bilo baš *svačega*, ali baš *ničega* o tako nečemu. A onda se šerif - Katlet, tako se zvao - nasmejao i rekaoako se u dosijeju ipak ne nalazi cela priča o toj truloj jabuci, *b* Vortonu, ali zašto bi to uopšte i bilo važno? Jer on je mrtav, zar ne?“

„Rekao sam mu da to radim iz puke radoznalosti, da je to to i ništa više, i to ga je umirilo. Odveo me je u svoju kancelariju, ponudio mi da sednem, dao šoljicu kafe i krofnu, pa mi ispričao kako je Vortona pre šesnaest meseci, kad mu je bilo jedva osamnaest godina, neki čovek uhvatio u ambaru sa svojom kderkom. To baš i nije bilo čisto silovanje; tip je Katletu rekao da su se ‘samo vačarili’. Izvini, ljubavi.“

„Sve je u redu“, odgovorila je Dženis. Ali je ipak prebledela. „Koliko je curi bilo godina?“ upitao je Brutalni. „Devet“, odgovorio sam. On se trgao.

„Mogao je on i sam da krene za Vortonom, da je imao nekoliko velike braće i rođaka da mu pomognu, ali ih nije imao. Zato je otišao do Katleta, ali mu je tražio da Vortona samo upozore. Niko ne želi da takvu bruku udara na velika zvona, ako se to ikako može izbeći. Šerif se, međutim, već duže vreme bavio Vortonovim nestašlucima - kad je Vortonu bilo petnaest godina on ga je poslao na osam meseci u popravni dom - pa je zaključio da bi sad već stvarno bilo dosta. Uzeo je tri zamenika, pa su zajedno otišli do Vortonovih, gurnuli gospodu Vorton u stranu kad se rasplakala i razjaukala, pa upozorili gospodina Viliijama Vortona, zvanog Bili Kid, upozorili ga šta se događa velikim bubuljičavim klipanima kad ih nađu na seniku s devojkicama tako mladim da za mesečno pranje još nisu ni čule, a kamoli ga dobile. Tu malu protuvu smo zaista upozorili“, rekao mi je Katlet. ‘Upozoravali smo ga dok nije bio sav krvav, dok mu nismo iščašili rame i izlupali mu guzicu kao šniclu.’“

Brutalni nije mogao da izdrži da se ne nasmeje.

„To zaista zvuči kao da je došlo iz okruga Purdom“, rekao je. „Pljunuto.“

„A posle tri meseca, dodaj ili oduzmi nekoliko dana, Vorton je pobjegao i otpočeo lutanje koje se završilo oružanom pljačkom“, rekoh. „To i ubistvima koja su nam ga dovela.“

„Što znači da je jednom imao posla s maloletnicom“, rekao je Hari. Skinuo je naočare, huknuo u njih, pa počeo da ih glanca. „I to veoma *mladom* maloletnicom. Samo jednom baš nije sasvim uobičajeno, zar ne?“

„Tako se nešto ne radi samo jednom“, rekla je moja žena, pa stisnula usne tako čvrsto da su skoro nestale.

Potom sam im ispričao o mojoj poseti okrugu Trapingus. S Robom Mekgijem sam bio mnogo iskreniji - zapravo i nisam mogao drugačije. Do današnjeg dana ja nemam pojma kakvu je on to priču ispreo gospodinu Deteriku, ali Mekgi koji je seo do mene u kantini kao da je u međuvremenu ostaro sedam godina.

Negde sredinom maja, otprilike mesec dana pre oružane pljačke i ubistava koji su prekinuli Vortonovu kratku odmetničku karijeru, Klaus Deterik je krečio ambar (pa usput i Bauzerovu kućicu pored njega). Kako nije želeo da mu se sin pentra po visokim skelama, a osim toga mali je već išao i u školu, unajmio je nekog tipa. Prilično finog momka. I vrlo tihog. Bilo je tu oko tri dana posla. Ne, momak nije spavao u kući; Deterik nije bio tako glup da veruje kako tih i fin uvek znači i siguran, posebno u to doba kad je po drumovima bilo toliko ološa s vetrom opustošene zemlje. Čovek koji je brinuo o porodici, morao je da bude oprezan. Ali tom čoveku i onako nije bio potreban smeštaj; rekao je Deteriku da je već našao sobu u gradu, kod Eve Priče. I takva dama je zaista postojala u Teftonu, i zaista je iznajmljivala sobe, ali u maju nije imala stanara koji bi odgovarao opisu Deterikovog najamnika, već su to bili samo uobičajeni tipovi u kariranim odelima i polucilindrima, koji su sa sobom vukli torbe s uzorcima - drugim rečima, akviziteri. Mekgi je to mogao da mi ispriča zato što je po povratku s Deterikove farme svratio do gospode Priče i proverio - eto koliko ga je sve to uzбудilo.

„Pa ipak“, dodao je, „gospodine Edžekomb, nijedan zakon ne brani spavanje u šumi. To se i meni dogodilo dvatri puta u životu.“

Taj najamnik nije spavao u Deterikovoj kući, ali je s njima u dva navrata večerao. I pritom nesumnjivo upoznao Hjujija. I devojčice, Koru i Kejt. I slušao njihovo brbljanje, možda i o tome koliko se

raduju predstojećem letu, zato što ih tada mama, ako su dobre i one i vreme, pušta da spavaju na verandi, gde mogu da zamišljaju da su žene pionira koji prelaze Velike ravnice u prerijskim kolima.

Vidim ga kako sedi za stolom, kako jede pečene piliće i ražani hleb gospođe Deterik, i kako sluša, skrivajući pod mnogim velovima vučje oči, pa klima glavom, i pomalo se smeška, i sve to pamti.

„To mi baš ne liči na onog divljaka koji se, kako si mi pričao, pojavio na Milji“, rekla je Dženis glasom u kome se nasluđivala sumnja. „Baš nimalo.“

„To je zato, gospođo, što ga nisi videla u bolnici Indijanola“, rekao je Hari. „Samo je stajao tako, otvorenih usta, dok mu je gola guzica virila iznad spuštenih pantalona. I puštao da ga oblačimo. Mislili smo da je ili lud ili drogiran. Zar ne, Dine?“

Din je zaklimao glavom.

„Dan nakon što je završio s ambarom i otišao, u Džarvisu je neki tip, maskiran svilenom maramom, obio Hampijevo sedište“, ispričao sam im. „I pobegao sa sedamdeset dolara. Odneo je čak i srebrni dolar iz 1892. koji je agent nosio kao amajliju. Taj srebrni dolar su pronašli na Vortonu kad su ga uhapsili, a Džarvis je samo pedeset kilometara od Teftona.“

„I ti misliš da je taj razbojnik... taj divljak... misliš da je zastao na tri dana da pomogne Klausu Deteriku da okreči ambar“, rekla je moja žena. „I da je s njima večerao i govorio *dodajte mi so* kao i svi drugi ljudi.“

„Kod takvih ljudi je najjezivija baš njihova nepredvidljivost“, rekao je Brutalni. „Možda je nameravao da pobije Deterikove i ispretura im kudu, ali se onda predomislio samo zato što je oblak u pogrešnom trenutku prekrio sunce, ili nešto slično. Možda je jednostavno želeo da se malo ohladi. Ali je ipak najverovatnije da je već bio bacio oko na te dve devojčice, i već razmišljao da se vrati. Šta ti kažeš, Pole?“

Klimnuo sam glavom. Naravno da sam i ja tako mislio.

„A onda i to ime pod kojim se predstavio Deteriku.“

„Kakvo ime?“ upitala je Džen.

„Vil Bonej.“

„Bonej? Nije mi...“

„To je pravo ime Bili Kida.“

„0.“ A onda je razrogačila oči. „0! Znači, možeš spasiti Džona Kofija! Hvala Bogu! Treba samo gospodinu Deteriku pokazati sliku Vilijama Vortona... dobra bi bila i slika iz kartoteke...“

Brutalni i ja smo izmenili poglede pune nelagode. Na Dinovom licu se odražavao tračak nade, ali je Hari samo oborio oči na ruke, kao da su ga nokti odjednom zainteresovali.

„Šta nije u redu?“ upitala je Dženis. „Zašto se tako gledate? Sigurno će taj Mekgi...“

„Stekao sam utisak da je Rob Mekgi dobar čovek, i mislim da je sjajan policajac“, odgovorio sam, „ali njegova reč u okrugu Trapingus nema nikakvu težinu. Moč je u rukama šerifa Kribusa, i pre će u paklu pasti sneg nego što će on, na temelju onoga što sam ja otkrio, ponovo otvoriti dosije Deterik.“

„Ali... ako je Vorton bio tamo... ako Deterik prepozna njegovu sliku i ako *shvate* da je on zaista bio kod njega...“

„To što je on kod Deterika bio u maju nipošto ne znači da se vratio u septembru i ubio devojčice“, rekao je Brutalni. Govorio je tihim i blagim glasom, onako kako se razgovara s čovekom kome je neko umro. „S jedne strane imamo tog momka koji je pomogao Klausu Deteriku da okreči ambar pa otišao. Otkriva se da je svuda uokolo počinio zločine, ali za ona tri dana što se motao oko Teftona nije se otkrilo ništa što bi ga teretilo. Ali s druge strane imamo tog velikog crnca, tog *ogromnog* crnca, koga su našli na obali reke, kako drži dve mrtve devojčice, obe gola* u naručju.“

Odmahnuo je glavom.

„Džen, Polje u pravu. Mekgi možda sumnja, ali Mekgi je najmanje važan. Slučaj može ponovo otvoriti samo Kribus, a Kribus ne želi da se meša u nešto što je, po njegovom mišljenju, imalo srećan kraj... *on je crnac, sigurno misli, i u svakom slučaju ne jedan od nas. Lepo. Lepo ću otići do Hladne planine, kod Maksa pojesti odrezak i zaliti ga pivom, pa pogledati kako peku tog crnju, i to je onda kraj priče*“

Dženis je sve to slušala s izrazom nadolazećeg užasa na licu, a onda se okrenula prema meni.

„Ali Mekgi u to veruje, zar ne, Pole? Vidim ti to u očima. Zamenik Mekgi zna da je uhapsio pogrešnog čoveka. Ne može li se on suprotstaviti šerifu?“

„Ako mu se suprotstavi, samo će izgubiti posao“, odgovorio sam ja. „Da, ja verujem da on u srcu zna da je to Vortonovo delo. Ali on sebi govori otprilike ovo: bude li držao jezik za zubima i igrao igru dok Kribus ne ode u penziju ili sopstvenim zubima ne iskopa sebi grob, taj posao ostaje njemu. A onda će se sve promeniti. Mislim da se baš u to uverava da bi uopšte mogao mogao da zaspi. A u jednom verovatno i nije bitno drugačiji od Homera. Jer misli: *Na kraju krajeva, reč je samo o cmcu. To nije isto kao da zbog toga moram spaliti belca.*“

„Onda moraš otići do njih“, rekla je Dženis, i od tog odlučnog tona, lišenog svake sumnje, meni se sledila krv u žilama. „Idi i reci im šta si otkrio.“

„A šta da im kažemo, Džen, o tome kako smo to otkrili?“ upitao ju je Brutalni istim onim tihim glasom. „Da im ispričamo kako je Vorton dohvatio Džona dok smo ga izvodili iz zatvora da na upravnikovoj ženi izvede čudo?“

„Ne... naravno da ne... ali...“ Shvatila je koliko je u tom smeru tanak led pa kliznula u drugom. „Onda lažite“, rekla je. Prkosno je pogledala Brutalnog, pa ponovo skrenula pogled na mene. Bio je tako vruć da bi, što bi rekli, progoreo rupu u novinama. „Da lažemo“, ponovio sam. „Da lažemo o čemu?“

„O tome zašto si pošao najpre u okrug Purdom, a potom i do Trapingusa. Idi dole do tog matorog drkadžije, šerifa Kribusa i reci mu da ti je Vorton *ispričao* kako je silovao i ubio Deterikove curice. Da ti je to priznao.“ Na trenutak je svoj užareni pogled prebacila na Brutalnog. „A ti ga u tome možeš podržati, Brutuse. Možeš da kažeš da si i ti bio u blizini kad je priznao, da si i ti to čuo. Mislim, verovatno je to čuo i Persi, i to ga je verovatno i odlepilo. Ubio je Vortona zato što nije mogao da podnese pomisao na to što je Vorton uradio toj dečici. I od toga mu se otkačila daska u glavi. Samo... Šta? Šta *sada*, za ime Božje?“

Nije tu reč bila samo o meni i Brutalnom; u nju su gledali i Hari i Din, na neki način užasnuti.

„Mi, gospođo, o tome nismo *izvestili* baš ništa“, rekao je Hari. Govorio je kao da se obraća detetu. „I onda će nas pre svega upitati zašto nismo. Od nas se očekuje da izvestimo o svemu što naše bebice iza rešetaka izjave o ranijim zločinima. Svojim ili tuđim.“

„Što ne znači da bismo mu i poverovali“, ubacio se Brutalni. „Ljudi poput Divljeg Bila Vortona lažu kako zinu, Džen. Lažu o zločinima koje su počinili, krupnim ribama koje poznaju, ženama koje su prevrnuli, golovima koje su zadali u školi; takvi lažu čak i o lepom vremenu.“

„Ali... ali...“ Na licu joj je bila agonija. Pokušao sam da je zagrlim, ali mi je ona divlje odgurnula ruku. „4// on je bio tamo! I okrećio im tajprokleti ambar! ČAKI VEČERAO S NJIMA!“

„Razlog više da taj zločin pripíše sebi u zaslugu“, rekao je Brutalni. „Na kraju krajeva, zar mu to može škoditi? Zašto da se ne pohvali? Coveka i tako ne možeš dvaput ispeđ.“

„Daj da vidim jesam li vas dobro shvatila. Mi ovde, za ovim stolom, znamo ne samo da Džon Kofi nije ubio devojčice, nego da je čak pokušao da im spasi život. Zamenik Mekgi sve to, naravno, ne zna, ali on i te kako jasno sluti da čovek osuđen na smrt zbog ubistava, ta ubistva nije ni počinio. Pa ipak vi... ipak... ne možete da izdejtstvujete novo suđenje. Ne možete čak ni da ponovo otvorite slučaj.“

„Si, šefe“, rekao je Din. Sad je naočare glancao skoro ljutito. „To bi otprilike bilo to.“

Sedela je oborene glave i razmišljala. Brutalni je već otvorio usta da nešto kaže, ali sam ja podigao ruku i ućutkao ga. Nisam verovao da bi Dženis mogla da smisli način da izvuče Džona s gubilišta, ali nisam verovao ni da je to sasvim nemoguće. Ta moja žena je bila baš užasno domišljata dama. I nestvarno odlučna. A ta kombinacija ponekad i brda pretvara u doline. f

„U redu“, rekla je napokon. „Onda ga morate izvući sami.“ „Gospođo?“ Harija kao da je ošinuo grom. I obuzeo silan strah.

„Vi to možete. Izveli ste to jedanput, zar ne? Znači da možete i ponovo. Samo što ga ovoga puta nećete vratiti.“

„Hoćeš li onda ti, gospodo Edžekomb, objasniti mojoj dečici zašto im je tata u zatvoru?“ upitao je Din. „Pod optužbom da je pomogao ubici da pobegne iz zatvora?“

„Ništa od toga, Dine; smislićemo plan. Tako da izgleda kao stvarni beg.“

„Onda se pobrini da to bude plan kakav može da smisli i momak koji ne može da se seti ni kako se vežu cipele“, odgovorio je Hari.

„Onda možda i poveruju.“

Ona ga je pogledala nesigurno.

„Ali od toga nema koristi“, rekao je Brutalni. „Čak i kad bismo mogli da smislimo kako, od svega ipak nema koristi.“

„Zašto nema?“ Glas joj je zazvučao kao da će se rasplakati.

„Kako, do đavola, nema?“

„Zato što je to ćelavi crnac, visok preko dva metra i tako glup da jedva zna da prinese kašiku ustima“, odgovorio sam ja. „Štaisliš, koliko bi im trebalo da ga ponovo uhvate? Dva sata? Ili šest?“

„On je i pre živeo ne privlačeći pažnju“, odgovorila je ona. Niz obraz joj je potekla suza. Obrisala ju je dnom dlana.

To je zaista bila istina. Napisao sam pisma nekim prijateljima i rođacima dole na jugu, i upitao ih jesu li ikad našli u novinama nešto o nekome ko bi odgovarao Kofijevom opisu. Bar nešto. Isto je uradila i Dženis. I do sada smo uspeli da izvučemo samo jedno moguće opažanje, i to u gradu Masl Šols, Alabama. Crkvu je usred probe hora pogodio tornado - bilo je to negde 1929. - i onda je neki krupni crnac iz ruševina izvukao dve žrtve. Za obe se u prvi čas činilo da su mrtve, ali se ispostavilo da nisu čak ni teže stradale. Bilo je to pravo čudo, glasile su citirane reči jednog od očevidaca. A onaj crnac, litalica koga je sveštenik unajmio za grube poslove i samo na jedan dan, u svoj toj gunguli je jednostavno nestao.

„U pravu si, živeo je tako i pre“, rekao je Brutalni. „Ali ne smeš da zaboraviš da je najveći deo života proživio pre nego što su ga osudili zbog silovanja i ubistva dve devojčice.“

Ona je nastavila da sedi, i nije odgovorila. Sedela je tako skoro čitav minut, ali je onda uradila nešto što me je šokiralo onako kao što je i nju sigurno šokirala moja iznenadna provala suza. Ispružila je ruku i jednim širokim zamahom pomela sve sa stola - tanjire, čaše, šoljice, pribor, posudu kelja, flašu voćnog soka, tanjir s narezanom šunkom, mleko, bokal s hladnim čajem. Sve to je poletelo sa stola i palo na pod, bumtrasbum.

„Sto mu gromova!“ uzviknuo je Din, pa se zaljuljao od stola tako daleko da se skoro prevalio na leđa.

Dženis na njega nije obratila ni najmanju pažnju. Jer je gledala samo Brutalnog i mene, uglavnom mene.

„I vi hoćete da ga ubijete, kukavice?“ upitala je. „Vi hoćete da ubijete čoveka koji je spasio život Melindi Murs, čoveka koji je pokušao da spasi život i onim devojkicama? Mislim, to je samo jedan crnac manje na svetu, zar ne? I time ćete se utešiti. *Jedna crnja manje*“

Ustala je, pogledala stolicu, pa je šutnula u zid. Ona je odskočila i pala u prosuti voćni sok. Uhvatio sam je za zglavak, ali ga je ona trzajem oslobodila.

„Ne dodiruj me“, rekla je. „Sledeće nedelje u ovo vreme deš bita ubica, ništa bolji od tog Vortona, i zato me ne dodiruj.“

Izašla je na trem, prebacila kecelju preko lica, i zajecala u nju. Nas četvorica smo se pogledali. Posle nekog vremena sam ustao i počeo da sređujem sav taj svinjac. Najpre mi se pridružio Brutalni, a potom i Hari i Din. Kad je kuća opet postala manjeviše plovno sposobna, oni su otišli. Za sve to vreme nijedan od nas nije progovorio ni reči. Jer se ništa više i nije moglo reći.

6

Te noći sam bio slobodan. Sedeo sam u dnevnoj sobi naše kućice, pušio, slušao radio i gledao kako iz zemlje niče tama da proguta nebo. Televizija je sasvim u redu, ja nemam ništa protiv nje, ali mi se ne sviđa kako te okreće od ostatka sveta, i to samo prema svojoj staklastoj osobi. Radio je zato bolji, pa makar i samo po tome.

U sobu je ušla Dženis, klekla kraj rukohvata moje fotelje i uhvatila me za ruku. Neko vreme ni ona ni ja nismo progovorili ni reči, nego smo samo slušali Kej Kajzerov program muzičkog znanja i gledali kako izbijaju zvezde. Meni je to bilo sasvim dovoljno.

„Izvini što sam ti rekla da si kukavica“, kazala je Dženis. „Zbog toga mi je žalije nego zbog ičega što sam ti ikada rekla u celom našem braku.“

„Čak i nego onda kad si mi rekla da sam smrdljivko, kad smo išli na kainpovanje?“ upitao sam je, a onda smo se nasmejali i poljubili, možda i dvaput, i onda je sve među nama opet postalo bolje. Bila je tako lepa, moja Dženis, i ja je još ponekad sanjam. Star i umoran od života, takav kakav jesam, ponekad sanjam kako ulazi u moju sobu u tom samotnom, zaboravljenom domu u kome svi hodnici smrde na mokraću i ustajali kuvani kupus, i sanjam da je mlada i lepa i da ima plave oči i lepe visoke grudi prema kojima mi ruke same lete, i da mi kaže: *O, ljubavi, ja nisam bila u onom autobusu koji se sudario. Malo si se zbunio, i to je sve.* Čak i danas ponekad sanjam, i ponekad, kad se probudim i shvatim da je sve to bio samo san, ponekad se i rasplačem. Ja, koji sam, dok sam bio mlad, jedva ikad i zaplakao.

„Zna li to i Hal?“ upitala me napokon.

„Da je Džon nevin? Nije mi jasno na osnovu čega.“

„Zar on ne bi mogao da pomogne? Zar on nema nikakvog uticaja na Kribusa?“

„Ni mrvicu, ljubavi.“

Ona je klimnula glavom, kao da je to i očekivala.

„Onda mu nemoj reći. Ako ne može da pomogne, onda mu, za ime Boga, nemoj ni reci.“

„I neću.“

Pogledala me je ukočenim pogledom.

„A te noći nećete javiti da ste bolesni. Neće niko. To ne smete da uradite.“

„Ne, ne smemo. Budemo li mi u blizini, onda bar možemo da ubrzamo stvar. Možemo da učinimo bar toliko. Da ne bude kao u Delakroovom slučaju.“ Na trenutak sam, srećom kratko, video kako na Delovom licu gori svilena maska i otkriva skuvane lopte pihtija koje su mu nekada bile oči.

„Za tebe nema izlaza, zar ne?“ Uhvatila me je za ruku i protrljala je o meki baršun obraza. „Jadni Pole. Jadno moje.“

Ja nisam rekao ništa. Nikad u životu nisam osetio toliku želju da od nečega pobegnem. Da jednostavno odem, i povedem Džen sa sobom, i da smo samo nas dvoje i samo jedan kartonski kofer među nama, dok bežimo bilo gde.

„Jadno moje“, ponovila je ona, pa rekla: „Razgovaraj s njim.“ „S kim? Sa Džonom?“

„Da. Razgovaraj s njim. I vidi šta *on* želi.“

Razmislio sam o tome, pa klimnuo glavom. Bila je u pravu. Kao i obično.

7

Dva dana kasnije, osamnaestog novembra, Bil Dodž, Hank Biterman i još neko - ne znam više ko, neko od sezonaca - odveli su Džona Kofija u blok D na tuširanje, i tada smo, dok ga nije bilo, obavili probu njegovog pogubljenja. Nismo dopustili Tu-Tuu da glumi Džona; svi smo znali, a da to nije trebali ni reći, da bi to bilo skaredno.

Glumio sam ga ja.

„Džone Kofi“, rekao je Brutalni glasom ne baš sasvim sigurnim dok sam sedeo zakopčan za Veselu varnicu, „osuđeni ste na smrt na električnoj stolici, presudom koju je donela porota vama jednakih...“

Jednakih Džonu Kofiju? Kakav vic. Koliko je meni poznato, na čitavoj planeti ne postoji niko njemu sličan. A onda sam pomislio na ono što je Džon rekao dok je stajao i gledao u Varnicu s dna stepenica koje su vodile iz moje kancelarije: *Oni su još tu. I čujem ih kako vrište.*

„Pusti me“, rekao sam hrapavim glasom. „Oslobodi te kopče, i pusti me da ustanem.“

Oni su to i uradili, ali sam ja na trenutak ostao kao sleđen, kao da Vesela varnica ne želi da me pusti.

Dok smo se vraćali prema bloku, Brutalni mi se obratio tihim glasom, tako da nas ne čuju čak ni Din i Hari, koji su nam za ledima nameštali stolice. „Uradio sam u životu koješta čime se baš ne ponosim, ali sad prvi put jasno osećam stvarnu opasnost od pakla.“

Pogledao sam ga da se uverim da se ne šali. I ne mislim da se šalio.

„Kako to misliš?“

„Hoću da kažem da se spremamo da ubijemo Božji dar“, odgovorio je Brutalni. „Čoveka koji nam nikad nije ničim naudio, ni nama niti ikom drugom. Hoću reći, ako se nađem pred Bogom svemogućim i On me upita zašto sam to uradio, šta ću mu reći? Da je to bio moj posao? *Moj posao?*“

Kad se Džon vratio s tuširanja i nakon što su otišli sezonci, ja sam otključao njegovu ćeliju, ušao i seo do njega na krevet. Brutalni je bio za stolom dežurnog. Podigao je pogled, video me kako sam ušao sam, ali nije rekao ništa. Samo se vratio papirologiji s kojom se u tom času baktao, sve vreme ližući olovku.

Džon me je pogledao svojim čudnim očima - podlivenim, dalekim, na granici suza... ali ipak i mirnim, kao da život proveden u plakanju i nije nešto tako loše, samo kad se čovek na njega navikne. Čak se malo i nasmešio. Mirisao je na sapun Ajvori, toga se jasno sećam, i bio čist i svež kao beba posle večernje kupke.

„Zdravo, gazda“, rekao je pa obe moje ruke uzeo u obe svoje. Učinio je to savršeno prirodno, bez premišljanja.

„Zdravo, Džone.“ Nešto mi je zapinjalo u grlu, pa sam to pokušao da progutam. „Mislim da znaš da se bliži čas. Još dva dana.

On nije rekao ništa, nego je samo sedeo tako i držao moje ruke u svojim. A ja mislim, kad se sada toga prisećam, da je u meni već tada nešto počelo da se zbiva, ali sam bio tako usredsređen - i mentalno i emotivno - na obavljanje svoje dužnosti da sam to jedva i opažao.

„Imaš li kakvu posebnu želju, šta bi voleo da te^ večeri pojedeš? Možemo da ti smučkamo skoro sve što poželiš. Čak i pivo, ako hoćeš. Samo što ćemo ti ga staviti u lonče za kafu.“ „Nikad ga nisam voleo“, odgovorio je Kofi.

„Onda nešto posebno za jelo?“

Čelo mu se nabralo ispod prostranstva čiste smeđe glave. Onda su se bore izravnale i on se nasmešio. „Rolat od mesa bi sasvim odgovarao.“

„Dakle mesni rolat. S umakom i pireom.“ Osetio sam trnce kao kad ležiš na ruci, samo što su ovi bili po celom telu. Mom telu. „I šta još uz to?“

„Ne znam, gazda. Šta već ima, valjda. Bamije, možda, samo ne ljute.“

„U redu“, rekao sam i pomislio kako bi za desert mogao dobiti i breskve u vinu gospođe Dženis Edžekomb. „A sad, šta ćemo sa sveštenikom? Nekim s kojim bi druge noći izgovorio molitvicu? Ona zna da uteši, video sam to već mnogo puta. Mogao bih da potražim velečasnog Šredera, on je došao kad je Del...“ „Neću nikakvog sveštenika“, rekao je Džon. „Bio ti dobar prema meni, gazda. Ti mi možeš molitvu izreći, ako te volja. To sve u redu. Mogao bih s tobom malo kleknuti, valjda.“

„*Sa mnom!* Džone, ja zaista ne mogu...“

On mi je ponovo stisnuo ruke, i onaj osećaj se pojačao.

„Ti to *možeš*“, rekao je. „Zar ne, gazda?“

„Valjda“, začuo sam sopstveni glas, koji kao da je dobio i eho. „Valjda mogu, ako se baš mora.“

Do tada se onaj osećaj u meni već skroz pojačao, i bio je kao onda, kad mi je izlečio vodoprivredu, samo što je istovremeno bio i drugačiji. I to ne samo zato što je ovog puta sa mnom bilo sve u redu. Bilo je drugačije zato što on *ovog puta uopšte nije znao da mi to radi*. Najednom sam osetio užas, i skoro se zagrcnuo od želje da odem odatle. U meni su se palila svetla gde ih pre nikada nije bilo. I to ne samo u mozgu; palila su se po čitavom telu.

„Ti i gospodin Hovel i ostali gazde bili ste dobri prema meni“, rekao je Džon Kofi. „Znam da ste se brinuli, ali sad prestanite s tim, molim. Zato, gazda, što ja *želim* da odem.“

Pokušao sam da mu odgovorim nešto, ali n.sam mogao. On je, međutim, mogao. I to što sam potom čuo, bila je najduža replika koju je ikad preda mnom izgovorio.

„Ja sam već do guše umoran, gazda, od bola koji čujem i osećam. I umoran od života na ulici, sam kao vrabac na kiši. I nikad ni prijatelja da mi kaže odakle dolazimo, gde idemo ili zašto. Umoran od ljudi koji se ružno ponašaju jedan prema difugom. To mi je kao da imam smrvljeno staklo u glavi. Umoran od toga koliko sam puta hteo da pomognem, a nisam mogao. Umoran od života u mraku. I skoro sve to je bol. I previše. Da sam mogao prekinuti to, prekinuo bih. Ali ne mogu.“

Prestani s tim, poželeo sam da mu kažem. *Prestani s tim, pusti mi ruke, ako se ti ne utopiš, utopiću se ja. Utopiti iliprsnuti.*

„Nećeš prsnuti“, rekao je i malo se nasmešio na tu pomisao... i pustio mi ruke.

Ja sam se samo pognuo, teško dišući. Između kolena sam video svaku pukotinu u betonskom podu, svaku brazdu, blesak svake pahuljice liskuna. Podigao sam pogled na zid i ugledao imena ispisana 1924, 1926, 1931. Ta imena su bila isprana, i ljudi koji su ih napisali takođe su bili takoreći isprani, ali ja mislim da se nikad ništa ne može baš sasvim isprati, ne ako je ispisano na crnom staklu sveta, i sada ih vidim opet, sva ta isprepletana imena ispisana jedna preko drugih, i dok ih tako gledam, čini mi se da slušam mrtvace kako govore i pevaju i mole za milost. Osećam kako mi oči pulsiraju u dupljama, slušam sopstveno srce, osećam vetrovite navale krvi koja juri kroz sve bulevare moga tela poput pisama odaslanih na sve strane.

U daljini čujem zvižduk lokomotive - voz za Prajsford u tri i pedeset, ali nisam siguran da je to baš to, jer ga još nikad nisam čuo. I svakako ne iz *Hladne planine*, sigurno nisam, zato što se tačka pruge najbliža državnom zatvoru nalazi deset milja na istoku. Ja nisam ni *mogao* da ga čujem iz zatvora, kažete vi, a do novembra 1932. u to sam verovao i sam, ali sam ga tog dana ipak čuo.

Negde je prsnula sijalica, glasno kao bomba.

„Šta si mi to uradio?“ prošaputao sam. „0, Džone, šta si mi to uradio?“

„Izvini, gazda“, odgovorio je on na onaj svoj mirni način. „Nisam hteo. Ali valjda ništa strašno. Uskoro ćeš se opet osećati sasvim normalno.“

Ustao sam i prišao vratima ćelije. Cinilo mi se kao da koračam u snu. A kad sam došao do njih, on je rekao: „Sad se pitaš zašto nisu vrištale. To je još jedino što se pitaš, jesam li pogodio? Zašto te dve devojčice nisu vrištale dok su bile na verandi.“ Okrenuo sam se i pogledao ga. Video sam mu svaki crveni kapilar u očima, svaku poru na licu... i video sam bol, tu patnju koju preuzima od drugih ljudi kao što sunder upija vodu. A video sam i tamu o kojoj je govorio. Ona je ležala u svim prazninama sveta, kakvog ga je on video, i ja sam u tom trenutku osetio i ogromnu samilost prema njemu, ali i veliko olakšanje. Da, uradićemo nešto strašno, i nikad ništa neće promeniti tu činjenicu... pa ipak ćemo mu time učiniti uslugu.

„Ja video sam to kad je taj zlikovac, kad me uhvatio“, rekao je Džon. „Tad ja sam shvatio on to je učinio. I video sam ga tog dana, bio sam u šumi i video kako ih je bacio, i pobegao, ali...“ „Ali si zaboravio“, rekao sam.

„Tako je, gazda. Dok me ne dotakao, ja zaboravio.“

„Ali zašto nisu vrištale, Džone? On ih je izranjavio do krvi, roditelji su bili na spratu, zašto nisu vrištale?“

Džon me je pogledao svojim opsednutim očima.

„On rekao jednoj: *Samo pisni, pa ću ti ubiti sestru, ne tebe*. Pa onda isto rekao drugoj. Jasno?“

„Da“, prošaputao sam, i sad sam to i ja mogao da vidim. Veranda Deterikovih u tami. Vorton koji se nadvija nad njih kao zloduh. Možda je jedna od njih već htela i da krikne, i zato ju je Vorton udario i ona je prokrvarila iz nosa. Otuda i najveći deo krvi.

„On ih je ubio njihovom ljubavlju“, rekao je Džon. „Zato što su volele jedna drugu. Jasno tebi kako je to bilo?“

Ja sam samo zaklimao glavom, izgubivši moc govora.

On se nasmešio. Suze su mu ponovo potekle, ali se nasmeio.

„Tako je to svaki dan“, rekao je. „Po celom svetu.“ A onda je legao i okrenuo se prema zidu.

Ja sam izašao na Milju, zaključao ćeliju i prišao stolu dežurnog. I dalje sam se osećao kao da sanjam. I shvatio da čujem misli Brutalnog - vrlo tih šapat, kako se pita kako se piše neka reč, mislim da je to bilo *zaključiti*. On je mislio: *zaključili dolazi od ključ, a ključ sigurno nije ključ*. A onda je podigao pogled, i već je hteo da se nasmeši, ali me je onda dobro pogledao i zastao.

„Pole?“ upitao je. „Nije ti dobro?“

„Dobro mi je.“ Kad sam mu ispričao što mi je ispričao Džon

- naravno ne sve, i posebno ništa o tome kakve je posledice na * mene ostavio njegov dodir (taj deo nisam nikad ispričao nikome, čak ni Dženis; Elen Koneli će biti prvi čovek koji će to saznati, naravno ako - ako bude htela da pročita i te poslednje stranice, nakon što je pročitala i sve druge pre njih), ali sam zato ponovio što mi je Džon rekao o svojoj želji da ode. Od toga kao da je i Brutalnom postalo lakše - bar malo - ali sam osetio (čuć?) kako se pita nisam li ja to izmislio samo da sebi olakšam savest. A onda sam osetio kako je

odlučio da mi poveruje, prosto zato što će mu i samom od toga biti lakše kad nastupi čas.

„Pole, da ti se nije vratila ona tvoja upala?“ upitao je. „Sav si pocrveneo.“

„Ne, mislim da je sve u redu“, odgovorio sam. To nije bila istina, ali sam u tom trenutku već poverovao da je Džon bio u pravu i da će zaista tako i biti. Osetio sam kako oni žmarci počinju da se povlače.

„Pa ipak ti ne bi škodilo da odeš u kancelariju i malo priligneš.“

Od svega na svetu sam u tom trenutku bio najmanje raspoložen baš za to - ta misao mi se učinila tako smešnom da sam se skoro nasmejao. Od svega, u tom trenutku sam najviše želeo da napravim kućicu, da je stavim pod krov, da iza nje okopam baštu, pa da je zasadam. I sve to pre večere.

Tako je to, pomislio sam. Svakog dana. Po celom svetu. Taj mrak. Po celom svetu.

„Idem malo da prošetam do uprave. Moram da tamo proverim neke stvari.“

„Kako god želiš.“

Prišao sam vratima i otvorio ih, pa se osvrnuo.

„Dobro si napisao“, rekao sam. „Zaključiti zaista dolazi od ključ, slično kao i zaključati. Zaključiti nešto, staviti pod ključ. A ključ je očito s tvrdim Č.“

I onda sam izašao, i mada se nisam ni okrenuo, bilo mi je sasvim jasno da zuri u mene otvorenih usta.

-Ostatak smene sam bio sav kao na iglama, i nisam mogao da sedim mirno ni pet minuta a da opet ne poskočim. Otišao sam do uprave, i onda počeo da hodam naprednazad po praznom zatvorskom krugu sve dok čuvari na tornjevima nisu pomislili da sam skrenuo. U trenutku kad se moja smena završila, ja sam već počeo da se smirujem, i ono šuškanje u glavi - nalik na šuškanje opalog lišća - se već bilo prilično stišalo.

Pa ipak, kad sam se tog jutra vraćao kući, negde na pola puta se to vratilo svom snagom. Onako kao što se bila vratila upala mokraćnih kanala. Morao sam da parkiram svog forda pored puta, da izađem i divlje istrčim skoro pola milje, pognute glave i mlatarajući rukama, dok mi je iz grla izbijao dah vreo kao da sam ga nosio pod pazuhom. I tek tada sam se, napokon, počeo osećati stvarno

normalno. Prokaskao sam pola puta do parkiranog forda, a ostatak prešao korakom, dok mi se iz usta dizala para u ledeni vazduh. Kad sam stigao kući, rekao sam Dženis da mi je Džon Kofi rekao da je spreman, da želi da ode. Ona je klimnula glavom, i kao da joj je laknulo. Da li je zaista? To nisam znao. Pre šest sati, možda i tri, ja bih to znao, ali sad više ne. I to je bilo dobro. Džon je stalno ponavljao kako je umoran, i sad sam razumeo i zašto. To što je on posedovao, izmučilo bi svakog. Od toga bi svako poželeo odmor i mir.

Kad me je Dženis upitala zašto sam se tako zarumeneo i tako smrdim na znoj, odgovorio sam joj da sam na povratku kući zaustavio auto i malo trčao, i to žestoko. Rekao sam joj samo toliko - jer kao što sam možda već i rekao (tih stranica se skupilo već toliko da mi se ne da vraćati i proveravati), u našem braku nije bio laži - ali joj zato nisam rekao zašto.

A ona me nije ni pitala.

9

One noci, kad je na Džona Kofija došao red da se prošetata Zelenom miljom, nije bilo grmljavine. Bilo je primereno hladno, baš kako je i trebalo da bude i u tom kraju i u tom delu godine, tridesetih godina ovog veka, a istrošenim, ogolelim poljima su se prosuli milioni zvezda, jer je mraz svetlucao na direcima ograda i blistao poput dijamanta na suvim kosturima junskih kukuruza.

Ovog puta je u prvom planu bio Brutus Hovel - sad će on staviti kapu i, kad dođe trenutak, reći Van Heju da prebaci na jedan i dva. S Van Hejem je bio i Bili Dodž. I onda smo, negde oko jedanaest i dvadeset, te noći 20. novembra, Din, Hari i ja otišli do jedine zauzete ćelije, ćelije u kojoj je Džon Kofi sedeo na ivici kreveta s rukama sklopljenim među kolenima i sa mrljicom umaka od mesnog rolata na okovratniku plave bluze. Pogledao nas je⁹ kroz rešetke, očito mnogo mirniji od nas. Ruke su mi bile hladne a u slepoočnicama mi je bubnjalo. Jedno je bilo znati da je on spreman i da to želi - bez toga ne bismo ni mogli da obavimo taj posao - ali nešto sasvim drugo znati da ćemo ga pogubiti zbog tuđeg zločina.

Hala Mursa sam poslednji put video te večeri oko sedam sati. Bio je u svojoj kancelariji i zakopčavao zimski kaput. Lice mu je bilo bledo, a ruke su mu se tresle toliko da je od tog zakopčavanja ispala čitava predstava. Skoro sam poželeo da mu odgurnem prste i to obavim umesto njega, onako kako bismo to učinili detetu. Ironično u svemu je da je Melinda, kad smo je Džen i ja pošli posetiti prošlog vikenda, izgledala mnogo bolje nego Hal te večeri određene za smaknuće Džona Kofija.

„Ja na ovome neću ostati“, rekao je. „Imate Kertisa, a znam da će, uz tebe i Brutalnog, Kofi biti u dobrim rukama.“

„Da, gospodine, učinićemo sve što možemo“, odgovorio sam. „Ima li ikakvih vesti od Persija?“ Je li bar malo došao k sebi? bio je, naravno, smisao mog pitanja. Sedi li možda sada u nekoj sobi i priča nekome - najverovatnije nekakvom doktoru - kako smo ga zatvorili u ludačku košulju i bacili ga u disciplinsku sobu kao i svu ostalu

problematičnu decu... kao i sve druge bleotupe, da se poslužim njegovim rečima? I ako priča, da li mu veruju?

Ali, prema Halovim rečima, Persi je i dalje bio isti. Niti je pričao a niti je, po svemu što je iko mogao da zaključi, uopšte bio u našem svetu. Još je bio u Indijanoli - „evakuisan“, kako je rekao Hal, i izgledalo je da taj izraz njemu zvuči mistično - ali ako ne dođe do poboljšanja, uskoro će ga preseliti.

„Kako se drži Kofi?“ upitao je tada Hal. I tek tada mu je napokon uspelo da zakopča i poslednje dugme na kaputu.

Ja sam klimnuo glavom.

„Sve će biti u redu, upravniče.“

On mi je, uzvratio klimanjem, pa otišao do vrata, star i bolestan. -

„Kako u čoveku može istovremeno da živi toliko dobro i toliko zlo? Kako čovek koji je izlečio moju ženu može biti isti onaj koji je ubio one dve devojčice? Možeš li ti to da shvatiš?“

Odgovorio sam mu da ne mogu, da su nedokučivi putevi Gospodnji, da u svima nama postoji i dobro i zlo, nije na nama da sudimo, melji, melji, tandarabroc. Vecinu toga što sam mu rekao naučio sam u crkvi *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć*, i Hal je sve vreme samo klimao glavom i izgledao nekako egzaltirano. On je to klimanje glavom i mogao da priušti, zar ne? Da. I tu egzaltaciju. Na licu mu je bila duboka tuga - sve ga je to potreslo, to da; u to nisam nikada posumnjao - ali ovog puta nije bilo i suza, zato što je sad kod kuće imao ženu kojoj je mogao poći, družicu kojoj se mogao vratiti, i koja je bila zdrava. Bila je zdrava zahva-ljujući Džonu Kofiju, a čovek koji mu je potpisao smrtnu presudu sad je mogao da ode i pođe k njoj. I nije morao da gleda ono što sad dolazi. I te će noći moći da spava u toplini svoje žene, dok će Džon Kofi ležati na kamenoj ploči u podrumu okružne bolnice, i postajati sve hladniji dok se neprijateljski, nemi sati budu vukli prema zori. I zbog svega toga sam ga mrzeo. Sasvim malo, i to me je prošlo, pa ipak je to bila mržnja. Izvorno osećanje.

Sad sam ušao u ćeliju, a za mnom i Din i Hari, i obojica su bili bleđi i slomljeni.

„Jesi li spreman, Džone?“ upitao sam.

On je klimnuo glavom.

„Da, gazda. Mislim da jesnm.“

„Onda u redu. Ali pre nego što izađemo, morao bih da odverglam svoje.“

„Reci, gazda, sve što treba.“

„Džone Kofi, ja, kao službenik suda...“

Izgovorio sam sve to do kraja, a kad sam završio, do mene je stao Hari Tervilgir i ispružio ruku. Džona je to na trenutak iznenadilo, ali se onda nasmešio i prihvatio je. Potom je isto učinio i Din, bleđi nego ikada.

„Znam, Džoni, da si zaslužio i bolju sudbinu“, rekao je promuklim glasom. „Izvini.“

„Sve je u redu“, odgovorio je Džon. „Sad dolazi ono teško, ali će mi za koji čas biti lepo.“ I sad je ustao, a iz košulje mu je ispao medaljon sa svetim Kristoferom, koji mu je bila dala Meli, i slobodno se zanjihao.

„Džone, ovo ćeš morati da mi daš“, rekao sam. „Mogu to posle staviti na tebe... posle, mislim, ako želiš, ali ti to sad moram skinuti.“ Bilo je to srebro, i ako bi ležalo na telu kad Džek Van Hej uključi struju, moglo bi da mu se upeče u kožu. No čak i ako^r se to ne bi dogodilo, moglo bi da dođe do elektroplatiranja, pa bi mu se na prsima stvorila začađena fotografija medaljona. To sam već viđao. Tokom svojih godina na Milji video sam skoro'sve. Mnogo više nego što mi je koristilo. Danas mi je to jasno.

Skinuo je lančić preko glave i stavio mi ga na dlan. Stavio sam medaljon u džep i rekao mu da izađe iz ćelije. Nije bilo nikakve potrebe da mu pregledam glavu i uverim se da će kontakt biti čvrst i provodljivost dobra; bila mu je glatka kao dlan.

„Znaš, gazda, popodne sam zaspao i sanjao“, rekao je. „Sanjao sam Delovog miša.“

„Zaista, Džone?“ Ja sam mu koračao s leve strane. Hari mu je stao s desne. Din se ubacio pozadi, i tako smo pošli Zelenom miljom. Sto se mene tiče, bilo je to poslednji put da sam je prešao sa zatvorenikom.

„Jeste“, odgovorio je on. „Sanjao sam on da je stigao tamo, u taj Mišvil o kome je pričao gazda Hovel. I sanjao sam da je bilo puno dece, i da su se smejala njegovim majstorijama! Gospode!“ Nasmejao se pri pomisli, a onda se opet uozbiljio. „A sanjao sam tu

bile i one dve plave devojčice. I one se smejale. Ja ih zagrlio, i ovaj put iz njihove kose ne curila nikakva krv, bile živezdrave.

Svi mi gledali gospodin Džingls okrede kalem, i tako smo smejali se. Kako nam je bilo fino.“

„Zaista?“ Mislio sam kako neću moći da izdržim do kraja, kako jednostavno neću moći, da to naprosto nije mogude. Najednom cu se rasplakati ili zavrištati ili de mi srce prepudi od tuge, i to je onda kraj svega.

Ušli smo u moju kancelariju. Džon se na trenutak osvrnuo, a onda samo pao na kolena, a da mu to niko nije rekao. Iza njega je stajao Hari i posmatrao me opsednutim očima. Din je bio beo kao papir.

Pao sam na kolena uz Džona i pomislio kako se tu kuva čudan preokret: nakon toliko zatvorenika kojima sam morao da pomognem da ustanu kako bi mogli da završe putovanje, ovog puta de ruka verovatno zatrebati meni. Tako sam se bar osedao.

„Za šta demo se pomoliti, gazda?“ upitao je Džon.

„Za snagu“, rekao sam bez razmišljanja. Zatvorio sam oči i rekao: „Gospode nad vojskama, molimo te, pomozmi nam da dovršimo to što smo počeli, i molim te primi ovog čoveka, Džona Kofija - što se izgovara kao napitak, ali se drugačije piše - u carstvo nebesko i podaj mu mir. Molimo te, pomozmi nam da ga ispratimo kako zaslužuje, i ne daj da išta pođe po zlu. Amen.“ Otvorio sam oči i pogledao Dina i Harija. Obojica su sad izgledala malo bolje. Verovatno zato što su dobili nekoliko trenutaka da povrate dah. Sumnjam da je to bilo zbog moje molitve.

Ved sam počeo da ustajem, kad me je Džon uhvatio za mišicu. Uputio mi je pogled i krotak i pun nade.

„Secam se molitve, neko me je naučio dok sam bio mali“, rekao je. „Bar mislim da znam. Mogu li?“

„Samo napred, izgovori je“, rekao je Din. „Imamo još puno vremena, Džone.“

Džon je zatvorio oči i namrštio se od koncentracije. Očekivao sam pobožnu dečju uspavanku, ili kakvu iskrivljenu verziju očenaša, ali nisam čuo ni jedno ni drugo; jer ono što mu je izašlo iz usta nisam čuo nikad pre, i nikad posle toga, iako ni osecaji ni izrazi kojima su bili izraženi nisu bili baš jako neobični. Džon Kofi je sklopio ruke pred

zatvorenim očima i rekao: „Mali Isus, krotak, blag, prijatelj mi budi drag. Daj mi snage, za me moli, dok mi grob se ne otvori. Amen.“ Otvorio je oči i već počeo da ustaje, i onda me pomno osmotrio.

Prešao sam podlakticom preko očiju. Dok sam ga slušao, pomislio sam na Dela; i on je na kraju poželeo da izmoli još jednu. *Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grešnike, sada i u času smrti naše. Amen.*

„Zao mi je, Džone.“

„Neka ti ne bude“, odgovorio je on. Stisnuo me je za mišicu i nasmešio se. I tada mi je, baš kao što sam i pomislio da će učiniti, pomogao da se uspravim na noge.

Na pogubljenju nije bilo puno svedoka - možda ih je, sve u svemu, bilo četrnaest, otprilike duplo manje nego na Delakroovom pogubljenju. Homer Kribus je bio tu, prelivajući se iz stolice kao i obično, ali nisam video zamenika Mekgija. Baš kao i upravnik Murs, i on je očigledno odlučio da preskoči ovo pogubljenje.

U prvom redu je sedeo stariji par koji u prvi čas nisam prepoznao, iako sam, do tog dana u trećoj nedelji novembra, njihove slike već video po svim novinama. I tada, dok smo se približavali podijumu na kome je čekala Vesela varnica, žena je procedila: „Crkni polako, đubre!“ i tada sam shvatio da su to Đeterikovi, Klaus i Mardžori. A nisam ih prepoznao zato što ne nailazimo baš često na starije ljude koji se još nisu izvukli ni iz tridesetih godina.

Na ženin glas i groktaj odobravanja šerifa Kribusa Džon je samo skupio ramena. Hank Biterman, koji je čuvao stražu pored oskudne družine posmatrača, nije ni na trenutak skinuo pogled s Klauša Deterika. Činio je to po mojoj zapovesti, ali Deterik te noći prema Džonu nije napravio nijedan pokret. Deterik kao da je bio na nekoj drugoj planeti.

Brutalni, koji je stajao kraj Vesele varnice, malo mi je, u trenutku kad smo zakoračili na podijum, signalizirao prstom. Spremio je pištolj u korice i uhvatio Džona za zglavak, pa ga poveo prema električnoj stolici nežno poput dečaka koji svoju devojkicu vodi na prvi ples koji plešu kao par.

„Sve u redu, Džone?“ upitao sam tihim glasom.

„Da, gazda, ali...“ Oči su mu se u dupljama micale levod* sno, i glas i izgled sad su mu po prvi put odali strah. „Ali ovde mnogo je ljudi koji mrze mene. Mnogo. Ja to osećam. To boli. Buši kao žalac, i boli..“

„Oseti onda ono što mi osećamo“, odgovorio mu je Brutalni istim tihim glasom. „*Mi* te ne mrzimo - zar to ne osećaš?“

„Da, gazda.“ Ali mu je sad glas još jače zadrhtao, a iz očiju su mu ponovo prokapale one spore suze.

„Ubijte ga dvaput, ljudi!“ najednom je zavrištala Mardžori Deterik. Njen iskrzani, kreštavi glas pao je kao šamar. Džon se šćućurio uz mene i zaječao. „Ubijte togsilovatelja, tog ubicu beba, ubijte ga dvaput, tek onda ću biti zadovoljna!“ Klaus, koji kao da je i dalje budan sanjao, privukao ju je uz rame. Ona je zajecala.

S užasom sam opazio da se rasplakao i Hari Tervilgir. Do sada mu još niko od posmatrača nije video suze - jer im je bio okrenut leđima - ali je on zaista plakao. Pa ipak, šta smo mogli da uradimo? Osim, mislim, da izguramo to što smo počeli?

Onda smo Brutalni i ja okrenuli Džona. Brutalni je orijašu pritisnuo rame i on je seo. Uhvatio se za široke Varničine rukohvate, dok su mu oči išle levodesno, a jezik mu leteo vlažeći čas jedan čas drugi ugao usana.

Hari i ja smo pali na kolena. Juče je jedan od slobodnjaka iz radionice na kopče za gležnjeve zavarao privremene savitljive produžetke, zato što su gležnjevi Džona Kofija bili debeli otprilike kao prosečan ljudski list. Pa ipak sam proživio jedan mučan trenutak kad sam pomislio da će ipak biti premale, pa da ćemo ga morati vratiti u ćeliju sve dok ne pronađu Sema Broderika, koji je u to vreme bio šef radionice, da se još malo njima pozabavi. Gurnuo sam još jednom, ovog puta posebno žestoko, dnom dlanova, i tako se kopča s moje strane zatvorila. Džonu se trznula noga i on je uzdahnuo. Zacelo sam ga uštinuo.

„Izvini, Džone“, promrmljao sam i bacio pogled na Harija. On je svoju kopču zatvorio mnogo lakše (ili je produžetak na njegovom kraju bio malo duži ili je Džonov desni list bio malo tanji), ali je u plod svog truda pogledao prilično sumnjičavo. A mislim da sam i shvatio zašto: te prepravljene kopče izgledale su nekako *gladno*, i ćeljasti su im zevale kao usta aligatora.

„Sve će biti u redu“, rekao sam, nadajući se da mi glas zvuči uverljivo... i da govorim istinu. „Obriši lice, Hari.“

On ga je protrljao mišicom, i tako obrisao suze s obraza i kapljice znoja s čela. Okrenuli smo se. Homer Kribus, koji je baš preglasno pričao s čovekom koji je sedeo do njega (očigledno tužiocem, sudeći po leptirmašni i trošnom crnom odelu), najednom je utihnuo. Bližio se čas.

Brutalni je zakopčao jedan Džonov zglavak, Din drugi. Prcko Dinovog ramena video sam lekara, nenametljivog kao i uvek, kako stoji uza zid s crnom torbom među nogama. Kako sam čuo, danas baš oni vode čitavu tu predstavu, posebno kad ljude ubijaju intravenoznim injekcijama, ali u ono doba čovek skoro da je morao da ih dovlači za uši. Možda im je u to vreme još bilo jasno šta lekar sme a šta ne sme da radi, i šta je izdaja njihove veoma posebne zakletve, one kojom se zariču da - pre svega - nikome neće naneti zlo.

Din je klimnuo Brutalnom. Brutalni je okrenuo glavu, pogledao u telefon koji nikad neće zazvoniti za Džona Kofija i njemu slične, pa doviknuo Džeku Van Heju: „Prebaci na jedan!“

Začulo se ono brujanje, kao kad se uključuje stari frižider, i onda su svetla zasjala malo jače. Naše su se senke ocrtale malo oštrije - crni obrisi koji su se uspeli uza zid - i sad su lebdele oko senke stolice kao lešinari. Džon je oštro udahnuo. Zglobovi na šakama su mu bili beli.

„*Već boli?*“ zakreštala je gospođa Deterik slomljenim glasom, naslonjena na muževo rame *“I treba da boli! Neka te boli kao svi đavoli!”* Njen muž ju je stegao. Iz jedne nozdrve mu je tekla krv, video sam kako mu uska pruga crvenila polako curi u brk uskog koloseka. Kad sam sledećeg aprila otvorio novine i otkrio da je umro od infarkta, to me je iznenadilo manje nego ikoga na svetu.

Brutalni je stao u Džonovo vidno polje. Progovorio je i dotakao Džonu rame. To je bilo protiv propisa, ali je to od svih svedoka znao samo Kertis Anderson, ali izgleda da to ni on nije primetio. Činilo mi se da je njemu bilo samo do toga da sve to što pre završi. I da je to očajnički želeo. On se nakon Perl Harbora prijavio u vojsku, ali nikad nije prešao okean; poginuo je u Fort Bragu, pregažen kamionom.

Džon se u međuvremenu opustio pod prstima Brutalnog. Ne verujem da je razumeo puno - a možda nije ništa - od svega što mu je Brutalni govorio, ali ga je umirila njegova ruka na ramenu. Brutalni, koji će dvadeset i pet godina kasnije umreti od srčanog napada (pričala mi je njegova sestra da se to dogodilo dok je jeo sendvič od ribe i na TV-u gledao rvanje), bio je dobar čovek. I moj prijatelj. I možda najbolji od svih nas. I njemu nije bilo teško da shvati kako neko rnože istovremeno i da želi da pođe i da se užasava putovanja.

„Džone Kofi, osuđeni ste na smrt na električnoj stolici, presudom koju je donela porota sastavljena od vama jednakih, i koju je izrekao sudija na dobrom glasu u ovoj državi. Neka Bog čuva sve ljude u ovoj državi. Imate nešto da kažete pre izvršenja presude?“

Džon je ponovo ovlažio usne, pa izgovorio jasnim glasom. Sedam reči.

„Žao mi je zbog toga što jesam.“

„*! treba da ti bude!*“ zavrištala je majka dve mrtve devojkice. „*0, zveri, i treba da ti bude! 0 KAKO PROKLETO TREBA DA TIBUDE!*“

Džonov pogled se okrenuo prema meni. U njemu nisam ugledao ni rezignaciju, ni nadu u raj, ni svitanje mira. Koliko bih voleo da vam to mogu reći. Koliko bih voleo da to mogu reći i sebi. Ali sam ugledao samo jad, nedovršenost, neshvatanje. Bile su to oči užasnite životinje, uhvaćene u zamku. I pomislio sam na ono što je rekao, kako je Vorton mogao da otme Koru i Kejt s verande Deterikovih, a da ne razbudi čitavu kuću. *On ih je ubio njihovom ljubavlju. Tako je to svakog dana. Po celom svetu.*“

Brutalni je s mesingane kuke sa zadnje strane stolice skinuo novu masku, ali čim ju je Džon ugledao i shvatio šta je to, oči su mu se iskolačile od užasa. Pogledao me je, a ja sam opazio kako mu na krivini gole lobanje stoje velike kapi znoja. Velike kao crvendaćeva jaja.

„Molim te, gazda, ne stavlaj mi to na lice“, zaječao je sitnim šaptom. „Ne vodi me u mrak, ne teraj me u mrak, tako se bojim mraka.“

Brutalni me je pogledao, uzdignutih obrva, sleđen na mestu, s maskom u rukama. Oči su mu govorile da sve zavisi od mene, da će uraditi kako god ja kažem. Ja sam počeo da mislim najbrže i najbolje što sam mogao - što nije nimalo lako, dok ti u glavi bubnja kao što je bubnjalo u mojoj. Masku je propisivala tradicija, a ne zakon. Stavljala se, zapravo, da se poštede svedoci. I onda sam najednom zaključio da ih ne treba štedeti, bar ne u ovom slučaju. Džon, na kraju krajeva, u životu nije učinio baš ništa zbog čega bi morao da umre pod maskom. Oni to nisu znali, ali smo to zato znali mi, i zato sam odlučio da mu ispunim tu poslednju želju. Sto se pak tiče Mardžori Deterik, ona ce mi verovatno poslati zahvalnicu.

„Dobro, Džone“, promrmljao sam.

Brutalni je vratio masku. Iza nas, Homer Kribus je doviknuo indignirano onim svojim kreštavim glasom: „Ma hajdete, momci! Stavite mu tu masku! Šta mislite, da nam se gleda kako mu iskaču oči?“

„Stišajte se, gospodine“, rekao sam i ne okrenuvši se. „Ovo je pogubljenje, i vi za njega niste zaduženi.“

„Kao što nisi bio zadužen ni da ga uhvatiš, ti bačvo govana“, prošaputao je Hari. Hari je umro 1982, već skoro u osamdesetoj. Kao starac. Ne u mojoj ligi, naravno, ali takvih je svejedno malo. Bilo je to zbog nekakvog raka na crevima.

Brutalni se pognuo pa iz kante izvadio sunder. Pritisnuo ga je prstom pa ga polizao, ali je za tim jedva i bilo potrebe; jasno sam video kako se iz te gadosti cedi. Umetnuo ju je u kapu, pa je stavio Džonu na glavu. I sad sam prvi put opazio da je i Brutalni bled - beo kao testo, i samo što se ne onesvesti. Pomislio sam kako je rekao da sad po prvi put u životu oseća stvarnu opasnost od pakla, zato što se spremamo da ubijemo Božji dar. Najednom sam osetio naglo nadošlu i jaku želju za povraćanjem. Uspeo sam da je suzbijem, ali samo uz veliki napor. Voda se iz sundera cedila Džonu niz obraze.

Din Stanton je Džonu preko prsa prcvukao kaiš - za ovu priliku izvučen do kraja - pa mi ga pružio. One noći, kad smo krenuli na izlet, toliko smo se trudili da zaštitimo Dina, zbog njegove dece, a nismo ni slutili da mu je preostalo još manje od četiri meseca života. Nakon Džona Kofija, on je zatražio - i dobio

- premeštaj od Vesele varnice u blok C, i tamo mu je neki zatvorenik šrafrcigerom probio vrat i ispustio mu krv na prljavi drveni pod. Nikad nisam saznao zašto. I ne verujem da je to ikada saznao iko. Kad se danas osvrnem na te dane, Vesela varnica mi se čini tako perverznom, takvom smrtonosnom ludošću. Svi smo mi lomni kao duvano staklo, čak i kad je sve u najboljem redu. I zašto se onda ubijamo plinom i strujom, i to sasvim hladnokrvno? Ludost. *Užas.*

Brutalni je proverio kaiš, pa odstupio. Čekao sam da progovori, ali nije. A kad je prekrstio ruke iza '2đa i stao u stav voljno, shvatio sam da to neće ni učiniti. Možda nije ni mogao. Nisam verovao da ću to moći ni ja, ali sam onda pogledao u Džonove užasnite, rasplakane oči i shvatio da moram. Makar zbog toga bio doveka proklet, morao sam to da uradim.

„Prebaci na dva“, rekao sam prašnjavim, ispucalim glasom koji sam jedva prepoznao.

Kapa je zazujala. Osam velikih prstiju i dva velika palca podigli su se s krajeva širokih rukohvata stolice i napeto se proširili u deset različitih smerova, a vrhovi su im zatitrali. Velika kolena su proradila kao zarobljeni klipovi, ali su kopče na gležnjevima izdržale. Iznad nas su prsnule tri obešene sijalice - *Pu! Pu! Pu!* Mardžori Deterik je kriknula i onesvestila se mužu u naručju. Ona je umrla u Memfisu, osamnaest godina kasnije. Hari mi je poslao umrlicu. Pregazio ju je tramvaj.

Džon se bacio na kaiš koji mu je sapinjao prsa. Njegov se pogled susreo s mojim. I bio je potpuno svestan; bilo je to poslednje što je video dok smo ga gurali s ivice sveta. A onda se svalio na naslon, a kapa mu se malo nakrivila na glavi, i onda mu je dim

- nekakva čađava magla - malo prokuljao ispod nje. Ali je sve to, znate, sve u svemu prošlo brzo. Sumnjam da je baš bilo bezbolno, kao što to stalno tvrde pobornici stolice (iako to pitanje čak ni najzadrtiji među njima nisu želeli da lično istraže), ali je bilo brzo. Ruke su mu ponovo omlitavele, a nekad plavičastobeke zanoktice na dnu nokata sad su poprimile tamnu boju patlidžana. Pramičak dima još se dizao s obraza mokrih od slane vode iz sunđera... i suza.

Poslednjih suza Džona Kofija.

Bilo mi je dobro sve dok nisam stigao kući. Do tada je već svanula zora, i ptice su pevale. Parkirao sam svoju krtiju, izašao, uspeo se zadnjim stepenicama, i onda me je preplavila moja druga najveća tuga u životu. Pomislio sam koliko se bojao mraka. Setio sam se našeg prvog susreta, kako me je upitao gore li svetla i noću, i tad su me izdale noge. Seo sam na stepenice i oborio glavu i rasplakao se. I nije mi se činilo da plačem samo nad Džonom, nego i nad svima nama.

Dženis je izašla i sela do mene. I stavila mi ruku na ramena.

„Nisi mu učinio ništa gore od onog što si morao?“

Odrično sam odmahnuo glavom.

„I on je želeo da ode.“

Klimnuo sam glavom.

„Dođi u kuću“, rekla je i pomogla mi da ustanem. To me je podsetilo kako mi je Džon pomogao da ustanem onda kad smo se zajedno molili. „Uđi pa da popijemo kafu.“ /

Sto sam i učinio. Prošlo je prvo jutro, a onda i prvo popodne, a onda sam se vratio na posao, u prvu smenu. Vreme sve briše, hteli mi to ili ne. Vreme sve briše, vreme sve odnosi, i na kraju ostaje samo mrak. Ponekad u tom mraku nalazimo druge ljude, a ponekad ih i opet izgubimo. To je sve što znam, osim da se sve to dogodilo 1932, kad je državni zatvor još bio u *Hladnoj planini*.

A i električna stolica, naravno.

Negde oko dva i petnaest popodne, moja prijateljica Elen Koneli je došla do mene, u svetlarnik gde sam sedeo s poslednjim stranicama rukopisa uredno složenim preda mnom. Lice joj je bio vrlo bledo, a koža joj se pod očima sjajila na nekoliko mesta. Mislim da je plakala.

Što se mene tiče, ja sam gledao. Samo to. Gledao kroz prozor i preko brda na istoku, dok mi je kuckalo u desnom zglavku. Ali je to bilo nekakvo mirno kuckanje. Osetio sam se prazno, kao da je od mene ostala gola ljuska. Bio je to osećaj istovremeno i divan i strašan.

Bilo mi je teško da izdržim Elenin pogled - bojao sam se da ću joj u očima ugledati mržnju i prezir - ali je on bio sasvim u redu. Tužan i začuđen, ali sasvim u redu. Bez mržnje, bez prezira, čak i neverice.

„Želiš li i ostatak priče?“ upitao sam je. Bolnom rukom sam kucnuo po gomilici rukopisa. „Evo je ovde, ali ću razumeti ako radije ne bi...“

„Nije uopšte reč o tome šta ja *želim* ili ne *želim*“, odgovorila je ona. „Ja moram da saznam kako se sve to završilo, iako nimalo ne sumnjam da ste ga pogubili. Uplitanje Proviđenja s velikim P obično se precenjuje kad je reč o životima običnih ljudi. Ali pre nego što uzmem te listove... Pole...“

Zastala je, kao da ne zna kako da nastavi. Ja sam sačekao. Ponekad nekome i ne možeš da pomogneš. Ponekad je to bolje i ne pokušavati.

„Pole, ti ovde pišeš da si 1932. imao dvoje odrasle dece - ne samo jedno, nego *dvoje*. Ako se tom svojom Dženis nisi oženio kad si imao dvanaest godina a ona jedanaest, tako nekako...“ Ja sam se nasmešio.

„Kad smo se venčali bili smo jako mladi - kao što to rade mnogi u brdima, pa i moja mati - ali ipak ne tako *mladi*.“

„Pa koliko je onda tebi zaista godina? Uvek sam pretpostavljala da imaš osamdeset i koju, otprilike moje godine, da si možda čak i nešto mlađi, ali sudeći po ovome...“

„Bilo mi je četrdeset kad se Džon prošetao Zelenom miljom“, rekao sam. „A rodio sam se 1892. Sto znači da sad imam sto četiri, ako se nisam zbrkao u računu.“

Ona se samo zapiljila u mene, ostavši bez reči.

Pružio sam joj ostatak rukopisa, i ponovo se setio kako me je Džon dotakao, tamo u svojoj ćeliji. *Nećeš prsnuti*, rekao mi je, i malčice se nasmešio na samu pomisao, i ja zaista nisam prsnuo... ali se sa mnom ipak nešto dogodilo. Nešto trajno.

„Pročitaj i ostatak“, rekao sam. „Svi odgovori do kojih sam došao, na tim su listovima.“

„U redu“, odgovorila je ona skoro šapatom. „Malo se plašim, tome ne mogu lagati, ali... u redu. Gde ćeš biti?“

Ustao sam, protegnuo se i čuo kako mi je u ledima pucnula kičma. Ako sam u nešto bio siguran, onda je to bilo da sam od tog svetlarnika već nasmrt bolestan.

„Napolju na igralištu za kriket. Još nešto bih želeo da ti pokažem, a to je tamo.“

„Nešto... jezivo?“ U njenom plahom pogledu sam ugledao devojčicu kakva je bila kad su muškarci leti nosili krute slamnate šešire, a zimi bunde od rakuna.

„Ne“, odgovorio sam i nasmcšio se. „Nimalo jezivo.“

„U redu.“ Dohvatila je stranice. „Odneću ih u svoju sobu. I vidimo se na igralištu za kriket oko...“ Prelistala je rukopis i procenila. „Četiri? To je u redu?“

„Savršeno“, odgovorio sam i pomislio na preradoznanog Breda Dolana. On će do tada već otići.

Ona je ispružila ruku, nežno mi stisnula mišicu, pa izašla iz sobe. Ja sam na trenutak ostao na mestu, pogleda oborenog na sto, i počeo da se navikavam na činjenicu da na njemu opet nema ničega osim poslužavnika s doručkom koji mi je jutros donela Elen, i da su napokon nestali i moji razbacani papiri. Nckako nisam mogao da poverujem da sam završio... a kao što i sami vidite, s obzirom na to da sam sve to sto sada čitate napisao nakon što sam opisao pogubljenje Džona Kofija i predao Elen poslednju porciju papira, to

zaista i nije bio kraj. Ali je čak i u tom trenutku jedan deo mene znao i zašto je to tako.

Alabama.

Uzeo sam poslednji komadić hladnog tosta s poslužavnika, sišao u prizemlje pa izašao na igralište za kriket. Tamo sam ostao sedeći na suncu i posmatrajući kako petšest parova i jedna spora ali vesela četvoročlana družina prolaze mašući štapovima, pa se zadubio u svoje staračke misli i puštao da mi sunce greje moje staračke kosti.

Negde oko petnaest do tri, smena koja je radila od tri do sedam polako je počela da pristizhe s parkinga, a u tri je iz doma otišla dnevna smena. Većinom su išli u grupicama, a samo je Bred Dolan, koliko sam video, hodao sam. Taj prizor me je usrećio; možda svet, napokon, i nije otišao sasvim do davola. Iz zadnjeg džepa mu je virila jedna od onih njegovih knjižica s vicevima. Staza prema parkingu vodi pored igrališta za kriket, tako da me je video, ali mi nije niti mahnuo niti se namrštio. Sto mi je bilo savršeno po volji. Ušao je u svoj stari ševrolet s nalcpnicom VIDEO SAM BOGA I ZOVE SE NJUT. Zatim je otišao tamo gde boravi kad nije ovde, i za sobom ostavio tanki trag motornog ulja kupljenog na rasprodaji.

Elen mi se pridružila oko četiri sata, baš kako je obecala. Su deđi po očima, još se malo bavila plakanjem. Obgrlila me je i čvrsto privila.

„Jadan Džon Kofi“, rekla je. „A jadan i Pol Edžekomb.“

Jadni Pole, začuo sam Dženin glas. *Jadno moje*.

Elen se ponovo rasplakala. A ja sam je grlio, tu na igralištu za kriket, pod suncem kasnog popodneva. Naše senke kao da su plesale. Možda u *Kobajagiplesnjaku* koji smo u ono vreme slušali na radiju.

Ona je napokon uspela da se pribere i odmakne se od mene. Pronašla je u džepiću bluze papirnatu maramicu i obrisala bujicu iz očiju.

„Sta je posle bilo s upravnikovom ženom, Pole? Šta je posle bilo s Meli?“

„Nju su proglasili čudom godine, bar za lekare u bolnici Indijanola“, odgovorio sam. Uhvatio sam je pod ruku i poveo stazom koja je od parkinga za zaposlene vodila u šumu. Prema šupi uza zid

koji je odvajao *Borove Džordžije* od sveta mladih ljudi. „Ona je umrla - ali ne od moždanog tumora, nego od srčanog napada - možda desetjedanaest godina posle toga. Cetrdeset treće, ako se ne varam. Hal je umro od kapi baš nekako oko napada na Perl Harbur - i možda baš i na sam taj dan, koliko mogu da se setim, što znači da ga je nadživela dve godine. Zvuči pomalo ironično.“

„A Dženis?“

„Za to danas nisam baš sasvim spreman“, odgovorio sam.

„Ispričaću ti nekom drugom prilikom.“

„Obećavaš?“

„Obećavam.“ Ali to obećanje nisam nikad održao. Tri meseca nakon što smo se zajedno odšetali u šumu (uhvatio bih je za ruku, da se nisam bojao da ću joj povrediti natekle i iskrivljene prste), Elen Koneli je mirno umrla u krevetu. Baš kao i u slučaju Melinde Murs, i ovde je smrt nastupila kao posledica srčanog napada. Bolničar koji ju je našao je rekao da je izgledala smireno, kao da je napad bio nagao i ne baš bolan. Nadam se da je bio u pravu. Jer sam je voleo. I jer mi nedostaje. I ona i Dženis i Brutalni i svi ostali.

Stigli smo do druge šupe uz stazu, do one uza zid. Stajala je u pozadini, zaklonjena kanadskim borom, a ulegnuti krov i daskama zakucani prozori bili su izvezeni čipkom od senki. Krenuo sam prema njoj. Elen je na trenutak ustuknula i kao da se uplašila.

„Sve je u redu“, rekao sam. „Zaista. Idemo.“

Na vratima nije bilo katanca - nekada je postojao, ali ga je neko slomio - i zato sam vrata zatvorio zabijenim klinom od kartona. Sad sam ga izvukao i ušao u šupu. Otvorio sam vrata širom, najviše što sam mogao, zato što je unutra bio mrak. I

„Pole, šta? ... 0. 0!“ Taj drugi „o“ bio je samo slutnja vriska.

Unutra je bio sto pomeren u stranu. Na njemu je bila baterijska lampa i kesa od smeđeg papira. Na prljavom podu je bila kutija od cigara koju sam nabavio od momka koji opslužuje domske automate za bezalkoholna pića i slatkiše. Za to sam ga bio posebno zamolio, a kako je njegova kompanija prodavala i duvanske proizvode, njemu je to bilo lako da nabavi. Ponudio sam da mu je platim - jer su one, u vreme kad sam radio u *Hladnoj planini*, spadale među vredniju robu, i mislim da sam o tome već pričao

- ali je on to naprosto odbio uz smeh.

Preko njene ivice u nas je zurio par sjajnih okica, nalik na kapljice ulja.

„Gospodine Džingls“, rekao sam tiho. „Dođite ovamo. Dođi ovamo, stari moj, i upoznaj se s damom.“

Cučnuo sam - bolelo je, ali sam uspeo - pa ispružio ruku. Isprva sam mislio da ovog puta neće uspeti da se prebaci preko stranice kutije, ali mu je to ipak pošlo za rukom kad se odbacio poslednjim naporom. Pao je na bok, pa se uspravio na noge i prišao mi. Potrčao je hramljući i zabacujući zadnju nogu; rana koju mu je Persi bio zadao vratila mu se pod stare dane. U njegove stare, stare dane. Izuzmemo li teme i vrh repa, krzno mu je bilo sasvim posedelo.

Skočio mi je na dlan. Ja sam ga podigao, a on je istegnuo vrat, pa mi njušnuo dah, dok su mu uši bile zabačene a tamne okice me gledale baš žudno. Pružio sam ga Elen, koja ga je pogledala s razrogačenim zaprepašćenjem, malo razmaknutih usana.

„To je *nemoguće*“, rekla je i podigla pogled na mene. „0, Pole, to... to naprosto ne može biti!“

„Pogledaj“, rekoh, „pa onda reci.“

Iz kese na stolu sam izvadio kalem koji sam obojio sopstvenom rukom - ne, doduše, olovkama u boji, nego flomasterima, izumom o kome se 1932. nije moglo ni sanjati. Ali je ipak isp; i; isto. Kalem je bio šaren kao i Delov, možda čak i šareniji. *Messieurs et mesdames*, pomislio sam, *dobrodošli u mišji cirkus!*

Ponovo sam čučnuo, i gospodin Džingls mi se sjurio s dlana. Bio je star, ali opsednut kao i uvek. Od trenutka kad sam iz kese izvadio kalem, on više nije video ništa drugo. Zakotrljao sam ga preko neravnog, iverjem pokrivenog poda šupe, i on se smesta bacio za njim. Nije potrčao svojom starom brzinom, i njegovo hramanje je bilo bolno i gledati, ali zašto bi i morao da bude brz i siguran na nogama? Baš kao[^] što sam i rekao, bio je star, pravi Metuzalem među miševima. Sezdeset i četiri godine, u najmanju ruku.

Stigao je do kalema koji je udario u suprotni zid i odbio se od njega. Obišao ga je pa legao na bok. Elen je krenula prema njemu, ali sam je zadržao. Trenutak kasnije, gospodin Džingls je ponovo bio na nogama. I onda je polako, tako polako, nosom dogurao kalem do mene. Kad se prvi put pojavio - a našao sam ga baš takvog, kako leži na stepenicama koje vode do kuhinje, kao da je prevalio dug put

pa se umorio -još je bio sposoban da kotrlja kalem šapicama, baš kao što je to radio pre mnogo godina na Zelenoj milji. Ali sad je to već nadilazilo njegove snage; zadnji pogon mu više nije bio sam po sebi dovoljan. Pa ipak mu je nos bio vešt kao i uvek. Morao je samo da se stalno seli s kraja na kraj kalema da ga održi na kursu. Kad je stigao do mene, podigao sam ga jednom rukom - bio je lagan kao perca - dok sam drugom rukom podigao kalem. Pogled njegovih sjajnih okica ga nije ispustio ni na trenutak.

„Nemoj to više da radiš, Pole“, rekla je Elen slomljenim glasom. „To ne bih više mogla da podnesem.“

Shvatao sam kako se oseća, ali sam verovao da greši što to od mene traži. On je voleo da lovi i hvata kalem; nakon toliko godina, to mu je ostalo drago. Kad bismo svi mi bili tako srećni u svojim strastima.

„U kesi ima i bombona od nane“, rekao sam. „*Kanada mints*. Verujem da su mu još drage - kad mu ih pružim, naprosto ne može da prestane da njuška - ali mu se probava toliko pokvarila da više ne sme da ih jede. Umesto njih mu donosim tost.“ Ponovo sam čučnuo, odlomio mrvicu od komadića tosta koji sam doneo iz svetlarnika i stavio ga na pod. Gospodin Džingls ga je onjušio, pa ga uzeo u šapice i prihvatio se jela. Rep mu je bio uredno smotan oko tela. Kad je završio, podigao je pogled pun očekivanja.

„Ponekad mi stare kosti umemo da iznenadimo svojim apetitom“, rekao sam Elen i predao joj tost. „Probaj.“

Ona je odlomila još komadić i bacila ga na pod. Gospodiji Džingls mu je prišao, njušnuo ga, podigao pogled na Elen... pa ga podigao i prihvatio se jela.

„Vidiš?“ rekao sam. „On zna da ti nisi sezonac.“

„A odakle se on stvorio, Pole?“

„Nemam ni najblažeg pojma. Jednog dana, kad sam krenuo u ranu jutarnju šetnju, on je jednostavno bio tu. Ležao je na kuhinjskim stepenicama. Odmah sam shvatio ko je on, ali sam ipak za svaki slučaj iz perionice, iz korpice sa sitnicama, doneo kalem. A nabacio sam mu i kutiju za cigare. I obložio je najmekšim materijalom koji sam mogao naći. On je verovatno kao i mi, Eli - samo jedan veliki bol. Pa ipak nije izgubio svu strast za životom. On i dalje voli svoj kalem, a voli i posete svog starog zatvorskog druga. Šezdeset

godina sam u sebi čuvao priču o Džonu Kofiju, šezdeset i više godina, i sad sam je ispričao. I čini mi se da slutim zašto se vratio. Da me podseti kako moram da požurim dok još ima vremena. Zato što sam i ja kao i on - već na putu.“

„Na putu gde?“

„O, znaš i sama“, rekao sam i onda smo neko vreme ćuteći posmatrali gospodina Džinglsa. I tada sam, iz razloga koji vam ne bih znao reći, ponovo bacio kalem, uprkos tome što me je Elen zamolila da to više ne radim. Možda je to bilo samo zato što je njegovo kotrljanje kalema bilo nalik na staračku, usporenu i pažljivu verziju seksa - *vi* možda to i ne biste želeli da posmatrate, vi koji ste još mladi i verujete da ćete, kad jednom zađete u godine, baš vi biti izuzetak, ali *oni* to ipak vole da rade.

Gospodin Džingls je opet potrčao za zakotrljanim kalemom, očito bolno, ali ipak isto tako očito (ili je to bar meni bilo očito) s onim svojim starim, opsesivnim užitkom.

„Prozorčići od liskuna“, prošaputala je gledajući ga kako odazi.

„Prozorčići od liskuna“, složio sam se i nasmešio.

„Džon Kofi je dotakao tog miša baš kako je dotakao i tebe pri tom te nije samo izlečio od onog što te mučilo, nego te je uči nio i... mislim, otpornim?“

„Mislim da je to najtačniji opis.“

„Otpornim na sve ono što nas ostale na kraju sruši kao drvo u koje su se naselili termite. Tebe... i njega. Gospodina Džinglsa. Kad ga je zatvorio među dlanove.“

„Tako je. To je učinila ta sila koja je delovala kroz Džona - ili bar ja tako mislim - ali sad se ona napokon istrošila. Termite su napokon progrizli put kroz našu koru. Trebalo im je malo više vremena nego obično, ali su ipak došli po svoje. Meni je još možda preostalo nekoliko godina jer ljudi, pretpostavljam, i dalje žive duže od miševa, ali vreme gospodina Džinglsa očito već ističe.“

Stigao je do kalema, zašepao oko njega, prevalio se, na bok, brzo dišući (videli smo kako mu se udisaji šire sedim krznom, kao mreškanje vode), ali je onda opet bio na nogama, pa ga srčano pogurao nosom. Krzno mu je bilo sedo, korak mu je bio nesiguran, ali su se one kapljice ulja, koje su mu bile oči, sjajile bistro kao i uvek.

„Ti misliš da je on hteo da napišeš to što si napisao“, rekla je Elen. „To si mislio, Pole?“

„Ne gospodin Džingls“, odgovorio sam. „Ne on, nego sila koa...“

„Dakle, Poli! I Elen Koneli, takođe!“ viknuo je glas kroz otvorena vrata. Bio je upravo nabijen nekakvim podrugljivim užasom. „Da ne poveruješ! Šta to vi do vraga radite ovde?“

Ja sam se okrenuo, i nisam se nimalo iznenadio kad sam na vratima ugledao Breda Dolana. Cerio se onako kako se ljudi cere kad osećaju da su te prešli sve u šesnaest. Koliko se odvezao kad mu se završila smena? Možda samo na pivce ili dva, a možda i nešto žešće, pa se vratio.

„Napolje“, rekla je Elen ledenim glasom. „Smesta izađi.“ „Nećeš ti mene da teraš napolje, smežurana stara kučko“, odgovorio je on i dalje se smeškajući. „Možda bi lo mogla da mi kažeš da si u prednosti, ali ovde to nisi. Ovde ne bi ni smela da budeš. Ovo je zabranjeno područje. Malo ljubavno gnezdašće, Pole? I zato si dolazio ovamo? Nekakva velika *Plejbojeva* gerijatrijska duplerica...“ I onda su mu se oči razrogačile kad je napokon ugledao stanara šupe. „Koji je ovo *kurac*?“

Nisam se okrenuo i pogledao. Jer sam, kao prvo, znao o čemu je reč; a kao drugo, prošlost se najednom poklopila sa sadašnjošću, i stvorila jednu užasnu sliku, trodimenzionalnu u svojoj realističnosti. Jer na vratima više nije stajao Bred Dolan nego Persi Vitmur. U sledećem trenutku će uleteti u šupu i cipelom zdrobiti gospodina Džinglsa (koji više nije imao ni nade da bi mogao da mu pobegne). Ali ovog puta više nema Džona Kofija koji će ga vratiti s ivice smrti. Baš kao što ga nije bilo ni kad mi je bio toliko potreban onog kišnog dana u Alabami.

Ustao sam, ne osećajući više nikakav bol u zglobovima i mišićima, i poleteo na Dolana.

„Pusti ga na miru!“ dreknuo sam. „Ostavi ga na miru, Persi, ili ću, tako mi Boga...“

„Koga to zoveš Persijem?“ upitao je i odgurnuo me tako žestoko da sam skoro pao. Elen me uhvatila, iako ju je to sigurno zbolelo, i uravnotežila me. „I to ti nije prvi put. I prestani da piškiš u gaće. Neću ga ni pipnuti. Jer nema ni potrebe. Nekakvog mrtvog glodara.“

Okrenuo sam se i pomislio da to gospodin Džingls samo leži na boku i hvata vazduh, kako je to ponekad činio. I zaista je ležao na boku, to da, ali je ono mreškanje kroz krzno prestalo. Pokušao sam da uverim sebe da ga još vidim, a onda je Elen glasno zajecala. Bolno se pognula i podigla miša koga sam prvi put ugledao na Zelenoj milji, kako prilazi stolu dežurnog bez straha, kao da ide prema sebi ravnima... ili prijateljima. Ležao joj je mlitavo na dlanu. Oči su mu bile mutne i mirne. Bio je mrtav.

Dolan se odvratio nacerio, otkrivajući zube koji su jedva i upoznali zubara.

„Au, svih ti svetaca!“ rekao je. Da nismo upravo izgubili porodičnog mezimca? Da sad napravimo malu sahranu, s papirnim cvećem i...”

„UMUKNI!“ zavrištala je Elen na njega, tako glasno i snažno da je on ustuknuo jedan korak, a osmeh mu nestao s lica. „*GUBI SE ODAVDE! GUBISE ODAVDE AKO OVDE ŽELIŠ DA KA-DIŠ JOŠ IJEDAN JEDINIDAN! AKO NE ODEŠ, NEĆEŠ RA-DITINISAT! TO TISE KUNEM!*“

„Nećeš dobiti ni kašiku supe u sirotinjskoj kuhinji“, rekao sam, ali tako tiho da me ni on ni ona nisu čuli. Nisam mogao da skinem pogled s gospodina Džinglsa, koji je ležao na Eleninom dlanu kao najmanja prostirka od medveđeg krzna na svetu.

Bred je u prvom momentu mislio da joj odgovori, i kaže joj da blefira - bio je u pravu, ta šupa nije baš bila dozvoljeno područje za stanovnike *Borova Džordžije*, to je čak i meni bilo jasno

- ali je onda odustao. Zato što je, u dubini srca, bio kukavica, baš kao i Persi. A možda je i proverio njenu tvrdnju da joj je unuk budžovan, i otkrio da je istinita. Ali najvažnije u tome je bilo da je utolio radoznalost, zadovoljio želju za znanjem. I nakon sveg tog čuđenja, na kraju se otkrilo da misterija i nije bogzna šta. U šupi je očito živeo starčev mezimacmiš. I sad je crkao, verovatno od srčanog napada ili ko zna čega, dok je gurao obojeni kalem.

„Nije mi jasno zašto se tako potresate“, odgovorio je. „I to oboje. Ponašate se kao da je to bio pas, ili šta ja znam.“

„Napolje“, prosiktala je ona. „Napolje, potpuna neznalice. Kakav sitan um, kako ružan i zabludeo.“

On je skroz pocrveneo, i mesta na kojima su mu u srednjoj školi bile bubuljice, napunila su se tamnijim crvenilom. A sudeći po izgledu, bilo ih je mnogo.

„Ja sad idem“, rekao je, „ali kad sutra dođeš ovamo... *Poli...* na vratima ćeš zateći novi katanac. To je za štíćenike zabranjeno područje, bez obzira kolike gadosti o meni nadrobila ta stara gadura koja misli da njeno govno ne smrdi. Pogledajte samo pod! Daske su sve krive i trule! Ako propadnete, krhke kosti će vam se slomiti kao suva grančica. I zato pokupite tog svog mrtvog miša, ako baš želite, i put pod noge. Ljubavna kućica se ovim zatvara.“

On se okrenuo i pošao korakom čoveka uverenog da je borba završila bar nerešeno. Pričekao sam da ode, a onda nežno od Elen uzeo gospodina Džinglsa. Pogled mi je slučajno pao na kesu s pepermint bombonama, i to je bila poslednja kap - suze su same potekle. Ne znam zašto, ali kao da se u poslednje vreme mnogo lakše rasplačem.

„Hoćeš li mi pomoći da sahranim starog prijatelja?“ upitao sam Elen kad su teški koraci Breda Dolana zamrli u daljini.

„Hoću, Pole.“ Obgrlila me je rukom oko struka i naslonila mi glavu na rame. I onda je starim i iskrivljenim prstom pomilovala gospodina Džinglsa po nepomičnom boku. „Biće mi drago da to mogu da uradim.“

I tako smo iz baštenske šupe pozajmili zidarsku mistriju i sahranili Delovog mišamezimca, dok su se večernje senke drveća istezale, a onda se vratili da večeramo i proživimo ostatak svojih dana. I onda sam zatekao sebe kako razmišljam o Delu, o Delu kako kleči na zelenom tepihu moje kancelarije, ruku prekrštenih, dok mu se u svetlu električne svetiljke presijava ćelavo teme. Dela kako nas moli da se pobrinemo za gospodina Džinglsa, kako mu više nikada nikakvo zlo ne bi moglo nauditi. Samo što nas na kraju to zlo sve ipak sustigne, zar ne?

„Pole?“ pozvala me je Elen. Glas joj je bio i prijatan i iscrpljen. Za matorce, poput nas dvoje, je prenaporno čak i kopanje groba zidarskom mistrijom i polaganje miša na večni počinak. „Jesi li dobro?“

Moja ruka se našla oko njenog pojasa. Stegao sam ga. „Dobro mi je“, rekao sam.

„Vidi“, rekla je. „Biće to divan suton. Da ostanemo napolju i gledamo?“

„Može“, rekao sam, i tako smo ostali napolju, na livadi, poprilično dugo, zagrljeni oko struka. Najpre smo gledali kako se u nebo dižu jarke boje, a potom kako blede u sivi pepeo.

Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas grešnike, sada i u času smrti naše.

Amen.

13

1956.

Alabama na kiši.

Naše treće unučće, prava lepotica Tesa, upravo je diplomirala na Univerzitetu Floride. Zaputili smo se Grejhaundovim autobusoin. Meni su tada bile šezdeset četiri godine, bio sam još pravi žutokljunac. Džen je imala pedeset i devet, i bila lepša no ikad. Bar meni. Sedeli smo na sedištima sasvim na kraju, i ona mi je pomalo gundala što joj nisam kupio novi fotoaparat da snimi taj blaženi događaj. Već sam otvorio usta da joj kažem kako će, kad stignemo, pred nama biti još čitav dan za kupovinu, i kako će dobiti taj novi aparat, ako ga baš toliko želi, uklopićemo to nekak u budžet, a osim toga sam pomislio da mi sad malo zvoca samo zato što joj je putovanje pomalo dosadno i što joj se ne sviđa knjiga koju je kupila. Bilo je to nešto s Perijem Mejsonom. I u tom trenutku mi sve u sećanju najednom postaje belo, kao film ostavljen na suncu.

Sećate li se te nesreće? Pretpostavljam da bi se neko od čitalaca i mogao setiti, ali većina sigurno ne. Pa ipak se ona, kad se dogodila, pojavila na prvim stranicama svih novina između dve obale. Baš smo bili izašli iz Birmingema pri jakom pljusku, i Dženis se žalila na stari fotoaparat, kad je pukla guma. Autobus je zaplesao valcer po mokrom asfaltu, skrenuo u stranu i onda ga je celim bokom, kao topovskim plotunom, pogodio kamion s veštačkim đubrivom. Kamion je tresnuo autobusom u stub mosta brzinom većom od sto na sat, prignječio ga uz beton i prepолоvio. Dva sjajna, kišom izbrazdana komada su se zavrtela u suprotnim smerovima; u jednom je eksplodirao rezervoar s dizelgorivom i podigao u kišno i sivo nebo crvenocrnu plamenu loptu. U jednom trenutku se Dženis jađala zbog starog kodaka, a ja sam se već u sledećem našao s druge strane podvožnjaka i na kiši, kako zurim u plave gaćice nekome ispale iz putne torbe. Na njima je crnim koncem bila izvezena reč SREDA. Svuda oko mene leže razvaljeni koferi. I tela. I delovi tela. U autobusu je bilo sedamdeset i troje ljudi, a samo je

četvoro preživelo sudar. Ja sam bio jedan od njih, jedini koji je prošao bez ozbiljnih povreda.

Ustao sam i zateturio izjedu razvaljenih torbi i raznesenih ljudi, izvikujući ženino ime. Šutnuo sam u stranu nekakav budilnik, toga se jasno sećam, i sećam se kako sam video mrtvog dečaka, starog oko trinaest godina kako leži zasut staklom i s *P.F. Flajers* patikama na nogama, ali bez pola lica. Osetio sam kako mi kiša udara u lice, a onda sam prošao kroz podvožnjak, pa je na trenutak nije bilo. Kad sam izašao s druge strane, pojavila se ponovo, i začekićala mi po obrazima i čelu. I tada sam, poleglu kraj zdrobljene kabine prevrnutog kamiona s veštačkim đubrivom, ugledao Džen. Prepoznao sam je po crvenoj haljini - onoj skoro najlepšoj. A najbolju je, naravno, čuvala za pravu priliku.

Nije još bila potpuno mrtva. Često sam mislio kako bi možda bilo bolje - za mene, ako ne za nju - da je ostala na mestu mrtva. Možda bih je onda pustio da ode malo pre, na malo prirodniji način. Ili to sam sebe obmanjujem. Jer ja pouzdano znam da je ja nikad nisam pustio da ode, zaista ne.

Drhtala je celim telom. Jedna joj je cipela spala, i video sam kako joj drhti noga. Oči su joj bile otvorene ali prazne, i levo oko puno krvi, i dok sam padao do nje u kiši koja je smrdela na dim, po glavi mi se motalo samo to da to trzanje znači da je pogubljena na električnoj stolici; kroz nju su propustili struju, i ja moram da sprečim ponovno uključenje dok još nije prekasno. „Upomoć!“ zavrištao sam. „Ljudi, upomoć!“

Ali mi niko nije pomogao, niko nije čak ni došao. Kiša je i da-lje lila - teška, prožimajuća kiša koje mi je poravnavala tada još crnu kosu na glavi - a ja sam je držao u naručju, i niko da dođe. Njene prazne oči su me gledale nekakvom praznom prodornošću, a krv se iz potiljka njene zdrobljene glave slivala u bujici. Kraj jedne uzdrhtale ruke koja se grčila ležao je komadić hromiranog čelika i na njemu slova GREY. A pored toga je bila otprilike četvrtina nečega što je ranije bio poslovni čovek u smeđem vunenom odelu.

„Upomoć!“ zaurlo sam ponovo, i okrenuo se prema podvožnjaku, i u njemu ugledao Džona Kofija kako stoji u senci, i sam samo senka, krupni muškarac s dugim, obešenim rukama i

ćelavom glavom. „Džone!“ zavrištao sam. „O, Džone, molim te, pomoz! Molim te, pomoz Dženis!“

U oči mi je potekla kiša. Trepnuo sam da je oteram, i njega već nije bilo. Video sam i senke od kojih mi se pričinio Džon... ali to nisu bile samo senke. U to sam siguran. Jer on je bio tu. Možda samo kao duh, ali je bio tu, i kiša se na njegovom licu mešala s beskonačnim potokom njegovih suza.

I tako mi je umrla u naručju, tako na kiši, kraj kamiona s đubrivom, dok mi je nos bio pun zapaljenog dizelulja. I nije bilo nijednog trenutka svesti - očiju koje bi se izbistrile, usana koje bi se pokrenule i izgovorile neku poslednju izjavu ljubavi. U mesu pod mojim rukama nešto se zatreslo i zgrčilo, i onda je već nije bilo. I tada sam po prvi put posle mnogo godina pomislio na Melindu Murs, Melindu kako sedi na krevetu, a svi doktori iz Opšte bolnice Indijanola veruju da će umreti; na Melindu Murs kako sedi sveža i odmorna i zuri u Džona Kofija bistrim, začuđenim očima. Melindu kako govori: „Sanjala sam da lutaš u mraku, a lutala sam ija. I sad smo se našli.“

Spustio sam jadnu, unakaženu ženinu glavu na mokri asfalt međudržavnog autoputa, ustao na noge (bilo je lako; samo sam se malo posekao na levoj ruci, i to je bilo sve), pa zavrištao njegovo ime prema senkama pod nadvožnjakom.

„DŽONE! DŽONE KOFI! GDE SI, LJUDINO!“

Pošao sam prema senkama, šutnuo u stranu plišanog medvedića s krvlju u krznu, naočare s čeličnim okvirom i jednim razbijenim staklom, kao i odsečenu ruku s zlatnim prstenom na ružičastom prstu. „Spasio si Halovu ženu, zašto ne i moju? Zašto ne Dženis? ZAŠTO NE MOJU DŽENIS?“

Nikakvog odgovora; samo smrad zapaljenog dizelgoriva i zapaljenih leševa, samo kiša koja neprestano pada iz sivog neba i bubnja po betonu dok iza mene na putu leži moja mrtva žena. Nikakvog odgovora tada, i nikakvog odgovora sada. Ali, naravno, Džon Kofi 1932. nije spasio samo Meli Murs i Delovog miša, onog koji je umeo da izvodi tako vešte trikove s kalemom i za koga se činilo da traži Dela mnogo pre nego što se on i pojavio... mnogo pre nego što se pojavio i sam Džon Kofi.

Džon je spasio i mene, i mnogo godina kasnije, dok sam stajao tako na pljusku u Alabami i pogledom tražio čoveka koga nije bilo u senkama podvožnjaka, dok sam stajao tako usred razvaljenog prtljaga i uništenih leševa, shvatio sam nešto užasno: da ponekad između spasenja i prokletstva nema apsolutno nikakve razlike.

Dok smo tako, osamnaestog novembra hiljadu devetsto trideset i druge sedeli na njegovom krevetu, osećao sam kako kroz mene protiče i jedno i drugo. Kako se izliva iz njega i uliva u mene, i da ta nekakva čudna sila koja je bila u njemu dolazi kroz naše spojene ruke - onako kako to, ko zna zbog čega, nikad ne mogu ni naša ljubav ni nada ni dobre namere - kao osećaj koji se najpre pojavio u obliku trnaca, ali onda prerastao u nešto nalik na plimni talas i preveliko, u silu kakvu nisam osetio nikad ni pre ni posle toga. I od tog dana ja nikad nisam imao upalu pluća, ili grip, pa čak ni običnu upalu grla. Sve od tada nikad nisam doživeo upalu mokraćnih kanala, nikad mi se nije čak ni inficirala ranica. Dešavalo se da se prehladim, ali je to bilo retko - u razmacima od šestsedam godina, i mada se misli da ljudi koji ne pate od prehlada po pravilu pate od mnogo ozbiljnijih bolesti, sa mnom to nikad nije bio slučaj. Jednom prilikom sam, i to malo pre te iste grozne 1956. godine, izbacio kamen iz žuči. I mada znam da će to nekome, čak i posle svega što sam ispričao, zazvučati čudno, deo mene je uživao zbog bola koji je stvarao taj kamen. Bio je to jedini jači bol koji sam osetio sve od onih problema s vodoprivredom pre dvadeset četiri godine. Bolestine su mi odnosile prijatelje i voljene ljude iz moje generacije, dok na kraju nije ostao niko - moždane kapi, karcinomi, srčani napadi, bolesti jetre i krvnih sudova, od svega toga sam ostao netaknut, sve to me je zaobilazilo, onako kao što vozač zaobilazi srnu ili rakuna na putu. Iz jedine ozbiljne nesreće koju sam doživeo izašao sam s ogrebotinom na ruci. Godine 1932. Džon Kofi je u mene vakcinisao život.

Elektrocinisao me životom, moglo bi se reći. Ali na kraju ću ja ipak morati da odem - naravno da ću otići, jer su sve iluzije o besmrtnosti umrle s gospodinom Džinglsom - ali ću zato poželeti smrt mnogo pre nego što me potraži. Istini za volju, već sam je i poželeo i želim je sve otkako je umrla Elen Koneli. Moram li to da vam naglasim?

Vraćam se na sve te stranice, listam ih drhtavim, pegavim rukama, i pitam se ima li u svemu tome ikakvog značenja, kao u

knjigama koje bodre i oplemenjuju duh. I vraćam se u mislima do propovedi iz detinjstva, jake potvrde crkve *Hvaljen budi Isus, Bog je svemoguć*, i sećam se kako su nam propovednici govorili da Bog na oku drži i vrapca, da on vidi i pazi i najsitnije od svojih stvorenja. A kad pomislim na gospodina Džinglsa i sićušne komadiće drveta koje smo našli u onoj rupi u gredi, onda pomislim da je zaista tako. Pa ipak je taj isti Bog žrtvovao Džona Kofija, koji je samo želeo da bude dobar na svoj slep način, žrtvovao ga divljačkije od ijednog starozavetnog propovednika koji je žrtvovao bespomoćno jagnje... onako kako bi Abraham žrtvovao sopstvenog sina da je to Bog od njega i stvarno zatražio. I pomišljam kako je Džon rekao da je Vorton ubio blizakinje Deterik njihovom međusobnom ljubavlju, i da se to događa svakog dana, po celom svetu. Ako se to događa, onda Bog *dopušta* da se to događa, i kad kažemo: „Mi to ne razumemo“, Bog odgovara: „Baš me briga.“

Razmišljam i o gospodinu Džinglsu koji je umro dok sam mu ja stajao okrenut leđima, i dok je svu moju pažnju uzurpirao jedan neljubazni čovek kod koga je, izgleda, najfiniji osjećaj bila nekakva osvetnička radoznalost. I pomišljam na Dženis, kako u trzaima troši svoje poslednje nesvesne sekunde dok ja klečim p nje na kiši.

Prestani s tim, poželeo sam da kažem Džonu tog dana u ćeliji. *Prestani s tim, pusti mi ruke, ako se ti ne utopiš, utopiću se ja. Utopiti ili prsnuti.*

„Nećeš prsnuti“, odgovorio je on, jer mi je čuo misli i nasmešio se na pomisao. A najužasnije od svega je da se nisam ni utopio ni prsnuo.

Ja imam bar jednu staračku boljku: patim od nesanice. Do kasno u noć ležim u krevetu, i osluškujem memljive i tegobne zvuke nejakih ljudi i žena koji kašljanjem probijaju put sve dublje u starost.

Ponekad začujem zvono za poslugu, ili škripu cipela u hodniku, ili mali televizor gospođe Džavits uključen da čuje noćne vesti. I tako ležim, i posmatram mesec ako mi se nađe u prozoru. Ležim tako i razmišljam o Brutalnom, i Dinu, a ponekad mi na pamet pada i Vilijam Vorton kako kaže *Tako je, cmjo. Zao koliko voliš*. Pomišljam i na Delakroa kako kaže: *Vidi ovo, gazda Edžekomb. Sad vidiš šta gospodin Džingls zna!* Zamišljam i Elen, kako stoji na vratima svetlarnika i govori Bredu Dolanu da me ostavi na miru. Ponekad i

zadremam, pa vidim onaj podvožnjak na kiši, i Džona Kofija kako ispod njega stoji u senci. I to nikad nije tek varka oka, u tim mojim snovima; to je uvek sasvim sigurno on, moja ljudina, koji samo stoji i gleda. A ja ležim tu i čekam.

I razmišljam o Dženis, o tome kako sam je izgubio, kako mi je protekla onako crvena kroz prste, na kiši, i čekam. Svi mi dugujemo sopstvenu smrt, svi bez izuzetka, i ja to znam, ali ponekad, o Bože, Zelena milja mi izgleda tako duga.

www.balkandownload.org